

Oświadczenie w związku z zatwierdzeniem dokumentu „Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia” (16.06.2021)

Warszawa, dnia 16 czerwca 2021 r.

SEP – D/2.7.3-11

**Oświadczenie w związku z zatwierdzeniem dokumentu
„Droga formacji prezbiterów w Polsce.
Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia”**

Podczas 388. Zebrania Plenarnego, w dniu 11 marca 2021 r., Konferencja Episkopatu Polski, działając zgodnie z kan. 242 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz n. 3 *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* Kongregacji ds. Duchowieństwa z dnia 8 grudnia 2016 r., przyjęła nowy dokument „Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia”.

Dekretem z dnia 10 kwietnia 2021 r. (Prot. N. 2021 1245) Kongregacja ds. Duchowieństwa zatwierdziła ww. dokument *ad experimentum* na 5 lat, polecając, by był on wiernie przestrzegany przez wszystkich, do których się odnosi, z zachowaniem wszelkich norm prawa i bez względu na jakiegokolwiek przeciwne zastrzeżenia.

W związku z tym, od dnia 1 października 2021 r., rozpoczynającego nowy rok akademicki 2021/2022, na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej obowiązywać będą zasady określone w dokumencie „Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia”.

+ *Stanisław Gądecki*
Arcybiskup Metropolita Poznański
Przewodniczący KEP
+ *Artur G. Miziński*
Sekretarz Generalny KEP

**Dekret Kongregacji ds. Duchowieństwa w sprawie zatwierdzenia dokumentu
„Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia”
(10.04.2021)**

CONGREGATIO PRO CLERICIS

Prot. N. 2021 1245

DECRETO

In seguito alla promulgazione della *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, l'8 dicembre 2016, per rispondere alle accresciute necessità sorte nell'ambito della formazione dei futuri sacerdoti, la Conferenza Episcopale Polacca si è proposta di redigere una "*Ratio institutionis sacerdotalis*" (dal titolo "*Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*"), tenendo conto dell'attuale contesto sociale e culturale. A tal fine, codesta Conferenza Episcopale, accogliendo le indicazioni offerte dal Magistero vigente, intende offrire ai futuri sacerdoti una formazione umana, spirituale, intellettuale e pastorale

inspirata da un sincero slancio evangelizzatore e conforme alle peculiari esigenze dell'epoca contemporanea.

Codesta Conferenza Episcopale, inoltre, con sollecitudine desidera garantire una retta e approfondita formazione filosofica e teologica dei seminaristi, che risulti adeguata ai progressi delle scienze sacre. La "*Ratio studiorum*", infatti, nei suoi principi generali e in quelli peculiari di ogni disciplina, fornisce un sicuro fondamento per la formazione intellettuale dei sacerdoti e per il loro ministero presbiterale.

Pertanto, considerato quanto sopra esposto, questa Congregazione per il Clero, in conformità al can. 242, § 1 CIC e al. N. 3 della *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* dell'8 dicembre 2016, approva il presente documento intitolato "*Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*", **ad experimentum per un quinquennio**, e prescrive che esso sia fedelmente osservato da tutti coloro ai quali spetta, osservate tutte le norme di diritto e nonostante qualsiasi osservazione in contrario.

Città del Vaticano, li 10 aprile 2021.

+ *Beniamino Card. Stella*

Prefetto

+ *Jorge Carlos Patrón Wong*

Arcivescovo-Vescovo emerito di Papantla

Segretario per i Seminari

KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA

Prot. N. 2021 1245

DEKRET

W związku z promulgacją *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, 8 grudnia 2016 roku, aby odpowiedzieć na zwiększone potrzeby, jakie pojawiły się w dziedzinie formacji przyszłych kapłanów, Konferencja Episkopatu Polski zaproponowała zredagowanie „*Ratio institutionis sacerdotalis*” (pod tytułem: „*Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*”), uwzględniającą aktualny kontekst społeczny i kulturowy. W tym celu wspomniana Konferencja Episkopatu, przyjmując obowiązujące wskazania Magisterium, pragnie zaoferować przyszłym kapłanom formację ludzką, duchową, intelektualną i duszpasterską, inspirowaną szczerym impulsem ewangelizacyjnym, i zgodną ze szczególnymi potrzebami czasów współczesnych.

Ponadto wspomniana Konferencja Episkopatu pragnie jak najstaranniej zapewnić właściwą i gruntowną formację filozoficzną i teologiczną seminarzystów, która byłaby adekwatna do postępu świętych dyscyplin. „*Ratio studiorum*” stanowi bowiem w swoich zasadach ogólnych oraz szczegółowych każdej dyscypliny, pewną podstawę dla formacji intelektualnej kapłanów oraz dla ich posługi prezbiteratu.

Dlatego, po rozważeniu powyższych racji, Kongregacja ds. Duchowieństwa, zgodnie z kan. 242 § 1 KPK oraz z pkt. 3 *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* z 8 grudnia 2016

roku, zatwierdza **ad experimentum na okres pięciu lat** niniejszy dokument zatytułowany „*Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*” i zarządza, aby był on wiernie przestrzegany przez wszystkich, do których się odnosi, z zachowaniem wszelkich norm prawa i bez względu na jakiegokolwiek przeciwny zastrzeżenia.

Watykan, 10 kwietnia 2021 roku

+ *Beniamino Card. Stella*
Prefekt

+ *Jorge Carlos Patrón Wong*
Arcybiskup, emerytowany biskup Papantla
Sekretarz ds. Seminariów

Uchwała nr 23/388/2021
Konferencji Episkopatu Polski
z dnia 11 marca 2021 r.
w sprawie przyjęcia dokumentu
„Droga formacji prezbiterów w Polsce.
Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia”

Konferencja Episkopatu Polski podczas 388. Zebrania Plenarnego, odbywającego się w Warszawie w dniu 11 marca 2021 r., na podstawie kan. 242 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz n. 3 *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* Kongregacji ds. Duchowieństwa, przyjmuje dokument „Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia”, przy 79 głosach za i 4 przeciw.

„Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia” wymaga zatwierdzenia przez Stolicę Apostolską. Datę wejścia w życie niniejszego dokumentu określi Przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski, po uzyskaniu ww. zatwierdzenia.

+ *Stanisław Gądecki*
Arcybiskup Metropolita Poznański
Przewodniczący KEP

+ *Artur G. Miziński*
Sekretarz Generalny KEP

**Droga formacji prezbiterów w Polsce.
Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia**

WPROWADZENIE

1. Zasady formacji prezbiterów zawarte w *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* Kongregacji ds. Duchowieństwa z dnia 8 grudnia 2016 roku, zatwierdzone i zalecone przez papieża Franciszka, przekazują Kościołowi odnowioną drogę formacji kapłańskiej. U podstaw tej reformy znalazło się wiele doświadczeń, jakie Duch Święty tchnął w Kościołach lokalnych od czasu poprzedniego *Ratio fundamentalis* z roku 1985, które opracowała Kongregacja Edukacji Katolickiej, wówczas kompetentna w tej dziedzinie. Od tamtego czasu wniesiono wiele nowych elementów do formacji kapłańskiej. Dokonało się to zarówno ze strony Kościoła powszechnego, jak i ze strony Kościołów lokalnych. Przede wszystkim należy tu wspomnieć nauczanie papieży, którzy w tym okresie przewodzili Kościołowi. Św. Janowi Pawłowi II zawdzięczamy posynodalną Adhortację apostolską *Pastores dabo vobis* (25.03.1992), Benedyktowi XVI List apostolski w formie „Motu proprio” *Ministorum institutio* (16.01.2013), a Franciszkowi Konstytucję apostolską *Veritatis gaudium* (08.12.2017) oraz nauczanie i sugestie, które przyczyniły się do powstania nowego *Ratio fundamentalis*.

W minionych latach pojawiło się wiele dokumentów dotyczących poszczególnych aspektów formacji prezbiterów, które zostały wydane przez dykasterie Kurii Rzymskiej: Kongregację Edukacji Katolickiej, Kongregację ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów oraz Kongregację ds. Duchowieństwa¹.

2. Formacja prezbiterów w Polsce kierowała się dotychczas przepisami zawartymi w *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* z roku 1999. W późniejszym okresie Konferencja Episkopatu Polski wydała także dokument na temat okresu propedeutycznego, zalecając jego wprowadzenie w polskich diecezjach². W związku z publikacją nowego *Ratio fundamentalis*, przewodniczący Komisji Duchowieństwa Konferencji Episkopatu Polski powołał kilkunastoosobowy *Zespół ds. przygotowania nowych zasad formacji kapłańskiej w Polsce*. Tworzyli go przedstawiciele wszystkich środowisk formacji kapłańskiej w Polsce, doświadczeni formatorzy i kompetentni specjaliści. Następnie nowy przewodniczący Komisji Duchowieństwa powołał przy *Zespole* kilkunastoosobową *Grupę ds. przygotowania Ratio Studiorum*. Na jej członków wybrano niektórych dziekanów i pracowników wydziałów teologicznych i filozoficznych, specjalistów różnych dziedzin wiedzy, rektorów wyższych seminariów duchownych oraz członków podstawowego *Zespołu*. Wskazane gremia zredagowały projekt *Ratio pro Polonia*. Powstał on w toku współpracy ze wszystkimi środowiskami formacji kapłańskiej w Polsce. W siedzibie Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski w Warszawie zorganizowano w tym celu w latach 2016-2018 osiem ogólnopolskich sesji dla duszpasterzy powołaniowych, formatorów seminaryjnych i formatorów prezbiterów, podczas których omawiano zasadnicze kwestie dotyczące formacji kapłańskiej. W prace nad *Ratio* zostały zaangażowane sekcje, które działają przy Komisji Duchowieństwa. Podjęto także współpracę z Krajową Radą Duszpasterstwa Powołań oraz z Centrum Ochrony Dziecka działającym przy Akademii *Ignatianum* w Krakowie. Dodatkowym wsparciem były

¹ Te dokumenty zostały wymienione i uwzględnione w kolejnych partiach *Ratio pro Polonia*.

² Zob. *Okres propedeutyczny w diecezjalnych wyższych seminariach duchownych w Polsce* (dokument przyjęty podczas 350. Zebrania Plenarnego Konferencji Episkopatu Polski w dniu 26.11.2009).

konsultacje ze specjalistami z różnych dziedzin nauki, zwłaszcza z teologii, pedagogiki i psychologii. Dla rzetelnego rozeznania i roztropnego zharmonizowania formacji prezbiterów z osiągnięciami psychologii powołano grupę psychologów i duchownych, która po roku pracy przekazała swoje uwagi *Zespołowi ds. przygotowania nowych zasad formacji kapłańskiej w Polsce*. W trakcie prac nad *Ratio Studiorum* konsultowano się ze wszystkimi dziekanami wydziałów teologicznych oraz ze stowarzyszeniami (sekcjami) nauk teologicznych i sekcją filozoficzną wykładowców uczelni katolickich w Polsce.

3. Realizując wskazania *Ratio fundamentalis*, nowe *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* prezentuje najpierw ogólny kontekst (rozdz. 1), a następnie podstawowe założenia formacji kapłańskiej w Polsce (rozdz. 2-3). Krajowe *Ratio* wdraża zasadę pierwszeństwa Boga w życiu, formacji i posłudze osób powołanych do prezbiteratu. Ukierunkowuje na dojrzewanie ich relacji z Bogiem i z ludźmi, uczy świadomego i odważnego postępowania w wierze za Jezusem, zmierza do personalizacji procesu wychowawczego oraz kształtuje progresywność i całościowość formacji. Stałym punktem odniesienia jest łaska sakramentu święceń i tożsamość prezbiterów (rozdz. 2).

4. „Zasadnicza idea [formacji] polega na tym, by [...] formować uczniów misjonarzy, «zakochanych» w Nauczycielu, pasterzy «o zapachu owiec», którzy żyją pośród nich, aby im służyć i nieść im Boże miłosierdzie. Dlatego jest konieczne, aby każdy kapłan zawsze czuł się uczniem w drodze, stale potrzebującym całościowej formacji, rozumianej jako ciągle upodabnianie się do Chrystusa”³. Prezbiterzy mają być gotowi do ewangelicznego stylu życia jako uczniowie Jezusa i do podjęcia misji apostołów we współczesnym świecie. Sprzyjać temu będzie solidna formacja do życia w kapłańskim ubóstwie, posłuszeństwie i celibacie.

5. *Droga formacji prezbiterów w Polsce* wymaga formacji permanentnej osób powołanych, czyli ich stałego zaangażowania we własne dojrzewanie na każdym etapie życia. Uważnie omawia zatem nie tylko czas formacji seminaryjnej, ale również wcześniejszą drogę dojrzewania młodzieży (rozdz. 4), a potem formację stałą prezbiterów (rozdz. 7). Oba te okresy formacji znalazły możliwie szeroki opis w tym dokumencie, adekwatnie do dotychczasowych doświadczeń i możliwości Kościołów lokalnych. Oba okresy harmonizują z szeroko opisaną formacją seminaryjną. Krajowe *Ratio* proponuje zatem całościową, spójną i dynamiczną wizję drogi formacji kapłańskiej.

6. Zdynamizowaniu formacji permanentnej służy nowa periodyzacja formacji seminaryjnej. *Ratio fundamentalis* wprowadziło „etap propedeutyczny”⁴, „etap stawania się uczniem Jezusa”⁵, „etap upodabniania się do Chrystusa”⁶ i „etap pastoralny (syntezy powołaniowej)”⁷. Każdy z tych etapów (rozdz. 6) ma specyficzną tożsamość i propozycję formacyjną, z wyraźnie określonymi celami oraz opisem istotnych treści i niektórych zadań.

³ RFIS *Wprowadzenie*.

⁴ Etap propedeutyczny jest „konieczny i obowiązkowy” (RFIS *Wprowadzenie*).

⁵ Określenia: „etap bycia uczniem” i „etap stawania się uczniem” w *Ratio pro Polonia* są nieco rozbudowanym przełożeniem na język polski włoskiego określenia „tappa discepolare” (użytego w *Ratio fundamentalis*), co dosłownie oznacza „etap uczniowski”. Paralelną nazwą tego etapu formacji w *Ratio fundamentalis* jest określenie: „etap studiów filozoficznych”.

⁶ Opisowa nazwa: „etap upodabniania się do Chrystusa” ma krótszy odpowiednik: „tappa configuratrice”, co można oddać terminem: „etap upodabniający”. Paralelną nazwą tego etapu formacji seminaryjnej w *Ratio fundamentalis* jest określenie: „etap studiów teologicznych”.

⁷ *Ratio fundamentalis* używa zamiennie określeń: „etap pastoralny” i „etap syntezy powołaniowej”.

Osiągnięciu celów formacji (początkowej⁸ i permanentnej) służą wskazane w krajowym *Ratio* podstawowe środki formacji (rozdz. 3): słowo Boże, sakramenty, modlitwa, wspólnota eklezjalna (z towarzyszeniem wspólnotowym), towarzyszenie indywidualne (z kierownictwem duchowym) i służba wspólnocie Kościoła (z praktykami duszpasterskimi). Całość drogi formacji cechują: ciągłość (jedność), wspólnotowość, misyjność i integralność, która oznacza stałą realizację czterech wymiarów formacji: ludzkiej, duchowej, intelektualnej i pastoralnej. Dobru formacji służą jasno określone (rozdz. 5-6): specyfika seminariów duchownych, zadania odpowiedzialnych za formację seminaryjną, procedury formacyjne, okresowe weryfikacje, skrutynia, wymagania związane z etapami formacji oraz kryteria dopuszczania do święceń.

7. *Ratio pro Polonia* podkreśla kluczowe znaczenie dojrzałości i kompetencji formatorów: powołaniowych, seminaryjnych i odpowiedzialnych za formację stałą prezbiterów. Konieczna jest stała i wszechstronna formacja formatorów (rozdz. 7) oraz stałe zaangażowanie biskupa w dzieło formacji kapłańskiej (rozdz. 3).

8. Projekt formacji intelektualnej, czyli zwłaszcza toku studiów akademickich, ma charakter pastoralny. *Ratio studiorum* (rozdz. 8) wdraża integralny i harmonijny proces formacji intelektualnej przyszłych prezbiterów, „w którym wszystkie przedmioty są ważnymi «elementami składowymi» dla ukazania tajemnicy Chrystusa i Kościoła, służącymi również do dojrzewania autentycznej chrześcijańskiej wizji człowieka i świata”⁹.

PRZEPISY OGÓLNE

Zakres zastosowania krajowego *Ratio*

9. Zasady i wskazania zawarte w *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* powinny być zastosowane w całości we wszystkich seminariach diecezjalnych i międzydiecezjalnych w Polsce, włącznie z seminarium dla starszych kandydatów do święceń (z uwzględnieniem jego specyfiki). *Ratio pro Polonia* zawiera również zasady i wskazania dotyczące duszpasterstwa powołaniowego oraz stałej formacji prezbiterów. Krajowe *Ratio* ma być zastosowane w domach formacji prezbiterów ruchów i nowych wspólnot kościelnych, jeśli zostaną powołane i zatwierdzone autorytetem biskupa. Przepisy krajowego *Ratio* mogą służyć jako podstawa dla projektów wychowawczych instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego, przy zachowaniu własnego prawa tych wspólnot i różnic między nimi¹⁰.

Program formacyjny seminarium

10. Program wychowawczy, statut i regulamin każdego seminarium powinien opierać się na *Ratio nationalis*, za co odpowiedzialny jest biskup¹¹.

⁸ Przyjmuje się jako zasadę, że „płaszczyzna intelektualna, z przewidzianymi studiami filozofii i teologii, nie jest jedynym kryterium w perspektywie oceny drogi przebytej przez seminarzystę [...]. To raczej całościowe rozeznanie, dokonane przez formatorów na wszystkich płaszczyznach formacyjnych, umożliwi przejście do kolejnego etapu tylko tym seminarzystom, którzy oprócz zaliczenia przewidzianych egzaminów osiągnęli wymagany stopień dojrzałości ludzkiej i powołaniowej” (RFIS *Wprowadzenie*).

⁹ RFIS 153.

¹⁰ Zob. RFIS 1, 4.

¹¹ Bądź zainteresowani biskupi, gdy chodzi o seminarium międzydiecezjalne. Zob. OT 1; KPK, kan. 243; RFIS 4, 10.

Program studiów kandydatów do prezbiteratu powinien być zgodny z krajowym *Ratio Studiorum*. Obejmuje ono etap propedeutyczny, choć nie należy on do studiów akademickich¹² oraz wskazania dotyczące etapu pastoralnego¹³.

Współpraca międzydiecezjalna i ponaddiecezjalna

11. Zasady i wskazania krajowego *Ratio* stanowią podstawę do dialogu i współpracy między biskupami i formatorami poszczególnych diecezji¹⁴ oraz między różnymi prowincjami kościelnymi na terytorium Polski¹⁵. Podstawowymi środowiskami współpracy ponaddiecezjalnej jest Komisja ds. Duchowieństwa i podległe jej sekcje: rektorów, ojców duchownych i formatorów duchowieństwa oraz Kolegium Dziekanów Wydziałów Teologicznych. W gremiach tych ma miejsce współpraca formatorów z różnych diecezji i instytucji, ułatwiająca analizę doświadczeń wychowawczych i dydaktycznych oraz ich bardziej jednorodny rozwój w Polsce, a także na poziomie międzynarodowym¹⁶.

ROZDZIAŁ I: ŻYCIE I MISJA KOŚCIOŁA W POLSCE A FORMACJA PREZBITERÓW

1. KOŚCIÓŁ W POLSCE WSPÓŁCZEŚNIE

12. Większość społeczeństwa w Polsce deklaruje przynależność do Kościoła katolickiego. W ważnych okolicznościach dziejów Kościół był blisko Polaków i działał w służbie ich dobra, troszcząc się o wartości rodzinne, społeczne, patriotyczne i obywatelskie, a nade wszystko o zbawienie wszystkich ludzi. Obecnie Kościół jest dziedzicem bogatej tradycji wiary i kultury chrześcijańskiej. Wielkim darem i zadaniem pozostaje spuścizna Patronów Polski, oddanie się Matce Bożej w macierzyńską niewolę miłości, orędzie o Bożym miłosierdziu przekazane przez św. Faustynę Kowalską oraz budowanie cywilizacji miłości w duchu św. papieża Jana Pawła II, służi Bożego kard. Stefana Wyszyńskiego, bł. ks. Jerzego Popiełuszki i służi Bożego ks. Franciszka Blachnickiego. Pojawia się wiele inicjatyw, ruchów i wspólnot odnowy życia wiary. Inicjatorem i organizatorem wielu dzieł stają się wierni świeccy. Rozwijają się inicjatywy na rzecz rodziny, obrony życia ludzkiego i sprawiedliwości społecznej. Doświadczenia Przystanku Jezus czy Spotkania Młodych Lednica 2000 potwierdzają, że młodzi potrzebują Boga, Jego miłości i przebaczenia. Okazują pragnienie żywej wspólnoty i świadectwa autentycznej wiary.

13. Jak w całej współczesnej kulturze globalnej tak i w Polsce narasta kryzys relacji międzyludzkich – począwszy od tych podstawowych, czyli w gronie rodziny. Wielkim problemem jest niedojrzałość relacji międzyludzkich, co skutkuje rozkładem małżeństw i rodzin. Widoczne są również zaniedbywanie więzi z Bogiem i niezdolność do spotkania z Nim na poziomie sumienia. To, czego zwykle nie słyszy współczesny człowiek, to słowo Boże i prawda o nim samym, co prowadzi do zredukowanego przeżywania człowieczeństwa oraz do zniekształcania obrazu Boga. Postrzega się Go jako kogoś uciążliwego i zbędnego. Dlatego religia i moralność stają się kwestiami marginalnymi i prywatnymi, wybieranymi

¹² Zob. RFIS 59, 155.

¹³ Zob. RFIS 75, 176, 184.

¹⁴ Termin „diecezja” oznacza w tym dokumencie diecezję, instytut życia konsekrowanego lub stowarzyszenie życia apostołskie (w zależności od kontekstu).

¹⁵ Zob. RFIS 6-8.

¹⁶ Zob. RFIS 9.

dowolnie i selektywnie, maleje natomiast potrzeba Kościoła, co bardzo osłabia gotowość do przyjęcia powołania do prezbiteratu jako udziału w życiu i misji Ludu Bożego. Nierzadko służbę w Kościele wybiera się jako funkcję i decyduje się na nią warunkowo – jakby na czas określony, do momentu wystąpienia trudności albo do znalezienia innej, bardziej gratyfikującej w świecie formy życia. Powoli, ale systematycznie rozpowszechnia się styl życia taki, jakby Boga nie było. Sekularyzacja skutecznie wpływa na mentalność. Wszystko, co jest możliwe, staje się dopuszczalne. Człowiek chce odgrywać rolę władcy życia i świata. Dominuje życie powierzchowne i w pośpiechu, z kultem pragmatyczności i pieniądza. Następuje degradacja sumień, których miejsce zastępuje jarzmo zewnętrznych wymagań i procedur, powstałych pod presją różnych ideologii. Cywilizacja, która staje się coraz bardziej globalna, medialna i wirtualna, przynosi ogrom perspektyw, treści i wrażeń. Media umożliwiają szybki i wszechstronny tryb życia, nauki i pracy, ale źle wykorzystywane wykorzeniają z głębokiego myślenia i odczuwania. Buduje się społeczeństwo konsumpcji i ekscytacji, uzależnione od technologii i pragnień hedonistycznych¹⁷.

14. Główne niebezpieczeństwo nie leży tylko po stronie zewnętrznych zagrożeń, ale pojawia się wśród samych katolików i innych chrześcijan. Jest to zagrożenie utraty wiary, przyjmowania przez ludzi wierzących postawy niewiary, lub wiary niekonsekwentnej, która jest deklарowana, ale nie stanowi zasady życia osobistego. Podobnie „światowość” życia jest istotnym zagrożeniem w życiu wierzących. Dzieje się tak, gdy chrześcijanie nie idą drogą wiary za Odkupicielem, gdyż boją się zawierzyć Bogu i Jego słowu, a wchodzi w duchowe i moralne kompromisy w dziedzinie wiary. Dlatego tak bardzo potrzeba odważnego stawiania wymagań autentycznego życia chrześcijańskiego – z jednoczesną zmianą struktur organizacyjnych duszpasterstwa¹⁸. Priorytetem staje się tworzenie i wspieranie środowisk życia w wierze, żeby uczyć się żyć jak dzieci Boże: w łasce, prawdzie, wolności, miłości, radości i posłuszeństwie Bogu.

2. SYTUACJA POWOŁANIOWA

A. Ogólna charakterystyka młodzieży

15. Młode pokolenie stanowi zawsze nadzieję dla Kościoła i świata. Zawiera w sobie bowiem potencjał darów i zamysłów Bożych, które mogą przekształcać rzeczywistość, prowadząc ją do zbawienia w Bogu. To przeświadczenie potwierdza się również w obecnym pokoleniu młodych Polaków. Widoczny jest idealizm i żywotność właściwe młodym, stosunkowo wysoka ocena życia rodzinnego, rosnąca wrażliwość wobec potrzeb słabszych oraz na sytuację środowiska naturalnego. Polska młodzież jest w większości katolicka. Wielu młodych uczestniczy w katechezie, kościelnych ruchach i zrzeczeniach, w liturgicznej posłudze w parafiach, w pielgrzymkach, czy w wolontariacie, co ma istotne znaczenie dla sprawy powołań do prezbiteratu. Jednakże religijność ludzi młodych okazuje się ogólnie słabsza niż wcześniejszych pokoleń. Dochodzi wyraźnie do przerwania ciągłości w przekazie wiary pomiędzy starszym i młodszym pokoleniem. Młodzi, poddani presji świata, szukają w nim realizacji osobistych pragnień. Dzieje się to kosztem relacji z Bogiem. Równolegle narasta

¹⁷ Zob. GS 54; PDV 6-7; Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostołska *Ecclesia in Europa*, 7-9.

¹⁸ „Niestety, w niektórych okolicznościach prezbiter może być przygnieciony balastem struktur nie zawsze potrzebnych, a powodujących w końcu jego przepracowanie, z następstwami szkodliwymi tak dla jego stanu psychofizycznego jak duchowego, a więc zgubnymi dla samej posługi” (Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, 29).

problem jakości relacji międzyludzkich. Pogłębia się mediatyzacja życia społecznego. W ślad za światem dorosłych, młody człowiek coraz bardziej powszechnie zwraca się ku sobie samemu. Umacnia się ukryty hedonizm jako opcja życia. Wydłuża się czas dojrzewania emocjonalnego i społecznego młodzieży. Przejawia ona nierzadko dużą kruchość sfery psychicznej, słabą kondycję ludzką i intelektualną.

B. Powołania do prezbiteratu

16. Sytuacja powołaniowa w Polsce, podobnie jak w innych krajach, jest przede wszystkim odzwierciedleniem duchowej kondycji rodzin i wspólnot chrześcijańskich, świadectwa (publicznego wizerunku) prezbiterów i osób konsekrowanych, atmosfery środowisk młodzieżowych, stanu współczesnego społeczeństwa, niżu demograficznego, sytuacji kulturowej, emigracji młodzieży do dużych miast i innych krajów. Każdy z tych czynników w różny sposób i z różnym skutkiem wpływa na obraz i owoce duszpasterstwa powołaniowego w poszczególnych diecezjach.

17. Powołaniom sprzyjają dosyć powszechna jeszcze religijność Polaków, budujące świadectwo i zaangażowanie wielu księży oraz osób konsekrowanych, podejmowane inicjatywy duszpasterskie dla młodzieży, zaangażowanie młodych w liturgiczną służbę ołtarza, posługa licznego grona katechetów, ruch pielgrzymkowy, a także obecność Kościoła w obszarze publicznym. Wiele innych, często lokalnych inicjatyw, jak również wsparcie, jakie młodzież otrzymuje w ruchach młodzieżowych o profilu wychowawczym, stanowi ważne zaplecze powołań.

18. Sprawa powołań do prezbiteratu jest mocno obciążona słabością wychowawczą domów rodzinnych. Bywa, że także środowiska parafialne, katecheza i ruchy młodzieżowe nie dają gruntownej formacji. Akcyjność działań niewiele pomaga, gdy braknie procesu i dynamiki integralnego dojrzewania. Widoczna jest wyraźna współzależność między jakością duszpasterstwa a dojrzałością powołanych¹⁹.

19. Niepokojącym zjawiskiem w doświadczeniach diecezji i zakonów bywa tzw. selekcja negatywna. Prezbiterzy i osoby konsekrowane, którzy przeżywają swoje powołanie w duchu przeciętności lub dwuznaczności, przyciągają osoby o podobnym usposobieniu ducha. Przyczynia się do tego brak uważnego pielęgnowania formacji permanentnej, bez wyjścia naprzeciw oznakom mierności i problemom wspólnot diecezjalnych i zakonnych. Prowadzi to do powierzchowności i małej częstotliwości w towarzyszeniu i rozeznawaniu powołaniowym, a potem do przyjmowania do domów formacji kapłańskiej i zakonnej osób, które nie będą zdolne wytrwać na drodze powołania.

20. Wśród negatywnych zjawisk, które wpływają na powołania, szczególne znaczenie mają skandale lub dwuznaczności z udziałem osób duchownych i konsekrowanych. Powołaniom nie sprzyja też powierzchowność komunikacji prowadząca do zbyt łatwego formułowania i propagowania negatywnych ocen.

C. Sytuacja seminariów duchownych

21. Osoby powołane do prezbiteratu podejmują formację w diecezjalnych bądź zakonnych seminariach duchownych. Skupiają one w sobie liczną kadrę formatorów, pracowników dydaktycznych i badawczo-dydaktycznych, co wzmacnia potencjał wychowawczy lokalnych środowisk. Jednak zmniejszającą się liczbą kandydatów do seminariów duchownych skłania

¹⁹ Zob. PDV 37, 41.

do szukania nowych rozwiązań strukturalnych. Jednym z nich może być tworzenie kolejnych seminariów międzydiecezjalnych.

22. Na mocy Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską wyższe seminaria duchowne są uznawane za wyższe uczelnie²⁰. Większość seminariów jest afiliowana do kościelnych szkół wyższych albo podpisała umowę o współpracy z uczelniami państwowymi, w których istnieją wydziały teologii, posiadające prawo prowadzenia studiów magisterskich na tym kierunku²¹.

3. WYZWANIA DLA FORMACJI PREZBITERÓW

23. Formacja prezbiterów wymaga zmian wynikających z potrzeb duchowych Ludu Bożego, zadań nowej ewangelizacji, języka komunikacji itd. Znakiem czasu jest wyzwanie do nawrócenia pastoralnego, do wychodzenia na peryferie życia, by na nowo opowiedzieć Ewangelię, uwzględniając doświadczenia osób i środowisk oddalonych od Boga i Kościoła²².

24. Już Sobór Watykański II wskazał na centralne miejsce słowa Bożego i liturgii w codziennym życiu. Ukierunkował również Kościół katolicki na odbudowę życia wiary i braterskich wspólnot, na ubóstwo i prostotę życia, a zarazem na otwartość i kreatywność wobec wyzwań współczesnego świata. Ponadto uwydatnił powszechność Kościoła i jego misji. Odnowie soborowej towarzyszy przekonanie, że w formacji chrześcijańskiej nie ma nic ważniejszego niż wychowanie do wiary, rozumianej jako relacja i przebywanie człowieka z Bogiem w mistycznym Ciele Chrystusa²³. Całe życie doczesne jest wprowadzeniem do pełni tej relacji²⁴. To nadrzędny cel misji Kościoła. W służbie tego celu niezbędne staje się ograniczenie ilości funkcji i zadań, działań pragmatycznych i doraźnych oraz różnej obrzędowości na rzecz życia w zdrowych relacjach, w rytmie stałej formacji i w osobowym apostołstwie²⁵. Styl i jakość życia seminarzystów, osób duchownych i konsekrowanych jest ważniejszy od ich dzieł i działań. Troska o dojrzałe życie i relacje – przeżywane w zgodzie z łaską Ewangelii – nie może ustąpić miejsca innym troskom. Taki kierunek reformy przyniesie z czasem nowy styl duszpasterstwa i nowe dzieła apostołskie, adekwatne do współczesności. Trzeba ukazać w sposób jasny i przekonujący to, co jest istotne w chrześcijaństwie i prezbiteracie oraz zdynamizować życie i współpracę prezbiterium ze świeckimi, a także z osobami konsekrowanymi w poszukiwaniu nowych dróg Kościoła²⁶.

25. Program formacyjny, wierny Tradycji i Magisterium Kościoła, musi być odpowiedni do historycznego momentu życia Kościoła. Przy jego opracowywaniu należy uwzględnić m. in. cechy i specyficzne wymogi własnego środowiska socjoedukacyjnego, specyfikę duszpasterstwa i tradycji formacyjnej oraz dziedzictwo Kościoła lokalnego, aby można było kształtować model prezbitera odpowiedni dla takiego kontekstu²⁷. Chodzi o przygotowanie

²⁰ „Rzeczpospolita Polska gwarantuje Kościołowi katolickiemu prawo do swobodnego zakładania i prowadzenia szkół wyższych, w tym uniwersytetów, odrębnych wydziałów i wyższych seminariów duchownych oraz instytutów naukowo-badawczych” (Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, art. 15, ust. 1).

²¹ Zob. Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, art. 15, ust. 2.

²² Zob. PDV 42; Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostołska *Ecclesia in Europa*, 23; Franciszek, Adhortacja apostołska *Evangeliæ gaudium*, 20; RFIS 120.

²³ Zob. LG 1-4; Benedykt XVI, Encyklika *Deus caritas est*, 1.

²⁴ Zob. Jan Paweł II, *Homilia na Błoniach w Krakowie* (10.06.1979).

²⁵ Zob. RFIS 42.

²⁶ Zob. PDV 2-3.

²⁷ Zob. PDV 5; RFIS 8, 10.

itinerarium pedagogicznego, które nie tylko byłoby zbiorem zasad i wskazań wychowawczych, ale miałyby również charakter konstytucji formacji, czyli ukazywało sens i wizję całej drogi formacji w kontekście sensu życia i posługi prezbiterów we współczesnym świecie.

26. Strategicznym wyzwaniem dla formacji prezbiterów staje się jej integralność²⁸, ponieważ formacja, która nie jest integralna i harmonijna, doświadcza kryzysowych sytuacji. Trzeba więc eliminować podejście fragmentaryczne, które redukuje lub pomija jakieś wymiary dojrzwania człowieka. Potrzebne są projekty formacyjne, które będą zawierać całościową i spójną wizję formacji kapłańskiej – poczynając od pracy wychowawczej z młodzieżą aż po formację stałą prezbiterów. Jednocześnie nieodzowna jest korekta priorytetów życia w diecezjach i we wspólnotach życia konsekrowanego, umożliwiająca zmianę sposobu bycia księdzem oraz korektę modelu duszpasterstwa i prowadzenia parafii.

4. TROSKA KOŚCIOŁA O POWOŁANYCH

27. Na terenie Polski działa wiele osób, grup i stowarzyszeń, służących pomocą w budzeniu i wspieraniu powołań do prezbiteratu. Ich działalność widoczna jest zwłaszcza w parafiach, domach zakonnych i diecezjach. Niektóre inicjatywy, w szczególności te prowadzone poprzez media społecznościowe, mają zasięg ogólnopolski, przez co przyczyniają się do współpracy ponaddiecezjalnej i ponadzakonnej.

28. Nad ukierunkowaniem duszpasterstwa powołań czuwa delegat Konferencji Episkopatu Polski ds. powołań, krajowy duszpasterz powołań oraz Krajowa Rada Duszpasterstwa Powołań, która dwa razy w roku organizuje Krajową Kongregację Odpowiedzialnych za Duszpasterstwo Powołań.

29. Komisja Duchowieństwa Konferencji Episkopatu Polski, która odpowiada za początkową i permanentną formację prezbiterów w Polsce, analizuje i – w ramach swoich kompetencji – reaguje na bieżącą sytuację, przekazując niezbędne informacje i wnioski Konferencji Episkopatu. Poza tym Komisja sprawuje patronat nad kluczowymi dziełami wspierającymi formację prezbiterów: kwartalnikiem „Pastores”; Szkołą Wychowawców Seminariów Duchownych Diecezjalnych i Zakonnych im. św. Jana Pawła II prowadzoną przez Centrum Formacji Duchowej Księży Salwatorianów w Krakowie; Szkołą dla Spowiedników prowadzoną przez Krakowską Prowincję Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów; corocznym Sympozjum (sesją formacyjno-rekolekcyjną) dla ojców duchownych, spowiedników i rekolekcyjistów kapłańskich organizowanym na Jasnej Górze; rocznikiem „Dobry Pasterz”, wydawanym w związku z tym sympozjum. Komisja Duchowieństwa Konferencji Episkopatu Polski przygotowuje też co roku *List biskupów polskich do kapłanów*²⁹. Dobru formacji prezbiterów służy również działalność Szkoły Formatorów oraz Centrum Ochrony Dziecka przy Akademii *Ignatianum* w Krakowie, której przedstawiciel jest konsultorem Komisji Duchowieństwa.

30. Systematyczną pracę na rzecz osób powołanych podejmują sekcje podlegające Komisji Duchowieństwa. Są to: Konferencja Rektorów Wyższych Seminariów Duchownych Diecezjalnych i Zakonnych, Sekcja Ojców Duchownych Wyższych Seminariów Duchownych Diecezjalnych i Zakonnych oraz Sekcja Stałej Formacji Kapłańskiej. Każda z tych sekcji wydaje swój biuletyn.

²⁸ Zob. OT 8; RFIS 7.

²⁹ W roku 2006 był to list w całości poświęcony stałej formacji prezbiterów: *Abyśmy nie ustali w drodze. List biskupów polskich do prezbiterów Kościoła w Polsce o stałej formacji kapłańskiej*.

ROZDZIAŁ II:**Łaska sakramentu święceń i tożsamość prezbiterów**

31. Pomimo zmieniającego się kontekstu historycznego istota sakramentu święceń nie ulega zmianie, stanowiąc tym samym trwały fundament tożsamości prezbiterów. Nie rodzi się ona bowiem z okoliczności historycznych ani z inicjatywy ludzi, ale z niezmiennej woli Pana, z Jego planu miłości: „Jezus urzeczywistnia nowe przymierze przez ofiarę z siebie i swojej krwi, by w ten sposób zrodzić lud mesjański, który «jest potężnym załącznikiem jedności, nadziei i zbawienia dla całego rodzaju ludzkiego»³⁰. Konieczne jest zatem, aby osoby powołane do prezbiteratu i ich wychowawcy rozumieli naturę i misję Chrystusowego Kościoła oraz sposób życia i zadania stojące przed prezbiterami. To niezbędny warunek, bezpieczny przewodnik i decydujący bodziec w dziele budzenia i rozeznawania powołań, a także w formacji i w posłudze prezbiterów każdej epoki³¹.

32. W refleksji nad tożsamością prezbiterów konieczne jest uznanie pierwszoplanowości płaszczyzny sakramentalnoontycznej, rozumianej jako wszczęcie prezbitera w Chrystusa i Jego Kościół. Zaprzeczeniem takiej wizji prezbiteratu staje się funkcjonalizm, czyli bycie w „rolu” księdza – zacierające świadomość uczestnictwa w misji wyznaczonej przez Chrystusa i Kościół oraz niedoceniające znaczenia autentyczności osobistego życia chrześcijańskiego. Funkcjonalnospołeczne wizje prezbiteratu redukują tożsamość prezbiterów do poziomu zawodu³².

1. SAKRAMENT ŚWIĘCEŃ

33. Jezus, jako Posłany przez Ojca, ustanowił Apostołów, aby w nich kontynuować swoją misję³³. Trwa ona nieprzerwanie w Kościele i jest przekazywana w sakramencie święceń³⁴. Jezus ciągle wybiera, konsekruje i posyła swoich uczniów, czyniąc ich apostołami i „sługami Nowego Przymierza” (2 Kor 3, 6).

A. Prezbiterat jako stopień sakramentu święceń

34. Prezbiterzy są współpracownikami biskupa w realizacji jego misji apostołowskiej i dzielą z nim odpowiedzialność za Kościół lokalny. Świecenia drugiego stopnia – udzielające łaski, aby przyjmujący ją stał się godnym sługą Chrystusa³⁵ – wzmacniają do owocnej posługi to, co stanowi naturalne wyposażenie kandydata, uzdalniając go do działania *in persona Christi* w aktach sakramentalnych właściwych prezbiterowi. Nie mogą być jednak pojmowane wyłącznie funkcjonalnie: nade wszystko owocem święceń jest nowa, nieutralna tożsamość, związana z charakterem sakramentalnym. Tożsamość ta wyznacza punkt dojścia formacji seminaryjnej oraz ścieżki formacji stałej prezbiterów.

³⁰ RFIS 30. Zob. LG 9.

³¹ „Trzeba więc czuwać, aby w proces formacyjny nie wkradły się uproszczone i błędne wizje kapłaństwa” (RFIS 92). Zob. PDV 5, 11; DPŻP 45; Benedykt XVI, *Przemówienie do uczestników sympozjum teologicznego zorganizowanego przez Kongregację ds. Duchowieństwa*, w: „L'Osservatore Romano” 322 (2010) 35-36.

³² Zob. RFIS 33, 43, 55-56; 84b.

³³ Zob. Mk 3, 13-14; J 20, 21; RFIS 30, 35; DPŻP 8, 27.

³⁴ Zob. Sobór Trydencki, *Nauka o Najświętszej Ofierze Mszy Świętej*, z r. 1562; KKK 858, 1536.

³⁵ Pierwsze orzeczenie dogmatyczne o prezbiteracie, czyli bulla *Exsultate Deo* Soboru we Florencji z r. 1439, stwierdza, że skutkiem sakramentu święceń jest pomnożenie łaski, aby ktoś stał się *godnym* sługą Chrystusa. Użyty tutaj termin *idoneus* tłumaczy się również jako: zdatnym, odpowiednim, wiarygodnym, skutecznym.

B. Relacje decydujące o tożsamości prezbitera

35. Nauczanie Soboru Watykańskiego II i posoborowe dokumenty Kościoła podkreślają, że tożsamość prezbiterów ma relacyjny charakter i powinna być rozpatrywana w odniesieniu do Boga, biskupa, prezbiterium i wiernych³⁶.

Relacja prezbitera do Trójcy Świętej

36. Sakrament święceń zapoczątkowuje w prezbiterze szczególny związek z Trójcą Świętą, a zwłaszcza z Chrystusem – Kapłanem, Głową, Sługą, Pasterzem i Oblubieńcem Kościoła³⁷. Łaskę sakramentu święceń uprzedza powołanie do pójścia za Jezusem Chrystusem i bycia Jego uczniem, świadkiem i przyjacielem³⁸. Ostatecznym źródłem tożsamości prezbitera jest miłość Boga Ojca³⁹.

37. Na mocy daru Ducha Świętego udzielonego w sakramencie święceń prezbiter uczestniczy w misji biskupa, a przez to ma również własną misję i władzę, prawo i zdolność działania w wymiarze publicznym w osobie Chrystusa jako Głowy – *in persona Christi Capitis*⁴⁰. Prezbiter uczestniczy w Jego uświęcającej, nauczycielskiej i pasterskiej posłudze⁴¹. Ma się to objawiać także poprzez styl życia, w którym składa siebie samego w ofierze, przyjmując z miłością trudy posługi⁴².

38. Prezbiter jako namaszczony przez Ducha Świętego jest dziedzicem obietnicy Pocieszyciela. Wzywając Parakleta, może doświadczać, że On mu towarzyszy i prowadzi go oraz uczy, przypomina i uobecnia to, co Jezus przekazał Apostołom. Uprzywilejowanym miejscem tego doświadczenia jest posługa wspólnocie Kościoła, głównie w zgromadzeniu liturgicznym⁴³.

Prezbiter wobec biskupa i prezbiterium

39. Prezbiterzy na mocy święceń są „współpracownikami stanu biskupiego, w celu należytego wypełnienia apostolskiego posłannictwa powierzonego przez Chrystusa”⁴⁴. Mogą wykonywać swoją posługę wyłącznie w komunii z biskupem. Posługa apostolska biskupa jest odniesieniem tożsamościowym: prezbiter bez biskupa (inkardynacji) pozostaje de facto w zawieszeniu sprzecznym z własną tożsamością – przez biskupa bowiem i ze względu na niego otrzymał sakramentalny dar Ducha Świętego. Poważnym zadaniem zarówno dla biskupa, jak i dla prezbiterów jest budowanie takich relacji ojcowsko – synowskich, które byłyby jak najbardziej adekwatne do – stanowiącej ich fundament – więzi o charakterze ontycznym i teologalnym.

40. Więź z biskupem powinna stanowić podstawę wspólnoty prezbiterium diecezjalnego. Relacje we wspólnocie prezbiterium są relacjami braterskimi. W codzienności są przeżywane

³⁶ Zob. PDV 12, 16; DPŻP 5.

³⁷ Zob. PDV 21-23; DPŻP 6, 14; RFIS 35-39.

³⁸ Zob. RFIS 61-62.

³⁹ Zob. DPŻP 3.

⁴⁰ Zob. LG 10; PO 2; DPŻP 8.

⁴¹ Zob. LG 28; PDV 18; DPŻP 8, 16.

⁴² W myśl słów św. Pawła: „Teraz raduję się w cierpieniach za was i ze swej strony dopełniam niedostatki udreń Chrystusa w moim ciele dla dobra Jego Ciała, którym jest Kościół” (Kol 1, 24). Zob. PO 12; DPŻP 8.

⁴³ Zob. PO 5; KKK 1120; DPŻP 9-12.

⁴⁴ PO 2. Zob. LG 28; OT 2, 7; DPŻP 14.

jako relacje do tych braci, z którymi bezpośrednio się współpracuje, niemniej i w jej przeżywaniu należy dawać pierwszeństwo świadomości związku z całością prezbiterium.

Prezbiter we wspólnocie Ludu Bożego

41. Kapłaństwo wypływające z sakramentu święceń różni się istotą, a nie tylko stopniem od kapłaństwa wspólnego, w które wprowadza chrzest. Kapłaństwo ministerialne, poprzez które wierny staje się świętym szafarzem i upodabnia się do Chrystusa Głowy, jest sakramentalnym udziałem w misji Jezusa i jako urząd kościelny jest włączony w hierarchię Kościoła, w służbie kapłaństwu powszechnemu, które stanowi podstawowy sposób uczestnictwa wiernych w jedynym kapłaństwie Chrystusa. Służebna tożsamość prezbiterów jest wprawdzie różna od tożsamości innych chrześcijan, jednak „specyficzny charakter kapłaństwa służebnego wynika jednak nie z jego założonej «wyższości» w stosunku do kapłaństwa wspólnego, ale raczej ze służby, którą ma spełniać na rzecz wszystkich wiernych, aby mogli oni przylgnąć do pośrednictwa i panowania Chrystusa, uwidaczniającego się w urzeczywistnianiu kapłaństwa służebnego”⁴⁵. Władza i służba prezbiterów ma być jedynie udziałem we władzy i służbie Odkupiciela, aby cały Lud był pod władzą Chrystusa i w służbie Jemu⁴⁶. Dlatego prezbiterzy są odpowiedzialni za to, by ich styl życia i formacji, tworzone struktury, dziedziny i sposoby duszpasterstwa wyrastały z Chrystusa, przyjmowały Jego kształt i kierowały się Jego Duchem, prowadząc wszystkich do Boga. Zadaniem prezbiterów staje się zatem troska o jedność w wierze i miłości wszystkich wiernych oraz o wykorzystanie darów hierarchicznych i charyzmatycznych dla dobra Ciała Chrystusowego i wszystkich jego członków⁴⁷.

42. W centrum misji prezbiterów stoi uobecnianie misterium Jezusa Chrystusa w Eucharystii. W tym samym historycznie określonym momencie Ostatniej Wieczerzy Pan Jezus ustanowił pamiątkę (*anamnesis*) swojej Paschy, a jednocześnie przekazał władzę i mandat jej sprawowania Dwunastu Apostołom, którzy następnie przekazali ją swoim następcom i ich współpracownikom w sukcesji apostoelskiej⁴⁸. W ten sposób sakrament święceń ustanowiony w Wieczerniku nierozdzielnie wiąże się z doświadczeniem paschalnym Jezusa z Nazaretu i z jego uobecnianiem na każdym etapie historii Kościoła⁴⁹.

43. „Z duszpasterskiego punktu widzenia pierwsze miejsce w porządku działania przysługuje przepowiadaniu”⁵⁰. Prezbiterzy wezwani są do misji, jaką Jezus przekazał apostołom po swoim zmartwychwstaniu: „Idźcie na cały świat i głoscie Ewangelię wszelkiemu stworzeniu!” (Mk 16, 15). Realizacja tego mandatu powinna wyrażać się w przyjmowaniu sercem słowa Bożego i przepowiadaniu go, w ukazywaniu wierności i miłosierdzia Boga, w świadectwie odważnej i konsekwentnej wiary oraz w czynieniu ludzi uczniami Chrystusa i jednoczeniu ich w Kościele⁵¹.

⁴⁵ DPŻP 6. „Upodobnienie kapłana do Chrystusa Głowy [...] nie zakłada wyniesienia stawiającego go na szczycie całej reszty. W Kościele funkcje «nie stanowią o wyższości jednych nad drugimi»” (Franciszek, Adhortacja apostoelska *Evangelii gaudium*, 104).

⁴⁶ Zob. PO 2, 12, 15; DPŻP 2, 8, 34.

⁴⁷ Zob. LG 10, 28; PO 2, 7; DPŻP 26-27, 77-78; RFIS 31-32.

⁴⁸ Zob. SC 7, 10; KKK 1566; DPŻP 66, RFIS 32, 36.

⁴⁹ Św. Jan Maria Vianney, patron kapłanów, uczył, że od Mszy św. zależy cała gorliwość życia kapłańskiego. Zob. Benedykt XVI, *List na rozpoczęcie Roku Kapłańskiego z okazji 150. rocznicy «dies natalis» Świętego Proboszcza z Ars* (16.06.2009).

⁵⁰ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Kapłan głosiciel Słowa, szafarz sakramentów i przewodnik wspólnoty w drodze do trzeciego tysiąclecia chrześcijaństwa*, I, 2. Zob. PO 4; PDV 26.

⁵¹ Zob. PO 4; DPŻP 16-17, 20-22, 62-63; RFIS 33.

44. Prezbiterzy jako pasterze wspólnoty – na obraz Dobrego Pasterza i przez uczestnictwo w Jego miłości – wezwani są do ofiarowania całych siebie i swojego życia za Kościół, Oblubienicę Chrystusa. Dlatego miłość pasterska stanowi naczelną cechę duchowości prezbiterów, dar i wewnętrzną zasadę ożywiająca i kierująca życiem prezbiterów, sposobem ich myślenia, działania i odnoszenia się do innych. Przeżywanie z hojnością miłości pasterskiej kształtuje posługę jako *amoris officium* i ojcostwo duchowe. Pokorna i konsekwentna realizacja upodobnienia się prezbitera do Chrystusa Głowy, Pasterza, Sługi i Oblubieńca Kościoła chroni go przed skrajnościami w postaci „klerykalizmu” i „pragnienia panowania nad owczarnią”, a także demokratyzmu⁵².

45. Duchowość prezbitera „rozwija się przez pełnienie służby Kościołowi: jest to świętość osiągnięta w posłudze i przez posługę”⁵³. Służebność jest istotną cechą prezbiteratu. Dlatego formacja prezbiterów winna być wybitnie formacją do służby i poprzez służbę konkretnej wspólnoty Kościoła, formacją realizowaną w posłuszeństwie woli Bożej, w ubóstwie i czystości serca⁵⁴. Życie zgodne z radami ewangelicznymi stosownie do swego powołania bardzo wspiera służebność prezbiterów i ich całkowite oddanie się Chrystusowi i Kościołowi. Umożliwia pełne przyłgnięcie do codziennych wymogów posługi, aby odzwierciedlać w niej postawy Dobrego Pasterza.

46. Tożsamość prezbiterów w Kościele łacińskim jest związana z wyborem celibatu dla królestwa Bożego⁵⁵. „Celibat z wielu względów odpowiada kapłaństwu”⁵⁶. Obie rzeczywistości łączy ze sobą wiele racji teologicznych i duszpasterskich: chrystologicznych, eklezjologicznych i eschatologicznych. Celibat wymaga zatem przeżywania go w kontekście powołania do miłości i ojcostwa duchowego, tak by inne osoby rodzić do nowego życia w Jezusie Chrystusie, wprowadzać w rodzinę Bożą, jaką jest Kościół i wychowywać ku temu, aby Chrystus kształtował się w nich (por. 1 Kor 4, 15; Ga 4, 19)⁵⁷.

2. TOŻSAMOŚĆ SAKRAMENTALNA A CZŁOWIECZEŃSTWO PREZBITERÓW

47. Bycie mężczyzną ochrzczonym jest podstawą określającą tożsamość kandydatów do prezbiteratu. Tę tożsamość dopełnia cały kontekst osobistych uwarunkowań ciała, psychiki i ducha. Bóg szanuje indywidualność każdego, opiera się na jego naturze i posługuje się nią. Dlatego w procesie formacji potrzebne jest budowanie harmonii natury i łaski. Szczególną rolę w budowaniu tej harmonii odgrywa wymiar duchowy osoby. Stąd u podstaw formacji do prezbiteratu powinno być słuchanie z wiarą słowa Bożego, nawracanie się i jednoczenie z Chrystusem w sakramentach⁵⁸.

⁵² Zob. Mt 20, 25-28; RFIS 33-39, 80.

⁵³ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Kapłan pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, 12.

⁵⁴ Zob. RFIS 32, 34, 109-111.

⁵⁵ Zob. KPK, kan. 277, 599; DPŻP 79-82; RFIS 110.

⁵⁶ PO 16. Celibat jest nie tylko zgodny, przystawalny (*convenientia*) w odniesieniu do prezbiteratu, ale również (przez jakby odpowiedniość natury celibatu i prezbiteratu – *connaturalitas*) służy powołanym do kapłaństwa. „Przez dziewictwo lub celibat, zachowywany ze względu na królestwo niebieskie, prezbiterzy z nowego i wyjątkowego powodu są poświęceni Chrystusowi, do Niego lgną łatwiej niepodzielnym sercem, w większą swobodą w Nim i przez Niego służą Bogu i ludziom, sprawniej służą Jego królestwu i dziełu nadprzyrodzonego odrodzenia i w ten sposób stają się podatniejsi na przyjęcie szerszego ojcostwa w Chrystusie” (PO 16).

⁵⁷ Zob. OT 10; PO 16; Paweł VI, Encyklika *Sacerdotalis caelibatus*, 56; PDV 29, 50; DPŻP 40, 79-82; RFIS 110.

⁵⁸ Zob. RFIS 41-43.

48. Dojrzałość prezbiterów kształtuje się pod wpływem różnych czynników. Należą do nich: predyspozycje osobowościowe i charakterologiczne, dziedzictwo środowiska rodzinnego i parafialnego, dojrzałość wiary, historia powołania, sposób przeżywania kapłaństwa, świadectwo innych prezbiterów i jakość relacji z nimi. Na drodze do prezbiteratu wiele zależy od formacji seminaryjnej. Z kolei po święceniach dużego znaczenia w kształtowaniu się osobowości prezbitera nabierają jego osobiste przymioty (np. charyzmaty), podejmowane przezeń zadania, odbyte studia, specyfika środowiska wypełnianej posługi, doświadczenia życia. Proces dojrzewania wymaga ewangelicznego podejścia do tych uwarunkowań i koncentracji na elementach istotnych w tożsamości prezbiterów⁵⁹. Dojrzała tożsamość nikomu nie jest dana jako coś statycznego i dokończonego. Prezbiter dojrzewa, gdy dba o relacje z Bogiem, biskupem, z prezbiterium i ze wspólnotą. Wymaga to hojnej modlitwy, życia słowem Bożym, duchowej lektury, rozwoju kompetencji, zaangażowania intelektualnego, ofiarności pasterskiej i ciągłej wrażliwości na Boże natchnienia⁶⁰.

3. SPECYFIKA DUCHOWOŚCI PREZBITERÓW DIECEZJALNYCH I ZAKONNYCH

49. Wymienione wyżej więzi konstytuujące tożsamość prezbitera mają charakter nie tylko prawny, strukturalny czy organizacyjny, ale przede wszystkim duchowy i pastoralny. Otwarte na działanie Ducha Świętego zaangażowanie w doświadczenia i drogę Kościoła lokalnego – pod przewodnictwem biskupa i we współpracy z innymi duchownymi, konsekrowanymi i świeckimi – stanowi dla prezbiterów środek do zrozumienia swego życia i posługi, określa także specyficzne akcenty ich duchowości. Stałymi cechami duchowości prezbiterów diecezjalnych są: szczególna więź z własnym biskupem, inkardynacja, włączenie w prezbiterium diecezjalne i więź z diecezjanami. Odnosi się to również do prezbiterów, którzy przynależą do ordynariatu polowego czy prałatury personalnej⁶¹.

50. Prezbiterzy będący członkami instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego, oprócz akcentów wskazanych wcześniej, opierają życie duchowe na profesji rad ewangelicznych oraz na charyzmacie i więziach wspólnoty, do której przynależą. Dlatego powinni oni dbać o harmonię tych dwóch źródeł duchowości – sakramentu święceń i profesji – jak i związanych z nimi impulsów, zwłaszcza gdy wykonują zadania uprzywilejowujące jedno (sakrament święceń) lub drugie (profesję)⁶².

ROZDZIAŁ III: Formacja prezbiterów

1. PODSTAWOWE ZAŁOŻENIA FORMACJI PREZBITERÓW

51. Formacja prezbiterów przebiega w ramach formacji chrześcijańskiej, a Kościół ma obowiązek, a zarazem własne i wyłączne prawo kształcenia tych, którzy są przeznaczeni

⁵⁹ „Tylko ten, kto wpatruje się w to, co jest naprawdę istotne, może odnowić własne «tak» wobec otrzymanego daru i w różnych okresach życia nie przestawać składać daru z siebie; tylko ten, kto pozwala się upodobnić do Dobrego Pasterza znajduje jedność, pokój i siłę w posłuszeństwie służby” (Franciszek, *List do uczestników Nadzwyczajnego Zgromadzenia Generalnego Konferencji Episkopatu Włoch* (08.11.2014), w: „L’Osservatore Romano” [wyd. włoskie] 258 (2014) 7, cyt. za: RFIS 84b).

⁶⁰ Zob. DPŻP 76; RFIS 41-43, 81.

⁶¹ Zob. PO 7-8; PDV 31, 74; DPŻP 34-36; RFIS 71.

⁶² Zob. CD 33-35; PDV 31, 75; RFIS 71.

do świętej posługi⁶³. Świadomość więzi formacji kapłańskiej z chrześcijańską jest tym istotniejsza, że obecnie u powołanych częściej występują braki w dojrzałości chrześcijańskiej. Koniecznością staje się intensywna formacja wiary w ramach procesu dojrzewania powołania⁶⁴.

Więź z Bogiem, pierwszym Formatorem

52. Pierwszym i stałym wychowawcą człowieka jest Bóg, który działa „ponad wszystkimi, przez wszystkich i we wszystkich” (Ef 4, 6). Inicjatywa i działanie Boga są zawsze pierwsze i ważniejsze niż ludzkie zamiary i czyny. Powołanym potrzeba zatem mądrości, umożliwiającej rozumienie wydarzeń i relacji człowieka z całym stworzeniem jako historii zbawienia. Owa mądrość prowadzi przez głębokie nawrócenie ku przeobstwieniu człowieka⁶⁵.

53. Centrum historii zbawienia stanowi Wcielenie i Pascha Chrystusa oraz dar Ducha Świętego, ponieważ przez te wydarzenia Bóg Ojciec objawił nam samego siebie. W świetle Objawienia jasne się stało, że człowiek może się spełnić tylko przez osobową więź wiary z Żyjącym we wspólnocie Jego Ciała, czyli w Kościele. Poprzez sakramenty inicjacji Bóg Ojciec kształtuje wierzącego jako syna w Synu przez działanie Ducha Świętego (por. Mt 23, 8-11; Ef 1, 3nn). Tym samym całe życie, formacja i misja uczniów Jezusa winny mieć chrzcielny i paschalny charakter, a kerygmat chrześcijański powinien zajmować centralne miejsce na każdym etapie formacji⁶⁶.

54. Więź z Trójjedynym jest podstawą, centrum i celem formacji. Więź ta rozwija się w relacjach eklezjalnych; relacje z Bogiem i Kościołem nie istnieją bowiem obok siebie, lecz łączą się wewnętrznie i nawzajem się przenikają⁶⁷. Są one czymś pierwszym i ważniejszym niż struktury, porządek i programy formacji⁶⁸.

Dojrzewanie całego człowieka

55. Formacja stanowi proces obejmujący całą osobę ludzką (rozum i wolę, pamięć i wyobraźnię, potrzeby i motywacje, ciało i duszę, zmysły i psychikę, razem z mnogością emocji i uczuć, wrażeń i impulsów, postaw, zachowań i sposobów bycia), która potrzebuje nawracania się i przeobstwienia, aby upodabniając się do Jezusa, mogła ujawniać Boga jako *agape* i *koinonię*⁶⁹. Podstawową przestrzenią *metanoi* jest to, co zwykliśmy nazywać sercem człowieka, czyli jego „ukryte centrum”⁷⁰ i „źródło czynów”⁷¹. Przemieniające się serce nabiera – zwłaszcza w relacjach do bliźnich – nowej wrażliwości: duchowej, moralnej, intelektualnej, uczuciowej i estetycznej⁷². Dlatego zasadniczym celem formacji nie może być kształtowanie tego, co zewnętrzne w życiu i postępowaniu osób czy też koncentrowanie się na doskonałości

⁶³ Zob. KPK, kan. 232.

⁶⁴ Zob. PDV 60; RFIS 12, 31.

⁶⁵ Zob. KKK 268-269, 2008; Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska *Vita consecrata*, 66; NMI, 38; Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Wskazania dotyczące przygotowania wychowawców w seminariach*, Watykan 1993, 17; Franciszek, Encyklika *Lumen fidei*, 19; Franciszek, Adhortacja apostolska *Gaudete et exsultate*, 52-56; RFIS 37, 125.

⁶⁶ Zob. PDV 45, 48; Franciszek, Posynodalna adhortacja apostolska *Christus vivit*, 214.

⁶⁷ Zob. PDV 16; RFIS 102.

⁶⁸ Zob. PDV 45; RFIS 125.

⁶⁹ Zob. Flp 2, 1-5; KKK 1762, 1770; RFIS 39.

⁷⁰ KKK 2563.

⁷¹ KKK 1968. Zob. Mk 7, 21-23; Franciszek, *Homilia podczas Mszy św. dla kapłanów, seminarzystów i osób konsekrowanych w sanktuarium Jana Pawła II w Krakowie*, 30.07.2016; RFIS 55.

⁷² Zob. RFIS 39, 94.

wyzolowanej z relacji jednostki, lecz powinno się dążyć do wewnętrznej przemiany i do przeobrażenia serca osoby.

Stalość formacji

56. Formacja jest zadaniem na całe życie. Nie sprowadza się do oddziaływań ściśle formacyjnych ani nie zawęża do stosowania środków i metod wychowawczych, czy reguł i praktyk zalecanych w danej wspólnoty. Pedagogia Kościoła zmierza ku temu, aby w sposób formacyjny przeżywać codzienność aż po kres życia doczesnego.

Duchowość drogi w codzienności

57. Powołanie do ewangelicznej świętości wymaga od kandydatów do kapłaństwa zgody na wzrastanie w duchowości drogi. Jest to droga ku Bogu Ojcu, za Jezusem Chrystusem, w Duchu Świętym, będąca życiem w łasce usprawiedliwienia, która wyraża się w postawach wiary, skruchy serca, ufności i miłości⁷³. Życie zakorzenione w Chrystusie, bardziej niż życie w zewnętrznym posłuszeństwie zasadom i regulaminom, naprowadza człowieka na realizację jego powołania. Codzienność życia powołanych do kapłaństwa Chrystusowego potrzebuje jednak pryncypiów i norm wynikających z pedagogiki Kościoła.

Podmiotowość osoby ludzkiej

58. Każdy powołany odpowiada za własne życie i dlatego jest odpowiedzialny za swoją formację. Powodzenie formacji kandydatów do prezbiteratu zależy od ich włączenia się w sposób wolny i całkowity (tzn. całym sobą) we wszystkie jej wymiary. Bez indywidualnej decyzji i zaangażowania formacja staje się powierzchowna, fragmentaryczna lub formalistyczna. Wychowanie chrześcijańskie i kapłańskie – trwając w służbie podmiotowości człowieka – *uczy go uczyć się* od Boga we wspólnoty Kościoła w każdym czasie i w każdych okolicznościach. Dzięki temu można uzyskać wolność od różnych form indywidualizmu, bałwochwalstwa, ucieczek emocjonalnych i życia poza swoim wnętrzem⁷⁴. Stąd waga kształtowania sumienia w procesie formacji.

59. Dojrzałość osoby powołanej jako podmiotu wyraża się głównie w gotowości do szczerego i ofiarnego zaangażowania w budowanie osobowej więzi z Bogiem. Wiąże się z tym uległość wobec prowadzenia Ducha Świętego. W dziele wychowania Bóg posługuje się pośrednictwem ludzi, ważną rolę odgrywa więc towarzyszenie indywidualne i wspólnotowe. Warunkiem owocności tego towarzyszenia jest postawa pokory i stałej pracy nad sobą⁷⁵.

60. Wychowankowie potrzebują przestrzeni do osobistych poszukiwań, zmagania, decyzji i prac. Toteż zadanie wychowawców wobec nich dobrze oddają terminy *towarzyszenie* i *rozeznawanie*, wyeksponowane w *Ratio fundamentalis*. W procesie formacji kandydatów do kapłaństwa konieczne jest jasne wskazanie wychowankowi kierunku rozwoju oraz rozeznawanie tego, co ma być jego osobistym wysiłkiem, czyli ascezą, co zaś stanowić ma wyraźnie wskazane obowiązki. Poprzez wyłącznie odgórne zapewnienie treści, form i zadań w formacji wychowankowie mogą czuć się zwolnieni z poszukiwania Boga, z poznawania i respektowania prawdy o sobie, z osobistego myślenia, a nawet z zaangażowania serca, mogą

⁷³ Zob. KKK 1987nn; RFIS 125.

⁷⁴ Zob. PDV 69; Papieskie Dzieło Powołań Kościelnych, *Nowe powołania dla nowej Europy*, 11-12; Franciszek, *Przemówienie podczas Światowych Dni Młodzieży*, Kraków – Campus Misericordiae, 30.07.2016; RFIS 45-46; 130.

⁷⁵ Zob. PDV 69; RFIS 42-45, 65, 130.

ponadto przeżywać wiarę w oderwaniu od realiów własnego życia albo przeciwnie – mogą wiarę kształtować jedynie w obrębie własnego kontekstu: ubóstwiając doświadczenia i własne ja.

Fundament osobistego doświadczenia

61. Dla rozwoju człowieka szczególne znaczenie mają osobiste doświadczenia. Pozostawiają one ważne ślady w sferze psychiki i ducha, wpływając na zachowania, postawy, osobowość i charakter osoby. Pośród życiowych okoliczności Bóg doświadcza i formuje człowieka. To, co stanowi jego historię, jej bogactwo i ograniczoność, wymaga docenienia i uważnej refleksji – także w dialogu z wychowawcami⁷⁶.

62. Formacja chrześcijańska prowadzi kandydata do kapłaństwa do pogłębienia osobowego spotkania z Bogiem, Jego miłością i słowem. Odpowiada tym samym na potrzeby ludzkiego serca, przenika je i porusza. Skłania je do przyjęcia prawd i dróg wiary w oparciu o światło i moc Ducha Świętego. Prowadzi do wewnętrznego rozumienia rzeczy Bożych i smakowania w nich⁷⁷. Tym samym chroni życie duchowe przed konstruktywistycznie pojętym idealizmem, moralizmem i formalizmem.

63. Doświadczenie bliskości Boga mogą przekazać jedynie świadkowie, którzy jej doznali – którzy odkryli, że są wybawieni, kochani, zdobyli przez Boga, a przez to gotowi ukierunkowywać innych na podobne doświadczenie⁷⁸. Typowe dla formacji kapłańskiej są: stałe poszukiwanie i odnajdywanie Boga poprzez słuchanie słowa Bożego, przez aktywne uczestnictwo w świętych tajemnicach Kościoła oraz poprzez posługę miłości, zwłaszcza wobec najmniejszych⁷⁹. Te doświadczenia, przeżywane pokornie i z wiarą, przyczyniają się do rozwoju powołanych, czyniąc ich świadkami Jezusa Chrystusa.

Rozeznawanie na drodze za Jezusem

64. Rozeznawanie chrześcijańskie nie sprowadza się do zastosowania norm i reguł, czysto intelektualnego czy moralnego działania, lecz nade wszystko jest darem Ducha Świętego, wewnętrznym poznaniem, które wynika ze stylu życia z Bogiem, z dojrzałości w wierze i miłości wspartej wewnętrzną wrażliwością⁸⁰. Takiego rozeznawania – zarówno ze strony wychowanków, jak i wychowawców⁸¹ – potrzeba nie tylko w określonych momentach formacji. Rozeznawanie chrześcijańskie powinno stawać się życiową praktyką, wewnętrzną dyspozycyjnością (*docibilitas*) do odkrywania działania Boga i do współpracy z Nim⁸². Efektem tego procesu ma być takie ukształtowanie prezbitera, aby był „człowiekiem rozeznania», zdolnym interpretować rzeczywistość ludzkiego życia w świetle Ducha i w ten sposób wybierać, decydować i działać według woli Bożej⁸³.

⁷⁶ Zob. RFIS 43, 94.

⁷⁷ We wprowadzeniu do *Ćwiczeń Duchownych* (w nr 2) św. Ignacy Loyola napisał, że „nie ogrom wiedzy napelnia i nasycza duszę, lecz raczej wewnętrzne rozumienie rzeczy i smakowanie w nich”. [---]

⁷⁸ Zob. PDV 2, 36, 46, 60. [---]

⁷⁹ „Są to trzy wielkie wartości i nakazy, które ostatecznie określają program formacji duchowej kandydata do kapłaństwa” (PDV 46). Zob. OT 8; PDV 34, 45-49; RFIS 102, 186a.

⁸⁰ Zob. KKK 1779, 2705-2706; Franciszek, Posynodalna adhortacja apostołska *Amoris laetitia*, 304-305; RFIS 43.

⁸¹ Zob. RFIS 28, 152.

⁸² Zob. RFIS 45, 56, 120, 152.

⁸³ RFIS 43. Prezbiter powinien stawać się ekspertem w sztuce rozeznawania duszpasterskiego (zob. RFIS 120), ze szczególną zdolnością krytycznego rozeznawania rzeczy (zob. RFIS 153), znaków czasu (zob. RFIS 117) i sytuacji społeczno-kulturalnej i kościelnej, w której prowadzona jest działalność duszpasterska (zob. RFIS 170).

65. Rozeznawanie duchowe dotyczy najpierw Boga i Jego działania⁸⁴, a dopiero potem tego, co i jak ma czynić poszczególne człowiek lub wspólnota. Należy pytać Boga o Jego działanie i zamysły ukryte w wydarzeniach osobistej i wspólnotowej historii. Rozeznanie jest dialogiem modlitewnym i świadomą współpracą ze Zbawicielem⁸⁵. Pomaga „w znalezieniu możliwych dróg odpowiedzenia Bogu i rozwoju pośród ograniczeń”⁸⁶.

66. *Ratio fundamentalis* zaznacza, że przedmiotem rozeznawania powinny być zwłaszcza motywacje życiowe osób powołanych do prezbiteratu⁸⁷, źródła ich osobistych problemów⁸⁸, powołanie i predyspozycje wymagane do realizacji powołania⁸⁹, pożądane środki stopniowej i głębokiej rewizji życia⁹⁰ oraz sytuacja ich wspólnoty⁹¹. Celem rozeznawania jest zintegrowanie historii i terażniejszości wychowanków z ich sumieniem i życiem duchowym dla połączenia w jedno w Chrystusie wszystkich aspektów osoby⁹². Dokonuje się to przez codzienne odczytywanie wewnętrznej prawdy o sobie samym oraz uwalnianie się od „wszystkich uczuć nieuporządkowanych, a po ich usunięciu – do szukania i znalezienia woli Bożej w takim uporządkowaniu swego życia, żeby służyło dla dobra i zbawienia duszy”⁹³.

Podstawowym wrogiem rozeznawania i dojrzewania jest *twarde serce*. Jeśli u progu formacji nie rozwinię się doświadczenie wewnętrznej skruchy i odbudowa wrażliwości serca, to formacja pozostanie czymś zewnętrznym i mało owocnym⁹⁴.

Formacja ucznia-misjonarza i pasterza

67. Charakter formacji prezbiterów determinuje ich tożsamość. Konieczne staje się zatem zapewnienie pełnej więzi między tożsamością i duchowością prezbiterów a formacją powołanych. Powinna to być formacja ucznia-misjonarza, świadka i przyjaciela Jezusa, który upodabnia się do Chrystusa Kapłana, Głowy, Sługi, Pasterza i Oblubieńca Kościoła. Owo upodobnienie potrzebne jest we wszystkich wymiarach osoby: w wymiarze ludzkim, duchowym, intelektualnym i pastoralnym.

68. Formacja prezbiterów jest formacją pasterzy Kościoła – gotowych do daru z siebie, by wychodzić do ludzi, dzielić z nimi życie, towarzyszyć tym, którzy są oraz szukać zagubionych i przyprowadzać ich do Boga i Kościoła. Na fundamencie jedności z Jezusem formacja uzdalnia powołanych do bycia z ludźmi i dla nich na wzór Jezusa (por. Hbr 2, 14-18). Tym samym pogłębiona formacja do życia wewnętrznego wiąże się ściśle z formacją do kościelnej komunii. Komunia z Jezusem pomoże uniknąć „duchowej świątowości”, która jest szukaniem siebie. Pasterska więź z ludźmi stymuluje do pogłębiania życia duchowego⁹⁵.

⁸⁴ Zob. KKK 2730; RFIS 43.

⁸⁵ Zob. KKK 2849.

⁸⁶ Franciszek, Posynodalna adhortacja apostolska *Amoris laetitia*, 305.

⁸⁷ Zob. RFIS 92.

⁸⁸ Zob. RFIS 88b.

⁸⁹ Zob. RFIS 44, 48, 128.

⁹⁰ Zob. RFIS 88c.

⁹¹ Zob. RFIS 119.

⁹² Zob. RFIS 29.

⁹³ Ignacy Loyola, *Ćwiczenia duchowne*, 1. Zob. RFIS 43.

⁹⁴ Zob. KKK 2563, 2699, 2849.

⁹⁵ Zob. RFIS 41-42.

2. ZASADNICZE CECHY I WYMIARY FORMACJI

A. Cechy formacji: jedność, wspólnotowość, misyjność, integralność

69. *Ratio fundamentalis* określa cztery zasadnicze cechy całej drogi formacji prezbiterów: jedność, wspólnotowość, misyjność i integralność. Stanowią one zarazem zasady i kryteria formacji⁹⁶. Cechy te dopełniają inne kategorie, np.: stopniowość, formacja człowieka wewnętrznego, uczniostwo, upodobnienie, towarzyszenie, rozeznanie, formator Ludu Bożego.

Jedność

70. Formacja prezbiterów jest procesem trwającym całe życie: rozpoczyna się w okresie poprzedzającym seminarium, pogłębia w domach formacyjnych, a dojrzałego kształtu nabiera po święceniach. Rozwija ona doświadczenie chrzcielne synostwa Bożego, bycia uczniem-misjonarzem Jezusa. Cała droga formacji stanowi w swej istocie jeden ciągły proces, choć zróżnicowany w etapach, metodach i treściach formacyjnych⁹⁷. W tym sensie jedność oznacza także ciągłość. W związku z tym formacja nie kończy się w momencie przyjęcia święceń, lecz trwa przez całe życie.

Wspólnotowość

71. Formacja pasterzy Kościoła ma charakter wybitnie wspólnotowy. Powołanie „jest bowiem darem, który Bóg daje Kościołowi i światu oraz drogą do uświęcenia siebie i innych; nie może ono być przeżywane w sposób indywidualistyczny, lecz zawsze w odniesieniu do jakiejś konkretnej części Ludu Bożego”⁹⁸. Wspólnotowość jako cecha i cel formacji zakorzenia się w trójjednej naturze Boga oraz w komunijnym charakterze Kościoła.

Misyjność

72. Formacja prezbiterów prowadzi do szczególnego uczestnictwa w misji powierzonej przez Jezusa Chrystusa apostołom. Zapal misyjny, który stanowi cel i horyzont całej formacji, zależy od jakości relacji formowanego z Odkupicielem i Jego mistycznym Ciałem⁹⁹.

Integralność

73. Odpowiednia formacja jest procesem integralnym, czyli całościowym i harmonijnym. Obejmuje wszystkie sfery rozwojowe i obszary aktywności człowieka¹⁰⁰. Umożliwia syntezę porządku ontyczno-sakramentalnego z egzystencjalno-przeżyciowym w ciągłej pracy nad sobą pod wpływem łaski Bożej. Prowadzi do wzajemnego oddziaływania między modlitwą, życiem we wspólnocie, studium treści wiary, posługą apostołską i innymi dziedzinami życia¹⁰¹. Celem tego procesu jest ukształtowanie w człowieku wewnętrznego ładu oraz harmonii ciała i duszy, umysłu i serca, dojrzałego myślenia ze świadomym i uporządkowanym światem uczuć, emocji i pragnień¹⁰².

⁹⁶ Zob. RFIS *Wprowadzenie* oraz n. 53-54, 92.

⁹⁷ Zob. RFIS *Wprowadzenie* oraz n. 53-54.

⁹⁸ RFIS *Wprowadzenie*.

⁹⁹ Zob. RFIS *Wprowadzenie* oraz n. 33, 91.

¹⁰⁰ Zob. KPK, kan. 244; II Polski Synod Plenarny (1991-1999), *Kapłaństwo i życie konsekrowane jako wspólnota życia i posługi z Chrystusem*, 58; RFIS 28-29, 53, 92.

¹⁰¹ Zob. DPŻP 88, 92; RFIS 7, 28-30, 70, 89-90, 92, 153.

¹⁰² Zob. Benedykt XVI, *List do seminarzystów*, 6 (18.10.2010), w: „L'Osservatore Romano” 327 (2010) 6.

B. Wymiary formacji: ludzka, duchowa, intelektualna, pastoralna¹⁰³

74. Integralność formacji można osiągnąć jedynie poprzez harmonijną realizację jej czterech podstawowych wymiarów. W procesie formacyjnym trzeba unikać fragmentaryzacji oraz separowania i autonomizacji kolejnych wymiarów formacji. Należy pamiętać, że wszystkie wymiary formacji są współzależne i nie są *skuteczne* w oderwaniu od siebie¹⁰⁴. Ich wspólnym celem jest „przekształcenie czy upodobnienie” serca seminarzysty na obraz serca Chrystusa Dobrego Pasterza, w zaangażowaniu wspólnotowym i misyjnym¹⁰⁵.

Formacja ludzka

75. Formacja ludzka stanowi „fundament konieczny i dynamiczny”¹⁰⁶ całego życia człowieka. Szczególnie potrzebują jej osoby powołane do prezbiteratu i celibatu, aby stawały się „żywym obrazem” ludzkiej pełni Jezusa Chrystusa¹⁰⁷. Dojrzałość ludzka prezbitera warunkuje jakość jego posługi pasterskiej, gdyż usposabia go do większej uległości wobec łaski sakramentu święceń.

76. Formacja ludzka odnosi się do różnych wymiarów życia człowieka: fizycznego, psychicznego, intelektualnego, moralnego, estetycznego i społecznego. Do jej istotnych aspektów należy kształtowanie dojrzałej osobowości i charakteru. W formacji prezbiterów pierwszorzędne znaczenie ma rozwój cech i cnót, które służą budowaniu odpowiedzialnych więzi międzyludzkich, ułatwiają spotkanie i dialog oraz zdobywanie zaufania i nawiązywanie współpracy. Dlatego program pracy z seminarzystami powinien obejmować zwłaszcza cztery obszary: głęboki wgląd w siebie, komunikację międzyludzką, asertywność oraz tożsamość mężczyzny. Pilnie i stale potrzeba mądrej troski o ciało (zdrowie, porządek życia, odżywianie, ruch, odpoczynek)¹⁰⁸.

Rozwój wspomnianych postaw, przy pomocy różnych środków i narzędzi formacyjnych, stałby się łatwiejszy dzięki rozeznaniu ludzkiej historii kandydata, poprzez którą kształtowała się jego osobowość. Narodziny i dzieciństwo, okres dojrzewania i dorosłość, doświadczenia domu rodzinnego i innych środowisk, w których żył seminarzysta, m. in. wpływ postaci ojca i matki oraz pozostałych członków rodziny, a także sposób tworzenia relacji z innymi osobami i z otaczającym go światem, są cennym źródłem dla określenia ścieżek rozwoju oraz potencjalnego regresu bądź kryzysu, w celu zastosowania odpowiednich narzędzi pedagogicznych¹⁰⁹. W tym kontekście niezbędne będzie wprowadzanie kandydatów do poznania własnego wymiaru osobowego: uczuć, potrzeb, przyzwyczajzeń, tendencji, szerokiej gamy uzdolnień i deficytów. W ten sposób będą mogli oni cieszyć się lepszym

¹⁰³ Określenia te dotyczą różnych aspektów opisu człowieka i jego rozwoju, ale ich nie wyczerpują. Potrzebne jest zatem uzupełnianie tego schematu w trakcie formacji o inne kategorie, zgodnie z pełnym rozumieniem integralności formacji.

¹⁰⁴ „Razem tworzą one i kształtują tożsamość seminarzysty oraz prezbitera, czyniąc go zdolnym do tego «daru z siebie dla Kościoła», który zawiera się w miłości pasterskiej. Trzeba mieć na uwadze, aby cała droga formacyjna nie utożsamiała się tylko z jednym aspektem, kosztem innych, lecz by była zawsze integralnym procesem ucznia powołanego do prezbiteratu” (RFIS *Wprowadzenie*). Zob. PDV 71; RFIS 28, 70, 89-92.

¹⁰⁵ Zob. RFIS 55-56.

¹⁰⁶ RFIS 89.

¹⁰⁷ Zob. PDV 43.

¹⁰⁸ Kandydaci do prezbiteratu powinni nabywać umiłowanie prawdy, uczciwość i odwagę, samokontrolę, panowanie nad sobą i wolność wewnętrzną, dojrzałość uczuciową i dobrze zintegrowaną seksualność, zmysł krytyczny, zrównoważony osąd i dyskrecję, odpowiedzialność i zdolność do podejmowania słusznych decyzji oraz wielkoduszność serca. Zob. PDV 43-44; RFIS 93-100.

¹⁰⁹ Zob. RFIS 27.

poznaniem siebie, rozumiejąc również motywacje, które wyrażają poprzez swoje wybory i decyzje.

Formacja duchowa

77. Duchowy wymiar formacji, prowadzonej z silnym akcentem wspólnotowym i misyjnym, jest ukierunkowany „na podtrzymywanie i ożywianie więzi seminarzysty z Bogiem i braćmi, w przyjaźni z Jezusem Dobrym Pasterzem i postawie uległości wobec Ducha Świętego”¹¹⁰. Pielęgnując te więzi, seminarzysta dojrzewa „do miłości hojnej i ofiarnej, która stanowi początek miłości pasterskiej”¹¹¹.

Celem zbudowania głębokiej i intymnej relacji z Bogiem, kandydat powinien być zachęcany na drodze wzrostu duchowego, aby przyjąć za własne dwa kluczowe wydarzenia z życia Chrystusa, które będą kształtować jego osobowość na obraz Nauczyciela, wzmacniając i czyniąc bardziej realną jego przyjaźń z Bogiem: Wcielenie i Paschę. Prawda, że *Słowo stało się ciałem* (J 1, 14) oraz że *Bóg wskrzesił Go z martwych, czego my jesteśmy świadkami* (Dz 3, 15), powinny być stale przekładane na codzienny sposób myślenia, podejmowanych wyborów i decyzji przyszłych prezbiterów, powołanych do tego, aby w sobie samych powtórzyć życie Jezusa Chrystusa, wyrażone w miłości pasterskiej. Wypełnianie słowa Bożego (por. Mt 7, 24-25) i wchodzenie w logikę ziarna pszenicy, które wpadłszy w ziemię przynosi owoc obfity (por. J 12, 24-26), będzie oczyszczać seminarzystów z mentalności tego świata, czyniąc ich bardziej podobnymi do Chrystusa wcielonego, ukrzyżowanego i zmartwychwstałego¹¹².

Formacja intelektualna

78. Dzięki formacji intelektualnej¹¹³ seminarzyści mają stale odkrywać i pogłębiać pojmowanie rzeczywistości i siebie oraz wzrastać w osobistej mądrości, pozwalającej odsłaniać sens swojego życia, osiągnąć solidne kompetencje w zakresie filozofii i teologii, a także zrozumieć współczesną kulturę, aby ludziom w niej żyjącym głosić Ewangelię w sposób wiarygodny i przystępny¹¹⁴. Wszyscy odpowiedzialni za formację intelektualną seminarzystów, głównie zaś nauczyciele akademicki, powinni mieć na uwadze ewangelizacyjny cel Kościoła¹¹⁵.

79. Fundamentalną rolę w formacji intelektualnej seminarzysty odgrywa filozoficzno-teologiczne studium o charakterze prawdziwie akademickim, którego rzetelność i gruntowność jest elementarnym wymogiem dojrzałości intelektualnej przyszłego ewangelizatora i katechety. Wymiar intelektualny nie może ograniczać się do realizacji studiów akademickich – wymaga osobistej troski i trudu seminarzystów: począwszy od kształtowania poczucia odpowiedzialności za własny rozwój intelektualny, aż po wypracowanie stałych nawyków do pracy intelektualnej, które owocują umiejętnościami niezbędnymi tak w zakresie przekazywania doktryny wiary, jak i w dialogu z ludźmi poszukującymi wiary lub ją też zwalczającymi, co ma olbrzymie znaczenie w procesie współczesnej sekularyzacji. W tym kontekście należy podkreślić wartość budzenia zainteresowań naukowych seminarzystów,

¹¹⁰ RFIS 101. Zob. OT 8; KPK, kan. 245; PDV 45-50; RFIS 101-115.

¹¹¹ RFIS 101. Zob. RFIS 35-37, 119.

¹¹² Zob. Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, 1, 8, 10.

¹¹³ Zob. OT 14-17; KPK, kan. 251-252; PDV 51-56; RFIS 116-118.

¹¹⁴ Zob. RFIS 116.

¹¹⁵ Zob. Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium*, 133.

najlepiej w zakresie dyscyplin, które wiążą się z treściami i formami ewangelizacji. Perspektywy tej nie wolno zagubić w żadnym z etapów formacji. W odniesieniu do niektórych wychowanków będzie się to wiązać na następnych etapach formacji z – określoną przez Kościół lokalny – potrzebą odbycia studiów specjalistycznych, a nawet podjęcia pracy akademickiej, co wynika z konieczności przygotowania kadr do instytucji diecezjalnych, zwłaszcza do seminariów duchownych. Trudno nie zauważyć, że aktywność pastoralna prezbiterów nie może się ograniczyć do przepowiadania i sprawowania sakramentów, gdyż w cele ewangelizacyjne wpisuje się praca naukowa, publicystyczna, nierzadko też literacka prezbiterów, będąca swoistą formą apostołstwa słowa pisanego, które przybiera różne kształty w dzisiejszej cywilizacji informatycznej.

Formacja pastoralna

80. Formacja pastoralna ma na celu takie przygotowanie przyszłych pasterzy Kościoła, aby posiadali te same cechy, które charakteryzowały Syna Bożego: współczucie, wspaniałomyślność, umiłowanie wszystkich, w pierwszej kolejności biednych, oraz gorliwość w budowaniu Królestwa niebieskiego. Ukierunkowanie pastoralne, przenikając pozostałe wymiary formacji, domaga się przygotowania specyficznie duszpasterskiego, formującego przyszłych prezbiterów do misji i towarzyszenia, rozeznawania i służby, współpracy i przewodzenia w Kościele. Wiedza, kompetencje i umiejętności, które seminarzyści zdobywają na każdym z etapów formacji, mają być integralnie wykorzystane w praktykach duszpasterskich, bowiem formacja pastoralna dokonuje się przez zajęcia akademickie i praktyki duszpasterskie: katechetyczne, homiletyczne, liturgiczne i pastoralne. Wsparciem formacji pastoralnej jest studium nauk humanistycznych, głównie psychologii, pedagogiki i socjologii¹¹⁶.

Zadanie przygotowania kandydatów do posługi duszpasterskiej powinno rozszerzać spojrzenie na wyzwania Nowej Ewangelizacji, począwszy od troski o wiernych gorliwie żyjących wiarą, poprzez poszukiwanie owiec zagubionych, bez zaniedbywania osób niewierzących. Dlatego też, w pierwszym rzędzie, w formacji pastoralnej należy uwzględnić wprowadzenie kandydatów w obszar zwyczajnego apostołstwa, które obejmuje również tych wiernych, którzy choć deklarują się jako katolicy, nie biorą jednak udziału w publicznym kulcie. Po drugie, konieczne jest uwrażliwianie kandydatów na spotkanie z szeroką kategorią ochrzczonych, którzy nie żyją zgodnie z wymaganiami tego sakramentu. Po trzecie, kandydatowi nie powinno zabraknąć przygotowania do głoszenia Ewangelii osobom, które nie poznały Jezusa Chrystusa lub Go odrzuciły¹¹⁷. W tym sensie, formacja pastoralna nie koncentruje się tylko na wiernych, którzy pozostają w Kościele, lecz z miłą uwagą powinna uwrażliwiać seminarzystów na potrzeby tych, którzy są „poza” owczarnią: wiernych innych tradycji religijnych, rzeszy osób obojętnych oraz tych, którzy nie wierzą w Boga. W ten sposób przyszli prezbiterzy będą mogli zmierzyć się z dzisiejszą mentalnością, *zawsze gotowi do obrony wobec każdego, kto domaga się od was uzasadnienia tej nadziei, która w was jest* (1 P 3, 15), nie bojąc się podjąć ryzyka koniecznego „wyjścia” do innych. „Jeśli coś ma wywoływać święte oburzenie, niepokoić i przyprowadzić o wyrzuty sumienia, to niech będzie

¹¹⁶ Zob. OT 19-21; PDV 57-59; RFIS 119-124.

¹¹⁷ Zob. Franciszek, Adhortacja apostołska *Evangelii gaudium*, 14.

to fakt, że tylu naszych braci żyje pozbawionych siły, światła i pociechy z przyjaźni z Jezusem Chrystusem, bez przygarniającej ich wspólnoty wiary, bez perspektywy sensu i życia¹¹⁸.

C. Szczególne obszary formacyjne: celibat, posłuszeństwo, ubóstwo kapłańskie

Wychowanie do celibatu

81. W całym procesie formacji prezbiterów i we wszystkich jej aspektach niezbędne staje się przygotowanie do dojrzałego przeżywania seksualności i miłości pasterskiej, czego owocem jest praktykowanie cnoty czystości i wybór życia w celibacie. Nabywaniu odpowiednich cech, umiejętności, postaw i wiedzy służyć powinny m. in. konferencje, wykłady, warsztaty, profesjonalne szkolenia oraz kierownictwo duchowe i sakrament pojednania¹¹⁹.

82. W przypadkach stwierdzenia w czasie formacji poważnych trudności w sferze seksualnej lub ujawnienia doświadczenia krzywdy w tej dziedzinie konieczna jest profesjonalna pomoc terapeutyczna i seksuologiczna. Podstawowy cel tej pomocy ma charakter formacyjny i wewnętrzny, choć w sytuacji odkrycia poważnych problemów należy dokonać ponownej weryfikacji zdadności kandydata do przyjęcia święceń¹²⁰.

Formacja do kapłańskiego posłuszeństwa

83. Powołany do prezbiteratu musi nauczyć się poświęcania własnej woli w służbie Bogu i braciom¹²¹. Oznacza to umiejętność rezygnacji z siebie oraz zdolność do ofiary z siebie. Na fundamencie autentycznego posłuszeństwa chrześcijańskiego, umotywowanego wiarą i realizowanego w sposób wolny, potrzeba posłuszeństwa, które jest apostołskie, wspólnotowe i pasterskie. Apostołskie, ponieważ wyraża miłość do Kościoła i służy mu w jego strukturze hierarchicznej. Wspólnotowe, gdyż nie sprowadza się do indywidualnej relacji z autorytetem, ale głęboko włącza się w jedność prezbiterium. Pasterskie jako że prowadzi do dyspozycyjności wobec potrzeb ewangelizacji i słusznych wymagań wiernych. Uległość wobec Boga w Kościele nie ma nic wspólnego ze służalczością, eksponowaniem władzy, rywalizacją, szukaniem własnej korzyści, przywiązywaniem się do własnych upodobań lub punktów widzenia. Jest naśladowaniem Mistrza z wiarą i wolnością serca¹²².

Wychowanie do ubóstwa

84. Formacja kapłańska wiąże się ściśle z wychowaniem do ubóstwa ewangelicznego, rozumianego jako „podporządkowanie wszystkich dóbr najwyższemu Dobru Boga i jego Królestwa”¹²³. W przypadku kapłana ubóstwo nabiera ścisłego charakteru „pastoralnego”. Jest ono nieodzownym warunkiem i przesłanką dyspozycyjności wobec Boga i ludzi w posłudze apostołskiej. Stąd też trzeba wychowywać powołanych do prezbiteratu w sposobie prostego i ubożego życia, w posługiwaniu się dobrami materialnymi z wdzięcznością, serdecznością i sprawiedliwością, w połączeniu z wielką wewnętrzną wolnością. „Kapłan winien mieć «te

¹¹⁸ Tamże, 49.

¹¹⁹ Zob. OT 10; PO 16; KPK, kan. 247, 276-277; PDV 50; RFIS 110.

¹²⁰ Zob. RFIS 193, 199-201.

¹²¹ „Przedziwny przykład takiej gotowości [prezbiterzy] znajdują zawsze w Błogosławionej Maryi Dziewicy, która prowadzona przez Ducha Świętego, poświęciła się zupełnie tajemnicy Odkupienia ludzkiego” (PO 18).

¹²² Zob. PO 15; PDV 28; RFIS 109.

¹²³ PDV 30. Zob. PO 17.

same dążenia» co Jezus, ogałając się z własnego «ja», by odnaleźć w miłości posłusznej, czystej i ubogiej główną drogę do zjednoczenia z Bogiem i jedności z braćmi¹²⁴.

3. PODSTAWOWE ŚRODKI I METODY FORMACJI

A. Znaczenie środków formacji

85. Środki formacji podporządkowane są jej celom i dlatego – w zależności od etapu formacji – mają zróżnicowany charakter. Powinny być tak dobierane, aby współtworzyły i dynamizowały dany etap, harmonizując się z nim i służąc współpracy natury z łaską. Ponadto środki i metody formacji powinny być adekwatne do emocjonalnych, społecznych, duchowych i intelektualnych predyspozycji wychowanków.

86. W pedagogice chrześcijańskiej przyjmuje się jako zasadę, że formuje najpierw osoba, a nie metody, narzędzia czy programy wychowawcze. Dlatego kluczowe znaczenie ma osoba wychowawcy. Stanowi ona jakby pierwszy „środek formacji”, który warunkuje korzystanie z innych. Na ile człowieczeństwo wychowawcy będzie dyspozycyjne wobec działania Boga, na tyle różne środki i narzędzia formacji zostaną właściwie wykorzystane. Zadaniem wychowawców jest w głównej mierze troska o pedagogiczne wprowadzanie wychowanków do doświadczeń drogi formacji, indywidualne towarzyszenie im i rozeznawanie ich życia. Zamierzonym celem staje się świadome i dobrowolne przyjęcie przez wychowanków różnych wymogów i elementów formacji – z rozróżnieniem ich, docenieniem i uwewnętrznieniem.

87. W procesie wychowawczym akcent powinien spoczywać na osobistej odpowiedzialności wychowanków za swoje życie i integralny rozwój, nie zaś tylko na proponowaniu i egzekwowaniu środków formacji przez wychowawców. Trzeba zatem wychowywać do korzystania ze środków formacji poprzez rozbudzanie pragnienia i własnej odpowiedzialności wychowanków. Taki styl pracy nad sobą i troski wychowawców chroni przed błędami wynikającymi z narzucania wszystkim jednakowych środków, praktyk i metod formacji bez rozeznania i dostosowania. Adekwatny wybór środków formacji (duchowych, pedagogicznych, dydaktycznych czy psychologicznych) sprzyja zdynamizowaniu drogi formacji, rozeznaniu powołania, ocenie dojrzewania wychowanków oraz lepszemu zrozumieniu ewentualnego regresu czy trudności¹²⁵.

Słowo Boże

88. Uznanie nadrzędnej roli Boga i Jego słowa w życiu seminarzystów, diakonów i prezbiterów wymaga oparcia całego ich życia, formacji i posługi na Piśmie Świętym, które często czytają, rzetelnie rozważają, przeżywają w modlitwie i solidnie konfrontują z życiem. Różne formy nauczania powinny podprowadzać do osobistego spotkania ze słowem Bożym. Wskazane jest praktykowanie *lectio divina* jako kultury życia i formacji. W ten sposób słowo Boże nie będzie tylko pretekstem do nauczania, realizacji programu czy oddziaływań wychowawczych, ale objawi się jako rzeczywisty sprawca dynamiki życia oraz jako droga i reguła formacji¹²⁶.

¹²⁴ PDV 30; zob. PDV 49; RFIS 111; Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium*, 197-198.

¹²⁵ Zob. PDV 61; RFIS 43, 94.

¹²⁶ Zob. DV 21; NMI 39; Benedykt XVI, Posynodalna adhortacja apostolska *Verbum Domini*, 82, 87; RFIS 102-103.

Sakramenty

89. Człowiek ukierunkowany na Boga przez Jego słowo osiąga skarby życia Bożego w sakramentach. Dlatego życie sakramentalne stanowi drogę formacji tych, którzy powołani są również do tego, by sakramenty sprawować. Trzeba zatem, aby doświadczenia słowa Bożego, sakramentów i wspólnoty nigdy nie były od siebie oddzielane w wewnętrznej i zewnętrznej aktywności człowieka.

90. Fundamentem całej drogi formacji jest chrzest. Chrzcielna tożsamość osób umacnia się w bierzmowaniu i w sakramencie pokuty oraz karmi się Eucharystią, która rozwija komunijne życie Kościoła jako Ludu Bożego, Ciała Chrystusa i Świątyni Ducha Świętego. Na dojrzałej współpracy człowieka z łaską tych sakramentów rozwija się dar sakramentu święceń, kształtujący w powołanym gotowość do miłosego i wolnego daru z siebie dla Kościoła¹²⁷.

Modlitwa

91. Podstawowym ośrodkiem rozwoju duchowego seminarzysty jest jego modlitwa, która stanowi naczelną wartość i nakaz formacji duchowej. Wierność modlitwie osobistej, połączona z wiernością modlitwie liturgicznej, oznacza przede wszystkim poszukiwanie autentyczności osobowego spotkania z Bogiem. Modlitwa jest bowiem „żywym i osobowym spotkaniem z Ojcem przez Jednorodzonego Syna pod działaniem Ducha Świętego, dialogiem włączonym w synowską rozmowę, jaką Jezus prowadzi z Ojcem”¹²⁸. W tym sensie modlitwa jest nie tyle środkiem, co ośrodkiem postępu duchowego, aż do osiągnięcia pełni miłości. Rozwija się ona jako pierwsza i podstawowa forma odpowiedzi na słowo Boże¹²⁹.

Wspólnota eklezjalna i towarzyszenie wspólnotowe

92. Kształtowanie się człowieka dokonuje się w relacjach i przez relacje, dlatego na drodze powołania do prezbiteratu podstawowe znaczenie mają: rodzina, parafia, seminarium i diecezja. Na ile te środowiska są ewangeliczne, na tyle sprzyjają one budzeniu powołań, ich dojrzewaniu i ukierunkowaniu misyjnemu¹³⁰.

93. Towarzyszenie wspólnotowe w seminarium duchownym dokonuje się na dwóch płaszczyznach: przez całą wspólnotę oraz przez zespół wychowawców. Kształtowanie relacji między seminarzystami w duchu wiary, zaufania, szczerości i wolności ma decydujące znaczenie dla ich dojrzewania. Uzupełnia je wsparcie ze strony wychowawców, których podstawową misją jest zapewnienie realistycznej harmonii wszystkich wymiarów i środków formacji oraz życia wspólnoty.

Towarzyszenie indywidualne i kierownictwo duchowe

94. Indywidualne towarzyszenie osobom powołanym ze strony wychowawców powinno być obecne od początku drogi formacyjnej i ma trwać przez całe życie (choć po święceniach w inny sposób). Głównymi celami osobistego towarzyszenia są personalizacja procesu formacji, rozwój wychowanków i kompleksowa ocena tego rozwoju w perspektywie

¹²⁷ Zob. SC 2, 17; PO 18; PDV 48; KKK 1210-1212; RFIS 104, 106.

¹²⁸ PDV 47

¹²⁹ Zob. SC 12; PDV 47, 72; NMI 32-34; RFIS 102.

¹³⁰ Zob. RFIS 50, 90, 126.

dopuszczania do święceń¹³¹. Potrzeba w szczególności poznawania siebie, rozeznania powołania, formacji ucznia-misjonarza i stopniowego upodabniania się seminarzysty do Jezusa Chrystusa¹³². Towarzystwo wymaga wzajemnego zaufania, bliskiej i mądrej obecności formatorów wśród wychowanków, osobowych relacji oraz częstego dialogu i współpracy. Zmierza do uporządkowanego pedagogicznie procesu, zintegrowanego z etapem formacji i podporządkowanego oddziaływaniu słowa Bożego.

95. „Seminarzyści powinni być prowadzeni w sposób indywidualny przez tych, którzy są odpowiedzialni za wychowanie, według ich roli i kompetencji”¹³³, czyli z rozróżnieniem forum zewnętrznego i wewnętrznego oraz ze zróżnicowaniem oddziaływania wobec pojedynczych osób, grup i roczników¹³⁴.

96. Towarzystwo indywidualne powinno zmierzać do życia w prawdzie przez wychowanka. Dlatego formatorzy nie mogą zadowolić się zewnętrzną poprawnością osób, którym towarzyszą. Wychowanie do poznawania i uznawania prawdy o sobie – zwłaszcza o własnej kruchości i niedojrzałościach – jest nieodzowne, by wyzwolić osobę do podążania za Bogiem w obiektywnych zadaniach powołania. Doświadczenie osobistego rozwoju duchowego stanowi warunek stawania się ojcem duchowym dla innych w prezbiteracie. Nie można osiągnąć tego celu bez indywidualnego towarzyszenia ze strony formatorów – zarówno w formacji początkowej, jak i stałej¹³⁵.

97. Najcenniejszymi, a zarazem najtrudniejszymi sposobami indywidualnego towarzyszenia są sakrament pokuty i kierownictwo duchowe. Powinny być one czymś regularnym i podejmowanym z wielką odpowiedzialnością. Sakrament pojednania umożliwia zrozumienie i doświadczenie bycia kochanym oraz uwolnionym od zła przez Boga. Prowadzi do uznania z pokorą własnych słabości i grzechów, a także sensu ascezy, wewnętrznej dyscypliny, ducha ofiary, zgody na przyjęcie krzyża i trudów życia¹³⁶. Natomiast kierownictwo duchowe jest uprzywilejowanym narzędziem dojrzewania relacji człowieka z Bogiem i integralnego wzrostu osoby. Jakość procesu kierownictwa duchowego wpływa w dużej mierze na skuteczność całego procesu formacyjnego¹³⁷.

Służba wspólnocie Kościoła

98. Przygotowanie do prezbiteratu polega na formowaniu pasterzy oddanych służbie Kościołowi. Dlatego posługa stanowi podstawowy środek formacji. Decydujące znaczenie ma duch służby w życiu codziennym. Jego integralną częścią są: umiejętność wsłuchiwanie się w głos Boga, który wskazuje na potrzeby osób i wspólnot oraz sprawność w rozeznawaniu duchowym i duszpasterskim. Taki styl posługi zbliża do bycia dobrym pasterzem na wzór Chrystusa, a uwalnia „od pokusy abstrakcyjności, protagonizmu, przesadnej pewności siebie i oziębłości”¹³⁸. Formacja do służby dokonuje się też przez wychowywanie do współpracy –

¹³¹ Zob. RFIS 43-49.

¹³² Zob. RFIS 44-46.

¹³³ RFIS 44.

¹³⁴ „Istnieją różne indywidualne drogi do świętości, wymagające prawdziwej *pedagogiki świętości*, która zdolna jest dostosować się do rytmu poszczególnych osób” (NMI 31).

¹³⁵ Zob. Papieskie Dzieło Powołań Kościelnych, *Nowe powołania dla nowej Europy*, 34.

¹³⁶ Zob. PDV 48; RFIS 106.

¹³⁷ Zob. OT 19; PDV 40, 81; DPŻP 43, 73; RFIS 107, 136.

¹³⁸ RFIS 120.

przede wszystkim z przełożonymi, innymi pasterzami, osobami konsekrowanymi i wiernymi świeckimi¹³⁹.

99. Integralnym elementem formacji pastoralnej są doświadczenia i praktyki duszpasterskie – obowiązkowe i fakultatywne. Każde seminarium powinno je zaplanować merytorycznie i metodologicznie, w sposób zróżnicowany i z częstotliwością odpowiednią do każdego z etapów formacji. Wskazane jest, aby plan (regulamin) praktyk zawierał opis praktyk, ich celów i sposobów realizacji tychże celów oraz opis zasad ewaluacji i oceniania. Posługi związane z formacją pastoralną nie mogą kolidować z tokiem studiów i obowiązkami, jakie formacja nakłada na seminarzystów. Pełnienie wszystkich praktyk duszpasterskich musi być związane z wcześniejszym ich przygotowaniem pod względem wiedzy, umiejętności i kompetencji. Należy uwzględnić zdolności i potrzeby wychowanków, stopniując ich odpowiedzialność pastoralną¹⁴⁰.

100. Seminarzyści powinni być włączani we wspólnoty o uznanej tożsamości kościelnej, formacyjnej i powołaniowej. W wyborze miejsc i form posługi seminarzystów trzeba dać pierwszeństwo parafii. Praktyka w niej przeżywana umożliwia konfrontację seminarzystów ze specyficznymi problemami ich przyszłej posługi w różnych dziedzinach i specjalizacjach. Szczególnej uwagi wymaga przygotowywanie seminarzystów do duszpasterstwa rodzin, młodzieży, dzieci, do duszpasterstwa chorych, ludzi w podeszłym wieku, niepełnosprawnych, osób samotnych, ubogich, więźniów i migrantów¹⁴¹.

101. Zaplanowane i realizowane działania winny zawsze podlegać ewaluacji. Nie chodzi tylko o sprawdzenie stopnia realizacji postawionych celów, ale również o odkrywanie potencjału tkwiącego w przyszłych prezbiterach i wskazanie na konieczność uzupełniania występujących braków. Seminarzysta powinien dostrzegać i korygować własne braki i nieewangeliczną mentalność, nabywać umiejętności pastoralne i podejmować integralną formację z lepszą motywacją. Praktyki muszą więc przebiegać pod kierunkiem duchownych oraz z pomocą osób konsekrowanych i świeckich, będących prawdziwymi i rozsądnymi ekspertami, którzy przydzielaliby zadania, pouczali o sposobie ich wykonywania, wspieraliby i odpowiednio pomagali w systematycznej ocenie realizacji i przeżywania praktyk dla dobra dalszej formacji. Osoby te mogą sugerować biskupom kierowanie seminarzystów do następnych zadań i środowisk, a w przyszłości – do kierowania na dodatkowe kursy i studia specjalistyczne¹⁴².

102. Pożyteczne jest prowadzenie dziennika praktyk. Powinny się w nim znaleźć podstawowe dane związane z miejscem odbywania praktyk, wyznaczone cele duszpasterskie i sposoby ich realizacji, główne zadania oraz opinie seminarzystów dotyczące osobistych doświadczeń i przyczyn ewentualnych trudności. Opiekun każdej praktyki sporządza pisemną opinię o seminarzyście.

B. Metody w procesie wychowawczym

103. Dostrzegając nadal „pilną potrzebę weryfikacji treści i metod formacji kapłańskiej”¹⁴³, w programie formacji należy planować, a następnie wybierać i stosować różne metody duchowe, pedagogiczne, dydaktyczne, pastoralne czy psychologiczne, a także

¹³⁹ Zob. PDV 58; RFIS 119-120.

¹⁴⁰ Zob. PDV 58; RFIS 57, 119, 124.

¹⁴¹ Zob. PDV 58; RFIS 124.

¹⁴² Zob. KPK, kan. 258; PDV 57; RFIS 119, 124.

¹⁴³ PDV 2. Zob. PDV 42.

różnicować treść i rodzaje zadań zleczanych wychowankom¹⁴⁴. Wybór rozwiązań formacyjnych uwarunkowany jest etapami, potrzebami i możliwościami rozwojowymi wychowanków. Każda metoda pozostanie jednak jałowa, jeśli nie będzie pochodzić z głębokiego życia modlitwy, która umożliwi poddawanie się Duchowi Świętemu.

104. Trzeba dołożyć starań, aby dostrzegać i eliminować wszelkie błędy w metodyce. Niewskazane jest na przykład organizowanie wychowankom wszystkiego, co dotyczy rytmu życia i formacji. Mechanizmy obronne i usztywnienie, jakie wychowankowie noszą w sobie, mogą być niestety wzmocnione przez program życia i wymagania wychowawców, co nie sprzyja ani odkrywaniu wewnętrznej prawdy o sobie, ani nawracaniu się. W procesie formacyjnym ważne jest uznanie znaczenia wolności, kreatywności, uczestnictwa, elastyczności, rozeznania, współpracy z innymi i łaską.

105. Stałym zagrożeniem na drodze dojrzałości chrześcijańskiej jest pragmatyzm, czyli tendencja uzyskiwania szybkich i satysfakcjonujących rezultatów działań, np. w obszarze formacji: efektów pracy nad sobą, rozmów z wychowawcami, efektów modlitwy czy rekolekcji¹⁴⁵. Dojrzałość nie pojawia się bowiem jako prosty skutek stosowania metod formacji. Drogę formacji wyznacza Bóg i dynamika relacji z Nim. Jeśli człowiek nie podąża za Jego słowem i prowadzeniem, to stosowane metody mogą przynosić słaby, a nawet odmienny od zamierzonego skutek¹⁴⁶.

C. Program formacji

106. Program formacji, począwszy od duszpasterstwa powołaniowego, aż po formację stałą prezbiterów, powinno charakteryzować¹⁴⁷:

- a) określenie jej celów, treści i form,
- b) podzielenie formacji na etapy i prowadzenie jej metodami, treściami i celami odpowiednimi dla każdego etapu,
- c) zapewnienie odpowiednich środków i czasu na realizację programu,
- d) spójne połączenie różnych wymiarów formacji i jej zharmonizowanie z codziennym życiem osób i wspólnoty.

107. Drogę formacji musi cechować elastyczność, umożliwiająca wspólnocie współpracę z Duchem Świętym, który w swoim działaniu często przekracza ludzkie schematy. Jednocześnie formacja powinna posiadać wyrazistą i mocną oś, ukształtowaną przez kerygmat chrześcijański i główne cele formacji. Ten swoisty kręgosłup formacji i życia wspólnoty nie może być przeciążany sprawami drugorzędnymi.

108. Należy pamiętać, że formacja jest ostatecznie dziełem Boga w Kościele i przez Kościół oraz drogą w Chrystusie i w Kościele¹⁴⁸, czego przykładem jest formacja, jaką Jezus dał Dwunastu w wydarzeniach codzienności. Żaden program nie jest ważniejszy od dróg, które wyznacza Bóg, zbawiając człowieka. Praktyczną konsekwencją tego przekonania powinna być personalizacja procesu formacyjnego, która uwzględnia kondycję człowieka jako grzesznika i dramatyczny charakter drogi jego dojrzewania.

¹⁴⁴ Zob. RFIS 27, 43, 94, 103, 159, 166, 186-187.

¹⁴⁵ Zob. RFIS 43.

¹⁴⁶ Zob. Franciszek, Encyklika *Lumen fidei*, 12-13; KKK 2113-2114.

¹⁴⁷ Zob. PDV 61; Papieskie Dzieło Powołań Kościelnych, *Nowe powołania dla nowej Europy*, 34; DPŻP 97, 104; RFIS 92, 125.

¹⁴⁸ Zob. RFIS 11, 90, 125-126.

109. Wyznaczone w programie cele i wybierane środki formacji powinny zawsze służyć ostatecznemu celowi życia człowieka, jakim jest Bóg, Jego chwała oraz służenie Jego woli w wolności i miłości. Taki cel człowieka wynika z aktu stworzenia i powołania do życia w Synu Bożym. Celem samym w sobie nie jest powołanie kapłańskie czy małżeńskie, podejmowane w życiu zadania bądź funkcje, praktyki duchowe, dobra społeczne lub osobiste. Mylenie środków z celami prowadzi ostatecznie do tego, że człowiek rozmija się z Bogiem, jak również używa Boga i Jego darów jako środka do osiągnięcia własnych celów¹⁴⁹.

Potrzeba dostosowania do konkretnych uwarunkowań

110. Praca wychowawcza ze swej natury polega na towarzyszeniu określonym osobom, żyjącym w konkretnych uwarunkowaniach historycznych, społecznych, kulturowych i innych¹⁵⁰. Wymaga zatem mądrej elastyczności w łączeniu tego, co ludzkie, z tym, co Boże; tego, co obiektywne, z tym, co indywidualne i niepowtarzalne; tego, co jest projektem formacji, z wiernością wychowankom. Podejmowane z tychże względów dostosowania – zarówno na etapie projektu formacji i związanych z tym dokumentów, jak i w trakcie realizacji procesu formacyjnego – powinny mieć na celu zamierzone dobro formacji, z uznaniem prymatu Ducha we wszystkich strategiach i metodologiach formacyjnych¹⁵¹.

111. Odpowiedzialność za dostosowania programu formacji do konkretnych uwarunkowań spoczywa na wychowawcach. Jako świadkowie Boga i łaski Ewangelii wychowawcy mają towarzyszyć wychowankom, ukierunkowywać ich na prawdę i działanie Ducha Świętego, pomagać w rozeznawaniu, stymulować do odpowiedzialności i decyzji. Wychowawcy powinni wybierać treści, formy, środki i metody wychowawcze stosownie do kondycji wychowanków, z prawdziwą miłością i szczerym szacunkiem dla ich osobistych uwarunkowań (różnych sytuacji, problemów, trudności, rytmu wędrówki i wzrastania), ale bez kompromisów co do celów i wartości ani co do świadomego i wolnego zaangażowania osób. Niezbędne jest raczej dostosowywanie sposobu postępowania wobec wychowanków (adekwatnie do specyfiki i kierunku danego etapu formacji), niż zbyt częste lub arbitralne (*ad casum*) dokonywanie zmian w programie¹⁵².

D. Rola dyscyplin pomocniczych

112. Kościół wskazuje na potrzebę uwzględniania w formacji kapłańskiej nauk o człowieku: antropologii, pedagogiki, psychologii, socjologii, medycyny, nauk o środkach społecznego przekazu, nauk politycznych i ekonomicznych. Chodzi nie tylko o podjęcie studium z zakresu nauk humanistycznych, lecz także o wykorzystanie ich podczas procesu formacji oraz w weryfikacji zdadności kandydatów do prezbiteratu i celibatu¹⁵³. Doceniając znaczenie pogłębienia intelektualnego, należy jednak pamiętać, że nauki stosowane – bez

¹⁴⁹ „Na uwadze mieć powinniśmy tylko cel, dla którego jesteśmy stworzeni, to znaczy chwałę Boga, naszego Pana i zbawienie własnej duszy. Tak więc cokolwiek wybiorę, musi mi to pomagać do [osiągnięcia] celu, dla którego zostałem stworzony, nie podporządkowując celu środkom, lecz środki celowi” (Ignacy Loyola, *Ćwiczenia duchowne*, 169).

¹⁵⁰ Zob. PDV 61; RFIS 20, 44, 48.

¹⁵¹ „Ostatecznie dobre rozeznanie jest drogą wolności, która wydobywa to, co unikalne z każdej osoby, to, co jest tak indywidualne, tak osobiste, że zna to tylko Bóg. Pozostali nie mogą w pełni zrozumieć ani przewidzieć z zewnątrz, jak się to rozwinie” (Franciszek, Posynodalna adhortacja apostołska *Christus vivit*, 295). Zob. RFIS 125.

¹⁵² Zob. RFIS 28; Franciszek, Posynodalna adhortacja apostołska *Christus vivit*, 295-297.

¹⁵³ Zob. GS 61; OT 11, 20; PDV 52; RFIS 122, 145, 162-163, 192.

uwzględnienia światła Objawienia – nie są w stanie adekwatnie oddać prawdy o człowieku, a więc skutecznie wspierać jego integralnego rozwoju. Toteż konieczna jest najpierw antropologia chrześcijańska ugruntowana na filozofii człowieka, wykorzystującej elementy antropologii przyrodniczej i kulturowo-społecznej. Wszak od koncepcji człowieka, jaką reprezentują wychowawcy i specjaliści różnych dziedzin zaangażowani w proces formacji prezbiterów, zależą skutki procesu towarzyszenia¹⁵⁴.

113. *Ratio fundamentalis* eksponuje potrzebę projektu i procesu pedagogiczno-duchowego w towarzyszeniu indywidualnym i wspólnotowym¹⁵⁵. Zaleca stosowanie etapów, metod i środków pedagogicznych, aby dynamizować i weryfikować postępy wychowanków¹⁵⁶. Wymaga kompetencji i umiejętności pedagogicznych od wychowawców powołań kapłańskich¹⁵⁷.

114. Psychologia, psychoterapia i psychiatria – wykorzystywane w formie psychoedukacji, diagnozy, konsultacji, wsparcia psychologicznego, warsztatu, treningu lub terapii¹⁵⁸ – mają charakter pomocniczy w formacji duchowej i pastoralnej. Wsparcie psychologiczne nie zastępuje procesu formacyjnego, lecz powinno być z nim powiązane. Formatorzy powinni mądrze korzystać z psychologicznych form wsparcia indywidualnego lub grupowego. Pomoc psychologiczna choć może wspomóc dojrzewanie osobowościowe i społeczne, nie zastąpi religijnej motywacji w dojrzewaniu ani współpracy z łaską. Stałego docenienia wymaga też życie we wspólnocie, gdyż wspiera ono pracę nad sobą, głównie u osób bardziej dojrzałych emocjonalnie¹⁵⁹.

E. Świadomość w zakresie ochrony dzieci i młodzieży

115. Seminarzyści – już od początku formacji – powinni posiadać wrażliwość, umożliwiającą skuteczną ochronę dzieci i młodzieży przed wszelkimi formami przemocy i wykorzystania, głównie o charakterze seksualnym. Ponadto powinni oni nabyć stosowną „wiedzę w zakresie odpowiedzialności, na forum kościelnym i państwowym, za przestępstwa przeciwko szóstemu przykazaniu, w szczególności popełnione z osobami małoletnimi” oraz poznać wszystkie procedury prawne, zarówno Kościoła powszechnego, jak i partykularnego, określające tryb postępowania na wypadek zaistnienia podobnych wydarzeń¹⁶⁰. Przed rozpoczęciem praktyk pastoralnych seminarzyści, uzyskawszy odpowiedni poziom dojrzałości ludzkiej, powinni także poznać podstawowe zasady prewencji, kodeks bezpiecznych zachowań w pracy z dziećmi i młodzieżą oraz właściwe procedury postępowania w przypadku ich łamania¹⁶¹.

¹⁵⁴ Zob. RFIS 192.

¹⁵⁵ Zob. RFIS 10, 61, 92.

¹⁵⁶ Zob. RFIS 24, 61, 65, 92, 94.

¹⁵⁷ Zob. RFIS 135, 144.

¹⁵⁸ Zob. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Zasady korzystania z dorobku psychologii w procesie przyjmowania kandydatów i ich formacji do kapłaństwa*, Watykan 2008.

¹⁵⁹ Zob. RFIS 50.

¹⁶⁰ Konferencja Episkopatu Polski, *Wytoczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia*, Aneks nr 3: *Zasady formacji i profilaktyka*, art. 3 (dokument przyjęty podczas 366. Zebrania Plenarnego Konferencji Episkopatu Polski, które odbyło się w dniach 7-8.10.2014).

¹⁶¹ Konieczna jest znajomość *Wytocznych* Konferencji Episkopatu Polski odnośnie do ochrony małoletnich oraz dokumentów dotyczących profilaktyki, które zostały wypracowane i przyjęte w danej diecezji lub zgromadzeniu zakonnym.

4. ODPOWIEDZIALNOŚĆ BISKUPÓW ZA FORMACJĘ

Podstawy odpowiedzialności

116. Fundamentalną odpowiedzialnością biskupa, jako następcy apostołów, jest troska o formację powołanych do prezbiteratu. Doświadczenie wiary i dojrzałość relacji biskupa z Bogiem mają zasadnicze znaczenie dla budowania Kościoła i dla formacji jego prezbiterów. Ci bowiem z natury swej są pomocnikami biskupa w jego apostolskiej posłudze. Od biskupa otrzymują dar święceń, uczestniczą w jego pasterskiej trosce o Lud Boży i pozostają pod jego jurysdykcją¹⁶².

Zasadnicze obszary odpowiedzialności

117. Odpowiedzialność biskupa za formację prezbiterów realizuje się przez:

- a) zaangażowanie biskupa we własną formację¹⁶³;
- b) osobisty udział w formacji powołanych do prezbiteratu¹⁶⁴ i budowanie z nimi ojcowskich relacji¹⁶⁵;
- c) wybór i przygotowanie formatorów powołaniowych, seminaryjnych i kapłańskich¹⁶⁶;
- d) przygotowanie wraz z formatorami projektów wychowawczych, wprowadzanie ich w życie i wsłuchiwanie się w głos formatorów w toku formacji¹⁶⁷;
- e) zapewnianie czasu, miejsca i środków niezbędnych dla formacji¹⁶⁸;
- f) współpracę z biskupami sąsiednich diecezji lub całego regionu kościelnego¹⁶⁹;
- g) zapewnianie wsparcia ze strony uczelni teologicznych i innych podmiotów zaangażowanych w dzieło formacji prezbiterów¹⁷⁰.

Biskup jako promotor formacji

118. Biskup ma obowiązek zadbać, by sprawa formacji prezbiterów była traktowana przez wszystkich jako priorytet¹⁷¹.

119. Zadaniem biskupa jest popieranie i rozwijanie dzieł i starań służących powołaniom (duszpasterstwo powołaniowe) oraz wspieranie „skutecznej współpracy między kapłanami, osobami konsekrowanymi i świeckimi (zwłaszcza rodzicami i wychowawcami), a także z grupami, ruchami i stowarzyszeniami wiernych świeckich, w ramach organicznego wspólnego planu duszpasterskiego”¹⁷².

¹⁶² Zob. KPK, kan. 233, 384; PDV 65-66, 79; DPŻP 107; RFIS 76-77, 127-128, 136, 139, 189, 203, 206, 210. Podobne racje przemawiają za odpowiedzialnością wyższych przełożonych zakonnych.

¹⁶³ Zob. Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska *Pastores gregis*, 24, 47. „Doświadczenie uczy, że im bardziej biskup jako pierwszy jest z przekonaniem zaangażowany w swoją formację, tym bardziej będzie umiał inspirować i podtrzymywać formację swojego prezbiterium” (DPŻP 107).

¹⁶⁴ Zob. PDV 41, 65, 79. Biskupi – tak jak prezbiterzy – są powołani, by być pasterzami pośród ludu. Nie mogą zatem przekazać troski o powołania wyłącznie jakiemuś urzędowi. Zob. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Wskazania dotyczące przygotowania wychowawców w seminariach*, 17-18.

¹⁶⁵ Zob. CD 16; OT 5.

¹⁶⁶ Zob. PDV 66; Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska *Pastores gregis*, 48; DPŻP 108; RFIS 128.

¹⁶⁷ Zob. PDV 41; DPŻP 107-108; RFIS 10, 128.

¹⁶⁸ Zob. KPK, kan. 263; DPŻP 107.

¹⁶⁹ Zob. PDV 61, 79; RFIS 10, 128.

¹⁷⁰ Zob. PDV 79.

¹⁷¹ Zob. CD 16; PDV 2; DPŻP 107; RFIS 13.

¹⁷² RFIS 13. Zob. OT 2; KPK, kan. 233, 385; PDV 41.

120. Do biskupa należy decyzja wyboru duszpasterzy powołaniowych, formatorów seminaryjnych i odpowiedzialnych za formację duchowieństwa¹⁷³. Osoby te powinny posiadać stosowne predyspozycje, kompetencje i przygotowanie do posługi formacyjnej. Wielką rolę odgrywa również stabilność kadry formatorów. Sprzyja to doskonaleniu ich kompetencji, budowaniu ciągłości i tradycji formacyjnej oraz zakorzenianiu się dobrych praktyk formacyjnych.

ROZDZIAŁ IV: POCZĄTKI POWOŁANIA DO PREZBITERATU

1. KULTURA I PEDAGOGIA POWOŁANIOWA

A. Tworzenie kultury formacyjnej i powołaniowej

121. Tworzenie kultury powołaniowej oznacza w pierwszym rzędzie ukazywanie sensu życia ludzkiego w relacji do Boga. Tajemnica Trójcy Świętej uzasadnia bowiem egzystencję człowieka i jego powołanie do miłości w darze z siebie i w świętości, jako dar w Kościele dla świata. To szerokie rozumienie duchowości powołania jest niezbędnym kontekstem dla rozumienia i przyjęcia powołań do prezbiteratu i życia konsekrowanego¹⁷⁴.

122. „Powołania w Kościele są przejawem niezmiernych bogactw Chrystusa (por. Ef 3, 8) i dlatego należy je bardzo cenić i pielęgnować z wielką troską i staraniem, aby mogły się rozwijać i dojrzewać”¹⁷⁵. Pośród całej różnorodności powołań istniejących w Kościele powołania do prezbiteratu i do życia konsekrowanego są szczególnie znaczące.

123. Najważniejszym przejawem troski o młodych i o powołania jest ze strony dorosłych ich świadectwo wiary. Tylko ten, kto codziennie podejmuje wezwanie Jezusa do podążania za Nim, staje się wiarygodnym i fascynującym świadkiem nowej perspektywy. Programy i akcje powołaniowe mają charakter wspomagający i nie zastąpią mocy świadectwa¹⁷⁶.

124. Za podstawową uznać trzeba troskę o powołania w diecezjach, parafiach i mniejszych wspólnotach. Chodzi o takie formowanie w nich osób i wspólnot, aby nie tylko modliły się za powołanych i o nowe powołania, lecz by mogły poznać i docenić Boży dar powołań oraz współpracować w towarzyszeniu i rozeznawaniu powołaniowym. Dobrą praktyką są doroczne Tygodnie Modlitw o Powołania, pielgrzymki w intencji powołań oraz diecezjalne i seminaryjne programy powołaniowe. Mogą one coraz skuteczniej budować kościelny i społeczny klimat sprzyjający narodzinom i dojrzewaniu powołań.

B. Kierunki pedagogiczne

125. Duszpasterstwo młodzieży wpisuje się w czas początkowej formacji powołań. Wymaga ona uważnego czytania wrażliwości młodych i wpisania się w nią. Kluczowe są: świeżość ewangelizacji, duchowa i duszpasterska mądrość prezbiterów, wrażliwość ich człowieczeństwa i otwartość na Ducha Świętego, czerpane z adoracji eucharystycznej i życia słowem Bożym. Potrzebne jest wspólne wypracowywanie strategii umożliwiającej skuteczne dotarcie do rzeczywistej sytuacji wspólnot, rodzin i środowisk młodzieżowych. Jednocześnie należy troszczyć się o to, aby w całej działalności duszpasterskiej na rzecz powołań uwzględniać przesłanki teologiczne. Gwarantują one ewangeliczną wizję powołania. Oba

¹⁷³ Zob. KPK, kan. 259 § 1; PDV 66; RFIS 128.

¹⁷⁴ Zob. Papieskie Dzieło Powołań Kościelnych, *Nowe powołania dla nowej Europy*, 14.

¹⁷⁵ RFIS 11.

¹⁷⁶ Zob. OT 2; PDV 39; RFIS 47.

rodzaje przesłanek (teologiczna i pedagogiczna) muszą być uwzględnione harmonijnie, z nową odwagą i w kreatywny sposób¹⁷⁷.

126. Istotnymi elementami pedagogii powołań jest to, co w skrócie wyraża się terminami: siać, towarzyszyć, wychowywać, formować i rozpoznać. Wzór takiej pedagogii stanowi przykład Jezusa, który *rzuca ziarno* słowa Bożego, *towarzyszy* powołanym, *wychowuje* ich do poznania i przyjęcia prawdy, *formuje*, czyli proponuje pewien sposób bycia i działania, ucząc *rozeznawania* i wyboru drogi powołania¹⁷⁸.

127. Wszelkie duszpasterstwo młodzieży ma dwojakie ukierunkowanie. Jest najpierw sianiem: poszukiwaniem i zaproszeniem, które przyciąga młodych do osobistego doświadczenia Boga. Zdobywanie tego doświadczenia to złota reguła i cel duszpasterstwa młodzieży: „Chodźcie, a zobaczycie” (J 1, 39). Dlatego trzeba zadbać o uprzywilejowane miejsce dla języka bezinteresownej miłości i bliskości, która „dotyka serca, dociera do życia, rozbudza nadzieję i pragnienia”¹⁷⁹.

128. Tym, którzy spotkali Boga, należy systematycznie towarzyszyć, umożliwiając im uporządkowany proces dojrzewania. Jego priorytetowym celem jest pobudzenie i zakorzenienie młodych w doświadczeniu miłości Boga, aby nie zapomnieli daru spotkania z Nim i radości pójścia za Nim¹⁸⁰. Realizacja tego celu wymaga wzrostu w miłości braterskiej, życiu wspólnotowym i służbie¹⁸¹. Konieczne jest też uczenie się słuchania słowa Bożego i relacji z Bogiem przez modlitwę, czemu służy znajdowanie miejsc spokoju i ciszy wewnętrznej, by dostrzec spojrzenie Jezusa i słyszeć Jego głos.

129. Rozwojowi młodych sprzyja kształtowanie zainteresowań intelektualnych i kulturalnych (takich jak: teatr, malarstwo, muzyka, śpiew), zaangażowanie związane ze światem cyfrowym, uprawianie sportu, wykorzystanie różnych przestrzeni godziwej aktywności, kontakt ze światem stworzonym i troska o środowisko. Kościół powinien wykorzystać potencjał wychowawczy tych przestrzeni, traktując je jako przygotowanie dalsze duszpasterstwa powołań¹⁸².

C. Podstawowe środki w dziele powołań

130. Na dzieło powołań kapłańskich pierwszorzędnym wpływ ma ofiarowanie przez wiernych w tej intencji modlitwy, postu i cierpienia, które niesie w sobie codzienność, a także gruntowne nauczanie o roli posługi w Kościele następców apostołów i ich współpracowników – prezbiterów i diakonów. Oprócz tego należy wspierać działania, które budują duchowy i społeczny klimat, sprzyjający rozeznawaniu i przyjmowaniu powołań. Trzeba ukazywać

¹⁷⁷ Zob. Papieskie Dzieło Powołań Kościelnych, *Nowe powołania dla nowej Europy*, 12, 25-26; Abp Jorge Carlos Patrón Wong, *Aktualna sytuacja powołaniowa, wskazówki dotyczące pielęgnacji powołań. Przemówienie podczas Ogólnopolskiej Kongregacji Odpowiedzialnych za Duszpasterstwo Powołań*, Warszawa, 11.03.2017.

¹⁷⁸ Zob. Papieskie Dzieło Powołań Kościelnych, *Nowe powołania dla nowej Europy*, 32-37.

¹⁷⁹ Franciszek, Posynodalna adhortacja apostolska *Christus vivit*, 211. Zob. PDV 38; Papieskie Dzieło Powołań Kościelnych, *Nowe powołania dla nowej Europy*, 26.

¹⁸⁰ Zob. Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, 10; Franciszek, Posynodalna adhortacja apostolska *Christus vivit*, 212. „Jeszcze raz powtarzam dzisiaj wezwanie, z jakim zwróciłem się na początku mojego pontyfikatu, aby otworzyć na oścież drzwi Chrystusowi: «Kto pozwala wejść Chrystusowi, nie traci niczego, niczego – absolutnie niczego z tych rzeczy, dzięki którym życie jest wolne, piękne i wielkie. Nie! – tylko dzięki tej przyjaźni otwierają się na oścież bramy życia. Tylko dzięki tej przyjaźni wyzwala się naprawdę wielki potencjał człowieczeństwa. (...) młodzi przyjaciele: nie lękajcie się Chrystusa! On niczego nie odbiera, a daje wszystko. Kto oddaje się Jemu, otrzymuje stokroć więcej. Tak – otwórzcie, na oścież otwórzcie drzwi Chrystusowi – a znajdziecie prawdziwe życie»” (Benedykt XVI, Posynodalna adhortacja apostolska *Verbum Domini*, 104).

¹⁸¹ Zob. PDV 38-41; Franciszek, Posynodalna adhortacja apostolska *Christus vivit*, 209, 212-215, 225.

¹⁸² Zob. GS 57; Franciszek, Posynodalna adhortacja apostolska *Christus vivit*, 226-229.

postawy współczesnych nam świętych prezbiterów, ukierunkowując młodych na nowe modele świętości, których potrzebuje obecnie Europa¹⁸³.

131. Kościoły lokalne powinny troszczyć się o odpowiednią liczbę osób do posługi towarzyszenia powołaniowego. Istnieje zatem potrzeba przygotowania wykwalifikowanych osób konsekrowanych i świeckich, mężczyzn i kobiet, którzy mogliby towarzyszyć młodym na drodze dojrzewania i którzy byliby dla nich łatwo dostępni, dysponując odpowiednim czasem zagwarantowanym przez przełożonych¹⁸⁴.

D. Powołania w wieku dojrzałym

132. Mężczyźni odnajdujący powołanie do prezbiteratu w bardziej dojrzałym wieku potrzebują roztropnej pomocy ze strony prezbiterów oraz specjalnego rozeznania, odnoszącego się do wcześniej przebytej drogi w Kościele i osobistej dojrzałości. W tej grupie znajdują się mężczyźni, którzy po jakimś czasie pobytu poza granicami Polski wrócili lub zamierzają wrócić do ojczyzny i rozpoznają oznaki powołania do prezbiteratu lub życia konsekrowanego. Emigracja, intensywna praca zarobkowa, oddalenie od rodziny i przyjaciół nie ułatwiają odnajdywania własnej tożsamości i życia zgodnego z nią. Trudniejsze wydaje się również podjęcie studiów filozoficzno-teologicznych po dłuższym okresie przerwy w edukacji. Troskliwe podejście duszpasterzy, zwłaszcza w indywidualnym towarzyszeniu, może jednak ośmielić ich do poważnego rozważenia drogi powołania¹⁸⁵.

2. ODPOWIEDZIALNI I ICH ZADANIA

133. Do najważniejszych współpracowników biskupa w dziele powołań należą: osoby zaangażowane w duszpasterstwo powołaniowe, prezbiterzy, osoby konsekrowane, osoby posługujące w seminariach duchownych, rodziny, wierni świeccy i młodzież.

A. Osoby zaangażowane w duszpasterstwo powołaniowe

134. Szczególnym zadaniem osób zaangażowanych w duszpasterstwo powołaniowe jest bliskie towarzyszenie młodym oraz wspieranie osób (zwłaszcza duszpasterzy) posługujących młodzieży w zakresie tego, co dotyczy pracy z powołanymi. W programie formacji duszpasterzy i innych odpowiedzialnych za towarzyszenie powołaniom powinno znaleźć się zaznajamianie z kwestiami związanymi z rozpoznawaniem oznak powołania, jak również z wtajemniczeniem w sztukę kierownictwa duchowego¹⁸⁶.

B. Prezbiterzy i osoby konsekrowane

135. Zaangażowanie prezbiterów i osób konsekrowanych w dzieło nowych powołań kapłańskich i zakonnych jest kwestią kluczową¹⁸⁷. Z całą mocą trzeba wszak podkreślić, że dla dzieła powołań ważniejsze jest to, kim oni są i jak żyją, niż to, co czynią w duszpasterstwie. Dojrzałość i wiarygodność świadectwa życia prezbiterów i osób konsekrowanych powinna

¹⁸³ Zob. OT 2; PDV 38-40; Papieskie Dzieło Powołań Kościelnych, *Nowe powołania dla nowej Europy*, 12.

¹⁸⁴ Zob. Franciszek, Posynodalna adhortacja apostolska *Christus vivit*, 244.

¹⁸⁵ Zob. PDV 64; RFIS 14, 24.

¹⁸⁶ Zob. Dokument końcowy II Międzynarodowego Kongresu Biskupów i innych odpowiedzialnych za powołania duchowne (wydany staraniem Kongregacji Kościołów Wschodnich, Zakonów i Instytutów Świeckich, Ewangelizacji Narodów, Wychowania Katolickiego), Watykan 1981, 49, cyt. za: *Nauka Kościoła o powołaniach duchownych. Wybór dokumentów dotyczących duszpasterstwa powołań*, red. ks. T. Nowak, Gniezno 1995, s. 311; Papieskie Dzieło Powołań Kościelnych, *Nowe powołania dla nowej Europy*, 29d-e.

¹⁸⁷ Zob. OT 2; PO 11; PDV 39.

łączyć się z gotowością do nawiązywania braterskich więzi z młodymi. Kwestia środków używanych w duszpasterstwie młodzieży jest drugoplanowa. Niemniej jednak w duszpasterstwie powołaniowym należy śmiało, twórczo, a przy tym roztropnie korzystać również ze środków, jakie proponuje dzisiejsza technologia.

136. Podstawowe znaczenie w dziele powołań mają proboszczowie, wikariusze i katecheci szkół. Wielu młodych ludzi trafia do seminariów duchownych dzięki spotkaniu z nimi i doświadczeniu z ich strony troskliwego i roztropnego wsparcia, na przykład w sakramencie pojednania i w kierownictwie duchowym. Bywa, że oznaki powołania ujawniają się w trakcie wprowadzania młodych w jakąś formę służby w Kościele lokalnym lub w wolontariat¹⁸⁸.

C. Seminaria duchowne

137. Zadaniem seminarium duchownego jest organizowanie dla młodzieży – we współpracy z duszpasterzami – systematycznych spotkań, które przedstawiałyby propozycję drogi pedagogicznej, umożliwiającej rozpoznanie, rozeznawanie i dojrzewanie powołań. Wskazana jest dbałość o dużą częstotliwość takich spotkań, o zróżnicowanie ich formy, tematyki i metod. Poszczególne diecezje mogą wymagać od kandydatów do seminarium, aby wcześniej przebyli taką drogę formacji.

D. Rodziny i wierni świeccy

138. Troska o powołania do prezbiteratu przypada najpierw rodzinom. Bóg wzywa je do hojnego otwarcia się na dar życia, a następnie do wychowywania dzieci w ufności i dyspozycyjności wobec zbawczych zamiarów Boga. Rodzina powinna być pierwszą przestrzenią towarzyszenia powołanym¹⁸⁹. W tym celu potrzeba pracy z rodzinami i na rzecz rodzin w duszpasterstwie parafialnym. Ważnym wsparciem dla dzieła powołań i samych powołanych są działające przy wielu parafiach – głównie tam, gdzie rodziny potrzebują pomocy – różne stowarzyszenia wiernych. Je także należy uwrażliwiać na ich powołaniową odpowiedzialność.

139. W wychowaniu w wierze uczestniczą katecheci świeccy. Przez swoje świadectwo i zaangażowanie mają duży wpływ na budzenie i rozwój powołań do prezbiteratu i do życia konsekrowanego.

E. Młodzież

140. Konieczne jest angażowanie w duszpasterstwo powołaniowe samych młodych, czego warunkiem jest dopuszczenie ich w większym stopniu do współkształtowania duszpasterstwa młodzieżowego. Trzeba pobudzać młodych, dodawać im odwagi i umożliwiać swobodę działania, aby podejmowali aktywność misyjną w swoim środowisku, przede wszystkim w codziennych relacjach międzyludzkich i zwyczajnych okolicznościach życia¹⁹⁰. Specjalne wsparcie powinni otrzymywać liderzy młodzieżowi, gdyż często mają oni zdolność angażowania wielu, pobudzając w nich dobro. Nawet ci młodzi, którzy wydają się najsłabsi

¹⁸⁸ Zob. PO 11; RFIS 19; Franciszek, Posynodalna adhortacja apostolska *Christus vivit*, 225.

¹⁸⁹ Zob. Benedykt XVI, Posynodalna adhortacja apostolska *Sacramentum caritatis*, 25; RFIS 23; Franciszek, Posynodalna adhortacja apostolska *Christus vivit*, 242.

¹⁹⁰ Zob. Franciszek, Posynodalna adhortacja apostolska *Christus vivit*, 202, 210.

i najbardziej zranieni w życiu, stają się na swój sposób misjonarzami, gdy pokonują nieśmiałość i znajdują odwagę¹⁹¹.

F. Rady powołaniowe

141. W każdej diecezji powinna działać rada powołaniowa, służąca promowaniu i ukierunkowaniu duszpasterstwa powołaniowego. Rada umożliwia współpracę i jedność działań osób zaangażowanych w duszpasterstwo młodzieży: prezbiterów diecezjalnych, osób konsekrowanych i świeckich, a także grup, stowarzyszeń i ruchów kościelnych. Synodalność duszpasterstwa, czyli zdolność do wspólnotowej wędrówki w wierze, wyrażonej w organizacji, promocji i koordynacji rozmaitych inicjatyw powołaniowych, prowadzi do docenienia wszystkich charyzmatów i bogactwa różnorodności, jaką Duch Święty daje Kościołowi¹⁹².

3. ŚRODOWISKA WZROSTU POWOŁAŃ

142. Troska o powołania do prezbiteratu jest jednym z podstawowych obowiązków całego Kościoła. W budzeniu, rozpoznawaniu i kształtowaniu tych powołań zasadnicza rola – prócz wspomnianych już wielokrotnie rodziny i parafii – przypada obecnie w Polsce niektórym środowiskom i instytucjom kościelnym¹⁹³.

A. Służba liturgiczna

143. Ministranci, lektorzy i ceremoniarze w parafiach stanowią naturalne środowisko, w którym rodzą się powołania do prezbiteratu. Dzieci i młodzież skupione w służbie liturgicznej potrzebują – prócz przygotowania ściśle liturgicznego – wychowania do wiary, słuchania słowa Bożego, modlitwy, poczucia sacrum i dojrzewania w relacjach. Warto w tym duchu wykorzystać potencjał diecezjalnych i dekanalnych kursów lektorów i ceremoniarzy¹⁹⁴.

144. Powołania do prezbiteratu ujawniają się niekiedy wśród dorosłych, którzy posługują w liturgii wspólnot parafialnych. W tej grupie znajdują się nadzwyczajni szafarze Komunii świętej, organiści, różni pracownicy i wolontariusze kościelni.

B. Szkoły katolickie

145. Szkoły katolickie dają młodym możliwość dorastania w środowisku wiary. Dlatego mogą mieć istotne znaczenie dla rozpoznawania i kształtowania powołań – tym bardziej że nie zawsze takim środowiskiem jest rodzina. Nauczyciele tych szkół powinni zostać przygotowani do towarzyszenia młodym na najwcześniejszym etapie rozpoznawania powołania, w ścisłej współpracy z instytucjami diecezjalnymi, które zajmują się powołaniami¹⁹⁵.

C. Niższe seminaria duchowne

146. Niższe seminaria duchowne w Polsce mogą nadal wspierać duszpasterstwo powołaniowe, oferując rozeznanie i pielęgnowanie oznak powołania, pomoc w ludzkim i chrześcijańskim dojrzewaniu oraz wykształcenie humanistyczne i naukowe. Kluczowy dla powodzenia misji tych instytucji jest dobór kwalifikowanej kadry oraz opracowanie takiego programu wychowawczego, który wychodziłby naprzeciw potrzebom rozwojowym młodzieży,

¹⁹¹ Zob. tamże, 230-241.

¹⁹² Zob. Papieskie Dzieło Powołań Kościelnych, *Nowe powołania dla nowej Europy*, 29e; RFIS 13.

¹⁹³ Zob. PDV 41; RFIS 16-18.

¹⁹⁴ Zob. Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium duszpasterstwa służby liturgicznej* (27.11.2008).

¹⁹⁵ Zob. RFIS 18; Franciszek, Posynodalna adhortacja apostolska *Christus vivit*, 221-223, 247.

uwzględniając normy i wskazania zawarte w dokumentach Kościoła powszechnego oraz w ustawodawstwie partykularnym¹⁹⁶. „Tam, gdzie taka pomoc nie istnieje w formie instytucji niższego seminarium, każdy Kościół lokalny winien [...] zatroszczyć się o towarzyszenie młodym ludziom, popierając nowe rozwiązania i wprowadzając kreatywne formy duszpasterskie”¹⁹⁷.

D. Ruchy katolickie, wspólnoty i grupy duszpasterskie

147. Ruchy młodzieżowe, ruchy odnowy chrześcijańskiej, wspólnoty i grupy duszpasterskie są dobrym środowiskiem wzrostu i weryfikacji powołań. Mogą one także podejmować działania ściśle ukierunkowane na duszpasterstwo powołań, jak chociażby organizowanie okresowych spotkań formacyjnych dla młodzieży (np. powołaniowych weekendów czy rekolekcji)¹⁹⁸. Na wykorzystanie tych możliwości powinni być uwrażliwieni liderzy ruchów i wspólnot.

E. Ośrodki młodzieżowe

148. Młodzież potrzebuje przyjaznego i stałego miejsca spotkań, gdzie mogłaby dzielić się ze sobą życiem, spędzać czas rekreacji i sportu, budować drogę dojrzewania i współpracy, modlić się razem (np. w kaplicy z adoracją Najświętszego Sakramentu), poznawać różne powołania i odkrywać drogi wiary, jakimi Bóg chce ich prowadzić. W życiu takich wspólnot niezbędna jest obecność prezbiterów, osób konsekrowanych i świeckich, mężczyzn i kobiet, którzy poświęcą młodym czas i uwagę, będą dojrzałymi towarzyszami ich doświadczeń, pomogą rozeznawać i wybierać, a przy okazji zaproponują pogłębioną formację i udzielą wsparcia powołaniowego¹⁹⁹.

F. Duszpasterstwo akademickie

149. Coraz więcej powołanych wywodzi się ze środowisk akademickich, co świadczy o tym, iż następuje stopniowe przesuwanie się wieku decyzji powołaniowych. Fakt ten stawia pewne wyzwania akademickim ośrodkom duszpasterskim: większej koncentracji wymaga kwestia rozeznawania powołań na ich wstępnym etapie. Duszpasterze akademicy muszą być świadomi, że są często pierwszymi towarzyszami powołanych, a co za tym idzie – powinni poświęcać im stosowny czas.

4. ZNAKI POWOŁANIA DO PREZBITERATU I KRYTERIA ROZEZNAWANIA

A. Powołanie jako dar Boga udzielany w Kościele

150. Do sakramentu święceń powołuje Bóg. Wolna i suwerenna decyzja Boga powołującego człowieka wymaga bezwzględnego uszanowania. Nie może być ona – nawet w najmniejszym stopniu – przedmiotem roszczenia ze strony człowieka. Nie można jej zastąpić ludzką decyzją czy pragnieniem. Powołania nie można nabyć ani przekazać komuś innemu.

¹⁹⁶ Zob. OT 3; KPK, kan. 234; PDV 63-64; RFIS 16-23.

¹⁹⁷ RFIS 18. Zob. PDV 64.

¹⁹⁸ Zob. PDV 41, 64.

¹⁹⁹ Zob. RFIS 13, 15; Franciszek, Posynodalna adhortacja apostołska *Christus vivit*, 206, 218-220, 234.

Nie jest ono projektem człowieka albo konceptem wspólnoty. Stanowi dar Bożej łaski, objawiający darmość i hojność Jego miłości²⁰⁰.

151. Boże wezwanie do prezbiteratu ujawnia się za pośrednictwem Kościoła. Aktywny współdziałający całego ludu Bożego w budzeniu i dojrzeniu powołań jest jego obowiązkiem i odpowiada działaniu Bożej opatrności. Powołany wywodzi się z Kościoła, w Kościele rozpoznaje Boże wezwanie i dla Kościoła podejmuje posługę. Każdy więc, kto rozpoznaje w sobie pragnienie i znaki powołania do prezbiteratu, powinien pokornie poddać je rozeznaniu Kościoła, na którym spoczywa odpowiedzialność i prawo uznania powołania²⁰¹.

B. Osobisty i przyjacielski charakter powołania

152. Powołanie to wezwanie, które pochodzi od przyjaciela człowieka, jakim jest Jezus. Chcąc zatem zrozumieć wolę Boga względem swojego życia, należy podjąć dar przyjaźni z Jezusem. Kiedy Bóg myśli o każdym człowieku jako o swoim osobistym przyjaciolem, daruje mu to, co będzie na jego miarę, co pozwoli mu żyć pełnią życia i przemienia to w dar pożyteczny dla innych. Powyższa perspektywa określa charakter rozeznawania. Powołanie domaga się zaangażowania w jego realizację, pobudza do osobistego wzrostu i dokonywania wyborów. Nie jest obowiązkiem nałożonym z zewnątrz pod presją innych (rodzice, wspólnota, duszpasterz) lub dla zewnętrznych celów²⁰².

C. Znaki powołania i kryteria rozeznawania

153. Powołanie do prezbiteratu objawia się w rozmaitych okolicznościach i w różnych okresach ludzkiego życia: u dzieci, młodzieży i w wieku dorosłym. Boże wezwanie dociera do powołanych za pomocą różnych znaków i pośredników. Pewne znaki i sposoby ich przeżywania są charakterystyczne dla obecnego czasu, a „do misji Kościoła należy pomagać człowiekowi w odczytywaniu ich w świetle wiary”²⁰³.

154. Zwykle głos wołającego Pana nie dociera do uszu przyszłego prezbitera w nadzwyczajny sposób. Raczej daje się rozpoznać pośród codzienności poprzez subtelne znaki. Moment uświadomienia sobie powołania często przychodzi niespodzianie – jako wewnętrzne wezwanie związane z jakimś zewnętrznym znakiem, wydarzeniem lub świadectwem. Czasami Boże wezwanie dociera jako skutek bezpośredniej zachęty i wezwania skierowanego przez osobę odpowiedzialną. Od tej chwili Kościół winien towarzyszyć osobie rozeznającej²⁰⁴.

²⁰⁰ „Historia każdego powołania kapłańskiego, podobnie zresztą jak każdego powołania chrześcijańskiego, jest historią niewymownego dialogu między Bogiem a człowiekiem, między miłością Boga, który wzywa, a wolnością człowieka, który z miłością Mu odpowiada. [...] [Są to] dwa nierozłączne elementy powołania [...]. Najważniejsza jednak, więcej – uprzednia i decydująca jest wolna i całkowicie darmowa interwencja Boga, który wzywa” (PDV 36).

²⁰¹ Zob. OT 2; PDV 35-37; KKK 1578; RFIS 19, 34.

²⁰² Zob. Papieskie Dzieło Powołań Kościelnych, *Nowe powołania dla nowej Europy*, 13, 16; Franciszek, Posynodalna adhortacja apostolska *Christus vivit*, 287-290. „Stawką jest sens mojego życia wobec Ojca, który mnie zna i kocha, ten prawdziwy sens, dla którego mogę poświęcić me życie, a którego nikt nie zna lepiej niż On” (Franciszek, Adhortacja apostolska *Gaudete et exsultate*, 170).

²⁰³ Dokument końcowy I Międzynarodowego Kongresu Biskupów i innych odpowiedzialnych za powołania duchowne, Watykan, 20-24.11.1973 (wydany staraniem Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego), 3, cyt. za: *Nauka Kościoła o powołaniach duchownych. Wybór dokumentów dotyczących duszpasterstwa powołań*, red. ks. T. Nowak, Gniezno 1995, s. 235.

²⁰⁴ Zob. PDV 39; RFIS 16. Bywają okoliczności odpowiednie do takiego wezwania. „Doświadczony i roztropny wychowawca umie je ocenić. Gdy wymagane warunki są spełnione, nigdy nie jest za wcześnie na skierowanie zaproszenia. Ważne jest, aby to zaproszenie nie przyszło za późno” (Dokument końcowy II Międzynarodowego

155. Dla oceny oznak powołania pożyteczne są wcześniejsze doświadczenia wiary. Trudno rozpoznać powołanie temu, kto nie spotkał Jezusa, nie ma doświadczenia bycia zbawionym, nie pielęgnuje świadomie daru Ducha Świętego ani relacji synowskiej z Bogiem Ojcem. Dyspozycyjności powołaniowej sprzyja pielęgnowanie pragnień duchowych, Bożych natchnień, modlitwy, słuchania słowa Bożego, częste przystępowanie do sakramentów, doświadczenie Kościoła przeżywane w parafii, ruchach bądź stowarzyszeniach, uczestniczenie w dziełach powołaniowych oraz podejmowanie zadań w służbie Kościoła. Rozpoznanie powołania i jego dojrzewanie jest przez to zdecydowanie pewniejsze²⁰⁵.

156. Rozpoznawanie powołania to szczególnie osobisty wysiłek i nikt z zewnątrz nie może z niego zwolnić. Wymaga poszukiwania przestrzeni samotności, ciszy i dłuższej modlitwy, by lepiej słyszeć język, jakim przemawia Bóg, „by zinterpretować rzeczywiste znaczenie natchnień, które naszym zdaniem otrzymaliśmy, aby uspokoić lęki i scalić całe nasze życie w Bożym świetle”²⁰⁶. Jako że podstawowym miejscem rozeznawania jest modlitwa, wiąże się ono z gotowością do słuchania Boga, innych osób i samej rzeczywistości, stawiającej ciągle nowe wyzwania. Gotowość słuchania uwalnia od wyłącznie indywidualnego punktu widzenia; łączy się z otwartością na tajemnicę życia; przełamuje poczucie pewności; przekracza oczekiwanie, by wszystko działo się pomyślnie i spokojnie, a prowadzi do czegoś więcej, co daje Bóg²⁰⁷.

157. Wstępnie rozpoznane powołanie nie pozostaje czymś zewnętrznym dodanym do życia człowieka. Nie jest zadaniem, z którego można zrezygnować bez uszczerbku dla własnej tożsamości. Ostatecznie chodzi o rozpoznanie sensu życia i planu Boga dla konkretnej osoby. Dlatego do realizacji powołania potrzeba koniecznie wydobycia i pielęgnowania tego, kim dana osoba jest w oczach Boga. Chodzi nie tyle o odkrycie i realizację własnych cech, skłonności, darów i charyzmatów, co o przeżywanie codzienności z wycuciem sensu własnego życia – zgodnie z Bożym ukierunkowaniem²⁰⁸.

158. Na rozeznawanie powołania składa się zwykle duża liczba poszczególnych rozeznań, dokonanych zarówno ze strony osoby powołanej, jak i tych, którzy jej towarzyszą. Te rozpoznania dotyczą działania łaski oraz działania natury, czyli oceny motywacji i zdolności kandydata: fizycznej, psychicznej, duchowej, moralnej i intelektualnej²⁰⁹.

159. Kryterium prawdziwości powołania stają się najpierw znaki Bożego wezwania, które jako łaska ujawniają się w historii osoby powołanej. Powołanie nie ma nic wspólnego z zarozumiałą pewnością zrozumienia drogi życia. Nie może być wyprowadzone tylko z własnych pragnień i zdolności, z osobistych ideałów, ani z wizji własnego życia. Powołanie bowiem to wybór tożsamości, której źródłem jest Bóg. Ujawnia gotowość do realizacji planu, który ciągle przewyższa człowieka, gdyż został zamierzony przez Boga i jest możliwy do zrealizowania dzięki współpracy z udzielaną łaską. Rodzi się ze świadomości otrzymanej miłości i wzrasta na glebie wdzięczności.

Kongresu Biskupów i innych odpowiedzialnych za powołania duchowne [wydany staraniem Kongregacji dla Kościołów Wschodnich, Zakonów i Instytutów Świeckich, Ewangelizacji Narodów, Wychowania Katolickiego, Watykan 1981], 49, cyt. za: *Nauka Kościoła o powołaniach duchownych. Wybór dokumentów dotyczących duszpasterstwa powołań*, red. ks. T. Nowak, Gniezno 1995, s. 311).

²⁰⁵ Zob. PO 11; RFIS 19.

²⁰⁶ Franciszek, Adhortacja apostolska *Gaudete et exultate*, 171. Zob. Franciszek, Posynodalna adhortacja apostolska *Christus vivit*, 283.

²⁰⁷ Zob. Franciszek, Posynodalna adhortacja apostolska *Christus vivit*, 284-285.

²⁰⁸ Zob. RFIS 20; Franciszek, Posynodalna adhortacja apostolska *Christus vivit*, 253-257, 286.

²⁰⁹ Zob. Papieskie Dzieło Powołań Kościelnych, *Nowe powołania dla nowej Europy*, 37; RFIS 19, 58.

160. Znakiem dojrzałości decyzji powołaniowej jest zaangażowanie się całego człowieka w proces rozeznawania i wyboru. Nie można poprzestać na sile osobistych emocji, wrażeń i pragnień – konieczny jest uporządkowany wysiłek rozumu, sumienia i woli.

161. Zdolność rozpoznania i podjęcia drogi powołania warunkuje zakres wolności wewnętrznej i zewnętrznej. Dlatego dziś – bardziej niż kiedyś – większej uwagi i troski wymaga dojrzałość afektywno-seksualna kandydatów do seminarium bądź do życia konsekrowanego, ich pojednanie z osobistą przeszłością i odpowiedzialna postawa wobec uwarunkowań terażniejszości²¹⁰.

ROZDZIAŁ V: WSPÓLNOTA WYŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO

162. Kandydaci do kapłaństwa powinni kształcić się w wyższym seminarium duchownym, które odpowiada za koordynację działań formacyjnych wszystkich innych podmiotów uczestniczących w procesie formacyjnym²¹¹. Choć na drodze prezbiteratu jest tylko etapem przejściowym, stanowi wspólnotę o ogromnym znaczeniu dla całego życia i posługi przyszłych pasterzy Kościoła. Uczy bowiem postępować za Jezusem Chrystusem na wzór apostołów, aby żyć we wspólnocie i misji Kościoła w dynamice i mocy sakramentu święceń²¹².

1. KONTYNUACJA DOŚWIADCZENIA DWUNASTU

163. W świetle Ewangelii „seminarium, zgodnie ze swą najgłębszą tożsamością, jest w Kościele swoistą kontynuacją wspólnoty apostołów zgromadzonych wokół Jezusa, słuchających Jego słów, przygotowujących się do przeżycia Paschy, oczekujących na dar Ducha, by podjąć powierzona sobie misję”²¹³. Ta tożsamość staje się ideałem normatywnym dla każdego modelu seminarium, jego celów i drogi, zadań i treści, sposobów i norm formacji. Stanowi również podstawową rękojmię tego, aby seminaria duchowne mogły sprostać wymogom swoich czasów²¹⁴. Historyczne, duszpasterskie i prawne uwarunkowania sprawiają, że seminarium jest obecnie nie tylko wychowawczą wspólnotą kościelną i formą duszpasterstwa powołań, ale też osobą prawną (także w prawie państwowym) o statusie wyższej uczelni²¹⁵.

164. Na początku i w centrum wspólnoty seminaryjnej jest Osoba Mistrza, który powołuje. Dlatego celem wspólnoty seminaryjnej nie jest bycie nawzajem ze sobą czy dla samych siebie, ale bycie „dla” i „ze względu na” Chrystusa Pana. Seminarium – jako wspomniana kontynuacja wspólnoty uczniów zgromadzonych wokół Jezusa – oznacza miejsce, gdzie w codzienności spotyka i poznaje się Jezusa, Jego słowa i znaki. Bycie w takiej wspólnocie wymaga od powołanych poszukiwania Jezusa i podążania za Nim, a zarazem bycia z innymi uczniami. Zgoda na ten warunek musi być jednoznaczna i wyrażać się w przyjęciu pewnego sposobu

²¹⁰ Zob. Papieskie Dzieło Powołań Kościelnych, *Nowe powołania dla nowej Europy*, 37; RFIS 18, 41, 43, 63.

²¹¹ Sobór Watykański II stwierdza, że „do formacji kapłanów konieczne są wyższe seminaria” (OT 4) i nazywa je „sercem diecezji” (OT 5). *Pastores dabo vobis* określa seminarium jako „doskonałe miejsce formacji” i „normalne środowisko [...] życia wspólnotowego i hierarchicznego” (PDV 60). Zob. KPK, kan. 235, § 1, 237, § 1.

²¹² Zob. PDV 42; Franciszek, *Adhortacja apostołska Evangelii gaudium*, 20-39.

²¹³ PDV 60. Zob. II Polski Synod Plenarny (1991-1999), *Kapłaństwo i życie konsekrowane jako wspólnota życia i posługi z Chrystusem*, 55; DPŻP 40.

²¹⁴ Zob. PDV 42, 60, 71; RFIS 53.

²¹⁵ Zob. OT 4; PDV 42; RFIS 188.

życia: poprzez styl relacji, dzielenie się doświadczeniami życia, wzajemne wsparcie oraz akceptację zasad obowiązujących w seminarium²¹⁶.

165. Wychowawcy mają czynić uczniami Jezusa tych, którym towarzyszą. Stanie się to możliwe, gdy będą głosić kerygmat, uczyć słuchania Boga i wychowywać do kultury relacji²¹⁷. Do spełnienia tego celu potrzebne są bezpieczne przestrzenie do dzielenia się tym, co każdy przeżywa, by uczyć się mówić o sobie i słuchać siebie w pokorze – zarówno w gronie wychowawców, jak i seminarzystów²¹⁸. Możliwość podzielenia się swoim doświadczeniem ma bardzo duże znaczenie w kwestii brania odpowiedzialności za wspólnotę i przygotowywania się do dawania świadectwa o Bogu²¹⁹.

166. Relacja braterstwa w Kościele jest fundamentalna, dlatego również w seminarium nie może być przesłonięta czy zastąpiona innymi typami relacji. Za niewystarczający uznać należy model wychowania z hierarchicznym i instytucjonalnym układem: przełożony – podwładny, wychowawca – wychowanek, mistrz – uczeń. Są to niezbędne odniesienia dla kościelnej wspólnoty, ale nie wyczerpują one sensu relacji w Kościele ani specyfiki formacji²²⁰. W parze ze świadomością znaczenia relacji braterskich idą w Kościele relacje ojcowskie (synowskie). Służą one budowaniu atmosfery domu, klimatu zaufania i szczerości, chęci bycia ze sobą, potrzeby dialogu i współpracy²²¹.

167. Życie wspólnoty Jezusa oznacza ponadto wchodzenie w Jego Paschę, przejście przez doświadczenia własnej kruchości, ubóstwa i krzyża do świętowania zwycięstwa w Synu Człowieczym. Spotkanie Jezusa w doświadczeniach trudnych czyni Jego ucznia wypróbowanym świadkiem zmartwychwstania i życia wiecznego.

168. Z relacji do Chrystusa wynika postawa diakonii: gotowość do aktywnej i odpowiedzialnej służby we wspólnocie, z wykorzystaniem otrzymanych darów i charyzmatów. Diakonia oznacza także wyjście w postawie służby poza własną wspólnotę, aby innych ludzi czynić synami Bożymi i uczniami Jezusa²²².

169. Na wzór doświadczenia Dwunastu fundamentalną cechą formacji seminarzystów winno być budowanie ich tożsamości we współpracy z różnymi środowiskami kościelnymi i świeckimi – w bezpośrednim kontakcie ze światem zewnętrznym. Seminarzyści konfrontujący się z różnymi sytuacjami życiowymi będą poddani naturalnym próbom, ujawniającym prawdę o nich. Dzięki temu przyszli prezbiterzy lepiej przygotowują się do różnych wyzwań i wymagań codziennego życia, zdobędą wiele umiejętności interpersonalnych i społecznych, nauczą się korzystać z narzędzi pomocy innym oraz być odpowiedzialnymi przewodnikami osób i wspólnot²²³.

170. W czasie formacji początkowej trzeba roztropnie moderować zewnętrzne wpływy na wspólnotę seminarium. Wsparcie, jakie klerycy otrzymują od innych osób lub środowisk, bywa cenne, ale nie może wyprowadzać ich ze wspólnoty i formacji seminaryjnej, naruszać kompetencji formatorów ani tym bardziej skłaniać do podwójnego życia. Klerycy mogą brać

²¹⁶ Zob. RFIS 43, 62-65.

²¹⁷ Zob. RFIS 46, 102-103, 125.

²¹⁸ Zob. RFIS 90, 99, 125.

²¹⁹ Zob. NMI 43; RFIS 50-52, 65, 90, 94, 137, 139.

²²⁰ Zob. RFIS 53-54, 92.

²²¹ Zob. OT 5, 19; PDV 60-61; RFIS 50-52, 65, 90, 94.

²²² Zob. Mt 28, 19-20; KKK 767.

²²³ Zob. KPK, kan. 247 § 2; RFIS 52.

udział w innych praktykach formacyjnych na zasadzie poszerzania osobistego doświadczenia, nie zaś w poszukiwaniu alternatywnej drogi formacji²²⁴.

2. ORGANIZACJA SEMINARIUM

A. Dom formacyjny

171. Formacja seminaryjna wymaga odpowiedniego modelu organizacji seminarium jako domu i instytucji. Budynek seminarium, jego otoczenie, zakres i styl urządzenia oraz wyposażenia mają sprzyjać formacji kapłańskiej i budowaniu braterskich więzi. Formatorzy i seminarzyści powinni mieszkać w seminarium²²⁵. Potrzebne w nim są: odpowiednio wyposażone kaplice²²⁶, pokoje mieszkalne, kuchnia, refektarz, sale wykładowe i sale przeznaczone na spotkania (rekreację wspólnotową i świętowanie), aula, biblioteka, czytelnia, pracownia komputerowa. Korzystne byłyby sala sportowa i dom wypoczynkowy²²⁷.

B. Instytucja i wyższa uczelnia

172. Seminarium duchowne (niższe i wyższe, diecezjalne i międzydiecezjalne) – erygowane zgodnie z przepisami prawa – posiada *ipso iure* osobowość prawną²²⁸, również w prawie państwowym²²⁹. Zapewnia to seminarium dużą samodzielność i stabilność w relacji do podmiotów wewnątrzkościelnych, a także w ramach porządku prawnego w Polsce²³⁰.

173. Seminarium realizuje prawo i obowiązek Kościoła do formowania i kształcenia przyszłych prezbiterów, jest zatem jednocześnie instytucją edukacyjną²³¹. Ukończenie studiów, szkoleń i praktyk stanowi konieczny element formacji²³². Wymagane jest rzetelne przygotowanie do zadań, funkcji, posług i święceń – adekwatnie do tożsamości prezbiterów i wyzwań współczesności.

3. STATUT, PROGRAM FORMACYJNY I REGULAMIN SEMINARIUM

174. Pedagogiczna wizja i normy *Ratio nationalis institutionis sacerdotalis* winny znaleźć swoje szczególne zastosowanie w statucie, programie formacyjnym i regulaminie każdego seminarium. Dla dobra skutecznego wprowadzenia w życie *Ratio* krajowego należy je adaptować do rzeczywistości i wymogów Kościołów partykularnych, włączając treści, środki i praktyczne rozwiązania, które są ważne i możliwe do realizacji w formacji kandydatów w danej diecezji lub regionie. Projekty statutu, programu wychowawczego i regulaminu seminarium opracowują formatorzy pod kierunkiem rektora seminarium, a zatwierdza je biskup bądź zainteresowani biskupi (gdy chodzi o seminarium międzydiecezjalne)²³³.

²²⁴ Zob. PDV 68.

²²⁵ Zob. PDV 60, 66; RFIS 132.

²²⁶ Odnośnie do przechowywania Najświętszego Sakramentu w kaplicach – zob. KPK, kan. 936.

²²⁷ Zob. RFIS 52, 130-131.

²²⁸ Zob. KPK, kan. 238 § 1.

²²⁹ Zob. Ustawa z dnia 17.05.1989 o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz.U. 2019 poz. 1347), art. 8, ust. 1, pkt. 9 i 10”.

²³⁰ Zob. Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, art. 4 i 15.

²³¹ Zob. KPK, kan. 232, 235 § 1, 250; RFIS 137.

²³² Zob. RFIS 58, 116-118, 153.

²³³ Zob. KPK, kan. 242-243; RFIS 4, 10, 128. Statut, program wychowawczy i regulamin seminarium międzydiecezjalnego muszą być przedstawione do definitywnego zaaprobowania przez Kongregację ds. Duchowieństwa.

A. Statut

175. Statut seminarium określa podstawowe kwestie związane z funkcjonowaniem seminarium, precyzując prawa i obowiązki wszystkich członków wspólnoty. Ustala ponadto zasady organizacyjne dotyczące czterech okresów formacji seminaryjnej, włącznie ze sprawami administracyjnymi, ekonomicznymi i materialnymi seminarium²³⁴.

B. Program wychowawczy

176. Itinerarium pedagogiczne²³⁵ seminariów powinno stosować ogólne zasady dotyczące programów formacji chrześcijańskiej, a zarazem realizować specyficzne cele formacji do prezbiteratu, sprecyzowane w krajowym *Ratio*. Treści, formy, metody i ramy czasowe pracy wychowawczej seminarium winny być dokładnie zaplanowane²³⁶.

177. Aby więc nie przeciążać rytmu życia seminaryjnego wieloma zadaniami i zaangażowaniami, stosowne będzie zaplanowanie udziału społeczności seminarium i seminarzystów jedynie w najważniejszych wydarzeniach życia diecezjalnego i celebracjach roku liturgicznego, którym biskup przewodniczy w katedrze²³⁷.

C. Regulamin (porządek życia wspólnoty)

178. Regulamin seminarium jest podporządkowany programowi formacji i precyzuje porządek życia seminaryjnego na kolejnych etapach formacji. Regulamin powinien być tak ułożony, by seminarzyści uczyli się panować nad sobą, przyzwyczajali się korzystać rozsądnie z wolności, działać samodzielnie oraz współpracować z formatorami i współbraćmi. Dla osiągnięcia dyscypliny życia jako wartości wewnętrznej potrzebne jest wdrażanie zasad współżycia, troska o zewnętrzny porządek, jak również rzetelne podejmowanie formacji i obowiązków²³⁸.

179. Regulamin należy tak ułożyć, aby w jego logice pierwszeństwo miały punkty, które służą budowaniu więzi międzyludzkich: dzielenie się doświadczeniami wiary (słowem Bożym), szczerą i otwartą komunikacją, rewizją życia i planowanie wspólnotowe²³⁹. Takie priorytety, przełożone konkretnie na język regulaminu, będą kształtowały w seminarzystach właściwe postawy, aby rozeznąć między tym, co zasadnicze i drugorzędne na drodze bycia uczniem i upodabniania się na wzór Chrystusa. Szczegółowe normy regulaminu muszą obejmować przykładowo zasady pobytu poza seminarium, korzystania z telefonów, internetu i innych środków komunikacji społecznej itd.

180. Regulamin powinien wyznaczać rytm modlitwy wspólnotowej, której centrum stanowi Eucharystia. Należy zostawić także miejsce na dobrowolną modlitwę zarówno wspólnotową, jak indywidualną. Seminarzyści jako pierwsi mają codziennie troszczyć się o miejsce, czas, sposób i treści modlitwy, szukając w kierownictwie duchowym rozeznawania modlitewnych doświadczeń²⁴⁰.

²³⁴ Zob. KPK, kan. 94, 239 § 3, 263-264.

²³⁵ *Ratio fundamentalis* używa zamiennie terminów: projekt formacyjny, projekt formacji integralnej, program wychowawczy, iter albo itinerarium formacyjne.

²³⁶ Zob. PDV 61; RFIS 10.

²³⁷ Zob. PDV 42, 60-61; RFIS 50, 128.

²³⁸ Zob. OT 11; KPK, kan. 243, 260-261; PDV 61; RFIS 4, 128.

²³⁹ Zob. OT 11; RFIS 50, 90.

²⁴⁰ Zob. PDV 61, 69; KKK 2698-2699; RFIS 42-43.

181. Zapisy regulaminu dotyczą poza tym odpowiedzialności rektora, wychowawców i seminarzystów za formację intelektualną. W kompetencji rektora seminarium jest udział w tworzeniu programu studiów oraz wzajemne konsultowanie harmonogramów seminarium i uczelni. Program i sposób prowadzenia studiów powinien uwzględniać rytm życia seminaryjnego, a program seminaryjny – wymagania studiów²⁴¹.

4. OSOBY ODPOWIEDZIALNE

182. Owocne w formacji są relacje personalne, a nie same programy i struktury formacyjne. To osoby uczą więzi, wychowują i prowadzą do Boga. Za formację seminaryjną – poza biskupem – odpowiadają przede wszystkim formatorzy seminarium, seminarzyści, spowiednicy, pracownicy akademicki i seminaryjni, eksperci, rodziny i parafie²⁴².

A. Formatorzy seminarium

183. Zespół formatorów w seminarium²⁴³ stanowią prezbiterzy: rektor, ojcowie duchowni, wicerektor, prefekci (w tym prefekt etapu propedeutycznego), a w razie potrzeby także dyrektor administracyjny (ekonom)²⁴⁴. Dynamika formacji zindywidualizowanej, ale prowadzonej zespołowo w grupach etapowych, jak i powinność dokonania obiektywnej oceny seminarzystów, doświadczeń ich życia i toku formacji seminaryjnej wymagają, aby posługa rektora była wsparta przynajmniej jednym formatorem na *forum externum* (wicerektolem lub prefektem), ojcami duchownymi oraz prefektem (moderatozem) etapu propedeutycznego. Jeden z prefektów seminarium może być dyrektorem administracyjnym.

184. Grupa formatorów jest „prawdziwą i właściwą wspólnotą wychowawczą, która świadczy zgodnie i wymownie o wartościach właściwych posłudze kapłańskiej”²⁴⁵. Praca formatora jest powołaniem rozwijającym się w ramach powołania prezbitera jako ojcostwo duchowe²⁴⁶, wymagające dojrzałości relacyjnej, kompetencji, ducha modlitwy, poświęcenia i miłości, a zarazem radości ze służby Królestwu Bożemu²⁴⁷. Formatorzy seminaryjni powołani są do postępowania drogą wiary, czyli do ciągłego otwierania się na działanie Boga w życiu osobistym i wspólnotowym. Powinni dobrze znać i wiernie realizować zasadnicze intencje, cele i treści projektu formacyjnego. Zadaniem formatorów jest wprowadzanie wychowanków w proces i metody formacji, towarzyszenie im i rozeznawanie doświadczeń, jak również stałe i gruntowne dostosowywanie procesu wychowawczego do potrzeb wychowanków. „Ważne jest, by formatorzy byli przeznaczeni wyłącznie do tego zadania i w ten sposób mogli mu się całkowicie poświęcić”²⁴⁸.

185. W gronie formatorów potrzeba jasnego podziału kompetencji oraz wzajemnego szacunku dla posiadanych kompetencji i pełnionych funkcji. Dlatego szczegółowy zakres praw

²⁴¹ Zob. RFIS 141.

²⁴² Zob. OT 5; Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Wskazania dotyczące przygotowania wychowawców w seminariach*, 1; PDV 66.

²⁴³ *Ratio pro Polonia* używa w ślad za *Ratio fundamentalis* określeń: „formator seminaryjny” bądź „formator seminarium”. Są one tożsame z używanymi w Polsce określeniami: „moderator seminaryjny”, „moderator seminarium”.

²⁴⁴ Zob. KPK, kan. 239; Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Wskazania dotyczące przygotowania wychowawców w seminariach*, 11; RFIS 58, 133-134.

²⁴⁵ RFIS 132.

²⁴⁶ Zob. RFIS 33, 52.

²⁴⁷ Zob. RFIS 152.

²⁴⁸ RFIS 132.

i obowiązków poszczególnych formatorów i innych wychowawców²⁴⁹ powinien określać statut seminarium, choć w niektórych kwestiach potrzebne będzie bieżące dzielenie się zadaniami i obowiązkami²⁵⁰. Biskup „winien pilnie starać się, aby nie wykonywać swej władzy w sposób, który wykluczałby rektora i innych wychowawców w rozeznawaniu powołania kandydatów i ich odpowiedniego przygotowania”²⁵¹.

186. Wydaje się zasadne, aby jeden z formatorów seminarium był koordynatorem formacji duszpasterskiej. Jego zadaniem jest koordynacja teoretycznego i praktycznego przygotowania duszpasterskiego seminarzystów. Poprzez dialog z prezbiterami, osobami życia konsekrowanego i wiernymi świeckimi ustala on odpowiednie miejsca stażu duszpasterskiego oraz organizuje praktyki duszpasterskie dla każdego seminarzysty²⁵².

B. Wybór formatorów przez biskupa

187. Dokonywany przez biskupa wybór formatorów musi odbywać się z bardzo dużym wyczuciem. Ukończone studia doktoranckie, kolejne stopnie naukowe, osobista pobożność czy świętość życia same w sobie nie są wystarczające do bycia formatorem – wychowawcą powołań do prezbiteratu. Trzeba wybierać osoby mądre i roztropne, całkowicie oddane misji, zdolne do stawania się ojcami i mistrzami w pracy wychowawczej. Posługa formatorów wymaga predyspozycji posiadanych tylko przez niektóre osoby. Chodzi zwłaszcza o wyczucie i zmysł pedagogiczny, który predysponuje osobę do pracy formacyjnej i pozwala jej rozumieć człowieka oraz problemy przez niego przeżywane. Formator ma być człowiekiem modlitwy, nauczycielem z silnym zmysłem wiary, głębokim życiem duchowym, wyczuciem duszpasterskim i wykształceniem, czyli człowiekiem zdolnym do zaoferowania formacji integralnej. Ma go charakteryzować równowaga psychiczna, duch komunii, dojrzała zdolność do miłości oraz uważność i samokrytycyzm w służbie wychowawczej²⁵³.

C. Rektor seminarium

188. Seminarium duchownemu przewodzi rektor, który reprezentuje biskupa w seminarium oraz seminarium wobec biskupa i wobec różnych instytucji. Rektor odpowiada za całość formacji seminaryjnej. Jego zadaniem jest troska o integralność i harmonię drogi wychowawczej, zwłaszcza poprzez współpracę z osobami, wspólnotami i instytucjami zaangażowanymi w formację seminaryjną. Wszyscy oni powinni – pod zwierzchnictwem rektora – respektować przepisy zawarte w programie formacji kapłańskiej i w regulaminie seminaryjnym. Rektor koordynuje pracę wychowawców, utrzymując z nimi więzy braterskiej miłości, z zachowaniem niezależności forum sumienia. Czuwa też nad tym, aby seminarzyści regularnie korzystali z posługi stałego spowiednika i kierownika duchowego. Wobec wszystkich przebywających w seminarium rektor spełnia obowiązki proboszcza (z wyjątkiem spraw określonych przepisami prawa)²⁵⁴.

189. Do podstawowych zadań rektora należą nie tylko działania kierownicze, ale także pedagogiczne. Wymaga się od niego towarzyszenia seminarzystom, poznawania ich we

²⁴⁹ Zob. RFIS 139.

²⁵⁰ Zob. KPK, kan. 239 § 3.

²⁵¹ RFIS 128.

²⁵² Zob. RFIS 137.

²⁵³ Zob. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Wskazania dotyczące przygotowania wychowawców w seminariach*, 23-47; DPŻP 108.

²⁵⁴ Zob. OT 5; KPK, kan. 238 § 2, 239 § 1, 260-262; RFIS 134.

wszystkich aspektach ich formacji oraz podejmowania decyzji odnośnie do każdego z osobna i do całej wspólnoty. „Przyjmując wskazówki i pomoc współpracowników, rektor jest odpowiedzialny przed biskupem za całościową ocenę predyspozycji kandydatów w momencie przyjmowania ich do seminarium, jak również na poszczególnych etapach wychowania oraz w chwili przyjmowania święceń”²⁵⁵.

D. Wicerektor

190. W seminarium może być ustanowiony wicerektor. Jego zadaniem jest wspieranie rektora w określonych, właściwych mu obszarach życia seminaryjnego oraz zastępowanie rektora w przypadku jego nieobecności. Wskazane jest, aby wicerektor, podobnie jak prefekt, był odpowiedzialny za jakiś etap formacji seminaryjnej²⁵⁶.

191. Wicerektor może być koordynatorem formacji intelektualnej (kierownikiem studiów). W przypadku prowadzenia przez seminarium *studium domesticum* do zadań wicerektora należy zwykle: opracowanie planu studiów i przedstawienie go do zatwierdzenia przez kompetentne władze kościelne, wspieranie wykładowców, przede wszystkim w okresowym doskonaleniu ich kwalifikacji, koordynacja prac sekretariatu zajmującego się studiami. W przypadku, gdyby seminarzyści uczestniczyli w wykładach akademickich w zewnętrznej instytucji, ważne jest, aby kierownik studiów pozostawał w stałym kontakcie z kierownictwem tejże instytucji. Wicerektor powinien interesować się tokiem formacji intelektualnej seminarzystów i jej wynikami, weryfikować jej integralność i przygotowywać uzupełniający program edukacyjny, uwzględniając aspekty pominięte przez uniwersytet lub wydział²⁵⁷.

E. Ojcowie duchowni

192. W zadaniach ojca duchownego trzeba wyróżnić dwie płaszczyzny: wspólnotową i indywidualną. Działalność wobec wspólnoty wyraża się animowaniem działań w zakresie duchowości poprzez organizowanie dla wspólnoty dorocznych rekolekcji, miesięcznych dni skupienia i sesji, a także poprzez różne formy nauczania oraz troskę o liturgię i wspólne modlitwy. Jeśli w seminarium jest kilku ojców duchownych, to jeden z nich powinien być koordynatorem formacji duchowej i liturgicznej. Koordynacji wymaga ponadto działalność wszystkich kierowników duchowych i spowiedników seminarium²⁵⁸. Na płaszczyźnie indywidualnej ojciec duchowny spełnia zadania wobec tych seminarzystów, którzy są powierzeni jego kierownictwu duchowemu lub wybrali go jako stałego spowiednika.

193. Na kierowniku duchowym spoczywa odpowiedzialność za drogę duchową seminarzystów na forum wewnętrznym, co wyraża się głównie w praktyce rozeznawania duchowego, formowania sumień, rozeznawania powołania i towarzyszenia seminarzystom w podjęciu dojrzałej i wolnej decyzji o wyborze prezbiteratu. Dlatego kierownik duchowy ma obowiązek przekazać seminarzyście osąd o jego zdatności do posług i święceń²⁵⁹.

²⁵⁵ Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Wskazania dotyczące przygotowania wychowawców w seminariach*, 43. Zob. tamże, 60; RFIS 205-206.

²⁵⁶ Zob. RFIS 134-135.

²⁵⁷ Zob. KPK, kan. 254 § 1, 261 § 2; RFIS 137, 141.

²⁵⁸ Zob. RFIS 136.

²⁵⁹ Zob. OT 8; PO 11; PDV 40, 50, 66; Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Wskazania dotyczące przygotowania wychowawców w seminariach*, 44, 61, 75; Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Instrukcja dotycząca kryteriów rozeznawania powołania w stosunku do osób z tendencjami homoseksualnymi w kontekście przyjmowania ich do seminariów i dopuszczania do święceń*, Watykan 2005, 3; Kongregacja ds. Wychowania

194. Ojcowie duchowni koordynują organizację pracy na forum wewnętrznym ze stałymi spowiednikami seminarzystów i innymi kierownikami duchowymi, jeśli tacy zostali mianowani. W tym celu przygotowują przynajmniej dwa razy w roku wspólne z nimi spotkania. Ustalają różne kwestie organizacyjne i formacyjne, a zwłaszcza wspólne zasady odnoszące się do sakramentu pojednania i kierownictwa duchowego. Współpraca w tym gremium dotyczy uzgodnienia jednolitych kryteriów rozeznawania powołania do prezbiteratu oraz określania sytuacji, które dyskwalifikują z formacji seminarysty, respektując wskazania dokumentów Kościoła²⁶⁰.

195. Kierownicy duchowi i spowiednicy nie uczestniczą w personalnych decyzjach przełożonych (rektora, wicerektora, prefektów, dyrektora) dotyczących seminarzystów, ani nie udzielają informacji, które posiadli o seminarzystach na forum wewnętrznym²⁶¹. Nie reprezentują wychowanków ani nie wstawiają się za nimi, nawet gdyby zostali przez nich do tego upoważnieni.

F. Kierownicy duchowi spoza seminarium

196. Kierownictwo duchowe wobec kandydatów do prezbiteratu mogą podejmować nie tylko ojcowie duchowni w seminarium, ale również inni kapłani²⁶². Wyznacza ich biskup na wniosek rektora. Konieczna jest zawsze troska o to, aby mianować na kierowników duchowych tylko takich prezbiterów, którzy będą zdolni do wypełniania tak odpowiedzialnych zadań.

G. Prefekt

197. Niezbędnym wsparciem dla rektora w kierowaniu seminarium jest przynajmniej jeden formator. Zwłaszcza w sytuacji, gdy nie ma wicerektora, konieczny jest prefekt. Jego funkcji i znaczenia nie prezentują przepisy prawa powszechnego. Trzeba więc zadbać o to, aby odpowiedni opis roli prefekta znalazł się w statucie seminarium. Wydaje się zasadne, aby prefekt był odpowiedzialny za jakiś etap formacji seminarysty oraz za koordynację formacji ludzkiej, również w zakresie spraw porządkowych, zdrowia i sportu²⁶³. Mówiąc o zadaniach prefekta, najczęściej wskazuje się na zgodne z regulaminem czuwanie nad karnością. Jest ona czymś ważnym, jednak istota wychowania realizuje się poprzez rozwijanie ludzkich i chrześcijańskich odniesień między wychowawcą a seminarystą. Nie ma bowiem jakiegoś systemu wychowania, który by miał zastosowanie w odniesieniu do wszystkich. Ta zasada wymaga od prefektów systematycznego towarzyszenia seminarzystom w personalizacji wymagań życia seminarysty. Mądre towarzyszenie umożliwi rozeznanie sytuacji, jakie seminarysty przeżywają, aby dostosować ogólne zasady do przypadków szczególnych.

Katolickiego, *Zasady korzystania z dorobku psychologii w procesie przyjmowania kandydatów i ich formacji do kapłaństwa*, 5-6, 14; RFIS 136.

²⁶⁰ Zob. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Wskazania dotyczące przygotowania wychowawców w seminariach*, 44, 61; RFIS 136.

²⁶¹ „W podejmowaniu decyzji dotyczących dopuszczania alumnów do święceń lub wydalania ich z seminarium nigdy nie wolno żądać opinii kierownika duchowego i spowiedników” (KPK, kan. 240 § 2). Zob. PDV 66; Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Kapłan – szafarz miłosierdzia Bożego. Pomoce dla spowiedników i kierowników duchowych*, Watykan 2011, 103; RFIS 136.

²⁶² Zob. KPK, kan. 239 § 2, 246 § 4.

²⁶³ Zob. RFIS 132-139.

Pomocna rola regulaminu w dojrzewaniu osobowym zależy od metod stosowanych przez formatorów oraz od atmosfery panującej w seminarium²⁶⁴.

H. Prefekt etapu propedeutycznego

198. Prefekt etapu propedeutycznego odpowiada za opracowanie i realizację programu wychowawczego właściwego dla tego okresu formacji, kieruje bieżącym funkcjonowaniem domu propedeutycznego (analogicznie do rektora seminarium, lecz pod jego kierunkiem) oraz rekomenduje kandydatów do następnego etapu formacji seminaryjnej²⁶⁵. Powinien go wspierać przynajmniej jeden prezbiter, np. proboszcz parafii miejsca lub dodatkowy formator etapu propedeutycznego. W tym okresie nie powinno zabraknąć obecności ojca duchownego, który od początku formacji pomaga kandydatom w prowadzeniu życia duchowego. Okresową pomocą służą też inni formatorzy seminarium.

I. Dyrektor administracyjny (ekonom)

199. Ekonom może być jednym z formatorów seminaryjnych. Oprócz kompetentnego załatwiania spraw administracyjnych i realizowania innych zadań winien on czuwać nad wykorzystaniem przez seminarzystów dóbr materialnych w sposób uczciwy i ewangeliczny, w perspektywie nabywania ducha ubóstwa przez przyszłych prezbiterów. Ekonom koordynuje prace na rzecz seminarium, dobierając obowiązki w taki sposób, by służyły rozwojowi kandydatów. Jest wskazane, aby ekonom konsultował te decyzje z rektorem²⁶⁶.

J. Seminarzyści

200. Nabywanie dojrzałości wymaga, aby seminarzyści świadomie i dobrowolnie przejawiali inicjatywę oraz by brali odpowiedzialność za swoje życie, relacje, obowiązki, modlitwę, powołanie, dojrzewanie osobowości, a także zdobywanie wykształcenia, umiejętności i kwalifikacji społecznych. Temu ma służyć wychowanie do sumienności, rzetelności i gorliwości w życiu codziennym. Im większe zaawansowanie w formacji, tym silniej powinny być obecne wspomniane postawy²⁶⁷.

201. Obowiązkiem seminarzystów jest korzystanie z indywidualnego towarzyszenia formatorów seminarium oraz z sakramentu pojednania. Formacji sprzyja spowiedź odbywana mniej więcej co dwa tygodnie i podobnie rozmowy podejmowane w kierownictwie duchowym. Intensywne kierownictwo duchowe potrzebne jest zwłaszcza na etapie stawania się uczniem Jezusa i etapie upodabniania się do Niego²⁶⁸.

202. Zaleca się, aby pod koniec etapu propedeutycznego kandydaci do kapłaństwa odbyli spowiedź generalną z całego życia u jednego z ojców duchownych. Taka spowiedź daje możliwość rozeznania i podjęcia na *forum internum* predyspozycji powołaniowych. Wskazane jest, aby seminarzyści odbyli też spowiedź generalną przed diakonatem.

²⁶⁴ Zob. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Wskazania wychowawcze dla formacji do celibatu kapłańskiego*, 74.

²⁶⁵ Zob. RFIS 60, 133.

²⁶⁶ Zob. RFIS 133, 138.

²⁶⁷ Zob. PDV 58, 69; RFIS 43, 67, 69, 94, 96, 130-131.

²⁶⁸ Zob. KPK, kan. 246 § 4; Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Reconciliatio et paenitentia*, 32; Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Instrukcja o liturgicznej formacji w seminariach*, Watykan 1979, 35-36; PDV 48; RFIS 106-107.

K. Spowiednicy

203. Zwyczajnymi spowiednikami w seminarium są ojcowie duchowni seminarium oraz inni prezbiterzy powołani przez biskupa²⁶⁹. Do ich zadań należy stałe towarzyszenie seminarzystom na drodze nawracania się, wiary w Ewangelię, poddawania się leczącej mocy Jezusa Chrystusa i postępowania według Ducha Świętego. Stali spowiednicy pomagają wypracowywać praktykę regularnej spowiedzi, sposób przeprowadzania rachunku sumienia i spowiadania się. Kształtują sumienia prawe i pewne, chroniąc przed faryzeizmem religijno-moralnym²⁷⁰. Rozeznają powołanie i zdatność seminarzystów do prezbiteratu według jednolitych kryteriów. Szczególne znaczenie mają spowiedzi związane z dniami skupienia, rekolekcjami i skrutyniami, jak również w momentach osobistych kryzysów wychowanków²⁷¹. Specyfiką posługi spowiedników seminaryjnych jest wydawanie swoim penitentom opinii odnośnie do ich zdatności do przyjęcia stroju duchownego, posług, kandydowania do święceń i przyjmowania ich. W uzasadnionych przypadkach spowiednicy powinni starać się odwieść niezdatnych kandydatów od ubiegania się o posługi czy święcenia²⁷². Zalecane jest ponadto, aby spowiednicy pomagali weryfikować to, jak żyją przyjętymi posługami i święczeniami.

204. W przypadku ujawienia przez seminarzystę spowiednikowi poważnych grzechów lub innych okoliczności, które mogą mieć duże znaczenie dla przyszłej posługi, spowiednik przy rozgrzeszeniu penitenta, razem z odpowiednią pokutą, powinien go zachęcić, na zasadzie moralnego zobowiązania, do takiej ludzkiej i duchowej autentyczności, która pozwoli mu przedstawić te własne doświadczenia, w słuszny sposób i w odpowiednim czasie, w bardziej ogólnym obszarze drogi rozeznania powołaniowego i wspólnotowego, nie ukrywając ich nie tylko przed kierownikiem duchowym, ale także przed rektorem. Poważne okoliczności bądź trudności pojawiające się na drodze kandydata mogą mieć wielkie znaczenie dla przyszłej posługi, nie tylko w perspektywie jego osobistego dobra, lecz także dobra całego Kościoła.

205. Kandydaci do prezbiteratu mają możliwość przystąpienia do spowiedzi św. u jakiegokolwiek spowiednika, w seminarium lub poza nim, z zachowaniem jednak seminaryjnej dyscypliny²⁷³. Takim spowiednikiem nie powinien być przełożony, czyli rektor, wicerektor, prefekt lub ekonom seminarium²⁷⁴.

L. Pracownicy akademicki i seminaryjni oraz eksperci

206. Wspólnotę wychowawczą seminarium tworzą wszystkie osoby zaangażowane w formację, a więc także wykładowcy, personel administracyjny i gospodarczy oraz specjaliści prośeni przez rektora o pomoc w różnych szczegółowych aspektach formacyjnych²⁷⁵.

207. Wykładowcy powinni być skierowani do pracy w seminarium (lub wobec seminarzystów) przez biskupa²⁷⁶. Jako wychowawcy uczestniczą oni w realizacji programu formacyjnego seminarium w oparciu o normy *Ratio studiorum*. Powinni tak prowadzić zajęcia, aby zachować formacyjny i pastoralny charakter studiów. Potrzebują świadomości ścisłej relacji zachodzącej pomiędzy formacją intelektualną, ludzką, duchową i duszpasterską. Troska

²⁶⁹ Zob. KPK, kan. 240 § 1; RFIS 107, 136.

²⁷⁰ Zob. KKK 1783-1785.

²⁷¹ Zob. RFIS 96.

²⁷² Zob. RFIS 200.

²⁷³ Zob. KPK, kan. 240 § 1.

²⁷⁴ Zob. KPK, kan. 630 § 4-5, 985.

²⁷⁵ Zob. PDV 67; RFIS 127, 139.

²⁷⁶ Zob. RFIS 140.

o te relacje jest obowiązkiem wykładowców, gdyż stanowi niezbędny element we właściwym przygotowaniu kandydatów do prezbiteratu²⁷⁷.

208. Za korzystne dla formacji uznać trzeba zamieszkanie pracowników akademickich poza seminarium, a jednocześnie utrzymywanie zdrowych więzi między nimi a wspólnotą seminaryjną. Zdarza się, że za roztropną zgodą biskupa niektórzy z pracowników akademickich mieszkają w jednej ze specjalnie przeznaczonych na to części budynku seminaryjnego. W takim przypadku, uznając zwierzchnictwo rektora w kierowaniu całą instytucją, powinni oni tym bardziej pamiętać o słusznej autonomii rzeczywistości formacyjnej oraz o potrzebie osobistego świadectwa życia kapłańskiego. Obowiązkiem pracowników uczelni kościelnych jest udział w konferencjach wychowawczych i szkoleniach organizowanych dla nich przez seminarium. Będzie to sprzyjać realizacji spójnego programu formacyjnego²⁷⁸.

209. Cenny wkład w formację do prezbiteratu mogą wnieść różni specjaliści (np. w zakresie medycyny, sztuki, ekologii, administracji czy korzystania ze środków społecznego przekazu)²⁷⁹. Wskazana jest pomoc psychologów, psychiatrów, terapeutów, pedagogów, logopedów lub innych specjalistów w formie diagnozy, poradnictwa bądź terapii²⁸⁰. Rektor seminarium proponuje seminarzyście osobę specjalisty. Ustala on zakres pomocy i jego odpowiedzialności oraz możliwość i formę zapoznania się z jego opinią, o ile może się to dokonać bez złamania tajemnicy zawodowej. „W wyborze specjalistów, oprócz ich przymiotów ludzkich i specyficznej kompetencji, należy wziąć pod uwagę ich profil jako ludzi wierzących”²⁸¹, aby ich pomoc mogła być zgodna nie tylko z zasadami etycznymi, jakie obowiązują w danym zawodzie, lecz również z antropologią chrześcijańską i z nauczaniem Kościoła katolickiego w odniesieniu do tajemnicy człowieka w jego osobowej relacji z Bogiem²⁸².

M. Prezbiterium

210. Odpowiedzialność za powołanych ponoszą prezbiterzy, w szczególności proboszczowie i wikariusze parafii rodzinnych i parafii, w których seminarzyści odbywają praktyki, oraz duszpasterze grup młodzieżowych, znajomi i przyjaciele. Powinni oni aktywnie „współpracować ze wspólnotą formatorów seminarium poprzez szczery i konkretny dialog”²⁸³. Chodzi przede wszystkim o rzetelność opinii, które prezbiterzy przekazują w związku z formacją seminarzystów²⁸⁴.

N. Rodziny, parafie i inne środowiska

211. Osiągnięcie dobrego rezultatu formacyjnego seminarium warunkuje współpraca rodzin i parafii. Tam, gdzie to możliwe, wskazane jest duszpasterskie oddziaływanie seminarium na rodziny i parafie, aby właściwie realizowały one zadanie towarzyszenia powoływanym i formowanym²⁸⁵.

²⁷⁷ Liczne uwagi odnośnie do pracowników naukowych w seminarium podają: OT 13-21; KPK, kan. 248-261; PDV 51-59, 67; RFIS 127, 139-144.

²⁷⁸ Zob. RFIS 141.

²⁷⁹ Zob. RFIS 145-146.

²⁸⁰ Zob. PDV 66; RFIS 63, 84a, 99, 122, 127, 145-147, 189-196.

²⁸¹ RFIS 146.

²⁸² Zob. RFIS 192.

²⁸³ RFIS 129. Zob. PDV 58.

²⁸⁴ Zob. RFIS 75, 205c, 207a.

²⁸⁵ Zob. KPK, kan. 233 § 1; PDV 68; RFIS 139, 148-149.

212. Znaczący wpływ na formację seminarzystów mogą wywierać środowiska chrześcijańskie, z których pochodzą. Mogą one być nadal pomocą i umocnieniem w okresie formacji seminaryjnej – zarówno poprzez utrzymywanie więzi, jak i pielęgnowanie tego, co dobre, budujące i wzbogacające w duchowości wspólnot i stowarzyszeń²⁸⁶.

213. Ponadto i inne osoby – świeckie lub konsekrowane – mogą przyczyniać się do formacji seminarzystów poprzez świadectwo życia zgodnego z Ewangelią. Specyficzną wartość wychowawczą posiada obecność kobiet w procesie formacyjnym seminarium²⁸⁷. Seminarzyści mają dzięki temu szansę uczyć się doceniania różnych powołań, darów i charyzmatów obecnych we wspólnocie Kościoła oraz nabywać wobec nich duszpasterskiej wrażliwości. Kierując się charyzmatami i sprawdzonymi kompetencjami wszystkich współpracowników, należy zadbać, aby ich dobór w dziele formacji był rozważny, staranny i skoordynowany²⁸⁸.

5. NIEKTÓRE PROCEDURY

A. Przyjmowanie kandydatów do wyższego seminarium duchownego

Przepisy ogólne

214. Przyjmowanie kandydatów do seminarium musi poprzedzić staranne i uważne badanie ich powołania oraz zdatności do jego realizacji²⁸⁹. Odpowiednie rozeznanie potrzebne jest jeszcze przed przyjęciem kogoś na etap propedeutyczny. Od rzetelności wstępnego rozeznania kandydatów i wewnętrznego dziedzictwa, które wniosą do seminarium, zależą skutki późniejszej formacji i funkcjonowanie wspólnoty seminaryjnej. W sytuacji, gdyby kandydat do seminarium nie miał doświadczenia wiary i życia w Kościele, wskazane jest, aby odroczyć decyzję przyjęcia do seminarium, proponując adekwatną drogę formacji i rozeznawania²⁹⁰.

215. Kandydaci ubiegający się o przyjęcie do seminarium powinni przedłożyć rektorowi: prośbę o przyjęcie, z podaniem motywów swojej decyzji; świadectwo chrztu i bierzmowania; pełny odpis aktu urodzenia; świadectwo maturalne; świadectwo nauki religii; opinie proboszcza i katechety; świadectwo lekarza rodzinnego o stanie zdrowia (załączając ewentualną dokumentację dotyczącą chorób, przebytych operacji i terapii)²⁹¹; zaświadczenie o niekaralności.

216. Wypracowana przez ekipę formatorów zgoda na dopuszczenie kandydata do formacji seminaryjnej winna być wynikiem roztropnego kompromisu pomiędzy kryteriami dopuszczania do święceń a przewidywaniami dotyczącymi rozwoju kandydata. Wymaga się zwłaszcza prawej intencji wyboru prezbiteratu, zdolności do życia we wspólnocie, podstawowej dojrzałości osobowościowej, uczuciowej, religijnej, moralnej, intelektualnej,

²⁸⁶ Zob. PDV 66; RFIS 148.

²⁸⁷ Zob. RFIS 95, 151, 205d. „Nasze czasy oczekują na objawienie się owego „geniuszu” kobiety, który zabezpieczy wrażliwość na człowieka w każdej sytuacji: dlatego, że jest człowiekiem! I dlatego, że «największa jest miłość» (1 Kor 13,13)” (Jan Paweł II, List apostołski *Mulieris dignitatem*, 30).

²⁸⁸ Zob. PDV 66; RFIS 150-151.

²⁸⁹ Zob. OT 6; RFIS 189-196, 199-202.

²⁹⁰ Zob. RFIS 54, 59, 128, 189.

²⁹¹ Zob. RFIS 190, 193.

a także zdrowia fizycznego i psychicznego²⁹². Szczegółowe normy odnośnie do stanu zdrowia określa *Ratio fundamentalis*²⁹³.

217. Do rozpoczęcia formacji seminaryjnej niezbędna jest diagnoza psychologiczna. Opinię o każdym kandydacie należy przygotować na podstawie badań psychologicznych, skoncentrowanych na ocenie stopnia dojrzałości osobowości oraz na wykluczeniu istotnych przeszkód natury psychicznej²⁹⁴. Bardzo ważną i niezastąpioną w badaniach rolę odgrywa rozmowa psychologa z kandydatem. Przeprowadzona diagnoza pozwoli uniknąć włączenia do wspólnoty seminaryjnej tych, którzy stwarzają potencjalne zagrożenie dla jej integralności i prawidłowego rozwoju; umożliwi też rozeznanie, czy kandydaci wymagają pomocy terapeutycznej jeszcze przed rozpoczęciem etapu propedeutycznego lub w jego trakcie. Psycholog powinien pamiętać, że jego opinia ma wyraźnie odróżniać płaszczyznę rozwoju od zaburzenia i wskazywać kandydatowi kierunki pracy nad sobą. Jego opinia nie może być lekceważona, ale nie jest decydująca dla całości rozeznania. Tak jak każdy inny specjalista psycholog „winien ograniczyć swoje działanie do własnej dziedziny, bez oceniania zdolności seminarzystów do kapłaństwa”²⁹⁵. Aby rozeznanie było integralne, kandydat jest również „zobowiązany do przedstawienia biskupowi i rektorowi seminarium ewentualnych problemów psychologicznych z przeszłości, jak i odbytych okresów terapii, co stanowi element w ocenie innych wymaganych cech”²⁹⁶.

218. Przed wykonaniem badań psychologicznych należy zawsze uzyskać pisemną zgodę kandydata na ich przeprowadzenie i udostępnienie opinii biskupowi, rektorowi seminarium i kierownikowi duchownemu. Na podstawie całościowego rozeznania wstępnego rektor seminarium może przygotować ogólne wskazania formacyjne dla kandydata, które przekaze pozostałym formatorom seminarium. Z treścią pisemnej opinii psychologicznej powinien zapoznać się najpierw kandydat, a dopiero potem osoby do tego uprawnione. Niedopuszczalna jest praktyka przekazywania przełożonym w seminarium opinii psychologicznej bez wcześniejszego omówienia jej z kandydatem. Nikt też nie może udostępniać opinii w jakimkolwiek gremium. Dokumentacja dotycząca zdrowia fizycznego i psychicznego musi być przechowywana w tajnym archiwum (do którego ma dostęp jedynie rektor seminarium), w sposób zgodny z aktualnymi przepisami dotyczącymi ochrony danych osobowych. Po święceniach prezbiteratu nie może być ona przekazana, wraz z innymi dokumentami, do archiwum diecezjalnego lub zakonnego²⁹⁷.

Powołania z nowych wspólnot i ruchów kościelnych

219. Seminaria diecezjalne mogą być miejscem formacji do prezbiteratu osób przynależących do nowych wspólnot kościelnych (ruchów, stowarzyszeń czy instytutów). Kandydaci pochodzący z tych środowisk powinni przyjąć jako własną specyfikę formacji seminaryjnej. Jednym z jej celów jest włączenie nowych charyzmatów i doświadczeń eklesjalnych we wspólnotę i strukturę Kościoła partykularnego, budując jedność prezbiterium oraz jedność Kościoła. Kandydaci pochodzący z nowych wspólnot kościelnych zostaną

²⁹² Zob. KPK, kan. 241, § 1; RFIS 189.

²⁹³ Zob. RFIS 190-195.

²⁹⁴ Zob. RFIS 191-192, 196.

²⁹⁵ RFIS 146.

²⁹⁶ RFIS 193.

²⁹⁷ Zob. RFIS 190, 193-196.

w święceniach inkardynowani do diecezji jako księża, którzy spełniają swoją misję w duchu posłuszeństwa biskupowi²⁹⁸.

Powołania starszych kandydatów do święceń

220. W przypadku mężczyzn rozeznających powołanie do prezbiteratu w wieku późniejszym decyzja o przyjęciu ich do seminarium należy do roztropnej decyzji biskupa diecezji, do której będą inkardynowani przez święcenia. Przy podejmowaniu decyzji biskup korzysta z opinii odpowiednich osób, np. proboszcza parafii zamieszkania kandydata, rektora własnego seminarium, odpowiedzialnych za duszpasterstwo powołaniowe, specjalistów czy wiernych świeckich. Jeśli decyzja biskupa będzie pozytywna, może on skierować kandydata do ogólnopolskiego seminarium dla starszych kandydatów do święceń lub do własnego seminarium. Rektor seminarium otrzymuje informację o dotychczasowym życiu kandydatów, by zweryfikować wymagania im stawiane²⁹⁹. Przyjęcie takich osób do seminarium „wymaga uprzedniego przebycia przez nich okresu duchowej i eklezjalnej drogi, w czasie której mogłoby się dokonać poważne rozeznanie ich motywacji powołaniowych”³⁰⁰. Uzupełnieniem tej drogi jest etap propedeutyczny, który kandydaci odbywają we własnej diecezji bezpośrednio przed skierowaniem ich do seminarium. Formę tego etapu określa rektor seminarium za aprobatą biskupa³⁰¹.

Powołania spośród imigrantów

221. Jeśli kandydaci do prezbiteratu pochodzą spośród imigrantów, zweryfikować trzeba ich motywacje wyboru powołaniowego i nawiązać kontakt z Kościołem lokalnym miejsca ich pochodzenia. Włączenie imigrantów do formacji seminaryjnej wymaga zastosowania środków i metod, które będą odpowiednie nie tylko do ich właściwej formacji, ale zarazem do integracji ze wspólnotą seminaryjną i z diecezją przyszłej inkardynacji³⁰².

Sprawcy i ofiary przestępstw lub agresji³⁰³

222. Należy zbadać, czy kandydat do seminarium był sądowo karany. Dlatego musi on przedstawić zaświadczenie o niekaralności. Należy także sprawdzić, czy kandydat nie występuje w rejestrach sprawców przestępstw seksualnych.

223. Trzeba odroczyć przyjęcie do seminarium kandydata, w sprawie lub przeciwko któremu prowadzone jest jakiegokolwiek postępowanie przed organami państwowymi. W przypadku, gdyby kandydat okazał się sprawcą przestępstwa wykorzystania seksualnego wobec małoletnich, nie może być przyjęty do seminarium. Kandydat, który dopuścił się innych przestępstw, może być przyjęty do seminarium tylko wówczas, gdy po dokonaniu przestępstwa przeszedł radykalne nawrócenie i spełnia wymagania określone w prawie kanonicznym.

224. W przypadku, gdy kandydat do seminarium jest ofiarą albo świadkiem przestępstw lub poważnej przemocy (fizycznej, psychicznej lub seksualnej), rzeczą słuszną będzie nie tylko uważne i specjalne towarzyszenie mu ze strony przełożonych w seminarium, ale również

²⁹⁸ Zob. PDV 68; RFIS 71, 83, 88f.

²⁹⁹ Zob. RFIS 24, 189.

³⁰⁰ RFIS 24.

³⁰¹ Zob. KPK, kan. 233 § 2.

³⁰² Zob. RFIS 26-27.

³⁰³ Zob. RFIS 189, 191-192, 202.

podjęcie roztrzonego osądu we współpracy ze specjalistami co do możliwości jego udziału w formacji seminaryjnej.

225. Nie należy lekceważyć negatywnych skutków pochodzenia kandydata z rodziny dysfunkcyjnej.

Rozeznanie dojrzałości psychoseksualnej

226. W procesie przyjmowania kandydata do seminarium lub instytutu życia konsekrowanego konieczne jest wstępne rozeznanie jego dojrzałości psychoseksualnej oraz ewentualnych trudności czy zaburzeń w tej materii. Takie rozeznanie podejmują w pewnej mierze formatorzy podczas rozmów wstępnych, lecz główne zadanie spoczywa na zaproszonych do współpracy psychologach, którzy współdziałają z zespołem formatorów seminarium. W przypadkach stwierdzenia występowania zaburzeń w sferze psychoseksualnej kandydata nie należy go przyjmować³⁰⁴. Roztrzonego osądu wymagają wszelkie problemy natury psychologicznej. Mogą one stanowić poważną trudność w życiu seminaryjnym i kapłańskim³⁰⁵.

Osoby homoseksualne

227. Nie mogą być przyjęci do seminarium ci, którzy są aktywni homoseksualnie, mają tendencje homoseksualne lub wspierają tak zwaną „kulturę gejowską”³⁰⁶.

Osoby o przejściowych tendencjach homoseksualnych

228. W przypadku tendencji homoseksualnych, które są wyrazem niezakończonego procesu dojrzewania psychoseksualnego, zaleca się odłożenie w czasie przyjęcia do seminarium. Trzeba zaproponować kandydatowi stały kontakt, oparty na szczerym dialogu z rektorem i ojcem duchownym, oraz skorzystanie z pomocy wskazanego przez rektora specjalisty (psychologa, seksuologa itp.)³⁰⁷.

Osoby uzależnione lub współuzależnione

229. Procedura przyjęcia do seminarium wymaga rozeznania i wykluczenia różnych form uzależnień, których mogą doświadczyć kandydaci (zarówno uzależnień czynnościowych, jak i uzależnień od substancji). Ci, którzy zostali zdiagnozowani klinicznie jako uzależnieni, a nie przeszli terapii z pozytywnym skutkiem i odpowiednim okresem abstynencji, nie mogą być dopuszczeni do formacji seminaryjnej³⁰⁸.

230. Kandydaci noszący w sobie poważne skutki współuzależnień potrzebują specjalistycznego rozeznania oraz pomocy duchowej i psychologicznej. Fachowa pomoc w tej

³⁰⁴ Zob. Konferencja Episkopatu Polski, *Wytyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia*, Aneks nr 3: *Zasady formacji i profilaktyka*, art. 2.

³⁰⁵ Zob. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Zasady korzystania z dorobku psychologii w procesie przyjmowania kandydatów i ich formacji do kapłaństwa*, 8; RFIS 193.

³⁰⁶ Zob. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Instrukcja dotycząca kryteriów rozeznawania powołania w stosunku do osób z tendencjami homoseksualnymi w kontekście przyjmowania ich do seminariów i dopuszczania do święceń*, 2.

³⁰⁷ Zob. RFIS 189, 199-201; Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Instrukcja dotycząca kryteriów rozeznawania powołania w stosunku do osób z tendencjami homoseksualnymi w kontekście przyjmowania ich do seminariów i dopuszczania do święceń*, 2.

³⁰⁸ Zob. Kongregacja Nauki Wiary, Listy okólne z 19.06.1995 i z 24.07.2003; RFIS 99, 190.

materii może być konieczna jeszcze przed rozpoczęciem przez kandydata etapu propedeutycznego albo w trakcie jego trwania.

Nieprawidłowości oraz inne przeszkody

231. Przeszkodę w przyjęciu do seminarium stanowią nieprawidłowości i inne przeszkody do przyjęcia święceń wymienione w Kodeksie Prawa Kanonicznego. W związku z tym należy ocenić możliwość i celowość ubiegania się o dyspensę³⁰⁹.

232. Odroczenia w przyjęciu do seminarium wymagają kandydaci żyjący w poważnym nieładzie moralnym, duchowym, religijnym, emocjonalnym lub finansowym.

233. Roztropnej i indywidualnej oceny potrzebują ci kandydaci, u których choroba może być nie do pogodzenia z wymaganiami formacji seminaryjnej czy z przyszłą posługą³¹⁰.

B. Skrócenie pobytu w seminarium lub dłuższe przebywanie poza nim

234. Przyjmując wymóg formacji intelektualnej sześcioletniej (dwuletni cykl filozoficzny i czteroletni cykl teologiczny) możliwe jest skrócenie czasu formacji w seminarium (nie mniej niż do czterech lat jeśli chodzi o formację ludzką, duchową i duszpasterską) bądź zgoda na przebywanie seminarzysty poza seminarium (z powierzeniem jego formacji jakiemuś prezbiterowi)³¹¹. Takie rozwiązanie należy traktować jako sytuację bardzo wyjątkową, możliwą tylko w szczególnie uzasadnionych przypadkach, które nie powinno utrudniać osiągnięcia celów formacji przewidzianych w krajowym *Ratio*.

C. Urlopy seminarzystów

235. Urlopy, na które decydują się seminarzyści albo na które są kierowani, mogą być zdrowotne, studenckie lub formacyjne. Potrzeba urlopów formacyjnych wynika z przekonania, że osiągnięcie celów każdego z etapów formacji „niekoniecznie musi być związane z czasem spędzonym w seminarium, a zwłaszcza z odbytymi studiami”³¹².

236. W przypadku urlopów formacyjnych rektor seminarium ustala w porozumieniu z seminarzystą program jego formacji podczas urlopu, określa kwestie do przepracowania oraz weryfikuje efekty pracy seminarzysty. Na forum wewnętrznym podobne działania podejmuje kierownik duchowy. W razie konieczności rektor może wyznaczyć seminarzyście nowego kierownika duchowego na okres urlopu³¹³.

237. Poważnym wskazaniem dla skierowania na urlop jest sytuacja, gdy u seminarzysty występuje trudność w podejmowaniu odpowiedzialności za własne decyzje. Ze względu na rytm życia seminaryjnego musi on wówczas podjąć drogę dojrzewania poza seminarium. Może to być nieodzowne dla rzeczywistego dojrzewania w obszarach, które są grzeszne, słabe lub zdominowane przez lęk.

³⁰⁹ Zob. KPK, kan. 1040-1049; RFIS 207d.

³¹⁰ Zob. RFIS 190. Przykładową chorobą może być celiakia, która nie musi stanowić przeszkody do przyjęcia święceń, gdyż „Ordynariusze są upoważnieni do udzielenia zezwolenia na używanie chleba o niskiej zawartości glutenu i moszczu jako materii eucharystycznej, tak dla pojedynczego wiernego, jak dla kapłana. Pozwolenie to może być udzielone habitualnie, aż do czasu trwania sytuacji, która była powodem tego zezwolenia” (Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *List okólny do Biskupów na temat chleba i wina do sprawowania Eucharystii*, z dnia 15.06.2017, 4).

³¹¹ Zob. KPK, kan. 235; RFIS 188.

³¹² RFIS 58.

³¹³ Zob. RFIS 58.

238. Zdarza się, że w trakcie formacji seminaryjnej zostaje odkryta konieczność skierowania kandydata na terapię albo on sam chce ją podjąć. Tam, gdzie przyczyny potrzeby rozpoczęcia terapii są poważne, należy przerwać pobyt w seminarium³¹⁴. Presja wynikająca z bliskości posług czy święceń zakłóca proces terapeutyczny. Ponadto duże natężenie problemów psychicznych i intensywność pracy nad nimi uniemożliwia właściwe skupienie się na formacji seminaryjnej.

D. Usunięcie z seminarium

239. Nie powinny pozostawać w seminarium osoby, które występują przeciw wierze lub obyczajom, pozbawione prawej intencji lub wolności w wyborze prezbiteratu, niezdolne do życia wspólnego, niewspółpracujące w procesie formacyjnym, niezdolne do posłuszeństwa, dopuszczające się występku kwalifikowanego przeciw karności czy też nieposiadające wymaganego do święceń wykształcenia³¹⁵.

240. „Brak dobrze ukształtowanej i zrównoważonej osobowości”³¹⁶, czyli zaburzenia osobowości, istotne braki w dojrzałości psychoseksualnej lub duża niedojrzałość ludzka, winien skutkować usunięciem kleryka z seminarium³¹⁷.

241. Po zasięgnięciu opinii rektora seminarium biskup podejmuje decyzję usunięcia seminarzysty z seminarium. Uzasadnienie decyzji o wydaleniu zamieszcza rektor na piśmie i roztropnie przechowuje w archiwum akt osobowych seminarzystów.

E. Przechodzenie seminarzystów do innych seminariów bądź instytucji formacyjnych

242. Seminarzysta, który został wydalony lub opuścił seminarium i prosi o przyjęcie do innego seminarium bądź domu formacyjnego, powinien przedstawić na piśmie do biskupa „własną drogę życia oraz motyw, które doprowadziły w przeszłości do usunięcia go lub opuszczenia innego instytutu formacji”³¹⁸. Rektor przyjmujący takiego kandydata powinien uzyskać z poprzedniego seminarium dokumentację dotyczącą powodów usunięcia lub opuszczenia. Obowiązkiem rektora poprzedniego seminarium jest niezwłoczne udzielenie nowym formatorom koniecznych i dokładnych informacji w tych kwestiach, a zwłaszcza przekazanie ich drogą służbową w formie dokumentacji³¹⁹. Wymagane jest zachowanie wielkiej roztropności przed ewentualnym przyjęciem kandydata do seminarium. Nie należy przyjmować osób usuniętych z seminarium diecezjalnego czy zakonnego albo odchodzących dobrowolnie z seminarium w celu uniknięcia formalnego wydalenia³²⁰.

³¹⁴ Zob. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Zasady korzystania z dorobku psychologii w procesie przyjmowania kandydatów i ich formacji do kapłaństwa*, 10.

³¹⁵ Zob. OT 6; KPK, kan. 245 § 2, 1029; RFIS *Wprowadzenie*.

³¹⁶ RFIS 63.

³¹⁷ Zob. RFIS 191, 202. W wymienionych przypadkach należy wziąć pod uwagę kryteria psychologiczne i opinię specjalisty.

³¹⁸ RFIS 198.

³¹⁹ Zob. KPK, kan. 241, § 3; RFIS 198.

³²⁰ Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego zalecała, aby konferencje biskupie poszczególnych krajów opracowały pod tym względem bardziej szczegółowe i dostosowane do sytuacji lokalnej normy i procedury, umieszczając je w narodowych *Rationes institutionis sacerdotalis* w rozdziale poświęconym seminarzystom. Zob. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *List okólny „Ci permettiamo” do Reprezentantów Papieskich odnośnie przyjmowania eksseminarzystów do innego seminarium* (09.10.1986), 952; Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Instrukcja o przyjmowaniu do seminarium kandydatów pochodzących z innych seminariów lub rodzin zakonnych* (08.03.1996).

6. RODZAJE SEMINARIÓW

243. Wyższe seminaria duchowne istnieją w różnych formach instytucjonalnych. Rozróżnia się seminaria diecezjalne, seminaria międzydiecezjalne (wspólne dla kilku diecezji, czyli regionalne lub wspólne dla całego kraju bądź narodu), seminaria instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego oraz seminaria ruchów i nowych wspólnot kościelnych.

A. Seminaria diecezjalne

244. Typowym miejscem formacji do prezbiteratu jest seminarium diecezjalne. Wpisuje się ono w rzeczywistość i wymogi Kościoła partykularnego. Umożliwia formację bardziej dostosowaną i wkomponowaną w sytuację duszpasterską diecezji. Ponadto zwykle sprzyja zwiększeniu się liczby osób rozpoznających powołanie Boże. W każdej zatem diecezji, w której to jest możliwe, a także potrzebne, winno istnieć wyższe seminarium duchowne³²¹.

245. Formę seminarium diecezjalnego ma każde międzynarodowe seminarium misyjne „Redemptoris Mater”, erygowane i nadzorowane przez biskupa, w porozumieniu z Międzynarodową Ekipą Odpowiedzialnych za Drogę Neokatechumenalną. W tym seminarium stosuje się *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* i normy obowiązujące przy formacji oraz inkardynowaniu duchownych diecezjalnych³²², a jednocześnie realizuje się drogę formacji właściwą dla Drogi Neokatechumenalnej, przygotowując kandydatów nie tylko do służby całemu Kościołowi, ale i do włączenia się w prezbiterium i duszpasterstwo konkretnej diecezji³²³.

B. Seminaria międzydiecezjalne (regionalne)

246. W przypadku, gdyby okoliczności nie pozwalały na erygowanie, utrzymanie lub funkcjonowanie seminarium duchownego jakiejś diecezji, należy poszukać odpowiedniego rozwiązania. Takim rozwiązaniem może być powierzenie kandydatów do prezbiteratu seminarium innej diecezji lub utworzenie seminarium międzydiecezjalnego (po otrzymaniu zgody Kongregacji ds. Duchowieństwa tak co do jego erygowania, jak i statutów). Do rezygnacji z seminarium diecezjalnego skłaniać może niedobór kadry wychowawczej bądź mała liczba seminarzystów, gdyż czynniki te nie zapewniają odpowiedniej jakościowo formacji³²⁴.

247. Wszystko to, co w niniejszym dokumencie dotyczy seminarium diecezjalnego, stosuje się odpowiednio do seminarium międzydiecezjalnego, przy czym niezbędnym warunkiem osiągnięcia dobrego wyniku w pracy wychowawczej jest uzyskanie między zainteresowanymi biskupami pełnej zgodności odnośnie do zaproponowanej metodologii formacyjnej oraz okazanie pełnego zaufania formatorom seminarium³²⁵.

248. Seminaria międzydiecezjalne powinny przysyłać okresowe sprawozdania do Kongregacji ds. Duchowieństwa na temat prowadzonej przez nie działalności formacyjnej³²⁶.

³²¹ Zob. KPK, kan. 237 § 1; RFIS 10, 188.

³²² Zob. KPK, kan. 232-272.

³²³ Zob. *Statut Drogi Neokatechumenalnej. Zatwierdzenie definitywne*, art. 18.

³²⁴ Zob. OT 7; KPK, kan. 237; RFIS 140, 188, 205b.

³²⁵ Zob. RFIS 10, 128, 140.

³²⁶ Zob. RFIS 5.

C. Seminarium dla starszych kandydatów do święceń

249. Seminarium dla starszych kandydatów do święceń przeznaczone jest dla mężczyzn stanu wolnego (kawalerów i wdowców), którzy ukończyli trzydziesty piąty rok życia, a nie przekroczyli sześćdziesiątego. Szczególnego rozeznania wymagają kandydatury tych, którzy mają potomstwo, uzyskali stwierdzenie nieważności swojego małżeństwa lub byli już seminarzystami w innych seminariach³²⁷.

250. Wszystko to, co w niniejszym dokumencie dotyczy seminarium diecezjalnego, stosuje się odpowiednio do seminarium dla starszych kandydatów do święceń.

251. Jeśli kandydaci ukończyli już wcześniej studia teologiczne, nie zaleca się uzyskiwania kolejnych stopni naukowych w trakcie formacji seminaryjnej. Najważniejsze jest kształtowanie uczniów-misjonarzy Chrystusa, którzy drogą doświadczenia Dwunastu upodabniają się do Jezusa i dojrzewają w sposób integralny do bycia w przyszłości duszpasterzami w macierzystych diecezjach.

D. Seminarium kleryckich instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego

252. Wskazania krajowego *Ratio* mogą służyć jako podstawa dla projektów wychowawczych w domach kleryckich instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego, które powołuje wyższy przełożony zakonny. Formacja seminaryjna tych domów łączy kształtowanie życia w zakonie (stowarzyszeniu) i przygotowanie do wieczystej profesji rad ewangelicznych z przygotowaniem kandydatów do prezbiteratu. Zachowując więc różnice i własne prawo instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostolskiego, należy zadbać o to, aby formacja w ich domach harmonizowała różne źródła ich duchowości, czyli charyzmat, profesję i sakrament święceń³²⁸.

E. Seminarium ruchów i nowych wspólnot kościelnych

253. *Ratio pro Polonia* ma zastosowanie w domach formacji kapłańskiej ruchów i nowych wspólnot kościelnych. Jeśli taki dom formacji zostanie powołany i zatwierdzony autorytetem biskupa, powinien posiadać program formacyjny zgodny z krajowym *Ratio*³²⁹.

**ROZDZIAŁ VI:
ETAPY FORMACJI PODSTAWOWEJ**

254. Zgodnie z *Ratio fundamentalis* droga formacji podstawowej obejmuje cztery etapy: *etap propedeutyczny, etap stawania się uczniem Jezusa, etap upodabniania się do Chrystusa i etap pastoralny*³³⁰. Kolejne etapy formacji podstawowej są ze sobą powiązane i tworzą spójną drogę. Każdy etap powinien być należycie doceniony i rozumiany w świetle swoich specyficznych celów, a potem konsekwentnie realizowany. Żadnego z etapów nie należy postrzegać tylko jako formalne przejście do następnego. Podążanie drogą etapów – jeśli jest podjęte odpowiedzialnie, egzystencjalnie i bez formalizmu – umożliwia stopniowe dojrzewanie seminarzystów we wszystkich wymiarach formacji. Brak takiego nastawienia u wychowanków

³²⁷ Zob. OT 7; KPK, kan. 237 § 2; PDV 64, RFIS 11, 24.

³²⁸ Zob. RFIS 1, 4.

³²⁹ Zob. KPK, kan. 242 § 2; RFIS 1, 4, 10.

³³⁰ Zob. RFIS *Wprowadzenie* oraz n. 57-58.

może być znakiem ich niezgody na formację stałą i może kwestionować ich gotowość do kontynuacji formacji w seminarium³³¹.

255. Wszystkie etapy formacji podstawowej wychowują do ciągłego bycia w drodze za Jezusem w postawach wiary i nawracania się, także w doświadczeniach słabości, strat, niemocy czy bezradności. Z tego powodu potrzeba dynamicznego i spersonalizowanego modelu formacji. Jest on bardziej wymagający od modelu statycznego, nastawionego na przekaz wiedzy religijnej, przygotowanie do sakramentów, kształtowanie praktyk pobożnościowych, moralnego wychowania i porządku we wspólnocie. Nie pomijając tych wartości, niezbędne staje się kształtowanie seminarium jako „wspólnoty wychowawczej w drodze”³³², wzorującej się na doświadczeniu pierwszych uczniów Jezusa. Jest to formacja do dojrzałości, a nie formacja do apriorycznie przyjętego wzorca.

256. W każdym roku formacji konieczne są osobne rekolekcje, sesje, spotkania i doświadczenia formacyjne dla seminarzystów na różnych etapach formacji. Formacja powinna być dostosowana tematycznie i metodycznie do specyfiki i wymagań etapów, a jednocześnie adekwatna do rzeczywistych potrzeb i sytuacji wychowawczych.

1. ETAP PODSTAWOWEGO ROZEZNANIA I WYBORU DROGI FORMACJI – ETAP PROPEDEUTYCZNY

A. Ogólna charakterystyka

257. Etap propedeutyczny, który w polskich seminariach diecezjalnych i zakonnych powinien trwać przynajmniej rok czasu, stanowi integralną część formacji do prezbiteratu. Z instytucjonalnego punktu widzenia etap propedeutyczny to jednostka organizacyjna wyższego seminarium duchownego o specyficznej tożsamości i drodze formacyjnej. Etap ten odbywa się w odrębnej wspólnocie, w innym niż seminarium miejscu, pod stałą opieką prefekta etapu propedeutycznego i rektora seminarium. Realizuje studium pozaakademickie zgodnie z krajowym *Ratio studiorum*³³³. Wspólny dla wszystkich kandydatów do seminarium program etapu propedeutycznego powinien trwać rok, ale indywidualnie może być przedłużony, na ile wymaga tego dojrzewanie danego wychowanka³³⁴.

258. Podstawowe normy dotyczące etapu propedeutycznego w każdej diecezji winny być wprowadzone w oparciu o dekret biskupa, określający czas, miejsce i osoby odpowiedzialne za formację. Szczegółowy program wychowawczy opracowuje prefekt etapu propedeutycznego we współpracy z innymi formatorami, a zatwierdza go rektor seminarium.

B. Międzydiecezjalny ośrodek propedeutyczny

259. Przy zbyt małej liczbie osób z danej diecezji potrzebne jest utworzenie międzydiecezjalnego ośrodka propedeutycznego. Wymagają tego zakładane cele wychowawcze, zwłaszcza w wymiarze formacji wspólnotowej. Braków wynikających z formacji prowadzonej w zbyt nielicznej grupie może nie uzupełnić więz z innymi środowiskami diecezji czy zgromadzenia³³⁵.

³³¹ Zob. PDV 42; RFIS 28, 66.

³³² PDV 60.

³³³ Zob. RFIS 55, 59-60, 155-157.

³³⁴ Zob. RFIS 58.

³³⁵ Zob. RFIS 8, 50, 60.

260. Dla zachowania więzi z własną diecezją i biskupem oraz dla zapewnienia ciągłości formacji w dalszych latach projekt ośrodka powinien uwzględniać następujące wskazania:

- a) każdy z zainteresowanych biskupów sprawuje nadzór nad własnymi kandydatami do prezbiteratu;
- b) biskup diecezji, na terenie której mieści się ośrodek propedeutyczny, odpowiada za jego prowadzenie i wyznacza – po uzgodnieniu z pozostałymi biskupami – formatorów stale przebywających w ośrodku;
- c) formatorzy seminariów podejmują odpowiedzialność za swoich kandydatów poprzez rozmowy, spotkania i konferencje (w tym także dla całej wspólnoty formacyjnej); każdy rektor ma dostęp do wyników diagnoz psychologicznych i ewaluacji formacji swoich kandydatów;
- d) każdy z biskupów może wyznaczyć ojca duchownego dla swoich kandydatów;
- e) za sprawy bytowe (organizacja pobytu, zaopatrzenie, personel) odpowiada diecezja, w której ośrodku odbywa się okres propedeutyczny; koszty udziału ponoszą solidarnie diecezje.

C. Cele etapu propedeutycznego

261. Etap propedeutyczny przygotowuje do kolejnych okresów formacji podstawowej oraz do studiów filozoficznych i teologicznych³³⁶. Głównymi celami tego etapu są „położenie solidnych podwalin pod życie duchowe” wychowanków³³⁷ oraz ich systematyczna i pogłębiona formacja ludzka³³⁸.

D. Fundamentalny przedmiot rozeznania

262. Fundamentalnym przedmiotem rozeznania jest relacja wychowanka z Osobą Jezusa, a w kontekście tej relacji – rozeznawanie powołania. Trzeba szukać odpowiedzi na pytanie, czy Chrystus jest Tym, który motywuje i dynamizuje drogę życia kandydata do prezbiteratu. Powinno temu towarzyszyć pogłębione zrozumienie kapłaństwa ministerialnego oraz świadomość powołania jako niezasłużonego daru Boga udzielanego za pośrednictwem i we wspólnocie Kościoła. Należy akcentować istotne znaczenie wolności w rozeznawaniu i realizowaniu powołania, a następnie konieczność jednoznaczności i konsekwencji w wyborze drogi życia³³⁹.

E. Uwarunkowania formacji okresu propedeutycznego

Progresywność drogi wychowawczej

263. Poważna rozbieżność pomiędzy stylem życia oraz ideami promowanymi w świecie a wartościami formacji prezbiterów rodzi konieczność progresywności drogi wychowawczej. Etap propedeutyczny tworzą zatem okresy o zróżnicowanych wymaganiach dotyczących rozwoju wychowanków i rytmu dnia codziennego. Kolejne wymagania wychowawcze potrzebują odpowiedniego wprowadzenia (*klucza hermeneutycznego*), z pomocą którego kandydaci będą mogli afirmować drogę formacji, odkrywać jej sens i podejmować ją z coraz

³³⁶ Zob. PDV 62; RFIS 59, 60, 155.

³³⁷ RFIS 59.

³³⁸ Zob. RFIS 59.

³³⁹ Zob. RFIS *Wprowadzenie* oraz n. 60.

większą wolnością. Przed wychowankami stoi wiele decyzji: ograniczonego korzystania ze środków komunikacji społecznej, poszerzania zakresu ciszy zewnętrznej i wewnętrznej, wyboru czasu i form modlitwy itd.³⁴⁰

Rys kerygmaticzno-mistagogiczny okresu propedeutycznego

264. Etap propedeutyczny ukierunkowany jest przede wszystkim na kształtowanie osobowej relacji wiary wychowanka z Bogiem, w dynamice słowa Bożego i sakramentów, z doświadczeniem Kościoła jako wspólnoty odkupionych grzeszników³⁴¹. To czas ewangelizacji, czyli odkrywania i przyjmowania miłości Boga, z całym bogactwem kerygmatu chrześcijańskiego. Istotne staje się pogłębione wprowadzenie w liturgię. Realizacja powołania chrześcijańskiego i kapłańskiego jest wszak najpierw darem urzeczywistnianym przez zawierzenie Bogu, a nie skutkiem wyłącznie ludzkich wysiłków (por. Rz 4, 13nn).

265. W odpowiednim momencie można zaproponować kandydatom udział w *Ćwiczeniach duchownych* św. Ignacego Loyoli, ponawiając tę propozycję również na dalszych etapach formacji seminarialnej. Ponownie trzeba odkryć łaskę bierzmowania i współpracy z Duchem Świętym, czemu może służyć kompetentna posługa doświadczonych osób i wspólnot charyzmatycznych. Więż z Bogiem ma prowadzić wychowanków do chrześcijańskiego życia wspólnotowego, do kształtowania ducha służby i do odczytywania własnego miejsca w Kościele.

Klimat domu

266. Wychowanie w ramach etapu propedeutycznego wymaga stworzenia klimatu domu, czyli środowiska życia i wzrastania, ludzkiej otwartości, współpracy, odpoczynku i świętowania. Powinien temu sprzyjać dom formacji, rytm życia i podział zadań (np. troska o posiłki, pralnię, dom i jego otoczenie). Integracji i otwarciu na relacje międzypersonalne mogą służyć wspólne wyjazdy (edukacyjne, kulturalne, pielgrzymkowe, sportowe) oraz więź z macierzystym seminarium (począwszy od inauguracji roku formacyjnego). Waleń integracyjny posiada też częsta obecność formatorów seminarium w domu propedeutycznym.

Kultura świadomego przeżywania siebie w człowieczeństwie

267. Podczas etapu propedeutycznego trzeba zbudować podstawy formacji ludzkiej. Punkt wyjścia stanowi poznawanie przez wychowanka samego siebie. Chodzi o wyrobienie w seminarzystach uważności na wszystko, co przeżywa na poziomie fizycznym, psychicznym i duchowym, aby kontakt z samym sobą stawał się stały i mądry. Jest to kształtowanie kultury świadomego przeżywania siebie w człowieczeństwie, z uczeniem modlitwy jako spotkania z Bogiem i z samym sobą³⁴².

268. Poznawanie prawdy o sobie, czyli o własnych zachowaniach, postawach, motywacjach, pragnieniach, najsłabszych aspektach osobowości, uwarunkowaniach osobistej historii itd., stanowi warunek rzeczywistego podążania ku Odkupicielowi w dynamice chrztu

³⁴⁰ Zob. PDV 47, 62; NMI 20. Konferencja Episkopatu Polski wskazała w roku 2009, że „w okresie propedeutycznym kandydaci zasadniczo nie powinni korzystać z telewizji, internetu, gier komputerowych, telefonów komórkowych itp.” (Konferencja Episkopatu Polski, *Okres propedeutyczny w diecezjalnych wyższych seminariach duchownych w Polsce*).

³⁴¹ Zob. Konferencja Episkopatu Polski, *Okres propedeutyczny w diecezjalnych wyższych seminariach duchownych w Polsce*; RFIS 59-60.

³⁴² Zob. PDV 43-44; RFIS 43.

i wiary. Dlatego etap propedeutyczny to czas uczenia się pokory, czyli życia w prawdzie i bojaźni Bożej (por. Mi 6, 8; Mt 5, 3; Mk 1, 3) – zarówno przez wychowanków, jak i dla wychowawców. Trzeba bowiem uwzględnić całościową kondycję seminarzystów, aby prowadzić formację adekwatnie do ich sytuacji relacyjnej (zwłaszcza rodzinnej i rówieśniczej), kulturowej, emocjonalnej, intelektualnej i duchowej, ze szczerą i ufną postawą wychowanków. Trudność tego zadania potęguje fakt, że osobiste problemy, potrzeby i braki wychowanków bywają u nich zwykle nieuświadomione i latami nierozwiązywane.

269. Znakiem dojrzewania wychowanków w samoświadomości staje się to, że pozwalają się oni poznać formatorom. Wynika to z konieczności współpracy każdego seminarzysty z formatorami w przepracowaniu własnej historii życia w kontekście słowa Bożego. Taka współpraca ułatwi mu odejście od złych przyzwyczajzeń i form życia światowego oraz stopniowe uczenie się dyscypliny czasu, porządku, pracy, modlitwy i ciszy³⁴³.

270. Na etapie propedeutycznym seminarzystom należy zaszcześcić ducha ascezy i metodykę regularnej pracy nad sobą, w harmonii z towarzyszeniem indywidualnym i pracą w grupie. Działania te zapobiegają wchodzeniu w stereotypowe zachowania, oczekiwania i osądy.

271. Seminarzyści korzystają w razie potrzeby ze wsparcia psychologicznego. Wskazany jest udział w treningu interpersonalnym lub w innych warsztatach, które uczą poznania siebie w relacjach do innych ludzi, a zwłaszcza nazywania i dojrzałego przeżywania emocji i uczuć. Zalecany trening spełnia swoje zadanie, gdy jest realizowany w pełnym wymiarze godzin i w odpowiednio licznej grupie osób.

272. Poznawanie samego siebie przez seminarzystę powinno dokonywać się także na płaszczyźnie intrapersonalnej. Wiedzy tej mogą dostarczyć: konfrontacja z diagnozą psychologiczną otrzymaną podczas procedury przyjęcia do seminarium, warsztaty rozwoju osobowościowego oraz doświadczenie życia we wspólnocie. Kandydat kończący ten etap wychowawczy ma rozumieć, że praca nad sobą jest zadaniem na całe życie i że nie może się ograniczać do jednorazowego uzyskania wglądu w siebie. Niezbędna staje się interioryzacja poznanych reguł i praca zgodna z wytyczonym planem – dynamika tego procesu wymaga jednak czasu³⁴⁴.

273. Praca nad sobą musi prowadzić do skonfrontowania się z trudnościami wynikającymi z ewentualnych uzależnień (współuzależnień). Przydają się tutaj spotkania z terapeutami uzależnień, udział w otwartych mityngach osób uzależnionych lub podjęcie – w razie konieczności – specjalistycznej terapii.

Wychowanie sumienia

274. We wszystkie wymiary formacji wpisuje się wychowanie sumienia moralnego³⁴⁵. Podstawowe znaczenie odgrywa w tej kwestii formacja ludzka. Wysiłek podejmowania wglądu w siebie i refleksji nad sobą wiedzie do odkrywania Boga i Jego głosu, który rozbrzmiewa w głębi wewnętrznej. Wzywa on do miłowania i czynienia dobra, a unikania zła i pozornego dobra, jak chociażby powierzchownych rozeznań, źle motywowanych decyzji i zafalszowanych czynów. Kształtowanie sumienia wymaga więc poznania uwarunkowań różnych problemów (np. w obszarze potrzeb, motywacji, pragnień, uwarunkowań osobowościowych

³⁴³ Zob. RFIS 45-46, 94.

³⁴⁴ Zob. PDV 62; RFIS 43, 157h.

³⁴⁵ Zob. PDV 44; RFIS 43, 94-95.

i niedojrzałości psychiki), by dojrzewać – przez pojednanie się z Bogiem, sobą i innymi ludźmi³⁴⁶ – do świadomych i wolnych wyborów życiowych, motywowanych wiarą oraz miłością Boga i bliźniego³⁴⁷.

275. Troska o wychowanie sumienia powinna budzić wewnętrzną wrażliwość, która kształtuje się poprzez: wdzięczność za otrzymane dobrodziejstwa, poznanie grzechów, wewnętrzną skruchę i żal (pokutę), odrzucenie grzechów, przebaczenie win i zaufanie Bogu w postanowieniu poprawy. W procesie rozeznawania doświadczeń pomocne będzie rozróżnianie emocji od myśli, zjawisk fizycznych i psychicznych od duchowych, działań natury ludzkiej od działań nadprzyrodzonych, zbawiennej łaski Boga od działania złego ducha. Taki kontekst rozeznawania ujawni korzenie grzechów i problemów oraz kierunki ich przezwyciężenia³⁴⁸.

F. Formacja intelektualna

276. Pomimo braku studiów akademickich na tym etapie nie należy lekceważyć wartości formacji intelektualnej. Weryfikuje ona i uzupełnia wiedzę i umiejętności, które kandydaci posiadli na poprzednich etapach edukacji. Równocześnie formacja intelektualna stanowi introdukcję do studiów z filozofii i teologii – wdraża do umiejętności stawiania pytań o charakterze światopoglądowym, do ustawicznego trudu rozumienia rzeczywistości oraz do odkrywania sensu ludzkiej egzystencji jako fundamentu dalszej formacji do prezbiteratu. Konieczne jest zadbanie o solidność najważniejszych elementów edukacji, głównie z zakresu treści wiary chrześcijańskiej (studium Biblii, liturgii, *Katechizmu Kościoła Katolickiego* i tradycji Kościoła lokalnego)³⁴⁹.

277. Na etapie propedeutycznym zaleca się zapewnienie formacji do korzystania ze środków komunikacji społecznej, szczególnie z mediów społecznościowych. Odrębna piecza przysługuje wychowaniu kulturalnemu i patriotycznemu, które wymaga ubogacenia tekstami literackimi skoncentrowanymi wokół zasadniczych dla człowieka pytań i wartości³⁵⁰.

G. Wolontariat – formacja do służby

278. W trakcie etapu propedeutycznego trzeba znaleźć stosowne miejsce i czas dla wspólnego przeżywania wolontariatu, będącego przyczynkiem do formacji ludzkiej. Wolontariat sprzyja bowiem poznawaniu samego siebie, wychowaniu do bycia darem dla innych i budowaniu głębszych więzi międzyludzkich. Miejscem praktyk może być parafia lub inne środowisko posługi przede wszystkim wobec chorych, biednych i starszych (np. szpital, hospicjum, dom opieki społecznej, ośrodek dla dzieci z niepełnosprawnością). Wskazane jest uprzednie zapoznanie seminarzystów z podstawowymi informacjami dotyczącymi specyfiki

³⁴⁶ Zob. OT 14; PDV 44; RFIS 43, 94.

³⁴⁷ Zob. RP 31; KKK 1776nn.

³⁴⁸ Zob. PDV 44. „Gdy człowiekowi odbierze się prawdę, wszelkie próby wyzwolenia go stają się całkowicie nierealne, ponieważ prawda i wolność albo istnieją razem, albo też razem marnie giną” (Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio*, 90).

³⁴⁹ Zob. PDV 62; *Okres propedeutyczny*; RFIS 59, 156, 157. „W tym wprowadzeniu trzeba tak przedstawić historię zbawienia, aby alumni dostrzegli znaczenie studiów kościelnych, ich porządek i duszpasterski cel, a zarazem mieli podstawę, by własne życie w całości budować na wierze i jej pozwolić się przenikać oraz aby zostali umocnieni w przyjęciu powołania przez osobiste oddanie się Kościołowi w radości ducha” (OT 14).

³⁵⁰ Zob. *Okres propedeutyczny*; RFIS 59, 97-100, 157.

ośrodków, w których przyjdzie im posługiwać. Praktyki na tym etapie nie powinny wiązać się z odpowiedzialnością pastoralną seminarzystów³⁵¹.

H. Strategiczne wymagania – owoce formacji

279. Wymagania stawiane seminarzystom w czasie etapu propedeutycznego dotyczą wszystkich wymiarów formacji. Kluczowe jednak znaczenie mają wymagania z obszaru formacji ludzkiej i duchowej. Fundamentem formacji seminarzysty jest odnalezienie Boga jako Ojca, przeżycie Jego darmowej miłości i przebaczenia, doświadczenie skruchy serca i podjęcie decyzji nawracania się. Potrzeba wszak oparcia życia na Bogu w przymierzu współdziałania, ze świadomą i wolną zgodą na projekt formacyjny seminarium. Wychowanek ma nawiązać osobową relację z Trójjedynym oraz postrzegać siebie jako osobę obdarowaną miłością i wezwaną do miłosnej odpowiedzi. Podejście podmiotowe umożliwia prawidłowy rozwój i chroni przed nadmiernym skupieniem na zewnętrznych wymaganiach, moralnej poprawności, lękach o siebie czy egoistycznych korzyściach, czyli przed legalizmem i faryzeizmem³⁵².

280. Pod koniec etapu propedeutycznego seminarzysta winien być zdolny do poznawania i uznawania prawdy o sobie (sposobu bycia, zewnętrznych zachowań, wewnętrznych postaw, mentalności i rozległego świata wewnętrznego), włącznie z poznawaniem i zakwestionowaniem fałszywych wyobrażeń o sobie i o Bogu oraz z wyrzeczeniem się grzechu. Nie jest to możliwe bez zdecydowanej woli wyzwolenia się od wewnętrznych zakłamań, ucieczek, oporów i lęków³⁵³.

281. Wejście w etap stawania się uczniem Jezusa wymaga od seminarzysty osobowej relacji z Jezusem jako Panem i Zbawicielem. Świadomy i dobrowolny wybór życia z Chrystusem powinien wyprzedzać realizację powołania do prezbiteratu w seminarium. Ponadto konieczna jest zgoda formatorów przy przejściu do kolejnego etapu³⁵⁴.

2. ETAP STAWANIA SIĘ UCZNIEM CHRYSYTA

A. Ogólna charakterystyka

282. Kolejny etap formacji dynamizuje pójście seminarzystów za Jezusem w postawach: wiary w Ewangelię, nawracania się, zaparcia się siebie i opuszczenia wszystkiego, do czego przywiązane jest serce. W trakcie tego etapu weryfikują się intencje pójścia za Jezusem. Możliwa staje się współpraca z łaską pomimo słabości – współpraca przeżywana z coraz większą ufnością i radością ducha, aż po całkowitą przynależność do Jednorodzonego Syna Bożego.

283. Seminarzyści podejmują drogę szukania i znajdowania Chrystusa poprzez słowo Boże, modlitwę, liturgię i życie wspólne w seminarium. Uczą się misterium Kościoła i drogi formacji przez relacje braterskie³⁵⁵. Nadal potrzebują intensywnej i pogłębionej pracy na poziomie ludzkim³⁵⁶. Końcowym momentem etapu jest wybór życia w misji we wspólnocie

³⁵¹ Zob. PDV 72; RFIS 59, 95, 99, 119.

³⁵² Zob. RFIS 43, 53.

³⁵³ Zob. RFIS 42, 45, 59.

³⁵⁴ Zob. RFIS *Wprowadzenie* oraz n. 58, 60.

³⁵⁵ Zob. RFIS 50-52, 65.

³⁵⁶ Zob. RFIS 62-63, 66-67.

ducha z Chrystusem. Etap trwa dwa lata, a w razie konieczności dłużej dla poszczególnych seminarzystów, aby mogli osiągnąć zasadnicze cele tego okresu formacji³⁵⁷.

B. Fundamentalny przedmiot rozeznania

284. Weryfikacja i pielęgnowanie powołania do kapłaństwa ministerialnego domaga się na tym etapie pogłębionego doświadczenia więzi z Jezusem we wspólnocie Kościoła. Ważny element rozeznania stanowią motywacje seminarzystów, ich wątpliwości, wahania i trudności na drodze powołania, przede wszystkim w perspektywie stawania się uczniem Jezusa oraz doświadczenia własnej grzeszności. Wejście na drogę realizacji powołania bez interioryzacji takich procesów, jak odkrywanie i uznawanie złych wewnętrznych postaw, skłonności i mechanizmów obronnych, przy jednoczesnym braku przeżywania Boga jako miłosiernego Ojca, jest wielką lekkomyślnością i prowadzi do błędnych decyzji. Seminarzyści potrzebują przejścia od wizji subiektywnej i idealistycznej, którą zwykle noszą w sobie odnośnie do siebie i drogi swego powołania, do spojrzenia realistycznego i ewangelicznego³⁵⁸.

C. Zakorzenie seminarzysty w pójściu za Chrystusem

285. Głównym celem tego etapu jest budowanie osobowej więzi seminarzysty z Jezusem Chrystusem przez poznawanie Go, podążanie za Nim, przyjmowanie Jego stylu myślenia i wartościowania, wchodzenie w tajemnice i dynamikę królestwa Bożego oraz stawanie się misjonarzem Ewangelii. Dla realizacji tych wskazań należy wykorzystać wszystkie możliwe siły, dostosowując treści i metody formacji do wymagań etapu. Pierwszorzędną rolę odgrywa słuchanie sercem słowa Bożego i osobista modlitwa, zwłaszcza adoracyjna. Dobrym środkiem ku temu jest *lectio divina*. Bardzo ważne jest, by relacja z Chrystusem kształtowała całą osobę seminarzysty. Realistycznie przeżywana więź z Jezusem staje się fundamentem całego procesu formacji³⁵⁹.

D. Dojrzewanie w wymiarze ludzkim

286. Drugim z podstawowych celów etapu jest dojrzewanie seminarzysty w wymiarze ludzkim w harmonii ze wzrostem duchowym – w dążeniu do integracji w Chrystusie kolejnych aspektów człowieczeństwa seminarzysty³⁶⁰.

287. W ramach formacji ludzkiej będzie korzystne, aby na początku tego etapu kandydaci do prezbiteratu przeszli warsztaty dotyczące komunikacji międzyludzkiej. Pozwolą one na dalsze uporządkowanie wiedzy o sobie i wzmocnienie relacji interpersonalnych. Drugi, ważny element optymalizacji funkcjonowania społecznego stanowić może praca nad asertywnością. Trening w zakresie asertywności uczy bycia sobą, szacunku dla godności człowieka, konstruktywnego wyrażania sprzeciwu i negatywnych emocji oraz jasnego wyznaczania granic w relacjach, bez ranienia innych osób.

288. Etap stawania się uczniem Jezusa Chrystusa jest ponadto dobrym czasem na pogłębienie zagadnień związanych z płciowością i seksualnością człowieka, a także z przeżywaniem samotności, z relacjami i potrzebami bliskości – nie tylko na poziomie

³⁵⁷ Zob. RFIS 58, 66.

³⁵⁸ Zob. RFIS 63, 65.

³⁵⁹ Zob. RFIS 61-62, 101-103.

³⁶⁰ Zob. RFIS 28-29, 62-63, 94, 110.

intelektualnym, ale również w formie warsztatowej, z troską o przemianę afektywną. Przyczyni się to do dojrzałego i owocnego przeżywania męskości i celibatu jako Bożych darów³⁶¹.

E. Wychowanie do życia we wspólnocie Kościoła

289. Pedagogia tego etapu uczy życia we wspólnocie Kościoła. Wychowuje do mądrej uważności na sprawy, dylematy i mechanizmy, które rządzą życiem seminarzystów i stają się źródłem problemów w seminarium. Poznając je, seminarzysta powinien uczyć się odpowiedzialności za osoby i wspólnotę, nabywać umiejętności w relacjach dorosły - dorosły, podejmować współpracę z innymi i przyjmować zasady życia wspólnotowego zgodnie z Ewangelią³⁶².

290. Na życie w Kościele składa się udział w rzeczach świętych: w wierze, miłości, sakramentach, charyzmatkach, a także w dobrach doczesnych. Jest to też komunika ze świętymi, którzy są w chwale nieba: z ludźmi i z aniołami. Dlatego potrzebne jest nabożeństwo do Matki Bożej i świętych, które prowadzi do życia według Ewangelii (do postaw wiary, nadziei i miłości, ducha modlitwy, nabywania chrześcijańskich cnót i gorliwości misyjnej)³⁶³.

F. Formacja filozoficzno-humanistyczna

291. Formacja intelektualna na tym etapie łączy studia filozoficzno-humanistyczne z kształtowaniem się tożsamości ucznia Chrystusa Nauczyciela³⁶⁴. Pogłębiona świadomość rzeczywistości – a w szczególności zrozumienie osoby ludzkiej, jej wolności oraz relacji ze światem i z Bogiem – wspiera seminarzystę w pokornym poznawaniu samego siebie, rozjaśnia fundamentalne problemy życia i uczy rozpoznawania dróg, przez które Duch Święty kontynuuje zbawczą misję we współczesnym świecie. Studia mają przygotować do samodzielnego myślenia i systematycznej pracy, także o charakterze samokształceniowym. Oceny postępów w nauce pozwalają wychowawcom na weryfikację rzetelności w podejściu do studium i są jednym z czynników w badaniu zdolności kandydata do prezbiteratu.

292. Doświadczenie trudności towarzyszących studium może uczyć pokory oraz zrozumienia trudności innych ludzi w przekraczaniu siebie. Poznane treści potwierdzają właściwą człowiekowi aspektowość poznania i skłaniają do mądrego wybierania w wielości możliwych rozwiązań. Chodzi o wychowanie do dialogu i szacunku wobec myślących inaczej oraz do umiejętności współpracy z nimi.

293. Kandydat do prezbiteratu powinien móc doświadczyć na tym etapie formacji, że Kościół – wraz z jego wielowiekowym dziedzictwem intelektualnym – stanowi dogodne miejsce rozwoju intelektualnego. Potrzeba bowiem rozpoznania, że wizja rzeczywistości przedstawiana w ramach studium akademickiego, uwzględniająca fundamentalne pytania człowieka, jest godna jego autentycznych aspiracji poznawczych i pomaga mu odkryć najgłębszą prawdę o człowieku, świecie i Bogu.

³⁶¹ Zob. Paweł VI, Paweł VI, Encyklika *Sacerdotalis caelibatus*, 58-59; KPK, kan. 247; PDV 7, 50, 74; RFIS 94-95, 110.

³⁶² Zob. PDV 60; RFIS 65, 94.

³⁶³ Zob. OT 8; KKK 954-975; Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej. Zasady i wskazania*, Rzym 2003; RFIS 21, 112-114, 136, 179.

³⁶⁴ Szczegóły tego etapu formacji intelektualnej prezentuje *Ratio studiorum*.

G. Praktyki duszpasterskie

294. W ciągu roku akademickiego oraz w czasie wyjazdów wakacyjnych – po zdobyciu odpowiedniego przygotowania i pozostając pod opieką wyznaczonego duszpasterza – seminarzysta może zaangażować się w życie parafii poprzez uczestniczenie w spotkaniach grup i ruchów, towarzyszenie księżom w posłudze kancelaryjnej, współprowadzenie pielgrzymek i wakacyjnych wyjazdów dla dzieci i młodzieży. Seminarzysta może też podjąć praktyki w mediach, towarzyszyć osobom posługującym w więzieniach i domach samotnej matki bądź dalej pełnić praktyki w szpitalach, domach opieki i hospicjach, aby w większym stopniu (adekwatnym do posiadanej wiedzy, kompetencji i umiejętności) włączać się w prowadzone tam duszpasterstwo. Praktyki realizowane na etapie filozoficznym mają służyć integralnemu rozwojowi seminarzystów, zdobywaniu doświadczeń pastoralnych i poznawaniu różnorodności duszpasterskich działań Kościoła – zarówno społeczno-charytatywnych, jak i ewangelizacyjnych.

H. Strategiczne wymagania – owoce formacji

295. Przejście do kolejnego etapu formacji stawia przed seminarzystą kilka strategicznych wymagań. Jest to najpierw wewnętrzne zakorzenienie w byciu z Jezusem Chrystusem, dzielenie z Nim Jego drogi, mentalności i stylu życia, pozwalanie, aby On działał, tak jak chce i kiedy chce – co winno być ważniejsze niż chęć dokonania czy osiągnięcia samemu czegoś w życiu³⁶⁵. Wiąż z Jezusem oznacza oddanie Jemu władzy nad sobą, podporządkowanie Mu własnych planów na życie, przyjęcie osobistego krzyża oraz wejście w dynamikę życia na sposób paschalny³⁶⁶. Niezbędnym znakiem pójścia za Zbawicielem staje się gotowość do rezygnacji ze wszystkiego, do czego przywiązało się serce wychowanka i w czym szuka ono zabezpieczenia³⁶⁷. Połowiczność i kompromisy w życiu wiary sprawiają bowiem, że człowiek rozmija się z Bogiem.

296. Dopuszczenie do następnego etapu warunkuje dojrzała decyzja kandydowania do święceń, połączona z wewnętrznym docenieniem rad ewangelicznych i wyborem celibatu³⁶⁸. To stosowny moment, aby seminarzysta podjął praktykę systematycznej jałmużny.

297. Wejście w następny etap wymaga ponadto od seminarzysty trwania w systematycznej i pogłębionej pracy nad swoją osobowością i charakterem, w harmonii z drogą duchową – w celu osiągnięcia życia w egzystencjalnej prawdzie o sobie w świetle Ewangelii. Pożądana jest odpowiednia dojrzałość emocjonalna i społeczna, duża wewnętrzna wolność, panowanie nad sobą, gotowość do miłości hojnej i ofiarnej oraz cnoty ludzkie istotnie wpływające na posługę prezbiterów. Za oznakę dojrzewania uznaje się pielęgnowanie prawdy w relacjach międzyludzkich oraz otwartość na upomnienie, przebaczenie i pojednanie, na przykład w przypadku konfliktów i nieporozumień³⁶⁹.

I. Kandydatura

298. Na zakończenie etapu uczniowskiego i na początku etapu upodabniania następuje obrzęd liturgiczny, poprzez który kandydat przyjmuje na siebie publiczną odpowiedzialność,

³⁶⁵ Zob. KKK 519-521; RFIS 61.

³⁶⁶ Zob. Łk 9, 23-25; RFIS 28-29, 106.

³⁶⁷ Zob. Mk 9, 42-10,31; KKK 2544-2557; RFIS 61-62, 111.

³⁶⁸ Zob. PDV 28-30; RFIS 62-63, 67, 109-111.

³⁶⁹ Zob. RFIS 62-63, 67, 149.

oficjalnie przyjętą przez Kościół, mającą na celu wyznaczenie, także od strony pedagogicznej, drogi do święceń kapłańskich, przechodząc przez kolejne etapy – lektorat, akolitat i diakonat – związane ze słowem Bożym, służbą przy ołtarzu oraz pierwszym stopniem święceń³⁷⁰.

299. Koniecznym warunkiem przyjęcia seminarzysty do grona kandydatów do święceń jest kierowanie się przez niego własną, nieprzymuszoną i szczerą wolą do wiernego wykonywania posługi wynikającej ze święceń jako odpowiedzi na Boże wezwanie³⁷¹. Włączenie do grupy osób, które przygotowują się do święceń, potwierdza wolę pielęgnowania więzi z Chrystusem jako Głową, Pasterzem, Sługą i Oblubieńcem Kościoła, by podążać za Nim i upodabniać się do Niego. Kościół, przyjmując ofiarowanie seminarzysty, wzywa go publicznie, aby z większą intensywnością przygotowywał się do podjęcia łaski święceń. Kandydatura jest poprzedzona złożeniem przez seminarzystę na piśmie prośby do biskupa oraz jej zaakceptowaniem na piśmie przez tegoż biskupa (to samo dotyczy późniejszych posług lektoratu i akolitatu)³⁷².

3. ETAP UPODABNIANIA SIĘ DO CHRYSYTA

A. Ogólna charakterystyka etapu

300. Etap upodabniania się do Chrystusa jest zorientowany ku sakramentowi święceń. Dbając o osobistą i przyjacielską relację z Jezusem we wspólnocie Kościoła, seminarzysta wchodzi w proces upodabniania się do Chrystusa Sługi, Głowy, Oblubieńca i Pasterza Ludu Bożego, który wydaje swoje życie za owce, zna je, troszczy się o nie i poszukuje zagubionych³⁷³. Formacja uczy kształtowania bliskich i pasterskich relacji z ludźmi, aby powołani stawali się znakiem miłości Boga do każdego człowieka³⁷⁴. Jest to też etap dojrzewania więzi kandydatów z biskupem i prezbiterami. Etap ten potrzebuje wprowadzenia owocnego i harmonijnego oddziaływania między dojrzewaniem ludzkim i duchowym, życiem we wspólnocie, studium teologii i posługami³⁷⁵. Program formacji właściwy dla tej drogi trwa trzy lata, lecz powinien być przedłużony dla tych seminarzystów, którzy jeszcze nie spełniają niezbędnych wymagań etapu, ale czynią postępy w całościowym wzroście i mogą kontynuować formację ku kapłaństwu służebnemu³⁷⁶.

B. Fundamentalny przedmiot rozeznania

301. Troska o powołanie zmierza do tego, aby podstawową i priorytetową wartością w życiu seminarzysty była więź z Bogiem i pełnienie Jego woli. Znakiem dojrzałości do święceń jest zatem wolne i ufne posłuszeństwo wobec Jezusa w różnych sferach i okolicznościach życia, wyrażające się w posłuszeństwie wobec przełożonych kościelnych³⁷⁷.

302. Sposób przeżywania tajemnicy krzyża stanowi ważne kryterium rozeznawania powołania i drogi jego dojrzewania. Dlatego tak ważne jest to, jak seminarzyści przeżywają trudy obowiązków, słabości, cierpienia, kryzysy, przeciwności i trudne sytuacje w życiu. Jeśli

³⁷⁰ Zob. RFIS 67.

³⁷¹ Zob. OT 2, 6; KPK, kan. 1026, 1036.

³⁷² Zob. KPK, kan. 1016, 1034-1035.

³⁷³ Zob. OT 8; RFIS 68.

³⁷⁴ Zob. PDV 36-40, 57-59, RFIS 68-69.

³⁷⁵ Zob. RFIS 70, 165.

³⁷⁶ Zob. RFIS 58.

³⁷⁷ Zob. Ignacy Loyola, *Ćwiczenia duchowne*, 16, 179; RFIS 69, 109.

nie uciekają od nich, lecz szukają światła wiary i prowadzenia Boga, potwierdzają proces dojrzewania duchowego.

C. Główne cele etapu

303. Celem tego etapu jest upodobnienie seminarzysty do Chrystusa Pasterza, aby zjednoczony z Nim mógł uczynić z własnego życia dar dla powierzonej jego posłudze wspólnoty Kościoła. Formacja „staje się doświadczeniem, które pobudza w życiu ucznia uczucia i postawy właściwe dla Syna Bożego”³⁷⁸, kształtując serce seminarzysty na wzór serca Jezusa³⁷⁹. Dojrzewanie kandydatów do prezbiteratu wymaga ofiarności i bezinteresowności w duszpasterskiej trosce o Lud Boży, demaskując czysto ludzkie oczekiwania i poszukiwanie osobistych korzyści³⁸⁰.

304. Kandydaci do prezbiteratu powołani są do wejścia w doświadczenie Dwunastu³⁸¹, których Chrystus wybrał i zgromadził wokół siebie, „aby Mu towarzyszyli, by mógł wysłać ich na głoszenie nauki i by mieli władzę wypędzać złe duchy” (Mk 3, 14-15). Jezus pragnie, aby Jego apostołowie przyjęli i nieśli w świat to, co On sam przeżył, a co teraz udziela w Duchu Świętym. Wejście w doświadczenie Dwunastu oznacza stałe pielęgnowanie intymnej więzi z Panem (np. w adoracji eucharystycznej), codzienne rozważanie Jego słowa w kontekście bieżących wydarzeń, pogłębioną kontemplację osoby Chrystusa oraz udział w misji ewangelizacyjnej³⁸².

D. Stałe otwarcie na Ewangelię w kontekście drogi powołania

305. Znaczącym celem tego etapu formacji jest stabilne życie cnotami kardynalnymi, teologicznymi, radami ewangelicznymi i oddziaływaniem Ducha Świętego – zgodnie z misyjną i pasterską perspektywą³⁸³. Jest to czas wykształcania *docibilitas*³⁸⁴. Seminarzysty ma być zdolny do odczytywania wydarzeń i sensu życia w świetle słowa Bożego, w postawach wiary i nawracania się. Etap zmierza więc do formacji uczniów dostrzegających zbawczą obecność, zamysły i działania Boga. Uczy „sposobu odczuwania i działania”³⁸⁵ w komunii z biskupem i ze współbraćmi, prowadząc do kształtowania duchowości prezbitera diecezjalnego lub zakonnego³⁸⁶. Na takie usposobienie może wpływać również sprawowanie Liturgii Godzin oraz otwarcie na pedagogię mistagogiczną roku liturgicznego.

E. Życie i współpraca w relacjach braterskich

306. Dojrzewanie na tym etapie przejawia się w stałej i rzetelnej pracy nad relacjami i w relacjach międzyludzkich, głównie we wspólnocie seminaryjnej. Rozeznając swoje oczekiwania wobec osób, wspólnoty czy jakichkolwiek rzeczywistości doczesnych,

³⁷⁸ RFIS 69.

³⁷⁹ Zob. RFIS 39-40, 55-56, 68-69, 89, 101, 110-111, 115. Prezbiter „powinien być zdolny do umiłowania ludzi sercem nowym, wielkim i czystym – bezinteresownie i ofiarnie – zawsze wiernym, a zarazem z ową «Boską zazdrością» (por. 2 Kor 11, 2) i czułością przypominającą uczucia matki; jest zdolny znosić «bóle rodzenia» do chwili «aż Chrystus się ukształtuje» w wierzących (por. Ga 4, 19)” (PDV 22).

³⁸⁰ Zob. RFIS 39, 68-69, 71.

³⁸¹ Zob. PDV 14, 36, 42, 60.

³⁸² Zob. RFIS 68-71.

³⁸³ Zob. PDV 27-30, RFIS 62, 69.

³⁸⁴ Zob. RFIS 45.

³⁸⁵ RFIS 71.

³⁸⁶ Zob. PDV 31-32, 74; RFIS 123-124, 126-127.

seminarzyści powinni uczyć się myślenia, odczuwania i działania z poziomu wiary³⁸⁷. Wymaga to odrzucenia wszelkich form klerykalizmu i dominacji nad innymi. W celu wypracowywania właściwej postawy wobec wspólnoty Kościoła seminarzyści potrzebują eklezjologii i wynikających z niej zasad postępowania pasterskiego. Fundamentem dla ewangelicznych relacji jest tożsamość chrześcijańska i powoli budowana tożsamość prezbitera. Stanowią one podstawę duchowego i duszpasterskiego rozeznawania. Jest zatem wskazane, aby etap upodobniania się do Chrystusa był czasem intensywnego uczenia się misterium Kościoła i ewangelicznego stylu życia³⁸⁸. Ważnym wsparciem w tym procesie jest kontemplacja i naśladowanie Matki Bożej³⁸⁹.

F. Dojrzewanie do celibatu

307. Niezbędnym aspektem budowania postawy miłości pasterskiej staje się praca nad dojrzałością sfery duchowej, emocjonalnej i seksualnej. Należy ukazywać, że celibat rozumiany jest w Kościele jako specyficzne powołanie, a nie jedynie jako nakaz prawa kościelnego i formalne zobowiązanie. Celibat opiera się na przyłgnięciu do Chrystusa wyłączną miłością. Stanowi dar z siebie w Jezusie dla Jego Kościoła, aby miłować Kościół tak, jak ukochał go Jezus Chrystus, jego Oblubieniec. Podjęcie życia w celibacie wymaga więc starannego przygotowania duchowego i psychicznego do właściwego mu stylu życia i relacji, co oznacza zwłaszcza świadomość różnorodnych trudności – również tych, które wynikają z bieżącej atmosfery kulturowej. Wejście w celibat świadczy o gotowości do akceptacji samotności bez szukania kompensacji w innych dobrach. W ramach nauczania i warsztatów powinny być na tym etapie poruszane kwestie kształtowania męskiej tożsamości, budowania dojrzałych relacji z kobietami oraz integrowania sfery seksualnej. Prowadzącym warsztaty powinien być psycholog lub seksuolog znający i respektujący antropologię chrześcijańską, a także nauczanie Kościoła w zakresie czystości i celibatu³⁹⁰.

G. Formacja teologiczna

308. Studium teologii służy zdobywaniu organicznej i życiowej syntezy wiary chrześcijańskiej. Ma otwierać umysły, pamięć i serca seminarzystów na Objawienie, pobudzając do poszukiwania i odnajdywania Boga. Trzeba zabiegać, by odpowiednio do rygorów akademickich studia pomagały zrozumieć i doświadczyć, że teologia otwiera człowieka na Boga-Miłość i wspomaga świadczenie o Nim. Studium teologii powinno doprowadzać światopogląd osoby do dojrzałości poprzez odniesienie całej rzeczywistości do Boga Stwórcy i Zbawcy. Tym samym teologia stanowi środek do zrozumienia tożsamości, duchowości i misji prezbitera w szerokim kontekście historii zbawienia³⁹¹.

309. Na tym etapie, w czasie wykładów i ćwiczeń – szczególnie z katechetyki, homiletyki, liturgiki, duchowości, teologii pastoralnej i duszpasterstwa rodzin – seminarzyści zdobywają

³⁸⁷ Zob. RFIS 50-52, 69.

³⁸⁸ Zob. RFIS 119-120, 123. Cenną pomoc stanowią reguły o rozeznawaniu duchów św. Ignacego Loyoli.

³⁸⁹ Zob. PO 18; KKK 972; RFIS 112.

³⁹⁰ Zob. OT 10; PO 16; KPK, kan. 247, 277, 599, 1037; Paweł VI, Encyklika *Sacerdotalis caelibatus*; Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Wskazania wychowawcze dla formacji do celibatu kapłańskiego*, 16, 58; PDV 11, 23, 29, 50; KKK 1579, 1618-1620, 2233; Benedykt XVI, Posynodalna adhortacja apostolska *Sacramentum Caritatis*, 24; DPŻP 79-82; RFIS 95, 84e, 110.

³⁹¹ Zob. KPK, kan. 248; RFIS 70, 142, 165-166, 186. Więcej o kształcie studium teologii zob. *Ratio studiorum*.

wiedzę i wstępne umiejętności duszpasterskie. Mają być one wykorzystane i pogłębione w trakcie praktyk duszpasterskich³⁹².

H. Praktyki duszpasterskie

310. Już w toku studiów, ale i w czasie wakacji, kandydaci do prezbiteratu muszą zostać wprowadzeni – stopniowo i przez odpowiednie zadania – w doświadczenia duszpasterskie, trwające nawet przez dłuższy czas i wymagające systematycznej weryfikacji³⁹³. Przestrzenia praktyk duszpasterskich mogą być zarówno kościelne, jak i świeckie środowiska, w których seminarzyści powinni podejmować coraz większą odpowiedzialność za powierzone im osoby i dzieła, ucząc się pracy indywidualnej i zespołowej. Wskazane jest, aby praktyki dotyczyły nie tylko liturgii i katechezy, lecz także ewangelizacji, służby bliźnim itd.³⁹⁴.

311. Celem praktyk jest nie tylko zdobycie doświadczeń i umiejętności duszpasterskich, czy poznanie pragmatyki pracy w diecezji. „Program wychowawczy seminarium musi zainicjować autentyczny proces kształtowania wrażliwości pasterskiej, przygotować do świadomego i dojrzałego przyjęcia odpowiedzialności, wpajać wewnętrzny nawyk oceniania problemów, ustalania priorytetów i wyboru rozwiązań w świetle jednoznacznych nakazów wiary i zgodnie z teologicznymi wymogami samego duszpasterstwa”³⁹⁵. Dzięki formacji pastoralnej kandydaci do święceń powinni wypracować w sobie cechy pożądane u pasterzy Kościoła. Należą do nich szczególnie: umiejętność bycia kierownikiem i przewodnikiem grupy oraz umiejętność współpracy z wiernymi świeckimi, osobami życia konsekrowanego i diakonami stałymi³⁹⁶.

312. Podejmując posługę duszpasterską pośród dzieci i młodzieży, seminarzyści muszą posiadać nie tylko dobre intencje i prawe sumienie, ale też odpowiednie kompetencje i umiejętności społeczne, by realnie, skutecznie i bezpiecznie dbać o integralny rozwój każdego spotkanego człowieka, szczególnie osób małoletnich lub bezradnych³⁹⁷. Kandydaci do prezbiteratu powinni być przygotowani na spotkanie z ofiarami wykorzystania seksualnego bądź ofiarami innych form przemocy oraz z jej sprawcami – umieć przyjąć i zrozumieć takie osoby, wysłuchać i adekwatnie ukierunkować ewentualną pomoc. Będzie to oznaczać potrzebę szkolenia w zakresie problemów dotyczących zaburzeń preferencji seksualnych, dynamiki relacji sprawca – ofiara, rozpoznawania zewnętrznych objawów traumy, poznania bezpośrednich i długofalowych skutków wykorzystania seksualnego, jak również możliwości dawania wsparcia i skutecznej pomocy.

I. Strategiczne wymagania – owoce formacji

313. W trakcie etapu możliwe jest dopuszczenie zdalnych kandydatów do posługi lektoratu, a potem do akolitu³⁹⁸, natomiast „przy jego końcu albo w czasie następnego etapu”³⁹⁹ – do święceń diakonatu, ale nie wcześniej niż po pozytywnym zdaniu wszystkich

³⁹² Zob. RFIS 186d, 187e.

³⁹³ Zob. RFIS 76, 124.

³⁹⁴ Zob. OT 21; PDV 57-58; RFIS 72, 124.

³⁹⁵ PDV 58.

³⁹⁶ Zob. RFIS 119.

³⁹⁷ Zob. Franciszek, List apostolski motu proprio *Vos estis lux mundi*, 1,2b.

³⁹⁸ Zob. KPK, kan. 1035 § 1-2; RFIS 72.

³⁹⁹ RFIS 73.

egzaminów przewidzianych w curriculum studiów filozoficzno-teologicznych, włącznie z tymi z piątego roku⁴⁰⁰.

314. Pierwsze kryterium w dopuszczaniu do posług i święceń stanowi coraz bardziej dojrzała więź seminarzysty z Bogiem. Ważnym znakiem jakości tej więzi jest zaangażowanie we własną formację i duch służby na wzór Chrystusa, który „nie przyszedł, aby mu służono, lecz aby służyć i dać swoje życie na okup za wielu” (Mt 20,28), co przekłada się na wybór życia skromnego, w ewangelicznej czystości i posłuszeństwie⁴⁰¹.

315. Podstawowym wskaźnikiem dojrzałego przeżywania powołania do prezbiteratu staje się dojrzałe przeżywanie celibatu. Wstępna decyzja o wyborze celibatu, podjęta przed kandydaturą do święceń, musi zostać poddana weryfikacji i potwierdzona przed dopuszczeniem kandydatów do posług.

316. Specjalne wymagania przed lektoratem i akolitem wynikają ze specyfiki każdej z tych posług. Precyzuje je nauczanie Kościoła, zawarte zwłaszcza w obrzędach udzielania posług⁴⁰². Obie posługi, choć w innym zakresie, intensyfikują wymagania związane z tym etapem formacji.

317. Posługa lektoratu przygotowuje seminarzystę do służby słowu Bożemu. Stawia go przed wyzwaniem, aby dał się „przemienić słowu Bożemu, które ma być przedmiotem jego modlitwy i studium”⁴⁰³ i był narzędziem Bożego miłosierdzia w służbie Ludowi Bożemu. Skrutynium kandydatów do lektoratu, poza innymi aspektami osoby, skupia się zatem na ich więzi ze słowem Bożym oraz na ich kondycji bycia uczniem-misjonarzem Jezusa.

318. Udzielenie posługi akolitu włącza seminarzystę „w głębsze uczestnictwo w misterium Chrystusa, który daje się i jest obecny w Eucharystii, w zgromadzeniu i w bracie”⁴⁰⁴. Dopuszczenie do posługi akolitu warunkuje oddanie się kandydata Chrystusowi obecnemu w Eucharystii, w Kościele i w poszczególnych osobach. Akolita czyni z własnego życia miejsce spotkania Boga z braćmi.

4. ETAP SYNTEZY DROGI UCZNIĄ-MISJONARZA – ETAP PASTORALNY

A. Ogólna charakterystyka

319. Po etapie upodabniania się do Chrystusa następuje etap pastoralny, który obejmuje okres między stałym pobytem w seminarium a święceniami prezbiteratu. Seminarzysta przeżywa ten czas we wspólnocie, do której kieruje biskup w porozumieniu z rektorem seminarium; jednocześnie zostaje wskazany duchowny, który będzie mu towarzyszył w integrowaniu się z rzeczywistością duszpasterską. Etap wiąże się ze stałą współpracą seminarzystów z formatorami seminarium oraz z podejmowaniem rozmaitych działań pastoralnych z prezbiterami i innymi osobami (głównie w formie ewangelizacji, przewodniczenia i koordynacji w różnych grupach duszpasterskich). Celem tych posług jest doskonalenie dyspozycyjności wobec przełożonych, nie zaś specjalizacja funkcji⁴⁰⁵.

⁴⁰⁰ Zob. KPK, kan. 1032 § 1; RFIS 206.

⁴⁰¹ Zob. OT 9; RFIS 31, 34, 109-111, 131.

⁴⁰² Zob. Paweł VI, List motu proprio *Ministeria quaedam; Pontyfikat Rzymski. Obrzędy ustanowienia lektorów i akolitów oraz przyjęcia kandydatów do diakonatu i prezbiteratu.*

⁴⁰³ RFIS 72.

⁴⁰⁴ Tamże.

⁴⁰⁵ Zob. OT 12; KPK, kan. 1032 § 2; RFIS 73-78, 124.

320. W etap pastoralny wpisują się intensywne, duchowe przygotowania do święceń diakonatu, a później – do święceń prezbiteratu. Te przygotowania wymagają szczególnego towarzyszenia formatorów, wzmożonej modlitwy i postu kandydatów, a także teologicznej i duchowej refleksji nad łaską święceń, rytem sakramentu i świadectwem świętych diakonów i prezbiterów. Koniecznym elementem każdego przygotowań do święceń są przynajmniej pięciodniowe rekolekcje, podjęte w miejscu i w sposób określony przez biskupa⁴⁰⁶. Wsparcie dla powołanych stanowi ponadto duchowe przygotowanie ich rodzin i parafii (rodzinnych oraz tych, w których seminarzyści odbywali praktyki).

B. Główne cele formacji

321. Dojrzewanie osoby powołanej do prezbiteratu oznacza najpierw codzienne trwanie w osobowej i intymnej relacji z Chrystusem w eklezjalnej wspólnoty. Pielęgnowanie tego daru na tym etapie formacji wiąże się z realizacją trzech szczegółowych celów. Pierwszym z nich jest włączenie seminarzysty w życie duszpasterskie diecezji „przy stopniowym podejmowaniu odpowiedzialności w duchu służby”⁴⁰⁷ – z wdrożeniem do bycia dojrzałym przewodnikiem osób i grup. To czas uczenia się wierności i pasterskiego stylu bycia wobec powierzonych osób i wspólnot, jak również nabierania nawyku szukania tych, którzy są poza Kościołem⁴⁰⁸.

322. Drugim celem etapu jest bezpośrednio przygotowanie do święceń, aby kandydat mógł podjąć i zadeklarować decyzję inkardynacji do określonego Kościoła lokalnego w sposób wolny, świadomy i ostateczny⁴⁰⁹.

323. Etap pastoralny ma prowadzić seminarzystę do osiągnięcia żywej syntezy formacji ludzkiej i duchowej, codziennego życia, posług pastoralnych, studium filozofii, nauk humanistycznych i teologii⁴¹⁰. Kontynuując linie formacji poprzednich etapów, seminarzysta wypracowuje na najbliższą przyszłość plan formacji stałej w każdym jej wymiarze. Ceną pomocą może okazać się też spisanie osobistej konstytucji (reguły) życia jako syntezy dotychczasowego rozeznania.

C. Święcenia diakonatu

324. Łaska święceń jest silnym wsparciem dalszej formacji, lecz wymaga współpracy seminarzysty, co powinno znaleźć odzwierciedlenie w jego modlitwie, refleksji, służbie Kościołowi i relacjach międzyludzkich. Diakonat – jako pierwszy stopień sakramentu święceń – konstytuuje wymiar służebny tożsamości prezbitera, który towarzyszy mu do końca życia⁴¹¹.

D. Udział w pasterskiej miłości Jezusa

325. Zasadniczą uwagę podczas formacji na tym etapie należy poświęcić temu, co jest wewnętrznym źródłem działalności duszpasterskiej, czyli coraz głębszemu uczestnictwu seminarzysty „w pasterskiej miłości Jezusa, która stanowiła zasadę i moc Jego zbawczego działania, a dzięki wylaniu Ducha Świętego w sakramencie święceń ma stanowić zasadę i moc posługi prezbitera. Chodzi o formację, której celem jest nie tylko zapewnienie naukowej kompetencji i zdolności działania w dziedzinie duszpasterstwa, lecz również i przede

⁴⁰⁶ Zob. KPK, kan. 1039.

⁴⁰⁷ RFIS 74.

⁴⁰⁸ Zob. RFIS 43, 75, 84a, 90, 123.

⁴⁰⁹ Zob. RFIS *Wprowadzenie* oraz n. 74, 77-78.

⁴¹⁰ Zob. RFIS 57.

⁴¹¹ Zob. PO 15.

wszystkim rozwój pewnego sposobu bycia, w łączności z uczuciami i postawami Chrystusa Dobrego Pasterza⁴¹². Etap pastoralny staje się więc czasem uczenia się codziennego życia i działania apostołskiego z poziomu osoby, która szuka relacji z Bogiem, daje Mu pierwszeństwo w podejmowanych zamiarach i działaniach, relacjach i doświadczeniach, rozeznaje Jego wolę i służy Mu, troszcząc się o harmonię wszystkich wymiarów dojrzenia⁴¹³.

E. Edukacja pastoralna

326. Edukacja na tym etapie skupia się na studium przedmiotów służących bezpośrednio posłudze kapłańskiej i na innych, które są „użyteczne i konieczne w tym względzie”⁴¹⁴. Uwzględnia normy *Ratio studiorum* oraz specyficzne potrzeby czasu i miejsca pracy duszpasterskiej⁴¹⁵. Wskazana jest metodyczna refleksja na temat aktywności duszpasterskiej w diecezji własnej i innych diecezjach (np. poprzez zapoznanie się z materiałami i programami duszpasterskimi, przez studiowanie różnych problemów duszpasterskich)⁴¹⁶.

327. Trzeba dołożyć wszelkich starań, aby – przygotowując seminarzystów do gorliwości misyjnej i do wymagań nowej ewangelizacji – wychować ich do uległości wobec Ducha Świętego oraz do towarzyszenia duszpasterskiego różnym grupom i wspólnotom, zwłaszcza o charakterze przeżyciowym, charyzmatycznym itd.⁴¹⁷. Pewną część edukacji stanowi wychowanie do korzystania w posłudze ze środków społecznego przekazu⁴¹⁸. W ramach formacji pastoralnej powinny znaleźć zastosowanie zasady katolickiej nauki społecznej: promocja sprawiedliwości społecznej, integralnego rozwoju, troski o pokój, szacunku dla dóbr stworzonych, powinności obywatelskich i ewangelicznej opcji preferencyjnej na rzecz ubogich⁴¹⁹.

F. Praktyki duszpasterskie

328. Na etapie pastoralnym seminarzysta uczy się samodzielnego podejmowania zadań, mając na względzie przygotowanie do prezbiteratu i osiągnięcie osobistej syntezy tego, co zdobył na poprzednich etapach formacji. Celem praktyk duszpasterskich jest przeżycie służby na wzór Chrystusa, Jego miłości do braci i siostr. To zaś postuluje bezinteresowne podejście do obowiązków i respektowanie prymatu osób nad dziełami. Praktyki służą temu, aby seminarzyści wypracowali w sobie zdrową równowagę między życiem osobistym a wspólnotowym, między działalnością a refleksją nad nią, między pracą a modlitwą. Dlatego powierzane im duszpasterskie zadania nie powinny być nadmiernie absorbujące.

329. Zaleca się, aby kandydaci do prezbiteratu mogli zrealizować pewne doświadczenia duszpasterskie na terytorium misyjnym (np. jako wolontariat misyjny) albo na sposób misyjny, łącząc te doświadczenia z odpowiednim przygotowaniem, towarzyszeniem i ewaluacją.

⁴¹² PDV 57.

⁴¹³ Zob. PDV 57-58, 72; RFIS 74, 80.

⁴¹⁴ RFIS 184.

⁴¹⁵ Zob. RFIS 124, 176-184.

⁴¹⁶ Zob. RFIS 187e.

⁴¹⁷ Zob. RFIS 175, 187b.

⁴¹⁸ Zob. RFIS 97-100, 182.

⁴¹⁹ Zob. OT 22; RFIS 56, 79.

G. Święcenia prezbiteratu

330. Przez święcenia prezbiterzy stają się współpracownikami stanu biskupiego w apostołskim posłannictwie. Zostają włączeni we wspólnotę prezbiterium i podejmują służbę dla dobra Kościoła. Dzień święceń stanowi zatem wyjątkowe święto w diecezji, w seminarium i w parafiach pochodzenia neoprezbiterów – święto, które gromadzi jak najliczniejszą grupę prezbiterów, diakonów, osób konsekrowanych i świeckich.

331. Wskazane jest, aby w tej samej celebracji nie łączyć święceń diakonatu i prezbiteratu. Każdemu z tych wydarzeń należy nadać właściwą i szczególną wagę, ułatwiając wiernym zrozumienie tych aktów⁴²⁰.

5. WERYFIKACJA ETAPÓW FORMACJI I SKRUTYNIA

332. Semestralna albo przynajmniej roczna weryfikacja realizacji celów formacji oraz skrutynia służą całościowemu rozeznaniu przymiotów i osobistych uwarunkowań seminarzystów. Dokonywane są przez wychowanków i formatorów seminarium jako niezbędne dla przejścia do kolejnego etapu formacji i dla przyjęcia posług albo święceń. W ramach trzech ostatnich etapów formacji przeprowadza się pięć skrutyniów: podczas przyjmowania do grona kandydatów do święceń (które może być związane z obłóczynami), przed przyjęciem posług lektoratu i akolitu oraz przed diakonatem i przed prezbiteratem⁴²¹.

333. Celem etapowych weryfikacji i skrutyniów jest nie tylko wiarygodna ocena powołania i dojrzałości seminarzystów, ale także wsparcie ich wewnętrznej przemiany i nawrócenia, kształtowanie dojrzałej więzi z Chrystusem i Kościołem, ocena dotychczasowych decyzji powołaniowych i podjęcie kolejnych⁴²².

334. Szczególne wymagania dotyczą skrutyniów. Trzeba zachować wszystkie normy zawarte w *Ratio fundamentalis*⁴²³. Dzięki skrutyniom biskup musi upewnić się co do powołania kandydatów oraz co do ich zdatności do prezbiteratu. „Biskup posiada odpowiedzialność kanoniczną, najwyższą i definitywną, dotyczącą dopuszczenia do sakramentu święceń; jednakże posiada on moralny obowiązek uwzględnienia z największą uwagą końcowej oceny wychowawców, wyrażonej przez rektora, który zbiera owoce doświadczenia przeżytego przez kandydata podczas lat formacji”⁴²⁴. W przypadkach wątpliwości biskup nie powinien wyrazić zgody na udzielenie posług albo święceń, a nieodpowiednich kandydatów w porę pokierować do wyboru innej drogi życia.

335. Weryfikacjom i skrutyniom musi towarzyszyć szczerza modlitwa i uporządkowane rozeznawanie, wzajemne słuchanie siebie w kontekście słowa Bożego, posłuszeństwo działaniu łaski, gotowość do rewizji własnego życia i przyjęcie braterskiego upomnienia w imię Jezusa Chrystusa. Należy zawsze uwzględniać specyfikę danego okresu formacji, różnicując formę i treści etapowych weryfikacji i skrutyniów⁴²⁵. Obowiązkiem formatorów seminarium jest respektowanie reguł rozeznawania duchowego i powołaniowego⁴²⁶, kierowanie się obiektywizmem w całościowej ocenie seminarzystów, stosowanie koniecznych środków przy

⁴²⁰ Zob. RFIS 78.

⁴²¹ Zob. KPK, kan. 1051; RFIS 58, 67, 204.

⁴²² Zob. RFIS 58, 67, 204.

⁴²³ Zob. RFIS 203-210.

⁴²⁴ RFIS 206.

⁴²⁵ Zob. RFIS 58, 204-205.

⁴²⁶ Zob. RFIS 126.

rozeznawaniu powołania i ocenie dojrzałości⁴²⁷ oraz poszanowanie sumienia i *forum internum*⁴²⁸.

336. Rozeznanie na forum wewnętrznym dokonuje się w sakramencie pokuty i w kierownictwie duchowym. Opinie spowiednika i kierownika są dla wychowanka wiążące w sumieniu, aby w prawdzie mógł zadeklarować, że jest zdatny przyjąć posługi albo święcenia⁴²⁹. Osoba, która wbrew tym opiniom przyjmuje posługi i święcenia, naraża się na poważne niebezpieczeństwo wejścia na drogę niezgodną z wolą Bożą.

337. Zadaniem rektora jest kierowanie procesem weryfikacji seminarzystów, podejmowanie we współpracy z formatorami seminarium decyzji personalnych i redagowanie na piśmie opinii przy skrutyniach⁴³⁰. Na temat danego seminarzysty rektor (ani żadna inna osoba) nie może zasięgać opinii kierownika duchowego czy spowiednika⁴³¹. Powinien natomiast pytać samego kandydata o wolność wyboru i rozeznanie co do własnej zdatności. Rektor może zaangażować całą wspólnotę seminarium w opiniowanie kandydatów, ale musi określić zakres i formę tego procesu, troszcząc się o poszanowanie zdrowych zasad współżycia. Wskazane jest również uwzględnienie opinii wykładowców, kompetentnych specjalistów, jak i wiarygodnych osób świeckich i konsekrowanych, mężczyzn i kobiet⁴³².

338. Podczas skrutyniów i w całym procesie formacji trzeba stawiać wychowanków przed pytaniami, zadaniami i decyzjami, które wynikają z ich odpowiedzialności za siebie, za wszystkie wymiary dojrzewania, drogę formacji i powołania, a zwłaszcza za pielęgnowanie relacji z Bogiem i braćmi. Należy stale weryfikować wiarę, czyli to, czy seminarzysta żyje nowym życiem w Chrystusie i wydaje owoce chrztu, czy jedynie kieruje się prawem moralnym, siłą woli, ludzkimi potrzebami bądź wpływami środowiska.

339. Decyzje seminarzystów wymagają solidnego rozeznawania, przełożenia na praktykę życia, korekty, czasu próby, ponawiania i realizowania decyzji w codzienności. Nie chodzi bowiem tylko o formalne spełnianie wymogów etapu formacji, lecz o rzeczywiste uzgodnienie życia z nimi. Cenną praktyką jest pisanie przez seminarzystów własnej ewaluacji przy przechodzeniu przez kolejne etapy formacji⁴³³.

6. PROCEDURA I KRYTERIA DOPUSZCZANIA DO ŚWIĘCEŃ

A. Procedura i formalne wymogi do święceń

340. W procesie dopuszczania kandydatów do sakramentu święceń muszą zostać zachowane procedury zawarte w prawie kanonicznym. Dotyczą one współpracy biskupa z rektorem seminarium i kadrą wychowawców, przeprowadzania skrutyniów, gromadzenia dokumentacji związanej ze święceniami, weryfikacji możliwych przeszkód, uzyskania ewentualnych dyspens oraz wydania decyzji w formie dekretu o dopuszczeniu do święceń⁴³⁴.

⁴²⁷ Zob. RFIS 134.

⁴²⁸ Zob. PDV 66.

⁴²⁹ Zob. RFIS 200, 206.

⁴³⁰ Zob. RFIS 58, 134, 204.

⁴³¹ Zob. KPK, kan. 240 § 2.

⁴³² Zob. PDV 66, RFIS 58, 150-151, 205.

⁴³³ Zob. RFIS 28, 58.

⁴³⁴ Zob. RFIS 203-210; Kongregacja ds. Kultu Bożego i Sakramentów, *List okólny „Entre las más delicadas” do Biskupów diecezjalnych i pozostałych Ordynariuszy kanonicznie posiadających władzę udzielania święceń, odnośnie skrutyniów do oceny zdatności kandydatów* (10.11.1997).

341. Przed święczeniami rektor przedstawia biskupowi własnemu kandydata⁴³⁵:

- a) własnoręcznie sporządzoną prośbę kandydata o udzielenie święceń;
- b) gruntowne sprawozdanie dotyczące dojrzałości kandydata;
- c) opinię proboszcza parafii – parafii pochodzenia lub tej, na terenie której kandydat zamieszkuje;
- d) opinie innych osób, na przykład przebiterów odpowiedzialnych za praktykę duszpasterską.

342. Obowiązkiem rektora seminarium jest sprawdzenie, czy kandydat ukończył wymagany etap formacji, czy posiada odpowiednie przymioty do przyjęcia święceń, czy nie jest związany przeszkodami lub nieprawidłowościami⁴³⁶ i czy uczestniczył w rekolekcjach przed święczeniami⁴³⁷.

343. Szczególnie należy wziąć pod uwagę⁴³⁸:

- a) wynik zapowiedzi kanonicznych;
- b) wiek wymagany do przyjęcia święceń;
- c) zachowanie odstępów czasowych przewidzianych pomiędzy akolitatem a diakonatem oraz między diakonatem a przebiteratem;
- d) czynne wykonywanie posługi diakońskiej w przypadku przystąpienia do święceń przebiteratu.

344. Do otrzymania święceń diakonatu oraz przebiteratu można uzyskać dyspensę od wieku bądź od procesu formacyjnego w zakresie przewidzianym przez przepisy prawa powszechnego⁴³⁹.

345. Osąd co do zdatności kandydata do przyjęcia święceń diakonatu powinien zawierać ocenę jego zdatności do przebiteratu, z uwzględnieniem kan. 1030 KPK. Chociaż po święceniach diakonatu zdatność do przebiteratu jest domniemana, można jednak wnieść sprzeciw przez podanie przekonujących argumentów, które odnoszą się do faktów sprzed święceń, a nie zostały wcześniej wzięte pod uwagę, jak i z powodu późniejszych zachowań kandydata w myśl kan. 1030 KPK⁴⁴⁰.

346. Biskup, który dopuszcza kandydata do święceń lub wyraża swój sprzeciw, przedstawia swoją decyzję „w formie dekretu, zawierającego przynajmniej ogólną motywację podjętej decyzji”⁴⁴¹.

B. Kryteria dopuszczania do święceń

347. Podstawowym kryterium oceny dopuszczającej do święceń jest to, czy kandydaci będą spełniać wymogi życia kapłańskiego, a nie tylko seminaryjnego⁴⁴². Nie wystarczy pewność, że nie ma nic, co przemawiałoby przeciwko przyjęciu święceń. Osoby

⁴³⁵ Zob. RFIS 205.

⁴³⁶ Zob. KPK, kan. 1040-1049; RFIS 206.

⁴³⁷ Zob. RFIS 206.

⁴³⁸ Zob. RFIS 207.

⁴³⁹ Zob. KPK, kan. 87 § 1, 235 § 1, 1031 § 4; RFIS 208.

⁴⁴⁰ Zob. RFIS 209.

⁴⁴¹ RFIS 210. Zob. KPK, kan. 1016, 1025, 1029, 1034. Wspomniany dekret powinien być wydany co najmniej jeden miesiąc przed planowaną datą święceń (zob. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Sakramentów, *List okólny „Entre las más delicadas” do Biskupów diecezjalnych i pozostałych Ordynariuszy kanonicznie posiadających władzę udzielania święceń, odnośnie skrutyniów do oceny zdatności kandydatów* (10.11.1997).

⁴⁴² Zob. OT 6; KPK, kan. 1051; RFIS 209.

odpowiedzialne za rozeznanie powinny być przekonane o tym, że kandydat posiada przymioty wymagane do życia w prezbiteracie wiążącym się z celibatem. W przypadku wątpliwości nie należy udzielać święceń⁴⁴³. Nie wolno dopuszczać do święceń *ad experimentum* czy też ze względu na intensywność pragnienia przez kandydata do prezbiteratu; dopuszczenie do święceń nie może także stanowić formy nagrody, zachęty lub wsparcia⁴⁴⁴. „Należy przypominać i jednocześnie nie ukrywać przed seminarzystami, iż «samo pragnienie bycia kapłanem nie wystarczy; nie istnieje także prawo do otrzymania święceń. Do Kościoła należy [...] dopuszczenie [kandydata] do święceń, jeśli zostanie uznany za posiadającego niezbędne przymioty»⁴⁴⁵”.

348. W ocenie zdatności kandydatów do przyjęcia święceń trzeba uwzględniać wszystkie aspekty ich dojrzałości, czyli aspekty fizyczne, psychiczne, osobowościowe, intelektualne, moralne, duchowe i pastoralne⁴⁴⁶. Fundamentalne znaczenie mają normy wskazane przy przyjmowaniu do seminarium oraz przymioty wymagane przy kolejnych etapach formacji seminaryjnej. Ważne jest również to, czy kandydaci do święceń są gotowi do formacji stałej i czy podejmują z własnej woli trud formacji w każdym jej wymiarze.

349. Zażyła i synowska więź z Bogiem Ojcem przez Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym stanowi pierwszy i konieczny przymiot kandydatów do święceń. Kandydat jako uczeń-misjonarz Jezusa i Jego przyjaciel ma tak przeżywać paschalną tajemnicę Odkupiciela, aby odnajdywać w niej źródło łask i umieć wtajemniczać w nią lud⁴⁴⁷.

350. Dopuszczenie do święceń musi łączyć się z gotowością kandydata do stawiania się prawdziwym sługą i pasterzem na wzór Jezusa Chrystusa, z wolą niesienia wszystkim Dobrej Nowiny. Predyspozycje pastoralne powinny wyrażać się w gotowości oddania całego życia Bogu i służenia Mu w ludziach z miłością i mądrością, czego wyrazem ma być sposób bycia właściwy dla prezbiteratu, związany ze szczególną relacją z Chrystusem, biskupem, prezbiterium i wiernymi⁴⁴⁸.

351. Poważne niebezpieczeństwo kryje w sobie niedojrzałość ludzka, która może przybierać postać: egocentryzmu, narcyzmu, indywidualizmu, konfliktowości, słabości charakteru, braku znajomości siebie, niedojrzałości uczuciowej, braku należytej wolności, problemów ze szczerością czy z zamknięciem się w sobie. Różne przejawy ludzkiej niedojrzałości powinny być solidnie rozeznane, gdyż mogą być symptomem głębszych trudności, które zaprowadzą do niezdatności pełnienia posługi kapłańskiej⁴⁴⁹.

352. Kandydaci do prezbiteratu muszą wykazać się stanem zdrowia fizycznego umożliwiającym posługę. Zdolność do podjęcia zadań wynikających ze święceń uwarunkowana jest ponadto zdrowiem psychicznym. Obie kwestie rektor seminarium rozeznaje z pomocą ekspertów, postępując uważnie i roztropnie, zgodnie z normami Kościoła⁴⁵⁰.

⁴⁴³ Zob. KPK, kan. 1029, 1051, 1052 § 3. „W całym doborze i wypróbowaniu alumnów powinno się zawsze okazywać właściwą stanowczość, chociaż miałaby zasmucać niewielka liczba kapłanów, gdyż Bóg nie dopuści, aby Jego Kościół był pozbawiony szafarzy, jeśli godni będą wyświęceni” (OT 6).

⁴⁴⁴ Zob. RFIS 209.

⁴⁴⁵ RFIS 201.

⁴⁴⁶ Szeroki kontekst i katalog wymagań zawierają wcześniejsze dokumenty Kościoła. Zob. OT 4, 6, 8-11; DP 12-17; KPK, kan. 241-261, 275-276, 282, 1024-1052; PDV 34-59, 66.

⁴⁴⁷ Zob. OT 8; PDV 45; RFIS 101.

⁴⁴⁸ Zob. PO 2; PDV 57; RFIS 119.

⁴⁴⁹ Zob. KPK, kan. 1051 § 1; PDV 43-44; RFIS 93.

⁴⁵⁰ Zob. RFIS 189-196.

353. Kandydaci do święceń powinni mieć odpowiednie przygotowanie intelektualne, zwieńczone ukończeniem studiów teologicznych i uzyskaniem tytułu zawodowego magistra teologii. Pośród przymiotów wymaganych od kandydatów trzeba wymienić: umiłowanie prawdy, zdolność do interpretowania rzeczywistości w świetle Objawienia, umiejętność stosowania słusznej i zdrowej oceny, podążanie rozumu za słowem Bożym, nieskażoną wiarę (zgodność z doktryną), zdolność pełnienia posługi Słowa i gotowość do wyznawania wiary w dialogu z innymi wiarygodnie i zrozumiale⁴⁵¹.

354. Rozeznanie obejmuje zdatność do życia w celibacie. „Byłoby wielce nierozważne dopuścić do sakramentu święceń seminarzystę, który nie osiągnął pogodnej i wolnej dojrzałości uczuciowej, wiernej w czystości celibatu, poprzez realizację cnót ludzkich i kapłańskich, rozumianych jako otwarcie na działanie łaski, a nie jako samą wolę zachowania wstrzeźliwości”⁴⁵².

355. Wybranie przez biskupa do diakonatu i prezbiteratu powinno dokonać się z zachowaniem pełnej wolności⁴⁵³ zewnętrznej i wewnętrznej kandydatów⁴⁵⁴. W przypadku, gdy kandydat do święceń jest uzależniony, nawet jeśli przepracowywał ten problem podczas formacji, święceń można udzielić dopiero po odpowiednio długim czasie abstynencji.

356. Święceń można udzielić tylko tym, którzy kierują się prawą intencją⁴⁵⁵. Dlatego wybór drogi powołania powinien być uporządkowany i prawy, wolny od nieuporządkowanych przywiązań⁴⁵⁶. Kandydat musi być gotowy do realizacji zobowiązań składanych publicznie podczas święceń diakonatu⁴⁵⁷ i prezbiteratu⁴⁵⁸ oraz ujętych w przepisach prawa powszechnego⁴⁵⁹. Nie należy dopuszczać do święceń osób, które są niepewne swego powołania lub gdy takie wątpliwości mają ich formatorzy.

⁴⁵¹ Zob. OT 14-17; KPK, kan. 248, 252, 762, 1029, 1051; PDV 43, 51-56; RFIS 116-118.

⁴⁵² RFIS 110.

⁴⁵³ „Wolność przejawia się jako głębokie, osobowe przyłgnięcie do Boga, jako oddanie się z miłością, a raczej jako oddanie daru Ofiarodawcy, czyli powołującemu Bogu, jako ofiara. «Wezwanie musi się zmierzyć – mówił Paweł VI – z odpowiedzią. Nie mogą istnieć powołania, które nie są wolne, to znaczy nie są spontanicznym oddaniem siebie, świadomym, wielkodusznym, całkowitym (...). Nazywamy to ofiarą: na tym praktycznie polega cały problem»” (PDV 36). Zob. OT 2, 6, 11.

⁴⁵⁴ „Wyświęcić można tylko tego, kto cieszy się należyłą wolnością. Nie wolno zmuszać do przyjęcia święceń w jakikolwiek sposób i dla jakiegokolwiek przyczyny, ani kanonicznie zdatnego odwoznić od ich przyjęcia” (KPK, kan. 1026). Zob. kan. 1036.

⁴⁵⁵ Zob. OT 2, 6; KPK, kan. 241 § 1, 1029.

⁴⁵⁶ „Nie wydaje się [bowiem], żeby taki wybór [nieuporządkowany i pokrętny] był powołaniem Bożym [...] Wielu ludzi w tym właśnie błędzi, że z wyboru pokrętnego lub złego czynią powołanie Boże. A przecież powołanie Boże zawsze jest czyste i jasne – bez domieszki pobudek cielesnych i bez jakiegokolwiek nieuporządkowanego przywiązania” (Ignacy Loyola, *Ćwiczenia duchowne*, 172).

⁴⁵⁷ Zob. *Pontyfikał Rzymski. Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, wyd. drugie wzorcowe, Katowice 1999, nr 200-201.

⁴⁵⁸ Zob. *Pontyfikał Rzymski. Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, wyd. drugie wzorcowe, Katowice 1999, nr 124-125.

⁴⁵⁹ Zob. KPK, kan. 273-289.

ROZDZIAŁ VII: STAŁA FORMACJA PREZBITERÓW

1. KULTURA FORMACJI STAŁEJ

A. Kontynuacja formacji podstawowej

357. Stała formacja presbiterów wymaga kontynuacji linii pedagogicznych formacji początkowej. Jest to więc formacja ciągła, integralna, wspólnotowa i misyjna, podejmowana z pomocą indywidualnego i wspólnotowego towarzyszenia. Uwzględniając charakter łaski święceń, formacja stała pogłębia relację z Jezusem oraz uległość na działanie Ducha Świętego w służbie Kościołowi. Presbiter upodabnia się coraz bardziej do Chrystusa-Pasterza w gotowości wydania życia za owce⁴⁶⁰.

B. Odpowiedzialność każdego presbitera za formację ciągłą

358. Powołanie do bycia uczniem Jezusa, Jego misjonarzem i pasterzem nigdy się nie kończy. Niezbędne jest zatem respektowanie pedagogicznej zasady: *od formacji własnej do formacji innych*. Zasada ta oznacza, że pierwszą troską presbiterów musi być podążanie własną drogą wiary i nawracania się, czego dopiero następstwem staje się zaangażowanie duszpasterskie. Zaniedbanie czy zaniechanie formacji własnej to fundamentalna przyczyna nieładu w życiu i posłudze osób duchownych⁴⁶¹. Dlatego tak ważne jest osobiste przekonanie każdego presbitera o konieczności własnej formacji, wykorzystywanie różnych form i środków formacji oraz pełnienie woli Bożej w życiu wewnętrznym i w całej działalności zewnętrznej⁴⁶².

C. Wspólnota presbiterów jako przestrzeń formacji

359. Naturalnym i pierwszym środowiskiem dojrzewania w relacji z Bogiem i ludźmi jest wspólnota presbiterium, ponieważ stanowi ona życiowe miejsce osobistego dojrzewania, budowania odpowiedzialności w relacjach do innych i w pomocy innym. Bycie razem umożliwia presbiterom wymianę doświadczeń, słuchanie i zrozumienie się nawzajem, udzielanie wsparcia duchowego i emocjonalnego. Nie dzieje się to jednak automatycznie. Potrzeba świadomie podejmowanego wysiłku troski o braci oraz otwarcia na relacje i bliskość. *Ratio fundamentalis* zaleca braterskie spotkania, wspólnotę stołu, życie wspólne i stowarzyszenia presbiterów. Są one podstawową pomocą dla zachowania jedności presbiterów między sobą i z biskupem⁴⁶³.

D. Styl życia presbiterów

360. Posynodalna Adhortacja Apostolska *Pastores dabo vobis* przypomina, że presbiterzy powinni dawać świadectwo poprzez naśladowanie stylu życia Jezusa⁴⁶⁴. To upodobnienie nie może być zrealizowane inaczej, jak poprzez stopniowe adaptowanie poszczególnych sfer życia presbitera do kierunku wyznaczonego przez wiarę, łaskę święceń i prowadzenie Bożego Ducha.

⁴⁶⁰ Zob. PDV 71; DPŻP 87, 99; RFIS 41, 68, 80-82.

⁴⁶¹ „Trzeba uznać, że życie wewnętrzne jest najważniejszym przedsięwzięciem pastoralnym. Wszelkie duszpasterskie plany, zamierzenia misyjne, wszelkie wysiłki ewangelizacji, nieoparte na pierwszeństwie duchowości i kultu Bożego, byłyby skazane na porażkę” (*Kapłan pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*, 11). Zob. RFIS 56, 80.

⁴⁶² Zob. J 4, 34; PO 14.

⁴⁶³ Zob. PO 8; DPŻP 106, 115; RFIS 82-83, 86-88.

⁴⁶⁴ Zob. PDV 15, 18.

Chodzi zwłaszcza o przeznaczenie odpowiedniego czasu na modlitewne przebywanie z Ojcem i rozważanie Jego słowa, czemu szczególnie sprzyja praktyka *lectio divina*. Naśladowanie Jezusa wymaga codziennej ascezy i prostoty życia, wolnej od chciwości i próżności. Odzwierciedleniem tej postawy jest styl i standard wyposażenia mieszkania, wybór używanych na co dzień przedmiotów, form i towarzyszy odpoczynku, noszenie stroju duchownego, a nade wszystko – stosunek ilości czasu poświęcanego posłudze do czasu przeznaczanego na własne sprawy.

361. Przykład Chrystusowej troski o apostołów powinien prowadzić prezbitera do kształtowania troski o współbraci. Czasem przybierze ona formę radosnego świętowania, czasem cierpliwego słuchania, czasem działań wspierających, czasem napomnienia braterskiego. Styl życia prezbitera nie może abstrahować od życia wspólnoty prezbiterium. Toteż wysiłek formacyjny musi obejmować pielęgnowanie, również niełatwych, więzi.

362. Tożsamości prezbitera przynależy również – oparta na sakramentalnej relacji do biskupa – realna z nim więź. Od biskupa wymaga zaś ona dyspozycyjności wobec potrzeb prezbiterium. Kształtowanie ewangelicznego stylu tych relacji jest jednym z zadań formacji permanentnej⁴⁶⁵.

2. OSOBY I INSTYTUCJE WSPIERAJĄCE BISKUPA W FORMACJI PREZBITERÓW

363. Każda diecezja i zgromadzenie potrzebuje szerokiego zaplecza personalnego i organizacyjnego, czyli przede wszystkim formatorów i organizatorów formacji, z jasno określonym zakresem ich odpowiedzialności i zadań oraz wyraźnym wsparciem udzielanym im przez biskupa. Formacja prezbiterów powinna stać się priorytetem, na który nie szczędzi się środków, trudu i czasu⁴⁶⁶. Szczegółowe wytyczne i konkretne pomoce dla posługi formatorów i organizatorów formacji prezbiterów w diecezjach wypracowuje Sekcja Stałej Formacji Kapłańskiej.

A. Delegat biskupi ds. stałej formacji i grupy współpracowników

364. Wskazane jest, aby w każdej diecezji była osoba odpowiedzialna za całokształt formacji permanentnej, mianowana wikariuszem biskupim albo delegatem biskupim ds. stałej formacji kapłańskiej. Jego posługa powinna być skoordynowana z zespołem kapłanów ds. formacji prezbiterów⁴⁶⁷.

B. Diecezjalni i dekanalni ojcowie duchowni prezbiterów

365. Elementem stałej formacji prezbiterów jest posługa diecezjalnych i dekanalnych ojców duchownych. Podejmują oni indywidualne towarzyszenie prezbiterom oraz animują towarzyszenie wspólnotowe. Do swojej posługi muszą być odpowiednio przygotowani i winni doskonalić swoje kompetencje w jej trakcie, za co odpowiada wikariusz lub delegat ds. formacji kapłańskiej.

366. Dużych kompetencji i autorytetu osobistego wymaga posługa diecezjalnego ojca duchownego. Powołuje go biskup po zasięgnięciu opinii rady kapłańskiej.

⁴⁶⁵ Zob. LG 28; DPŻP 107.

⁴⁶⁶ Zob. II Polski Synod Plenarny (1991-1999), *Kapłaństwo i życie konsekrowane jako wspólnota życia i posługi z Chrystusem*, 85, 87; DPŻP 107.

⁴⁶⁷ Zob. DPŻP 108.

367. Jeśli dekanalnych ojców duchownych wybierają prezbiterzy, to nieodzowne jest, aby te wybory były potwierdzone decyzją biskupa.

C. Diecezjalny instytut formacji stałej

368. Za dobrą praktykę należy uznać działanie w diecezji instytutu (studium) formacji stałej duchownych, który prowadziłyby zajęcia formacyjne, przyczyniając się do integralności, stopniowości i ciągłości w organizacji formacji. Jego dyrektor i członkowie mogą stanowić grupę formatorów i grupę programowania formacji kapłańskiej w diecezji.

D. Dom duchowieństwa

369. Formacji prezbiterów sprzyja dom duchowieństwa. Jako stałe i przyjazne miejsce spotkań winno być ono zaopatrzone w potrzebne pomoce dla fizycznej, psychicznej i duchowej odnowy prezbiterów⁴⁶⁸.

E. Stowarzyszenia, ruchy, wspólnoty itd.

370. Niektórzy prezbiterzy odnajdują ważne dla nich wsparcie w stowarzyszeniach kapłanów, nowych ruchach kościelnych i w instytutach świeckich, uznanych przez Kościół. Odpowiedzialni za te środowiska powinni zabiegać o budowanie jedności prezbiterów z biskupem i jedności między sobą, o odnawianie zapału misyjnego i o wspieranie pracy duszpasterskiej w diecezjach⁴⁶⁹.

F. Ogólnopolskie inicjatywy formacyjne

371. Formację stałą duchowieństwa prowadzi wiele ośrodków ogólnopolskich. Pod patronatem Komisji Duchowieństwa Episkopatu Polski działa Szkoła Wychowawców Seminariów Duchownych Diecezjalnych i Zakonnych, Szkoła dla Spowiedników oraz Sympozjum (sesja formacyjno-rekolekcyjna) dla ojców duchownych, spowiedników i rekolekjonistów kapłańskich. Formację prowadzi również Szkoła Formatorów, która działa we współpracy z Akademią *Ignatianum* Księży Jezuitów w Krakowie, jak i Dom Formacji Stałej *Manresa*, prowadzony przez Jezuitów w Starej Wsi.

372. Wszechstronną pomoc w formacji oferują periodyki: „Pastores”, „Formatio permanens”, „Dobry Pasterz”, „Ateneum Kapłańskie”, „Homo Dei”, „Notitiae”, „Życie duchowe” i inne.

G. Ośrodki pomocy kryzysowej

373. W celu niesienia pomocy prezbiterom w sytuacjach kryzysowych wskazane jest tworzenie i wspieranie ośrodków, także o zasięgu ponaddiecezjalnym, które niosłyby specjalistyczną pomoc duchową, terapeutyczną, psychologiczną czy psychiatryczną. Ośrodki pomocy kryzysowej powinny angażować na stałe lub okresowo kompetentny personel.

H. Kapłańskie grupy wsparcia w kryzysach

374. Za zasadne trzeba uznać włączenie do kapłańskich grup wsparcia prezbiterów, którzy korzystają z indywidualnej pomocy w sytuacjach kryzysowych. Systematyczne spotkania

⁴⁶⁸ Zob. II Polski Synod Plenarny (1991-1999), *Kapłaństwo i życie konsekrowane jako wspólnota życia i posługi z Chrystusem* 88; DPŻP 102.

⁴⁶⁹ Zob. PDV 81; DPŻP 106; RFIS 88f.

i braterskie relacje, połączone ze specjalistyczną pomocą, wspierają przezwyciężanie problemów i odnowę życia osobistego⁴⁷⁰.

3. PROGRAMY, ETAPY I ŚRODKI FORMACJI PREZBITERÓW

A. Ogólne założenia

375. „Formacja stała jest prawem i obowiązkiem prezbitera, ale jej prowadzenie jest prawem i obowiązkiem Kościoła”⁴⁷¹. To prowadzenie musi być stałe, wszechstronne, organiczne i dostosowane do osób⁴⁷². Formacja organizowana przez diecezje i instytuty życia konsekrowanego stanowi konieczną pomoc dla prezbiterów, gdyż buduje mentalność i kulturę formacyjną, zapewnia formatorów, program, środki i strukturę organizacyjną formacji. Działania te wspomagają trud osobistego dojrzewania, ale go nie zastępują.

B. Programy i kierunki formacji

376. Programy formacji stałej nie mają być powtórzeniem formacji seminaryjnej, zwykłym jej przypomnieniem czy jedynie poszerzeniem o nowe wskazania praktyczne. Potrzeba bowiem odmiennego profilu formacji, poszerzonego o nowe treści i metody, z dużą regularnością spotkań. Wprowadzane przystosowania, aktualizacje i zmiany nie mogą jednak przerywać ani osłabiać ciągłości dotychczasowej formacji⁴⁷³.

377. W programach formacji należy uwzględniać szczególne okoliczności, potrzeby, problemy i wiek prezbiterów. W ten sposób stanie się ona bardziej zindywidualizowana i ukierunkowana na pomoc konkretnym osobom. Programy formacji prezbiterów powinny też odzwierciedlać wyzwania współczesności i potrzeby duszpasterskie Kościoła w Polsce, diecezji i zgromadzeń zakonnych⁴⁷⁴.

378. Biorąc pod uwagę obecne uwarunkowania Kościoła w Polsce i w Europie, postuluje się, aby programy formacji uwzględniały konieczność przygotowania prezbiterów do tworzenia wspólnot żywej wiary, które w parafiach żyją Bogiem i Jego słowem, nawracają się i poddają Duchowi Świętemu, dając możliwość wspólnotowego i indywidualnego towarzyszenia. Wobec niebezpieczeństwa tzw. duszpasterstwa usługowego – zadania pasterzy redukuje się w nim do spełniania oczekiwań ludzi bądź instytucji – potrzeba ewangelicznego i ewangelizacyjnego modelu funkcjonowania parafii, dekanatów i diecezji. W tym celu należy dynamizować relacje i współpracę ze świeckimi w odpowiedzialności za Kościół i świat, troszczyć się o ducha wiary i wzajemne zaufanie w Kościele oraz pielęgnować charyzmaty osób, ruchów i wspólnot kościelnych. Kształtowanie życia Kościoła jako społeczności misyjnej powinno iść w parze z pogłębioną i integralną formacją tych, którzy są w Kościele⁴⁷⁵.

C. Typowe etapy formacji

379. Podobnie jak w formacji początkowej, tak w formacji stałej prezbiterów niezbędne jest zachowanie ciągłości i stopniowości formacji. Zwykle owa stopniowość wiąże się

⁴⁷⁰ Zob. RFIS 86-87.

⁴⁷¹ DPŻP 90.

⁴⁷² Zob. DPŻP 90-98.

⁴⁷³ Zob. PDV 71-72.

⁴⁷⁴ Zob. RFIS 82.

⁴⁷⁵ Zob. PDV 59; NMI 30-41; RFIS 40, 52.

z wiekiem prezbiterów, typowymi doświadczeniami na drodze osobistego rozwoju, podejmowanymi funkcjami i zadaniami oraz specyficznymi sytuacjami⁴⁷⁶.

380. Pierwszym etapem formacji permanentnej są pierwsze lata po święceniach. Prezbiterzy potrzebują wówczas częstszego kontaktu z biskupem i ze sobą, kontaktu ukierunkowanego na umocnienie relacji, wspólną modlitwę, wymianę doświadczeń i wzajemną pomoc, czego przykładem jest praktyka tzw. roku duszpasterskiego⁴⁷⁷. Umocnieniu w powołaniu sprzyja kontakt z bardziej dojrzałymi, doświadczonymi i gorliwymi prezbiterami. Istotne jest ponadto podjęcie współpracy z kierownikiem duchowym lub ze stałym spowiednikiem⁴⁷⁸.

381. Po kilku latach pojawiają się zazwyczaj nowe wyzwania i problemy związane z życiem i posługą prezbitera, jak na przykład: nasilone doświadczenie własnej słabości, pokusa (chciwość) władzy i bogactwa, ryzyko poczucia się funkcjonariuszem, wyzwania współczesnej kultury, nowe trudności w celibacie czy osłabienie w apostołskim zapale. Ukazują one konieczność porządkowania i rozwoju przede wszystkim wymiaru duchowego i ludzkiego prezbiterów. Środki i rozwiązania, jakie należy zastosować na tym etapie, powinny więc być w głównej mierze natury duchowej i psychologicznej⁴⁷⁹.

382. Wieloaspektową formację muszą uzyskać ci, którzy wkrótce otrzymają nominację na proboszcza parafii⁴⁸⁰. Różnorodność zadań pasterza i zarządcy parafii domaga się nabycia odpowiedniej wiedzy i umiejętności, głównie z zakresu administracji i prawa państwowego. Te doraźne potrzeby nie mogą jednak przysłać ukierunkowania na zadanie podstawowe, jakim jest budowanie parafialnej wspólnoty wiary. Organizacja tego etapu formacji wymaga większego zaangażowania biskupa i instytucji centralnych diecezji.

383. Prezbiterzy w zaawansowanym wieku, chorzy i znajdujący się w szczególnych sytuacjach powinni doświadczać, że wciąż są częścią prezbiterium i życia diecezji. Pomocne będą tutaj troskliwa bliskość biskupa i współbraci, specjalnie organizowane rekolekcje i wsparcie finansowe wobec tej grupy prezbiterów oraz powierzanie im intencji modlitewnych związanych z życiem diecezji⁴⁸¹.

384. Rytm formacji stałej prezbiterów powinny kształtować wspólne celebrowanie Mszy krzyżma w Wielki Czwartek (z odnowieniem przyrzeczeń kapłańskich), coroczne rekolekcje i okresowe dni skupienia, dni modlitw o uświęcenie kapłanów, formacja prezbiterów w dekanatach, rocznice i jubileusze kapłańskie itd.

D. Środki formacji

385. Podstawowe środki formacji permanentnej nie różnią się od tych, które służyły formacji podstawowej (słowo Boże, sakramenty, modlitwa itd.). Dodatkowa uwaga w formacji prezbiterów musi zostać poświęcona środkom, które są specyficzne.

⁴⁷⁶ Zob. DPŻP 111-114; RFIS 83-84.

⁴⁷⁷ Zob. DPŻP 100, 111.

⁴⁷⁸ Zob. RFIS 82-83.

⁴⁷⁹ Zob. DPŻP 112; RFIS 84.

⁴⁸⁰ Zob. KPK, kan. 521.

⁴⁸¹ Zob. DPŻP 114, RFIS 85.

Czas odpoczynku i okres sabatyczny

386. „Pomimo pilnych potrzeb duszpasterskich, czy raczej właśnie po to, by odpowiednio się o nie zatroszczyć⁴⁸², prezbiterom przynależy właściwy odpoczynek (fizyczny, psychiczny i duchowy) – zarówno w skali roku, jak i tygodnia. Oprócz podejmowania zwyczajnych form odpoczynku wskazane jest, aby diecezje w Polsce opracowały kryteria i praktykę okresu sabatycznego. Nie stanowi on formy pomocy dla prezbiterów w sytuacjach kryzysowych, powrotu do życia świeckiego czy etapu odejścia od posługi. Nie jest też czasem zaangażowania w jakieś radykalne formy życia. Celem okresu sabatycznego staje się pogłębiona formacja, wymagająca zwolnienia prezbitera z bezpośredniej odpowiedzialności duszpasterskiej na okres, w który prezbiter się odda. Czas ten może być krótszy lub dłuższy – w zależności od rzeczywistych potrzeb prezbitera i możliwości diecezji⁴⁸³.

Programy wsparcia w kryzysach

387. Wzmocniona troska o formację integralną wszystkich prezbiterów, z profilaktyką zdrowia fizycznego i psychicznego, rodzi konieczność dążenia do odciążenia ich oraz do zorganizowania zintegrowanych systemów (procedur i form) wsparcia prezbiterów, ponieważ ich życie i posługa są coraz bardziej narażone na kryzys. Realizacja procedur wsparcia powinna łączyć się ze współpracą odpowiednio przygotowanych specjalistów i osób wspierających formację.

4. FORMACJA FORMATORÓW

A. Formacja wstępna i stała

388. Potrzebna jest formacja wstępna, czyli formacja nowych formatorów, oraz formacja stała jako kontynuacja formacji podstawowej ze specjalizacją funkcji. Każdy z etapów formacji winien obejmować wszystkie jej wymiary, z uwzględnieniem przygotowania pedagogicznego i psychologicznego⁴⁸⁴.

389. Za zasadnicze wyzwanie należałoby uznać dojrzewanie formatorów w relacji do Boga. Tylko formator mający żywą wiarę, uczeń-misjonarz, jest w stanie zrodzić ucznia królestwa Bożego i towarzyszyć jego dojrzywaniu. Dlatego formator jako pierwszy winien podążać drogą wiary i uległości Duchowi Chrystusowemu, pozwalając kształtować samego siebie⁴⁸⁵.

390. Mając na uwadze uwarunkowania cywilizacyjne, warto podkreślić, że ważną predyspozycją formatorów staje się ich przygotowanie psychologiczne. Umożliwia ono lepsze rozeznanie motywacji osób, którym towarzyszą, poznawanie ich mocnych i słabych stron oraz ukierunkowanie pracy nad sobą. Osiągnięcie dojrzałości psychicznej jest długotrwałym procesem, zależnym nie tylko od zaangażowania wychowanków, lecz również od doświadczenia i wiedzy formatorów w zakresie psychologii⁴⁸⁶.

⁴⁸² DPŻP 101.

⁴⁸³ Zob. DPŻP 101.

⁴⁸⁴ Zob. PDV 66; Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Wskazania dotyczące przygotowania wychowawców w seminariach*, 48-71; RFIS 152.

⁴⁸⁵ Zob. PDV 72; Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Wskazania dotyczące przygotowania wychowawców w seminariach*, 17; DPŻP 87; RFIS 54, 56.

⁴⁸⁶ Zob. PDV 66.

391. Wszystkie osoby pracujące duszpastersko z dziećmi i młodzieżą powinny być przeszkolone do profesjonalnego kontaktu z tymi grupami. Integralną część takiego szkolenia stanowi przygotowanie do bezpiecznej pracy z dziećmi i młodzieżą. Chodzi ponadto o wyeliminowanie ryzyka wykorzystania seksualnego i o promocję ochrony osób przed różnorodnymi formami przemocy psychicznej i fizycznej – zarówno w środowisku kościelnym, jak i poza nim⁴⁸⁷. W przypadku nawet najmniejszych przewinień natury seksualnej ze strony formatorów ich przełożeni powinni podjąć szybką interwencję, łącznie z odsunięciem takich osób od pełnionych funkcji, gdy zachodzi taka potrzeba⁴⁸⁸.

B. Organizacja formacji

392. Przygotowanie i dojrzewanie formatorów wymaga formacji obejmującej wszystkich wychowawców powołań, a także propozycji formacji dla chętnych. Wypracowanie projektu formacji obowiązkowej należy do Krajowej Rady Duszpasterstwa Powołań (w odniesieniu do duszpasterzy powołaniowych) oraz do sekcji skupionych przy Komisji Duchowieństwa Konferencji Episkopatu Polski (w odniesieniu do formatorów seminariów duchownych i prezbiterów zaangażowanych w formację kapłańską na poziomie diecezji). Wspomnianym organizacjom ponaddiecezjalnym potrzeba wsparcia biskupów, aby formacja i pomoc, którą oferują, mogła objąć wszystkich wychowawców⁴⁸⁹.

C. Formatorzy seminarzystów

393. Poszczególni wychowawcy seminaryjni muszą wykazywać się specyficznymi przymiotami, które predysponują do właściwej realizacji powierzonej im misji. Dlatego zachodzi konieczność ich fachowego przygotowania: pedagogicznego, duchowego, ludzkiego i teologicznego. Obszerne wskazania w tym względzie prezentuje nauczanie Kościoła, zawarte zarówno w *Ratio fundamentalis*⁴⁹⁰, jaki we wcześniejszych dokumentach⁴⁹¹.

394. Obowiązkiem rektorów i ojców duchownych jest udział w spotkaniach i pracach sekcji podległych Komisji Duchowieństwa. Również inni formatorzy seminarium potrzebują uczestnictwa w formacji, która umożliwi im specyficzne przygotowanie do pełnionych zadań. Wskazane są ogólnopolskie sesje dla formatorów poszczególnych etapów.

395. Ważnym elementem formacji staje się weryfikacja zaangażowania w posługiwaniu, współpraca i superwizja w gronie wychowawców, korzystanie z pomocy specjalistycznych

⁴⁸⁷ Zob. Konferencja Episkopatu Polski, *Wtyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia*, Aneks nr 3: *Zasady formacji i profilaktyka*, art. 4.1-2.

⁴⁸⁸ Zob. Konferencja Episkopatu Polski, *Wtyczne dotyczące wstępnego dochodzenia kanonicznego w przypadku oskarżeń duchownych o czyny przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą niepełnoletnią poniżej osiemnastego roku życia*, Aneks nr 3: *Zasady formacji i profilaktyka*, art. 4.1-2.

⁴⁸⁹ Zob. RFIS 9.

⁴⁹⁰ Zob. RFIS 49, 132-144, 152.

⁴⁹¹ Zob. OT 5; PDV 66. W dokumencie Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego z roku 1993 pt. *Wskazania dotyczące przygotowania wychowawców w seminariach*, w części poświęconej kwalifikacjom potrzebnym wszystkim wychowawcom seminaryjnym (nr 26-42), wymienia się jako wymagane cechy: ducha wiary, wycucie duszpasterskie, ducha komunii, dojrzałość ludzką i równowagę psychiczną, przejrzystość i dojrzałą zdolność do miłości, słuchanie, dialog i umiejętność komunikacji oraz pozytywne i krytyczne spojrzenie na współczesną kulturę. Wśród cech formatorów szczególne znaczenie ma również zdolność tworzenia dojrzałych relacji i wspólnoty, akceptacja wychowanków, umiejętność pomocy w dostrzeganiu, rozeznawaniu i interpretacji doświadczeń wychowanków oraz głębokie wycucie dla procesów formacyjnych i życia duchowego.

ośrodków, grup wsparcia, okresów odnowy duchowej i formacyjnej itd.⁴⁹². Szczególnie cenny i pożądany jest udział prezbiterów w formacji, którą prowadzi Szkoła Wychowawców Seminarystów.

D. Formatorzy prezbiterów

396. Do obowiązków odpowiedzialnych za formację prezbiterów na poziomie diecezji należy uczestnictwo w spotkaniach i pracach organizowanych przez Sekcję Stałej Formacji Kapłańskiej. Dekanalnym ojcom duchownym zaleca się udział w dorocznych rekolekcjach (połączonych z sesją formacyjną), które organizuje dla nich delegat Komisji Duchowieństwa Konferencji Episkopatu Polski.

ROZDZIAŁ VIII: RATIO STUDIORUM

1. STYL DYDAKTYKI

A. Studia jako element procesu formacyjnego

397. Jednolite studia magisterskie odbywane przez seminarzystę na kierunku „teologia”⁴⁹³ tworzą integralną całość z jego formacją do prezbiteratu i jako takie właśnie powinny być organizowane i prowadzone. Wyróżnia je formacyjno-pastoralny charakter, czyli podporządkowanie edukacji celom formacyjnym seminarium. Dlatego *Ratio studiorum* może być właściwie zrozumiane dopiero w kontekście całego *Ratio pro Polonia*.

398. Nie wolno zapominać, iż studia teologiczne, choć stanowią najistotniejszy składnik formacji intelektualnej seminarzysty, jednak nie są z nią tożsame. Niezbędny jest szerszy proces formacji intelektualnej (np. studium własne), który łącznie ze studiami ma wspierać pozostałe aspekty formacji. Powinni zwracać na to należytą uwagę prowadzący zajęcia dydaktyczne, a także rektor i wspólnota formatorów, na których spoczywa odpowiedzialność za formację intelektualną kandydatów do prezbiteratu⁴⁹⁴.

399. W ramach formacji intelektualnej studia muszą prowadzić kandydata do prezbiteratu nie tylko do zdobycia wiedzy, lecz również do nabycia umiejętności i cnoty krytycznej refleksji w oparciu o źródła teologiczne, jak i do ukształtowania potrzeby ciągłej formacji intelektualnej.

400. Studia filozoficzno–teologiczne mają wspierać studentów we wszystkich wymiarach ich formacji.

a) W odniesieniu do formacji ludzkiej studia powinny pomagać studentom zwłaszcza w zakresie:

–pracy nad charakterem oraz umiejętnościami i cnotami, takimi jak zdyscyplinowanie, pracowitość, rzetelność, punktualność, kultura osobista, umiejętność nawiązywania relacji, kompetencje komunikacyjne, umiejętność pracy w zespole;

⁴⁹² Zob. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Wskazania dotyczące przygotowania wychowawców w seminariach*, 70-71.

⁴⁹³ Zalecany jest profil ogólnoakademicki oraz organizowanie osobnej specjalności dla kandydatów na duchownych. Nie przewiduje się dwustopniowej organizacji studiów teologicznych – powinny być realizowane jako jednolite studia magisterskie.

⁴⁹⁴ Zob. RFIS 141.

–rozumienia siebie i świata w perspektywie samokształtowania osobowości (temu zadaniu poświęcić trzeba szczególnie pierwsze dwa lata studiów).

b) Studia mają wspierać formację pastoralną seminarzystów zwłaszcza poprzez:

–odpowiedni, zorientowany na sytuację Kościoła lokalnego kształt zajęć z teologii pastoralnej;

–pastoralne nachylenie dydaktyki (głównie ćwiczeń) wszystkich przedmiotów.

c) Studia muszą wspierać formację duchową zwłaszcza poprzez:

–odpowiedni kształt teologii duchowości (ze specjalnym uwzględnieniem zagadnień związanych z duchowością pasterza oraz z towarzyszeniem innym na drodze wzrostu duchowego);

–eksperymentalne nachylenie dydaktyki (głównie ćwiczeń).

B. Organizacja dydaktyki

Obowiązki uczelni i nauczycieli akademickich

401. Studia dla seminarzystów w Polsce są organizowane w wydziałach teologii (autonomicznych, albo będących częścią uniwersytetów państwowych lub katolickich), albo w seminariach duchownych afiliowanych do tych wydziałów⁴⁹⁵. W związku z tym seminarzyści uczestniczą w studiach pierwszego cyklu instytucjonalnego kończącym się magisterium z teologii (odpowiednik bakalaureatu). Wydział afiliujący zapewnia seminarzystom solidną formację filozoficzno-teologiczną, prowadząc życie akademickie w sposób kompletny i regularny oraz nadając tytuły akademickie⁴⁹⁶.

402. Należy zadbać o to, by program i sposób prowadzenia studiów uwzględniał uwagi dotyczące stylu dydaktyki, a także by harmonogram studiów uwzględniał rytm życia seminaryjnego i *vice versa* – by porządek dnia w seminarium współgrał z życiem akademickim. Problem nabiera tym większego znaczenia, jeśli studia prowadzone są przez podmiot niezależny od seminarium duchownego. Dobrą praktyką w tym zakresie jest udział rektora seminarium (lub wydelegowanej przez niego osoby) w tworzeniu programu studiów oraz wzajemne konsultowanie harmonogramów przez osoby odpowiedzialne za ich sporządzenie w seminarium i na uczelni. Zaleca się, by w regulaminach jednostek prowadzących studia znalazły się zapisy umożliwiające takie konsultacje⁴⁹⁷. Nad realizacją tej wytycznej na uczelniach niekościelnych czuwają Wielcy Kanclerze wydziałów teologicznych.

403. Dydaktyka wymaga uporządkowanego toku studiów, spójnej logiki studium poszczególnych dyscyplin, co ma pozwolić seminarzystom zdobyć wykształcenie spójne z ich wzrostem na kolejnych etapach formacji seminaryjnej. W związku z tym osoby prowadzące zajęcia powinny:

⁴⁹⁵ Wydziały teologiczne są erygowane przez Stolicę Apostolską z gwarancją ich autonomii i powinny z niej korzystać w sposób gwarantujący odpowiednią jakość studiów kościelnych.

⁴⁹⁶ Zob. Kongregacja Edukacji Katolickiej, *Instrukcja o afiliacji Instytucji studiów wyższych*, Watykan 2020, art. 2-5, 9, 29.

⁴⁹⁷ Seminarium jest wobec uczelni – w świetle obowiązującego prawa państwowego – „interesariuszem zewnętrznym”, którego zdanie powinno być uwzględniane w odniesieniu do różnych aspektów procesu dydaktycznego.

- postrzegać siebie samych jako wychowawców (a nie wyłącznie nauczycieli), a więc prócz rzetelnej dydaktyki dawać świadectwo wiary i życia chrześcijańskiego oraz – w przypadku duchownych – pasterskiej troski o Kościół;
- zapoznać się – w miarę możliwości w porozumieniu z władzami seminarium – z niniejszym *Ratio studiorum* (i z całym *Ratio pro Poloniae*), przestrzegać jego postanowień i postępować w jego duchu, mając na uwadze przede wszystkim dobro Kościoła;
- zapoznać się – w miarę możliwości w porozumieniu z władzami seminarium – z regulaminem seminarium (lub z regulaminami seminariów), w którym (w których) formują się seminarzyści;
- współpracować z władzami seminarium w ocenie zdadności kandydatów do święceń.

Dwulecie filozoficzne

404. Pierwszą część studiów filozoficzno-teologicznych stanowi dwuletnie studium filozofii, będące organiczną częścią studiów teologii. Z tego powodu przedmioty filozoficzne nie powinny być przekładane na wyższe lata studiów, zaś równoległe do przedmiotów filozoficznych mogą być w tym okresie wykładane przedmioty wprowadzające do teologii, języki obce oraz wybrane dyscypliny pomocnicze – z zachowaniem zasady, iż na przedmioty filozoficzne należy w tym okresie przeznaczyć nie mniej niż 60% punktów ECTS.

Sposób prowadzenia dydaktyki

405. W sposobie podejścia do organizacji i prowadzenia zajęć dydaktycznych trzeba uwzględnić następujące zasady:

- studia teologiczne muszą być nie tylko nauką o prawdach wiary, ale i inicjacją w życie tymi prawdami (przez stawanie się uczniem Jezusa) – prowadzący zajęcia powinni uwzględniać pierwszeństwo tego aspektu; poznanie winno iść w parze z doświadczeniem wiary w procesie edukacji, by teologia stawała się szkołą życia chrześcijańskiego⁴⁹⁸;
- studia powinny umożliwiać poznanie wszystkich prawd wiary chrześcijańskiej w sposób organiczny, w ich głębokim wzajemnym powiązaniu i egzystencjalnym odniesieniu, by prowadzić do umiejętności interpretowania wydarzeń życia codziennego w świetle tychże prawd;
- w centrum uwagi dydaktycznej jest student jako osoba; zadaniem prowadzącego zajęcia jest zatem służyć pomocą w osiągnięciu dojrzałości osobowej poprzez wdrażanie do utrzymywania dyscypliny intelektualnej, kształtowania rozumu i pamięci, podmiotowego odniesienia do prawdy, dobra i piękna;
- prowadzący dany przedmiot w ramach zajęć kontaktowych jest również odpowiedzialny za kształtowanie toku pracy własnej studenta; stąd powinien pokierować jego procesem uczenia się także poza zajęciami akademickimi, zgodnie z czasem na to przeznaczonym w programie studiów (punkty ECTS);
- zadaniem studiów jest prowadzenie nie tylko do zdobycia wiedzy, ale i do sprawnego posługiwania się nią (w formie umiejętności i kompetencji społecznych), dlatego ćwiczenia (lub inne formy zajęć bazujące na czynnym zaangażowaniu studenta – jak konwersatoria, seminaria itd.) winny stanowić co najmniej jedną trzecią godzin

⁴⁹⁸ Zob. PDV 51, 54; RFIS 153, 159, 165.

kontaktowych⁴⁹⁹ zajęć dydaktycznych danego przedmiotu⁵⁰⁰, przy czym za dobrą praktykę należy uznać zwiększanie udziału ilości ćwiczeń w stosunku do ilości wykładów; ćwiczenia mają prowadzić zwłaszcza do umiejętności rozwiązywania problemów teologicznych i pastoralnych (w szczególności takich, z którymi mogą się spotykać duszpasterze w swojej posłudze) – z odpowiednim zastosowaniem hermeneutyki teologicznej (właściwym doбором źródeł teologicznych i zachowaniem ich hierarchii); w związku z tym trzeba np. unikać podejścia, w którym ćwiczenia ograniczają się do odczytywania referatów przygotowanych przez studentów⁵⁰¹;

–wykład powinien łączyć się ze studium podręcznika tak, by wyłożone zostały części wyjątkowo ważne lub/i trudne do zrozumienia albo niezbyt dobrze opracowane w podręczniku; jeśli do jakiejś dyscypliny brak stosownego podręcznika, studentom należy wskazać publikacje, które zawierają konieczną wiedzę, natomiast organizacja zrzeszająca specjalistów z tej dziedziny (sekcja, stowarzyszenie) powinna niezwłocznie podjąć kroki zmierzające do przygotowania podręcznika odpowiedniego dla seminarzystów.

Znaczenie punktów ECTS

406. Europejski System Transferu Punktów (European Credit Transfer System = ECTS⁵⁰²) jest obowiązującym również na uczelniach kościelnych zespołem zasad umożliwiających przenoszenie osiągnięć dydaktycznych studenta między uczelniami przy zachowaniu zbliżonych standardów wiedzy/umiejętności⁵⁰³. Od strony praktycznej jego najistotniejszym elementem są związane z zajęciami punkty, będące w istocie miarą czasu pracy, jaką student powinien poświęcić na studium danego przedmiotu. 1 punkt ECTS równa się okresowi od 25 do 30 godzin pracy średniego studenta w danej grupie. System ECTS zakłada, że student pracuje 5 dni w tygodniu po ok. 8 godzin, co daje mniej więcej 30 ECTS na semestr. Czas ten jest sumą godzin kontaktowych (wykładów, ćwiczeń itd.) oraz indywidualnej pracy studenta. Ramy życia seminaryjnego powinny być tak uzgodnione z harmonogramem studiów, aby umożliwiać taki właśnie wkład pracy studenta-seminarzysty.

407. Obowiązkiem nauczyciela akademickiego jest nie tylko wypracowanie godzin kontaktowych, ale też zarządzanie czasem studium osobistego. Może się na niego składać np. zalecenie lektur, prac pisemnych, przygotowania do kolokwium i egzaminów itd. Powyższe czynności powinny się wiązać z oszacowaniem przez nauczyciela czasu, jaki zajmie wykonanie danego zadania przeciętnemu studentowi w danej grupie⁵⁰⁴. Dobrą praktyką jest umieszczanie przez nauczyciela akademickiego w sylabusie szacunku czasu przeznaczanego na realizację poszczególnych zadań (przy założeniu 25 godzin pracy studenta w ramach 1 pkt. ECTS).

⁴⁹⁹ Przez zajęcia kontaktowe rozumiemy tutaj zajęcia dydaktyczne prowadzone przez nauczyciela akademickiego fizycznie obecnego w grupie studentów.

⁵⁰⁰ Chyba że charakter przedmiotu wskazuje na to, że ćwiczeń powinno być więcej.

⁵⁰¹ Zob. RFIS 187.

⁵⁰² Zob. podręcznik dostępny tutaj: http://ec.europa.eu/education/ects/users-guide/docs/ects-users-guide_en.pdf.

⁵⁰³ Ilekroć w konstytucji *Veritatis gaudium* mowa jest o „punktach”, chodzi właśnie o punkty w systemie ECTS.

⁵⁰⁴ Na przykład: jeśli jakiś przedmiot ma 2 punkty ECTS, to student ma na niego zarezerwowane 50-60 godzin. Jeśli 30 godzin przeznaczono na wykład, pozostaje 20-30 godzin do zagospodarowania w ramach studium własnego. Jeśli przedmiot ma się kończyć egzaminem ustnym, trzeba założyć przykładowo 10 godzin na przygotowanie do niego. Pozostaje 10-20 godzin. W tych ramach można chociażby zadać dodatkową lekturę (przy uważnej lekturze trudnego tekstu, z notatkami, trzeba założyć ok. 4-6 minut na stronę, czyli efektywna lektura nie powinna być dłuższa niż 200 stron tekstu).

408. Niniejsze *Ratio studiorum* wskazuje pewne proporcje przydziału punktów ECTS na przedmioty i ich grupy. Te proporcje trzeba brać pod uwagę przy tworzeniu programów studiów.

Sylabus

409. Sylabus jest dokumentem przygotowywanym przez nauczyciela akademickiego przed rozpoczęciem zajęć dydaktycznych, stanowiąc opis planowanego na dany semestr procesu dydaktycznego. Tak rozumiany sylabus staje się uszczegółowieniem danych zawartych w programie studiów. Część uczelni posiada własne, szczegółowe normy co do zawartości sylabusa, zatem tutaj wyliczamy jedynie informacje, które każdy nauczyciel akademicki (także w ramach *studium domesticum*) powinien dostarczyć studentom (najpóźniej na pierwszych zajęciach w semestrze) oraz osobom odpowiedzialnym za nadzór nad procesem dydaktycznym. Sylabus musi zawierać:

- krótki opis wiedzy, umiejętności i kompetencji, jakie student powinien uzyskać dzięki studium danego przedmiotu;
- bibliografię (z wyróżnieniem podręcznika i ewentualnych lektur obowiązkowych);
- opis zadań, jakie student ma wykonać w ramach studium własnego (odpowiednio do liczby punktów ECTS);
- opis sposobu sprawdzenia efektów studium (forma egzaminu/zaliczenia, tematyka zaliczeniowych prac pisemnych do przygotowania w czasie zajęć itd.).

410. Do osób odpowiedzialnych za czuwanie nad jakością dydaktyki (zarówno na uczelni, jak i w seminarium) należy weryfikowanie zgodności sylabusa z programem studiów, a także ze stanem faktycznym (czyli sprawdzenie realizacji zapisów sylabusa w procesie dydaktycznym). Do tego drugiego celu powinna również służyć cyklicznie przeprowadzana ewaluacja zajęć dokonywana przez ich uczestników (stwierdzająca zgodność zajęć z założeniami w programie i sylabusie). Uczelnie są zobowiązane do przeprowadzenia takiej ewaluacji, lecz trzeba o nią zadbać także w warunkach *studium domesticum*.

Przedmioty obowiązkowe i przedmioty do wyboru

411. Prawo państwowe wymaga, by co najmniej 30% punktów ECTS student zdobywał w ramach zajęć „do wyboru”. Takimi zajęciami z definicji są np. język nowożytny, seminarium magisterskie czy wykłady monograficzne. Jeśli na danej uczelni istnieje więcej specjalności w ramach teologii (kierunek przygotowujący kandydatów do prezbiteratu jest jedną z nich), to za zajęcia do wyboru uznaje się te, które student odbywa w konsekwencji wyboru tej specjalności. Uczelnie, w porozumieniu z władzami seminaryjnymi, oferują część zajęć koniecznych dla formacji seminaryjnej w ramach puli zajęć do wyboru.

Zajęcia monograficzne (wykłady, ćwiczenia, warsztaty lub konwersatoria)

412. Jeśli w tok studiów wprowadza się monograficzne formy dydaktyczne, to powinny one umożliwiać pogłębienie wiedzy specjalistycznej (wykraczającej poza podstawowy tok studiów) oraz poszerzenie kompetencji metodologicznych, zwłaszcza w perspektywie umiejętności prowadzenia własnych badań. Prawo państwowe wymaga, by monograficzne formy dydaktyczne były powiązane z faktycznie prowadzonymi w jednostce badaniami. W przypadku studiów dla kandydatów do prezbiteratu zajęcia monograficzne muszą dotyczyć

przede wszystkim tematów związanych z głównym nurtem formacji (pierwszoplanowość studium Pisma Świętego, treści wiary i zagadnień duszpasterskich itd. w stosunku do np. historii, socjologii itd.) oraz mają zachować umiar co do technicznej szczegółowości podejmowanych zagadnień.

413. W propozycjach zajęć monograficznych uprzywilejowane powinny być te formy dydaktyczne, które wymagają od studenta stosowania wiedzy (warsztaty, konwersatoria, ćwiczenia).

414. Wykłady monograficzne muszą kończyć się weryfikacją zdobytej przez studenta wiedzy (czyli wystawieniem oceny – wykluczone jest tzw. „zaliczenie bez oceny”, np. na podstawie samej tylko obecności na zajęciach; w ten sposób zaliczane mogą być wyłącznie zajęcia dodatkowe, za które nie przypisuje się punktów ECTS).

Przygotowanie do nauczania religii

415. Studia kandydatów do prezbiteratu obejmują również przygotowanie do prowadzenia nauki religii w szkole na wszystkich poziomach edukacyjnych. Standardy tego przygotowania (liczba godzin itd.) są wyznaczane na podstawie aktualnie obowiązujących przepisów uzgodnionych pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski a ministrem właściwym do spraw oświaty i wychowania. Powinny być one ściśle określone w programach studiów. Zajęcia z katechetyki muszą w całości mieścić się w ramach puli godzin wskazanych w obowiązujących przepisach.

Weryfikacja efektów uczenia się

416. W trakcie weryfikacji efektów uczenia się należy zwrócić uwagę, by ocenie podlegało każde z zadań zleconych studentowi w ramach czasu przeznaczanego na studium danego przedmiotu (punkty ECTS), a ocena końcowa uwzględniała wyniki oceny kolejnych zadań. Kryteria oceny (oraz ewentualne proporcje wpływu oceny poszczególnych zadań na ocenę końcową) powinny być przedstawione studentowi na pierwszych zajęciach w danym semestrze.

417. W weryfikacji efektów uczenia się dobrą praktyką jest preferowanie form wymagających od studenta formułowania dłuższych wypowiedzi ustnych lub pisemnych (te drugie muszą być zwracane studentowi z przynajmniej elementarną recenzją). Natomiast unikać trzeba testów i innych form sprowadzających się tylko do mechanicznego odtwarzania zawartości pamięci⁵⁰⁵.

418. Seminarzyści nie studiujący w formie *studium domesticum*, powinni udostępniać władzom seminaryjnym (np. prefektowi ds. studiów) dokumentację weryfikacji efektów uczenia się (włącznie z wglądem w oceniane prace pisemne itd.) w celu sformułowania oceny zdatności kandydatów do święceń. Stosowny, tego dotyczący zapis powinien się znaleźć w regulaminie seminarium.

419. Egzamin magisterski powinien być tak przeprowadzany przez wydział teologiczny, aby spełniał cechy egzaminu całościowego, a zatem weryfikował wiedzę i umiejętności z całości studiów teologicznych (egzamin *ex universa theologia*).

⁵⁰⁵ Zob. RFIS 187.

2. ŚRODOWISKO NAUCZANIA

420. Środowisko nauczania teologii seminarzystów trzeba tak kształtować, aby mieli oni jak najłatwiejszy kontakt z nauczycielami akademickimi, także poza czasem wyznaczonym przez obowiązki służbowe tych ostatnich. Nauczyciele akademicy uczący powołanych do prezbiteratu, nawet jeśli są zatrudnieni w uczelni, a nie w seminarium, należą do innej diecezji, niż alumni itd., powinni współpracować ściśle z formatorami seminaryjnymi i stosować się do ich zaleceń odnośnie stylu pracy. Dotyczy to również ewentualnych sugestii dotyczących treści zajęć, form dydaktycznych itd. Przełożeni jednostek prowadzących studia (dziekani wydziałów teologicznych) muszą ułatwiać rektorom seminariów konieczną komunikację z nauczycielami akademickimi. Nauczyciele akademicy powinni powstrzymać się od niezgodzonych z formatorami niewynikających z obowiązków dydaktycznych ingerencji w przebieg formacji seminaryjnej oraz od komentowania wobec studentów kształtu formacji, życia seminaryjnego, decyzji formatorów dotyczących formacji itd. Warto zaś, by nauczyciele komunikowali formatorom wszystko to, co mogłoby się przyczynić do poprawy jakości formacji.

421. Kandydatom do prezbiteratu studiującym teologię należy zapewnić (zwłaszcza w godzinach przeznaczonych w seminarium na studium i zajęcia własne) łatwy dostęp do biblioteki lub przynajmniej czytelnicy specjalistycznej z odpowiednio dobranym księgozbiorem podręcznym (gdy biblioteka znajduje się poza seminarium). Chodzi głównie o odpowiednią liczbę podręczników do wykładanych przedmiotów. W wyposażeniu biblioteki i/lub czytelnicy trzeba uwzględniać uwagi nauczycieli akademickich – zarówno w kwestiach wsparcia dydaktyki (potrzeb studentów), jak i w tych, które odnoszą się do prowadzonych badań (potrzeb pracowników naukowych). W przypadku bibliotek seminaryjnych może być konieczne ich dofinansowanie ze środków diecezjalnych. Biblioteka lub czytelnicy powinna być tak urządzona, by zapewniać bezpieczny, nie anonimowy dostęp do internetu.

422. Uczestnictwo w kulturze – przede wszystkim w jej wysokich artystycznych formach – stanowi integralny element formacji intelektualnej seminarzystów. W sytuacji, gdy położenie uczelni lub seminarium temu sprzyja, zadaniem nauczycieli akademickich jest zachęcanie studentów do aktywności kulturalnej oraz proponowanie im najciekawszych spektakli, koncertów, wystaw, filmów, książek itd. Tam, gdzie dostęp do kultury jest trudniejszy, władze seminarium powinny dbać o umożliwianie rozwoju wychowanków w tym zakresie (np. poprzez organizację wspólnych wyjazdów itd.).

3. PROGRAM NAUCZANIA

423. Prezentowany tutaj program studiów filozoficzno-teologicznych sporządzony został przy założeniu, że trwają one 11 semestrów⁵⁰⁶, że semestry składają się z 15 tygodni zajęć dydaktycznych, a w tygodniu odbywa się średnio 20 godzin⁵⁰⁷ zajęć kontaktowych, co daje 300 godzin w semestrze, zaś seminarzyści poświęcają tyleż godzin na studium własne. Należy zachowywać podane w niniejszym *Ratio studiorum* minima godzin kontaktowych. Z kolei ewentualne rozszerzenia programu (zarówno co do liczby godzin zajęć kontaktowych przeznaczanych na poszczególne przedmioty, jak i poprzez wprowadzanie dodatkowych przedmiotów) powinny być zawsze dokonywane w porozumieniu i za zgodą rektora

⁵⁰⁶ Jednostki dydaktyczne, w których studia trwają 10 lub 12 semestrów, powinny dokonać adaptacji w porozumieniu z rektorami zainteresowanych seminariów, uwzględniając podane w programie minima godzin kontaktowych.

⁵⁰⁷ Chodzi o godziny dydaktyczne, czyli jednostki trwające 45 minut.

seminarium oraz za wiedzą biskupa. W takich przypadkach nie wolno przekraczać progu 25 godzin kontaktowych w tygodniu (375 w semestrze).

A. Program studiów filozoficzno-teologicznych

424. Na studia filozoficzno-teologiczne powinny się składać następujące przedmioty (z zachowaniem uwag sformułowanych wyżej):

Uwaga: programy okresu propedeutycznego i okresu pastoralnego znajdują się niżej, w punkcie 4.

Przedmiot	wykład	ćwiczenia	konwersatorium	seminarium	ECTS	razem godzin
SUMY	1955	1330	30	195	360	3510
Filozofia	380	250	0	0	72	630
Wstęp do filozofii	15	15			3	
Logika	15	30			4	
Metodologia nauk/filozofia nauki	20	10			4	
Historia filozofii	60	60			13	
Teoria poznania/epistemologia	20	10			4	
Metafizyka/ontologia	50	10			7	
Filozofia Boga	20	10			4	
Filozofia człowieka	45	15			7	
Filozofia religii	20	10			4	
Etyka ogólna i stosowana (w tym bioetyka)	30	45			7	
Filozofia kultury, sztuki i techniki	20	10			4	
Filozofia społeczna i polityczna	20	10			4	
Filozofia przyrody i przyrodoznawstwa	45	15			7	
Pismo Święte	275	85	0	0	32	360
Wstęp do Pisma Świętego z elementami archeologii biblijnej	30				2	
Pięcioksiąg i księgi historyczne Starego Testamentu	45	15			5	
Księgi prorockie Starego Testamentu	45	15			5	

Księgi mądrościowe Starego Testamentu	20	10			3	
Ewangelie synoptyczne i Dzieje Apostolskie	45	15			5	
Pisma Janowe	30	15			5	
"Corpus Paulinum" i pozostałe listy Nowego Testamentu	30	15			4	
Teologia i hermeneutyka biblijna	30				3	
Wstęp do teologii	30				3	30
Liturgia	85	35	0	0	11	120
Liturgika fundamentalna	15				1	
Rok liturgiczny (z hagiografią) i Liturgia Godzin	15				2	
Sakramenty	20	10			3	
Eucharystia	20	10			3	
Sakramentalia i pobożność ludowa	15				1	
Liturgiczna posługa diakona		15			1	
Teologia dogmatyczna	160	80	0	0	26	240
O Bogu Jedynym i w Trójcy Osób	30	10			4	
Teologia stworzenia i antropologia teologiczna	15	15			4	
Chrystologia z soteriologią i pneumatologia	30	15			4	
Charytologia, eklezjologia, mariologia	30	15			6	
Sakramentologia, eschatologia	45	15			6	
Teologia sakramentu święceń	10	10			2	
Teologia fundamentalna	45	15			8	60
Teologia moralna	165	45	30	0	26	240
Teologia moralna fundamentalna	45	15			6	
Aretologia teologicznomoralna	30				4	
Moralność małżeńsko-rodzinna	30	15			5	
Bioetyka teologiczna			30		3	
Moralność życia społecznego	15				2	
Penitencja	45	15			6	

Teologia duchowości	65	10	0	0	11	75
Część 1	30				4	
Część 2	30				4	
Kierownictwo duchowe	5	10			3	
Teologia pastoralna	60	30	0	0	8	90
Teologia pastoralna fundamentalna	15				2	
Teologia pastoralna szczegółowa	30	15			3	
Duszpasterstwo rodzin	15	15			3	
Katechetyka i przygotowanie pedagogiczne do nauczania religii	195	135	0	0	28	330
Katechetyka fundamentalna	30				1	
Katechetyka materialna	15	15			2	
Katechetyka szczegółowa	30	15			2	
Dydaktyka i metodyka katechetyczna	15	30			2	
Psychologia ogólna	30				2	
Psychologia rozwojowa i wychowawcza	15	15			2	
Pedagogika	45	15			3	
Podstawy dydaktyki	15	15			2	
Emisja głosu		30			1	
Praktyka psychologiczno-pedagogiczna - w sumie 30 godzin praktyk pozytywnie ocenionych oraz 60 godzin omówień (po 30 godzin z zakresu psychologii i pedagogiki)					3	
Praktyka katechetyczna w szkole – w sumie 120 godzin praktyk pozytywnie ocenionych, w tym: - ciągła (minimum 30 godzin, z czego minimum po 15 godzin w szkole podstawowej i szkole ponadpodstawowej) - śródroczna (minimum 30 godzin, z czego minimum po 15 godzin w szkole podstawowej i szkole ponadpodstawowej)					8	
Misjologia	15				2	15
Katolicka nauka społeczna	30	30			6	60

Historia Kościoła	80	40	0	0	12	120
Historia Kościoła powszechnego – starożytność	15	10			3	
Historia Kościoła powszechnego – średniowiecze	15	10			2	
Historia Kościoła powszechnego – nowożytność	15	10			3	
Historia Kościoła powszechnego – współczesność	15	10			2	
Historia Kościoła w Polsce	20				2	
Patrologia	45	15			6	60
Prawo kanoniczne	100	20	0	0	12	120
Prawo kanoniczne – normy ogólne	20				2	
Prawo kanoniczne osobowe i prawo karne	20				2	
Prawo kanoniczne o ustroju Kościoła	20				2	
Prawo kanoniczne o sakramentach	20	10			3	
Prawo kanoniczne małżeńskie	20	10			3	
Ekumenizm	30				3	30
Religiologia i dialog międzyreligijny	30	15			4	45
Homiletyka	55	35	0	0	9	90
Homiletyka fundamentalna	30				2	
Homiletyka materialna i formalna	15	15			3	
Homiletyka szczegółowa	10	20			4	
Zarządzanie dobrami i prawo wyznaniowe	20	10			3	30
Sztuka kościelna	15				2	15
Socjologia	15				2	15
Edukacja medialna		30			2	30
Muzyka kościelna		90			6	90
Zasady muzyki		15			1	
Chorał gregoriański		15			1	

Tony psalmowe		15			1	
Obrzędy pogrzebu, dobór pieśni itd.		15			1	
Śpiewy Triduum Paschalnego i diakona		15			1	
Śpiewy mszalne i prawodawstwo z zakresu muzyki kościelnej		15			1	
Języki obce		360			20	360
Język nowożytny		120			7	
Język hebrajski		30			2	
Język grecki		30			3	
Język łaciński		180			8	
Seminarium magisterskie				180	30	180
Proseminarium				15	2	15
Egzamin magisterski („ex universa theologia”)					8	
Wykłady monograficzne	60				6	60
Teologia życia konsekrowanego	15				1	

B. Treści poszczególnych przedmiotów

Filozofia (wprowadzenie do nauczania filozofii dla kandydatów do presbiteratu)

425. W procesie integralnie potraktowanego przygotowania do presbiteratu istotną rolę na każdym poziomie i w każdym wymiarze tej formacji, zwłaszcza ludzkim i intelektualnym, odgrywa studium filozofii, urzeczywistniane przede wszystkim w formie dwuletniego etapu poprzedzającego studium teologii. Zakłada i rozwija ono kulturę intelektualną zdobytą na etapie nauczania ogólnokształcącego, pozwalając przewyciężyć właściwy współczesnej szkole sejentyzm, zawężający wizję ludzkiego poznania do nauk szczegółowych, głównie matematyczno-przyrodniczych. Odwołuje się też do studium propedeutycznego – odkrywającego bogactwo ludzkich aspiracji poznawczych i różnorodność form ich urzeczywistniania, uczącego krytycznego myślenia jako ładu intelektualnego (*recta ratio*), który zdobywa się w rzetelnie prowadzonej edukacji.

426. Studium filozofii ujmowane jest w obecnym *Ratio studiorum* nie tylko w aspekcie funkcjonalnym jako narzędzie formowania przyszłych ewangelizatorów, ale także ma odgrywać istotną rolę w niezbywalnym obowiązku kształtowania tożsamości osobowej seminarzysty jako człowieka – poprzez poszukiwanie prawdy o własnym istnieniu⁵⁰⁸. Studium

⁵⁰⁸ Zob. RFIS 158, 164.

to rozwija bowiem w sposób specjalistyczny (akademicki) pierwotne pytania ogólnoludzkie dotyczące celu i sensu ludzkiej egzystencji jak i właściwej drogi postępowania, począwszy od kształtowania umiejętności właściwego stawiania pytań i metodycznego odsłaniania tajemnicy ludzkiej egzystencji. Szanując prawo osoby ludzkiej do odkrywania siebie jako rozumnego i wolnego podmiotu, studium filozofii stymuluje autodeterminację w budowaniu dojrzałej i integralnej osobowości seminarzystów w ich świadomym i odpowiedzialnym działaniu, wymagającym rozumienia własnych problemów życiowych, a z czasem coraz bardziej złożonych problemów i sytuacji pastoralnych. W tym sensie, jak pisał Jan Paweł II, „[...] wiele jest dróg, którymi człowiek może zmierzać do lepszego poznania prawdy, a przez to czynić swoje życie coraz bardziej ludzkim. Wyróżnia się wśród nich *filozofia*, która ma bezpośredni udział w formułowaniu pytania o sens życia i w poszukiwaniu odpowiedzi na nie: jawi się ona zatem jako jedno z najwznioślejszych zadań ludzkości”⁵⁰⁹.

427. Pomagając człowiekowi zrozumieć, kim jest jako istota cielesno-duchowa, filozofia odsłania ujawniające się w różnej formie otwarcie na rzeczywistość transcendentną – od przekraczania siebie, poprzez doskonalenie siebie, aż po tworzenie dzieł kultury i więzi społecznych. W szczególności filozofia szuka i odkrywa Boga-Absolutnie jedynie jako źródło i fundament bytu, Pierwszą Przyczynę świata dostępnego nam w poznaniu, ale nade wszystko jako Osobę, Źródło prawdy, dobra i piękna. Stanowiąc ważny rodzaj poznania, obok poznania naukowego i religijnego, filozofia służy unifikacji ludzkiej wiedzy (źródłem tej jedności jest ostatecznie Stwórca człowieka). Pełni też funkcję pośredniczącą i konsolidującą pomiędzy specyficznymi sposobami poznania naukowego i religijnego – począwszy od ukazywania właściwej im specyfiki i autonomii, po stymulujące uczestnictwo w dialogu między nimi.

428. Wielość zadań właściwej formacji filozoficznej nakazuje troskę o integralność ekspozycji filozofii z poszanowaniem jej metodologicznej specyfiki oraz unikanie jej instrumentalnego traktowania jako tylko i wyłącznie elementu przygotowania do studium teologii. Ostatnia z wymienionych postaw groziłaby zawężeniem w doborze tematyki czy jednostronną preferencją któregoś z nurtów filozoficznych, wykorzystywanych na kolejnych etapach długich dziejów teologii.

429. Dwuletnia „solidna formacja filozoficzna, która jest niezbędna do odpowiedniego podjęcia studiów teologicznych”⁵¹⁰, oferuje nade wszystko specjalistyczne narzędzia w budowaniu najogólniejszej i pogłębionej wizji rzeczywistości. Dostarcza również teologii filozoficznej interpretacji faktów z zakresu nauk szczegółowych: „Odwołanie się do nauk przyrodniczych może być w wielu przypadkach użyteczne, ponieważ pozwala uzyskać pełniejszą wiedzę o przedmiocie studiów, nie należy jednak zapominać, że niezbędne jest tu pośrednictwo refleksji typowo filozoficznej, krytycznej i zdolnej wznieść się na odpowiedni poziom ogólności”⁵¹¹. Filozofia jest więc najpierw *ancilla hominis* i *ancilla fidei*, a dopiero w tej perspektywie *ancilla theologiae*.

430. Dwulecie filozoficzne pomaga zrozumieć filozoficzne inspiracje obecnej kultury, dominujące style myślenia czy aktualne aspiracje i zagrożenia występujące w życiu współczesnych społeczeństw. Odwołując się do zróżnicowanego dziedzictwa problemów, systemów i koncepcji, wdraża do dialogu poprzez naukę uważnego wsłuchiwanie się w charakterystyczne dla poszczególnych jego uczestników przekonania i stojące za nimi racje,

⁵⁰⁹ Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio*, 3.

⁵¹⁰ Franciszek, Konstytucja apostolska *Veritatis gaudium*, 74.

⁵¹¹ Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio*, 69.

ale też pomaga dokonać ich zobiektywizowanej oceny. Tym samym umożliwia krytyczny udział we współczesnej kulturze i w życiu społecznym, którego podstawowym elementem jest podejmowanie kompetentnej misji ewangelizacyjnej. Pełni ponadto ważną funkcję w budzeniu – przynajmniej w niektórych seminarzystach – zainteresowań naukowych jako jednego z niezastąpionych wymiarów misji Kościoła wobec świata. Skoro „Lud Boży jest pielgrzymem na drogach dziejów, szczerze i solidarnie towarzysząc mężczyznom i kobietom wszystkich narodów i wszystkich kultur, aby światłem Ewangelii oświecić pielgrzymowanie ludzkości ku nowej cywilizacji miłości”⁵¹², to „z misją ewangelizacyjną Kościoła, wypływając wręcz z jego tożsamości całkowicie dążącej do krzewienia autentycznego i integralnego rozwoju rodziny ludzkiej aż po jej definitywną pełnię w Bogu, ściśle związany jest szeroki i zróżnicowany system studiów kościelnych, rozwinięty w ciągu wieków przez mądrość Ludu Bożego pod przewodnictwem Ducha Świętego oraz w dialogu i rozeznawaniu znaków czasu i różnych form ekspresji kulturowej”⁵¹³.

431. Nie zaniedbując erudycyjnego wymiaru kształcenia w studium filozofii, najbardziej istotne jest kształtowanie „solidnej filozoficznej *forma mentis*”. Chodzi o „*habitus* umożliwiający myślenie, poznawanie i precyzyjne rozumowanie, a także podjęcie dialogu ze wszystkimi, z zachowaniem wyrazistej i wolnej od lęku postawy”⁵¹⁴. Sprawność ta jest bowiem niezbędna do „podjęcia dyskusji intelektualnej w społeczeństwach pluralistycznych, znacząco zagrożonych relatywizmem i wpływem ideologii, lub też w społeczeństwach pozbawionych autentycznej wolności”⁵¹⁵. Tak pojęte studium stanowi warunek rzetelnych studiów na dalszych etapach kształcenia akademickiego, jak również w ramach formacji permanentnej, w kształtowaniu osobistej samodzielności intelektualnej oraz w aktywności pastoralnej, zwłaszcza w odniesieniu do ewangelizacji wątpiących i niewierzących. Z tego powodu *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* zaleca troskę o zrozumienie samej specyfiki poznania filozoficznego przez studium metodologii filozofii⁵¹⁶.

432. W studium tym należy zadbać pierwszorzędnie o mądrościowy wymiar nauczanej filozofii, stąd – bez naruszania metodologicznej i treściowej specyfiki poszczególnych dyscyplin – trzeba wyakcentować jej wymiar metafizyczny, gdy „wychodząc poza dane doświadczalne [...] rozpatruje byt i jego właściwości, a poszukując pierwszej Przyczyny wszystkiego, wznosi się do poznania rzeczywistości duchowej”⁵¹⁷. Takie studium wzbudzi w seminarzystach „umiłowanie konsekwentnego poszukiwania prawdy, zachowywania jej i dowodzenia, przy równoczesnym ucziwym uznawaniu granic ludzkiego poznania”, a także w „ściślej łączności między filozofią a rzeczywistymi problemami życia”⁵¹⁸. Dlatego trzeba zatroszczyć się o ukazanie „związków między zagadnieniami filozoficznymi a tajemnicami zbawienia, badanymi przez teologię w wyższym świetle wiary”, a wobec dominacji subiektywizmu we współczesnej kulturze – dostrzec „rolę filozofii jako rękojmi owej «pewności prawdy», która sama może być podstawą osobistego i całkowitego oddania się Jezusowi i Kościołowi”⁵¹⁹.

⁵¹² Franciszek, Konstytucja apostolska *Veritatis gaudium*, 1.

⁵¹³ Tamże.

⁵¹⁴ Kongregacja Edukacji Katolickiej, *Dekret o reformie kościelnych studiów w zakresie filozofii*, 11.

⁵¹⁵ Tamże.

⁵¹⁶ Zob. RFIS 159.

⁵¹⁷ Kongregacja Edukacji Katolickiej, *Dekret o reformie kościelnych studiów w zakresie filozofii*, 4.

⁵¹⁸ OT 15; zob. RFIS 164.

⁵¹⁹ PDV 52; zob. RFIS 158.

433. „Jeśli chodzi o przedmioty do studiowania z zakresu filozofii, szczególną uwagę powinno się poświęcić filozofii systematycznej, która prowadzi do gruntownego i spójnego poznania człowieka, świata i Boga, gwarantując obszerną syntezę myśli i światopoglądów”⁵²⁰. Nic dziwnego, że „należy poświęcić należną uwagę teodycei i kosmologii, które wprowadzają w chrześcijańską wizję rzeczywistości”⁵²¹. Powinno się też właściwie zaprezentować „wiecznie żywe dziedzictwo filozoficzne, którego świadkami są wielcy filozofowie chrześcijańscy”⁵²², przedstawiając pochodzenie i rozwój najważniejszych tematów filozoficznych. To „żyzny teren do dialogu i relacji z niewierzącymi”⁵²³, pomagający ustrzec się „pokusy utożsamiania jednego tylko wybranego nurtu z całą filozofią”, nadawaniu „własnej wizji, niedoskonałej i zawężonej przez wybór określonej perspektywy, rangę interpretacji uniwersalnej”⁵²⁴. Jednak „wyróżnione miejsce” przypada myśli św. Tomasza z Akwinu, uznawanego nade wszystko za niezastąpionego mistrza w filozofowaniu ugruntowanym na metafizyce i otwartym na wiarę. To „szczególne uznanie, jakim Kościół darzy jego metodę i doktrynę, nie może być traktowane w kategoriach wyłączności, ale ma charakter «egzemplaryczny»”⁵²⁵.

434. Dwuletnie studium filozoficzne winno stanowić integralny zespół całościowo ujętego kursu filozofii – zawierający podstawowe dyscypliny filozoficzne, ukazujący ich swoistość metodologiczną i problemową oraz ich miejsce w całym kursie, a nadto odniesienia do zdobyczy nauk szczegółowych i odniesienia światopoglądowe. Należy łączyć podejście erudycyjne z problemowym, zaś dzięki zespoleniu wykładów i ćwiczeń dbać o nabycie gruntownej wiedzy, jak również kształtować ciekawość i samodzielność intelektualną. Ten zespół tematyczny obejmuje epistemologię jako naukę o naturze ludzkiego poznania oraz metafizykę jako dyscyplinę podstawową, na której gruncie jest omawiana problematyka z zakresu filozofii Boga, przyrody i człowieka, a następnie poszczególne wymiary specyficznie ludzkiej egzystencji – wymiar religijny i moralny, by ukazać człowieka jako podmiot i twórcę kultury, sztuki i techniki oraz życia społeczno-politycznego i gospodarczego. Studium dyscyplin systematycznych ma towarzyszyć nauczanie dyscyplin metafizycznych, oprócz będącej prawdziwym laboratorium odkryć i pomyłek historii filozofii, głównie logiki, metodologii nauk (filozofii nauki), w tym metodologii filozofii i teologii, co staje się łącznikiem do wstępu do teologii jako integralnego elementu dwuletniego studium z filozofii. Powracanie do analogicznych wątków w *quasi*-systemowym kontekście różnych dyscyplin filozoficznych wynika z troski o zapewnienie integralności w prezentacji problematyki właściwej poszczególnym dyscyplinom, a także z potrzeby zapewnienia integralności całego studium filozofii. Tak pogłębione podejście wynika też z dbałości o optymalne przyporządkowanie studium filozofii nauczaniu teologii, jednakowoż wprawdzie ma pomóc „głosić w sposób wiarygodny i zrozumiały dzisiejszemu człowiekowi orędzie ewangeliczne, podejmować z korzyścią dialog ze współczesnym światem i bronić z pomocą światła rozumu prawdziwości wiary, ukazując jej piękno”⁵²⁶.

435. Absolwent winien wykazać się umiejętnością integralnego rozumienia sensu pytań, a także ich kontekstu i założeń (np. zagadnienia metafizyczne, epistemologiczne,

⁵²⁰ RFIS 159.

⁵²¹ RFIS 160.

⁵²² RFIS 159.

⁵²³ RFIS 161.

⁵²⁴ Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio*, 4.

⁵²⁵ Kongregacja Edukacji Katolickiej, *Dekret o reformie kościelnych studiów w zakresie filozofii*, 12.

⁵²⁶ RFIS 116.

aksjologiczne, światopoglądowe), odróżniając elementy istotne od zmiennej szaty językowej. Powinien dbać o posługiwanie się terminami uprzednio sprecyzowanymi oraz dążyć do wniknięcia w wypowiedź interlokutora, odkrycia jego intencji, by – okazując szacunek i tolerancję wobec osobistych przekonań rozmówcy – nie zagubić równoczesnej troski o rzetelną ocenę poglądów. Absolwent powinien więc wykazać się wiedzą i sprawnościami niezbędnymi do podjęcia studiów teologicznych, a przede wszystkim przydatnymi w przyszłej działalności pastoralnej, wymagającej tyleż aktywności systematycznej (kazania, katecheza), co niekonwencjonalnych zachowań wobec wątpliwości i problemów zgłaszanych przez grupy czy indywidualnych wiernych, jak i osoby poszukujące prawdy, a nawet niechętne religii. Osoby te u duszpasterza będą szukać zrozumienia ważnych dla nich pytań doktrynalnych i egzystencjalnych oraz oczekiwać, by umiejętnie towarzyszył im w ich poszukiwaniach ideowych.

Wstęp do filozofii

30h kontaktowych (15h wykład i 15h ćwiczenia), 20-30h pracy własnej studenta, 3 ECTS

436. Służy zapoznaniu z podstawowymi informacjami na temat filozofii, jej specyfiki metodologicznej i merytorycznej, jej działów, problemów, terminologii i nurtów, a także wprowadzeniu w podstawowe umiejętności filozoficzne (stawianie pytań, analizowanie, rozróżnianie itp.) oraz w zrozumienie roli filozofii w kulturze i związku filozofii ze światopoglądem.

437. Zagadnienia szczegółowe:

- metafizyka: termin „filozofia”, działy filozofii, podstawowe koncepcje filozofii, relacje pomiędzy filozofią a innymi działami kultury (nauką, religią, sztuką) oraz światopoglądem;
- wybrane główne problemy filozofii, zwł. z zakresu metafizyki/ontologii (rodzaje bytów, przyczyna ich zaistnienia, istnienie i natura Boga), epistemologii (definicja wiedzy, natura prawdy, podstawowe kategorie semiotyki), antropologii (dusza a ciało, umysł a ciało), etyki (normy moralne i cel człowieka);
- wybrane główne nurty filozofii współczesnej: neotomizm, fenomenologia, egzystencjalizm, hermeneutyka, filozofia analityczna;
- współczesna filozofia polska: szkoła lwowsko-warszawska, fenomenologia Romana Ingardena, neotomizm o. Mieczysława A. Krąpca i Mieczysława Gogacza, personalizm Karola Wojtyły i filozofia dialogu ks. Józefa Tischnera;
- niektóre podstawowe umiejętności filozoficzne: pytanie, definiowanie, argumentowanie, rozróżnianie, analizowanie, dyskutowanie.

Logika

45h kontaktowych (15h wykład i 30h ćwiczenia), 80-105h pracy własnej studenta, 4 ECTS

438. Kurs logiki jako nauki poprawnego myślenia wyrażonego w określonym języku, niezbędnego w praktyce życiowej, a przede wszystkim jako narzędzia nauki, jest istotnym elementem przygotowania przyszłego prezbitera jako sprawnego nauczyciela i mądrego wychowawcy, który powinien posiadać umiejętność jasnego, precyzyjnego myślenia, rzeczowego, jednoznacznego, ścisłego mówienia i poprawnego uzasadniania, wolnego od błędów logicznych, a także rozpoznawania, wykazywania, charakteryzowania i nazywania tych błędów w wypowiedziach innych. W szczególności dostarcza narzędzi używanych do

konstruowania pojęć i sposobów uzasadniania twierdzeń naukowych, ukazuje znaczenie uporządkowanego, systematycznego i precyzyjnego myślenia o problemach i sposobach ich rozwiązywania. Pokazawszy naturę logiki i jej dynamikę rozwojową, należy przekazać wiedzę i sprawności w zakresie logiki właściwej (rozumianej wąsko), czyli logiki formalnej, jako teorii wnioskowania dedukcyjnego, a następnie istotnej w kształtowaniu szeroko pojętej kultury logicznej (logiki w znaczeniu szerszym), której fundamentalnym elementem jest semiotyka i retoryka oraz osobno potraktowana metodologia nauk.

439. Zagadnienia szczegółowe:

- pojęcie logiki i jej działy; historia logiki: logika tradycyjna a współczesna; jedność a pluralizm logiki; uniwersalna a lokalna obowiązywalność praw logiki;
- logika a inne nauki: metafizyka/ontologia, matematyka, nauki o poznaniu (psychologia, epistemologia, kognitywistyka); logika a teoria przekonań i tzw. krytyczne myślenie; logika a informatyka i inżynieria wiedzy;
- logika formalna:
 - ogólny i kwantyfikatory szczegółowy; znak równości; zdania, nazwy, predykaty i operatory; schematy formalne i schematy logiczne; tautologie i sprzeczne zbiory wyrażeń; formalne badanie poprawności wnioskowania; możliwość zastosowania logiki w filozofii i naukach szczegółowych;
 - elementy metalogiki: aksjomatyzacja i teoria aksjomatyczna; teoria sprzeczna, bezbłędna, trafna, pełna, rozstrzygalna; badanie teorii i ocena ich poznawczej wartości, logiczne relacje między teoriami; pojęcie, budowa i typy dowodu;
- elementy logiki ogólnej jako podstawa kultury logicznej:
 - semiotyka logiczna (logiczna teoria języka): pojęcie języka i typy języków; zasady słownego formułowania myśli, potrzeba jasności i precyzji, błędy w słownym przekazywaniu myśli; konstruowanie pojęć naukowych, typy definicji, warunki poprawności definicji, błędy w definiowaniu, dystynkcja, podział logiczny, klasyfikacja, systematyka, typologia; budowa i warunki poprawności pytania w rozwiązywaniu problemów; myślenie kierowane zadaniami, rozwiązywanie zadań; wypowiedzi opisowe, ocenne, normatywne, performatywne i ich funkcje;
 - elementy retoryki logicznej: uzasadnianie a argumentacja, perswazja i manipulacja; typy argumentacji; zasady perswazji językowej; chwytów erystycznych; zasady prowadzenia debaty (dyskusji).

Metodologia nauk/filozofia nauki

30h kontaktowych (20h wykład i 10h ćwiczenia), 70-90h pracy własnej studenta, 4 ECTS

440. Przedmiot ten wprowadza w rozumienie specyfiki dyskursu naukowego i przygotowuje do krytycznego udziału w tym dyskursie; wdraża do planowania i prowadzenia własnej aktywności naukowej. Wprowadzając w najważniejsze pojęcia i koncepcje dyskutowane w ramach współczesnej filozofii nauki należy uświadomić studentom specyfikę poznania naukowego, jego wartości poznawczej, jego uwarunkowania i ograniczenia, ukazać metodologiczne różnice zachodzące pomiędzy typami nauk, miejsce każdej z nich w systemie nauk, troszcząc się w szczególności o to, aby uzmysłowić specyfikę filozofii i teologii jako odrębnych typów poznania. Należy przedstawić relację nauki do innych dziedzin kultury z uwzględnieniem problematyki wiara-rozum i religia-nauka, a także miejsce nauki

w funkcjonowaniu współczesnych społeczeństw i państw, zwłaszcza jako istotnego elementu innowacyjnej gospodarki (tzw. społeczeństwo oparte na wiedzy).

441. Zagadnienia szczegółowe:

- historyczna zmienność i wieloznaczność terminu nauka oraz typy nauk o nauce (metodologia i filozofia nauki, naukoznawstwo, studia nad nauką i technologią); dzieje koncepcji nauki, zwł. współczesne rozumienie nauki;
- nauka a wiedza potoczna, światopogląd, ideologia;
- status metodologiczny nauki i jego wyznaczniki: przedmiot nauki, cele i problematyka nauki; uwarunkowania (filozoficzne, światopoglądowe; problem naturalizmu w nauce) i ograniczenia nauki (granice nauki); racjonalność, prawda i realizm w nauce; nauka a wartości (w tym etyka nauki); struktura i dynamika nauki;
- budowa i status poznawczy teorii naukowej: empiryczny wymiar nauki, hipoteza, model; wyjaśnianie (prawa nauki); rozumienie a interpretacja;
- metodologiczna charakterystyka różnych typów nauk: nauki formalne i realne; nauki dedukcyjne i indukcyjne; nauki przyrodnicze, humanistyczne (historyczne, kulturowe), społeczne (w tym statystyczne); nauki teoretyczne i praktyczne; technologia i technika; filozofia i teologia;
- wielość i jedność nauk: typologia nauk, integracja wiedzy i współpraca naukowo-badawcza, badania monodyscyplinarne i interdyscyplinarne / wielodyscyplinarne;
- miejsce i rola nauki w kulturze i społeczeństwie; status instytucjonalno-społeczny nauki.

Historia filozofii

120h kontaktowych (60h wykład i 60h ćwiczenia), 200-270h pracy własnej studenta, 13 ECTS

442. Systematyczne przedstawienie dziejów filozofii europejskiej z wyróżnieniem najbardziej charakterystycznych rozwiązań, zaznajomienie ze zmieniającymi się koncepcjami uprawiania filozofii, najbardziej wpływowymi postaciami, kategoriami filozoficznymi, problemami i ich rozwiązaniami (w aspekcie treściowym oraz metod argumentacji). Zwrócenie uwagi na światopoglądowe odniesienia filozofii, a więc na zakres i sposoby jej wykorzystania – zwłaszcza w budowaniu integralnej wizji człowieka i kształtowaniu podstaw kultury chrześcijańskiej, a także jako narzędzia teologii, warunkującego konstytuowanie jej zróżnicowanych metod. Wykład konwencjonalny i problemowy łączy tok chronologiczny z przedmiotowym, ukazując pluralizm przedstawianych ujęć, tak w zakresie zmiennej koncepcji filozofii, jak i jej głównych dyscyplin. Obok poszerzenia erudycji studenta, umożliwi kształtowanie sprawności formalnych, takich jak dociekliwość intelektualna (zwłaszcza na poziomie myślenia abstrakcyjnego) oraz umiejętność logicznego powiązania historycznie zmiennych pytań i odpowiedzi formułowanych w dziejach filozofii, ich związku z aktualną praktyką życiową. Uczy formułowania rzetelnej oceny bogatego spektrum stanowisk ujawniających się w dziejach filozofii i tropienia konsekwencji wynikających z przyjęcia określonych założeń merytorycznych i metodologicznych. Pomaga to w wypracowaniu osobistej wizji rzeczywistości oraz w kształtowaniu świadomości poszukiwania prawdy, gdziekolwiek się ona znajduje, a także aspektywności ludzkich wyników poznawczych i postawy szacunku wobec poglądów odmiennych. W tym kontekście istotną rolę odgrywają zwłaszcza rozbudowane ćwiczenia uczące poprawnej lektury i krytycznej analizy tekstów źródłowych, szukania genezy ich powstania i recepcji oraz stosowanej w nich argumentacji,

a w związku z tym dbałości o precyzję wypowiedzi. Mimo stosunkowo dużego czasu przeznaczonego na prezentację historii filozofii należy wyakcentować rozwiązania najbardziej charakterystyczne i wpływowe, a więc typy i nurty filozofowania, by dzięki rozumiejącej hermeneutyce uniknąć utrwalenia się obrazu dziejów filozofii jako mozaiki wykluczających się ujęć, a akcentując raczej ciągłość tradycji filozoficznej jako źródła współczesnego filozofowania.

443. Zagadnienia szczegółowe:

- geneza filozofii europejskiej, jej zasadnicza specyfika i swoistość wobec filozofii-światopoglądów w krajach dalekiego Wschodu, jej relacja do religii (mitu) oraz ówczesnej nauki;
- tradycja kosmologiczna i humanistyczna (sofiści); Sokrates i jego uczniowie ujęci w aspekcie kształtowania się metody i tematyki filozofii starożytnej, zwłaszcza w etyce (cynicy, cyrenaicy);
- kształtowanie się dyscyplin filozoficznych: filozofia przyrody a metafizyka (pitagorejczycy, Heraklit, Parmenides, Demokryt);
- poglądy Platona oraz specyfika, rozwój i znaczenie tradycji platońskiej w dziejach filozofii;
- poglądy Arystotelesa oraz specyfika, rozwój i znaczenie tradycji arystotelesowskiej w dziejach filozofii;
- specyfika i znaczenie szkół filozoficznych w dziejach filozofii, znaczenie filozofii jako swobodnego zracjonalizowanego światopoglądu oraz jej praktycyzm (filozofia jako sztuka życia czy ćwiczenie duchowe) w tradycji greckiej (stoicyzm, epikureizm, sceptycyzm) rzymskiej (praktycznie zorientowany eklektyzm Cyserona oraz filozoficzno-religijna synteza Plotyna);
- filozofia chrześcijańska: inkulturacja chrześcijaństwa w kulturze grecko-rzymskiej, cechy swoiste (problematyka osoby) oraz geniusz św. Augustyna;
- kształtowanie się kultury filozoficznej średniowiecza, dynamizm w zakresie tematyki filozoficznej: encyklopedyzm, Jan Szkot Eriugena, kształtowanie się metody scholastycznej i infrastruktury uniwersyteckiej oraz ich znaczenia dla teologii – spór dialektyków z antydialektykami oraz o uniwersalia, św. Anzelm z Canterbury, Abelard;
- drogi i formy recepcji arystotelizmu: awerroizm łaciński, tradycja dominikańska (św. Albert Wielki, oryginalna synteza św. Tomasza) i franciszkańska (św. Bonawentura, bł. Duns Szkot, Wilhelm Ockham);
- miejsce filozofii w kulturze renesansu: filozofia humanistyczna, platonizm, nowożytny arystotelizm chrześcijański (druga scholastyka);
- ideał nowożytnej *science* (Franciszek Bacon, Galileusz, Isaac Newton);
- nowożytny racjonalizm, zwł. René Descartes’a, i jego opozycja Blaise’a Pascala; systemy racjonalistyczne i ich światopoglądowe odniesienia (Baruch Spinoza, Gottfried Wilhelm Leibniz);
- nowożytny empiryzm: epistemologia z konsekwencjami światopoglądowymi: destrukcja metafizyki i etyki normatywnej (John Locke, David Hume);
- kultura filozoficzna oświecenia i jej odniesienia światopoglądowe: oświecenie radykalne i szukanie równowagi (oświecenie chrześcijańskie, Thomas Reid i Immanuel Kant);
- idealizm na przykładzie racjonalizmu Georga Wilhelma Friedricha Hegla i woluntaryzmu Arthura Schopenhauera;

- pozytywistyczna koncepcja nauki oraz jej konsekwencje filozoficzne i światopoglądowe: August Comte i John Stuart Mill, ewolucjonizm i scjentyzm, neopozytywizm i filozofia analityczna (Ludwik Wittgenstein); filozofia naukowa i naturalizm (marksizm, Alfred North Whitehead), filozofia umysłu;
- odnowa maksymalistycznie pojętej filozofii; filozofia życia (Fryderyk Nietzsche, Henri Bergson), pragmatyzm (Charles Sanders Peirce, William James), ruch neoscholastyczny i formy neotomizmu;
- fenomenologia (Edmund Husserl, Max Scheler, Edyta Stein, Roman Ingarden);
- formy współczesnego humanizmu: egzystencjalizm (Jean Paul Sartre, Karl Jaspers, Gabriel Marcel), personalizm (Emmanuel Mounier, Jacques Maritain, Karol Wojtyła), filozofia dialogu (Martin Buber, Emmanuel Levinas);
- konsekwencje filozoficzne i światopoglądowe antyfundamentalizmu (antyfundacjonizm): hermeneutyka i strukturalizm, postmodernizm (Michel Foucault, Jacques Derrida) i neopragmatyzm (Richard Rorty).

Teoria poznania/epistemologia

30h kontaktowych (20h wykład i 10h ćwiczenia), 70-90h pracy własnej studenta, 4 ECTS

444. Filozoficzna analiza podstaw i granic wartości ludzkiego poznania, prezentacja różnorodności jego form, perspektywy jego jednolitości i organicznej jedności. Kształtowanie rzetelnych umiejętności poznawczych: uświadamiania sobie i doskonalenia własnych czynności poznawczych, rozróżniania kompetencji aktów poznawczych oraz ich wartościowania (oceny aktów dokonanych i powinnościowego planowania aktów nowych), zbliżania się do celu poznania, jakim jest prawda i unikania błędów lub tylko ograniczeń poznawczych, przy poszukiwaniu jego oczywistości i odsłanianiu jego wątpliwych założeń.

445. Zagadnienia szczegółowe:

- definicja filozoficznej nauki o poznaniu, jej przedmiot, metoda, cel, problematyka; koncepcje epistemologii/teorii poznania oraz jej relacje z innymi dyscyplinami filozoficznymi i pozafilozoficznymi (zwłaszcza z psychologią, filozofią umysłu i kognitywistyką);
- problem możliwości teorii poznania; idea poznania wyróżnionego (oczywistość, samoświadomość);
- sceptycyzm: dzieje, odmiany, argumenty, krytyka; sceptycyzm a fallibilizm i krytycyzm;
- rodzaje czynności i wytworów poznawczych (wiedza): poznanie bezpośrednie a pośrednie, natura i rodzaje doświadczenia; struktura percepcji i jakości zmysłowe; intuicja intelektualna, przekonania;
- źródła poznania: wersja psychologiczna (empiryzm genetyczny – natywizm); wersja metodologiczna: aposterioryzm – aprioryzm; wiedza syntetyczna – wiedza analityczna; wiedza przedmiotowo konieczna;
- racjonalizm – irracjonalizm: racjonalizm epistemologiczny a racjonalizm metafizyczny; poznawcze zalety rozumu (intelektu); kryterium intersubiektywnej komunikowalności i kontrolowalności; argumenty irracjonalistów; racjonalizm scjentyistyczny i niescjentyistyczny, skrajny i umiarkowany; rozum a wiara;
- autorytet epistemiczny: definicja, niezbędność i ograniczenia autorytetu, warunki jego prawomocności (intersubiektywna sprawdzalność i wiarygodność) i typy; autorytet religijny;

- realizm – idealizm a internalizm – eksternalizm;
- prawda: koncepcja klasyczna (formuła, problemy, eksplikacje, interpretacje) i koncepcje nieklasyczne (koherencyjna, ewidencyjna, pragmatyczna, zgody powszechnej); problem (bez)względności prawdy, prawda a adekwatność;
- uzasadnienie: pojęcie i modele uzasadnienia epistemicznego – fundacjonalizm/fundamentyzm a koherentyzm; sposoby i stopnie uzasadniania przekonań;
- typy wiedzy: klasyczna a naukowa (*science*); natura poznania religijnego.

Metafizyka/ontologia

60h kontaktowych (50h wykład i 10h ćwiczenia), 115-150h pracy własnej studenta, 7 ECTS

446. Specyfika poznania metafizycznego, jako szczególnego rodzaju poznania, jego fundamentalnej roli w rozumieniu rzeczywistości jako najbardziej ogólnego sposobu widzenia rzeczywistości w wymiarze strukturalnym i dynamicznym oraz jego mądrościowy charakter przedstawiony poprzez wskazywanie przyczyn ostatecznych rzeczywistości, by odkryć jej sensowność. Różne koncepcje metafizyki, zwłaszcza jej relacja do ontologii, współczesna metafizyka realistyczna (metafizyka bytu realnie istniejącego) i sposoby jej uprawiania. Metafizyka jako narzędzie formułowania racjonalnej wizji rzeczywistości i jej rola dla innych dziedzin poznania, głównie klasycznej teologii.

447. Zagadnienia szczegółowe:

- koncepcje metafizyki klasycznej;
- specyfika poznania metafizycznego, metody wyodrębniania przedmiotu metafizyki, sposoby wyjaśniania i uzasadniania, zwłaszcza przyczynowego i analogicznego poznania rzeczywistości;
- przedmiot poznania metafizycznego i metoda jego wyodrębnienia;
- powszechne (transcendentalne) właściwości bytów, czyli bycie rzeczą (treściowo określonym), jednym (wewnętrznie niesprzecznym), odrębnym, nośnikiem prawdy, dobra i piękna;
- metafizyczne prawa bytowania rzeczy: prawo tożsamości, niesprzeczności, wyłączonego środka, racji bytu, celowości i integralności;
- struktura bytu, czyli metafizyczne złożenia bytowe: materia i forma, akt i możliwość, substancja i przypadłość oraz istota i istnienie;
- dynamizm rzeczywistości, czyli przemienność, tożsamość i przygodność rzeczy w formie analizy przyczyn rzeczy;
- zagubienie metafizyki w tradycji pozytywistycznej, jej współczesne odrodzenie w filozofii analitycznej, odwołujące się do osiągnięć poznania naukowego (*science*) i centralnych kategorii logiki oraz jej współczesna kontestacja jako dyscypliny podstawowej (paradygmatycznej);
- wybrane współczesne modyfikacje w rozumieniu centralnych tez metafizycznych, zwłaszcza w zakresie koncepcji substancji, przyczynowości oraz statusu wartości.

Filozofia Boga

30h kontaktowych (20h wykład i 10h ćwiczenia), 70-90h pracy własnej studenta, 4 ECTS

448. Zaznajomienie z problematyką dotyczącą przekonań teistycznych w rozumieniu funkcjonującym w kręgu kultury chrześcijańskiej oraz formami ich uprawomocnienia jako warunku wyjaśnienia rzeczywistości i sensowności ludzkiej egzystencji oraz podstawy ładu

w zakresie kultury i życia społeczno-politycznego. Teoretyczna i praktyczna kontestacja tezy teistycznej w odniesieniu do poznania istnienia i natury Boga, zwłaszcza w formie agnostycyzmu i ateizmu. Ukazanie specyfiki i znaczenia racjonalnego ugruntowania przekonań religijnych jako podstawowego elementu tzw. *praeambula fidei* (przedprozy wiary), niezbędnego elementu uwiarygodnienia wiary religijnej, w szczególności ugruntowanego na Objawieniu judeochrześcijańskim i rozwijanego w tradycji Kościoła katolickiego. Wykład obejmuje kwestię poznania tego, że Bóg istnieje, kwestię natury Boga i relacji Bóg – świat. Prezentuje krytycznie ważniejsze nurty z zakresu teologii naturalnej i właściwe im metody uzasadnienia funkcjonujące w różnych kręgach kultury chrześcijańskiej, przede wszystkim zalecane przez encyklikę *Fides et ratio*⁵²⁷.

449. Zagadnienia szczegółowe:

- status filozofii Boga i jej związek z innymi dyscyplinami filozoficznymi, zwłaszcza z metafizyką, antropologią i filozofią religii; podstawowa terminologia filozoficzno-religijna; epistemologiczno-metodologiczna specyfika przekonań religijnych (przedfilozoficzne poznanie Boga, nieoczywistość prawomocności tezy teistycznej, redukcyjny charakter wyjaśniania z zakresu teologii naturalnej);
- specyfika i przyczyny kontestacji poznawczej i metafizycznie pojętej tezy o istnieniu Boga, czyli agnostycyzmu i ateizmu: wymiar egzystencjalny (np. Bóg a zło), epistemologiczny, metodologiczny, metafizyczny, moralny, kulturowo-społeczny; specyfika i formy tzw. nowego ateizmu;
- istnienie Boga:
 - argumentacja ontologiczna w ujęciu św. Anzelmia, jej nowożytne rozwinięcie (Kartezjusz, G.W. Leibniz) oraz współczesne dyskusje w filozofii analitycznej;
 - argumentacja indukcyjna, zwłaszcza w kręgu nauk przyrodniczych (dowód fizyko-teologiczny I. Newtona) i z wybranych osiągnięć współczesnej kosmologii, argument kumulatywny Richarda G. Swinburne’a;
 - argumentacja antropologiczno-aksjologiczna: argument ideologiczny, eudajomologiczny, deontologiczny, tzw. szósta droga J. Maritaina;
 - argumentacja z doświadczenia religijnego i afektywne poznanie Boga;
 - argumentacja metafizyczna, zwłaszcza tzw. pięć dróg św. Tomasza z Akwinu;
- natura Boga: możliwość poznania Boga, atrybuty Boże;
- relacja Bóg – świat: transcendencja i immanencja Boga w świecie; wyjaśnienie w kategoriach partycypacji, panteizm, panenteizm.

Filozofia człowieka

60h kontaktowych (45h wykład i 15h ćwiczenia), 115-150h pracy własnej studenta, 7 ECTS

450. Ukazuje bogactwo i swoistość fenomenu człowieka oraz jego zróżnicowanych ujęć, interpretacji, ze szczególnym uwzględnieniem wątków mających odniesienia światopoglądowe, zwłaszcza sformułowanych w kręgu antropologii chrześcijańskiej, jako fundament pedagogiki i antropologii teologicznej. Sygnalizując perspektywę sformułowaną na gruncie antropologii przyrodniczej i kulturowej, ujmuje człowieka w aspekcie filozoficznym na płaszczyźnie ludzkiej natury (fenomenologia człowieka) i bytu osobowego (metafizyka

⁵²⁷ Zob. Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio*, 74.

człowieka). Umożliwia zdobycie orientacji w zakresie dziejów antropologii oraz jej współczesnych tendencji, formując umiejętność rozpoznawania, charakteryzowania i oceny poszczególnych koncepcji, ich uwarunkowań historycznych, założeń i konsekwencji dla obrazu człowieka, zwłaszcza w aspekcie niebezpieczeństwa różnych form redukcjonizmu. Dostarcza przesłanek do analiz etycznych oraz przygotowuje do ugruntowanego na Objawieniu judeochrześcijańskim ujęcia człowieka jako przedmiotu różnych dyscyplin teologicznych.

451. Zagadnienia szczegółowe:

- przyrodniczy, kulturowy i filozoficzny charakter antropologii: przedmiot, metody, cele, zastosowania – antropologia filozoficzna a antropologie: przyrodnicza, kulturowa, teologiczna;
- orientacje i kierunki w dziejach antropologii: starożytna antropologia kosmocentryczna, antropologia teocentryczna starożytności chrześcijańskiej i średniowiecza, antropocentryzm nowożytny; redukcjonizm pozytywistyczny i formy jego przewyciężenia (humanistyka);
- współczesne orientacje i kierunki w antropologii: przegląd stanowisk (antropologie fenomenologiczne, antropologie egzystencjalistyczne, antropologie personalistyczne, antropologie przyrodnicze – w tym tzw. antropologia fizyczna), antropologie psychologiczne (zwłaszcza psychoanaliza i jej rozwój), psychologia humanistyczna, antropologie społeczno- i kulturocentryczne (zwłaszcza ewolucjonizm, funkcjonalizm, dyfuzjonizm i konfiguracjonizm oraz antropologia kognitywna i symboliczna);
- chrześcijańska antropologia filozoficzna: inspiracje i założenia – człowiek jako jedność psychiczno-duchowa; metafizyczny fundament ludzkiej natury; inne ujęcia ludzkiej „natury”, m.in. gender, posthumanizm i transhumanizm;
- pochodzenie, cielesność i (nie)śmiertelność człowieka, przyrodnicze ujęcie pochodzenia człowieka: antropogeneza, pochodzenie człowieka w perspektywie dialogu nauki i religii, znaczenie ludzkiej cielesności, płciowość człowieka, przygodność bytu ludzkiego, zagadnienie sensu ludzkiej egzystencji;
- pozamaterialne wymiary ludzkiej natury: psychika, uczucia, świadomość, rozum, umysł, sumienie, moralność, w szczególności istnienie i natura duszy ludzkiej (duchowość i nieśmiertelność);
- podmiotowy wymiar ludzkiej osoby (człowiek jako „ja” osobowe) i jej przymioty, zwłaszcza w aspekcie ludzkiej wolności (główne rozumienia ludzkiej wolności; wolna wola a inne władze człowieka, uwarunkowania ludzkiej wolności, praktyka wolności i odpowiedzialność człowieka);
- człowiek i wartości: znaczenie wartości w ludzkim życiu, ludzkie odniesienia do prawdy, ludzkie poszukiwanie dobra, zagadnienie piękna, filozoficzna problematyka miłości;
- człowiek i jego otoczenie: człowiek jako istota dialogowa (język i komunikacja), jako istota historyczna i społeczna (jednostka/osoba i społeczeństwo ludzkie), jako twórca (praca i kultura);
- [tutaj jedynie zasygnalizować, a szerzej przedstawić w filozofii religii:] człowiek jako istota religijna: geneza ludzkiej religijności, znaczenie odniesień religijnych w ludzkim życiu, doświadczenie religijne, antropologia mistyki.

Filozofia religii

30h kontaktowych (20h wykład i 10h ćwiczenia), 70-90h pracy własnej studenta, 4 ECTS

452. Zapoznanie ze specyfiką oraz osiągnięciami i ograniczeniami nauk o religii, a także z historią badań nad religią (zwłaszcza nurtami filozofii religii) i specyfiką postaw wobec religii. Ukazanie istoty religii, jako wieloaspektowo ujawniającego się sposobu życia człowieka, w formie osobowej i dynamicznej relacji człowieka do osobowo rozumianego Boga, która umożliwia najpełniejszą aktualizację bytu ludzkiego. Filozoficzne wyjaśnienie/usprawiedliwienie zjawiska religii przez odwołanie się do ontycznej struktury rzeczywistości (w szczególności do istnienia Boga, jako najdoskonalszego w wymiarze istoty i istnienia osobowego korelatu relacji religijnej), a także do struktury i dynamiki człowieka, jako bytu osobowego o charakterze przygodnym, spotencjalizowanym i otwartym na Boga. Epistemologiczna charakterystyka przekonań religijnych, w szczególności w aspekcie ich prawdziwości, traktując religię katolicką jako religię modelową (paradygmatyczną). Rozwijając aspektywnie ustalenia metafizyki, zwłaszcza filozofii Boga i filozofii człowieka, filozofia religii pozwala dostarczyć dogodnego instrumentarium dla teologii i apologii religii.

453. Zagadnienia szczegółowe:

- metodologiczny status nauk o religii oraz typy i osiągnięcia nauk o religii (antropologia, psychologia, socjologia i teologia religii);
- dziejowo doniosłe interpretacje religii i jej kontestacje;
- główne nurty we współczesnej filozofii Boga: fenomenologia, filozofia analityczna, francuska filozofia religijna, hermeneutyka, filozofia dialogu, filozofia klasyczna – augustynizm i tomizm;
- metafizyczne ujęcie istoty religii;
- metafizyczne wyjaśnienie/usprawiedliwienie religii: przedmiotowe i podmiotowe;
- religia w kontekście życia osobowego;
- religia a kultura i polityka;
- filozoficzna analiza przekonań religijnych oraz ich religijnego uprawomocnienia (Objawienie i Tradycja);
- filozoficzna ocena doktrynalnej wartości różnych religii (naturalizm, pluralizm, ekskluzywizm, inkluzywizm);
- religia a alternatywne ruchy religijne.

Etyka ogólna i stosowana (w tym bioetyka)

75h kontaktowych (30h wykład i 45h ćwiczenia), 100-135h pracy własnej studenta, 7 ECTS

454. Ukazanie moralności jako jednego z podstawowych wymiarów egzystencji i natury człowieka. Zapoznanie z problematyką etyczną, którą podejmowali myśliciele różnych epok i nurtów filozoficznych w kręgu kultury europejskiej (euroatlantyckiej) oraz przygotowanie do analizy i świadomego wyboru postaw wobec współczesnych problemów i sytuacji moralnych jako filozoficzny fundament teologii moralnej. Zapoznanie z podstawowymi kierunkami etycznymi oraz specyfiką problemów moralnych i argumentacji stosowanej w etyce (prezentując przedmiot etyki, jej stosunek do dyscyplin pokrewnych, zwł. do teologii moralnej, oraz główne nurty myśli etycznej – od starożytności po czasy współczesne). Systematyczna prezentacja podstawowych zagadnień etycznych w duchu personalizmu funkcjonującego w

kręgu kultury chrześcijańskiej, zwłaszcza dorobku św. Tomasza z Akwinu, oraz aktualne problemy etyczne, głównie z zakresu bioetyki.

455. Zagadnienia szczegółowe:

– status metodologiczny i historia etyki:

– zagadnienia wstępne: specyfika dobra moralnego, definicja etyki, różnica pomiędzy etyką normatywną a etyką opisową (w tym zwłaszcza znaczenie psychologii i socjologii moralności), etyka a filozofia (zwłaszcza filozofia człowieka), etyka a teologia moralna (w tym doniosłość podstawowych intuicji moralnych w etycznej doktrynie chrześcijaństwa), norma moralności jako kryterium odróżniania dobra i zła moralnego, etyka a metaetyka (w tym kognitywizm a nonkognitywizm/akognitywizm);

– historia myśli etycznej: od sofistów i Sokratesa, poprzez Platona, Arystotelesa, stoików, myśl epikurejską, św. Augustyna, św. Tomasza z Akwinu, I. Kanta, utilitaryzm, etykę marksistowską, egzystencjalizm, sytuacjonizm etyczny, współczesną etykę cnót, aż po personalizm, zwłaszcza K. Wojtyły, z podkreśleniem istotnych idei i ich wkładu w dzieje myśli etycznej;

– zagadnienia systematycznie prezentowanej etyki normatywnej:

– etyka ogólna a etyka stosowana, znaczenie kazuistyki, ogólny charakter norm moralnych a skomplikowanie szczegółowych sytuacji, znaczenie autorytetu i samowychowania w kształtowaniu właściwych postaw moralnych;

– czyn i jego specyfika, decyzja i proces jej kształtowania; wolność a konieczność i przymus, przeszkody ograniczające świadomość i wolność ludzkich czynów;

– spór o normę moralności (eudajmonizm, deontologizm, personalizm), specyfika i zasadność personalizmu etycznego; Bóg jako ostateczna norma moralności, jako źródło oraz cel ostateczny i sens ludzkiego życia;

– źródła moralności czynu (tzw. *fontes moralitatis*): cel przedmiotowy, cel podmiotowy, okoliczności; dobroć a słuszność czynu; cel a środki doń prowadzące;

– prawo naturalne i jego struktura (za św. Tomaszem z Akwinu), skłonności naturalne człowieka i ich etyczne znaczenie, prawo naturalne a prawo stanowione, prawa człowieka, przemiany moralne a przemiany obyczajowe; czy i w jakim sensie możliwy jest postęp moralny?;

– sumienie jako praktyczny akt rozumu w opozycji do sprowadzania sumienia do manifestacji emocji (D. Hume) lub nacisku zewnętrznego (S. Freud); sumienie aktualne i habitualne, sumienie jako subiektywnie ostateczna norma moralności (obowiązywalność sumienia błędnego?); błędy sumienia; znaczenie „złotej reguły”, wychowanie sumienia, sumienie a autorytet (boski i ludzki); relatywizm a tolerancja, klauzula sumienia;

– cnoty (w ujęciu Arystotelesa i św. Tomasza z Akwinu); cnoty kardynalne i przyporządkowanie im innych cnót (cnoty integralne, gatunkowe, pokrewne); szczególne znaczenie cnoty roztropności jako „woźnicy cnót” oraz miłości jako *forma virtutum*; sprawiedliwość i jej odmiany;

– grzechy i wady, klasyfikacja grzechów (aktów moralnie złych), grzech a błąd, grzechy (wady) główne; charakter moralny;

– etyka społeczno-polityczna i gospodarcza;

– idea etyk zawodowych i jej ważniejsze formy;

- bioetyka: podstawowe informacje z biologii na temat początków i procesu dojrzewania ludzkiej istoty w łonie matki aż do momentu narodzenia; życie ludzkie jako wartość podstawowa i ochrona poczętej ludzkiej istoty; problem eutanazji, samobójstwa, kary śmierci; troska o zdrowie a eugenika w perspektywie transhumanizmu;
- inne współczesne problemy moralne zrodzone w perspektywie m. in. kryzysu demograficznego, ubóstwa a globalizmu, imigracji, rasizmu, religijnie i kulturowo ugruntowanego terroryzmu, kryzysu rodziny, gender, homoseksualizmu, pedofilii.

Filozofia kultury, sztuki i techniki

30h kontaktowych (20h wykład i 10h ćwiczenia), 70-90h pracy własnej studenta, 4 ECTS

456. Wprowadzenie w rozumienie istoty kultury i jej podstawowych gałęzi, z wyakcentowaniem problematyki rozumienia człowieka jako twórcy kultury, a także znaczenia kultury dla człowieka w wymiarze indywidualnym i społecznym. Omówienie sztuki i techniki służy zrozumieniu ambiwalentnego znaczenia ludzkich wytworów kulturowych. Efektem tych zajęć powinien być *habitus*, w formie zrozumienia natury twórczości kulturowej, zwłaszcza artystycznej i technicznej, uwrażliwienie na jej rolę w życiu indywidualnego człowieka i społeczeństw, pomoc w wypracowaniu umiejętności ocen zróżnicowanych form i dzieł kultury w świetle podstawowych wartości ludzkich, zwłaszcza wypracowanych w kulturze chrześcijańskiej, ale także zgodnego z paradygmatami prawdy, dobra i piękna „poruszania się” we współczesnym pluralizmie kulturowym i cywilizacji naukowo-technicznej. W tej formie przedmiot dostarcza aspektynego instrumentarium dla zajęć z zakresu teologii moralnej i duchowości, a także w procesie wdrażania do praktyki kerygmatycznej.

457. Zagadnienia szczegółowe:

- nauki o kulturze i sztuce: filozofia kultury, filozofia sztuki a estetyka; historia i konserwacja sztuki; nauki przyrodnicze (zwł. neuronauki) a nauki o kulturze; filozoficzne i społeczne studia nad nauką i technologią (STS), czyli nad tzw. technonauką;
- źródła, istota i działy kultury jako szczególnego przejawu aktywności ludzkiej: twórczość jako owoc i wyraz osoby ludzkiej oraz szczególne „miejsce” (nisza kulturowa) jej rozwoju;
- podmiotowe znaczenie kultury jako aktywności ludzkiej osoby, zwł. kultura jako wyraz transcendencji osoby ludzkiej;
- pierwiastki uniwersalne i lokalne w kulturze: pluralizm kultur, kultury narodowe;
- religijne źródła i formy kultury; humanizm kultury chrześcijańskiej;
- kultura a moralność: etyczne kryteria kultury; ideologizacja i upolitycznienie sztuki;
- kultura intelektualna: informacja, środki masowego przekazu; wiedza, nauka, filozofia, mądrość;
- kultura masowa a wartości;
- sztuka jako rodzaj poznania („prawda artystyczna”); język sztuki: symbol, metafora, fikcja;
- natura twórczości artystycznej: naśladownictwo i kreacja; estetyczne kryteria oceny sztuki oraz wychowanie do kultury artystycznej (estetycznej);
- *sacrum* i bluźnierstwo w sztuce;
- technika: od rozumu instrumentalnego do sztucznej inteligencji; moralne i społeczne uwarunkowania technologii i techniki: cywilizacja naukowo-techniczna.

Filozofia społeczna i polityczna

30h kontaktowych (20h wykład i 10h ćwiczenia), 70-90h pracy własnej studenta, 4 ECTS

458. Ukazanie natury, roli (szanse i zagrożenia) różnorodności przejawów życia społecznego, politycznego i gospodarczego jako ważnych wymiarów egzystencji i aktywności ludzkiej. Ukazanie współczesnych realiów w tych wymiarach na tle ich długich dziejów. Ujęcie ich w perspektywie moralnej oraz dostarczenie narzędzi do ich oceny w perspektywie aksjologii ukonstytuowanej w kręgu kultury chrześcijańskiej. Stymulowanie rozwoju społecznego *habitus* jako pojętej indywidualnie i w sposób zorganizowany wrażliwości i odpowiedzialności społecznej. Dostarczenie instrumentarium dla teologii moralnej i katolickiej nauki społecznej.

459. Zagadnienia szczegółowe:

- nauki o życiu społeczno-politycznym i gospodarczym: filozoficzne, humanistyczne, społeczne (socjologia), socjobiologia, ekonomiczne;
- społeczna natura człowieka; osoba a społeczność (swoista immanencja człowieka w życiu społecznym a jego transcendencja wobec społeczeństwa); główne interpretacje życia społecznego: socjologizm, liberalizm, anarchizm, nacjonalizm, rasizm, konserwatyzm, republikanizm, komunitaryzm, personalizm chrześcijański;
- typy społeczności; główne instytucje społeczne: rodzina, naród, państwo, społeczność ogólnoludzka;
- prawo naturalne a porządek prawny; prawa człowieka; sprawiedliwość i miłość;
- dzieje polityki: starogrecka idea *politei*, średniowieczny organicyzm, *bonum commune* i hierarchia społeczna; indywidualistyczne i pragmatyczne rozumienie polityki jako skutecznej sztuki rządzenia (renesansowy i współczesny makiawelizm); idea umowy społecznej; utopie nowożytnie i współczesne; formy rządów autorytarnych i totalitaryzmów (faszyzm, narodowy socjalizm, komunizm); globalizm;
- formy, struktura oraz funkcje i atrybuty państwa; struktury ponadnarodowe a suwerenność polityczna, gospodarcza i kulturowa poszczególnych państw; dziedziny aktywności państwa: obronność, ład wewnętrzny, oświata i szkolnictwo, służba zdrowia i opieka społeczna;
- społeczeństwo obywatelskie; demokracja formalna i partycypacyjna; tożsamość narodowa a patriotyzm; wolontariat; sport;
- etyczna i światopoglądowa neutralność sfery publicznej; sekularyzacja i desekularyzacja współczesnych społeczeństw;
- własność jako element konstytutywny społeczeństw i państw; formy własności i społeczne obowiązki własności; kapitał ludzki; natura pracy ludzkiej i jej ochrona; instytucje bankowe i ubezpieczeniowe;
- współczesne wyzwania społeczne: demografia, ubóstwo, konsumpcjonizm, feminizm, *gender*, migracje, terroryzm, pokój a wojna, zagrożenia ekologiczne, kolonializm i neokolonializm kulturowy.

Filozofia przyrody i przyrodoznawstwa

60h kontaktowych (45h wykład i 15h ćwiczenia), 115-150h pracy własnej studenta, 7 ECTS

460. Przedmiot prezentuje główne zagadnienia filozoficzne dotyczące własności i natury świata materialnego w kontekście osiągnięć nauk przyrodniczych. Uzyskany w ten sposób filozoficzno-przyrodniczy obraz świata stanowi podstawę dla dalszego studium nad jego naturą

w perspektywie ustaleń teologicznych i pozwala na zharmonizowanie go z właściwie interpretowanym przekazem biblijnym w ramach teologii stworzenia i teologii objawienia. Strukturę całości zajęć wyznaczają trzy główne obszary tematyczne: (1) przyrodoznawstwo; (2) filozofia przyrodoznawstwa; (3) filozofia przyrody. Zagadnienia dotyczące przyrodoznawstwa stanowią podstawę dla prezentacji tematów z zakresu filozofii przyrodoznawstwa i filozofii przyrody zgodnie z przyjętym podstawowym założeniem, że obecnie nie można prawidłowo rozumieć świata materialnego, abstrahując od ustaleń nauk przyrodniczych oraz bez właściwego pojmowania ich statutu epistemiczno-metodologicznego. Ze względu na to, że studia z zakresu filozofii są ukierunkowane na zdobycie formacji teologicznej (a także duszpasterskiej) i dostosowane do jej wymagań, całość wykładu służy ukazaniu istotnych wątków dotyczących światopoglądowego kontekstu nauk przyrodniczych, związków przyrody z ludzką działalnością oraz uwypukleniu zagadnienia relacji między naukowo-przyrodniczym i teologicznym obrazem świata. Studium to pozwala uzyskać najważniejsze informacje na temat aktualnego przyrodniczego (naukowego) obrazu świata i filozoficznych aspektów jego rozumienia; rozpoznać specyfikę problemów i dyskusji filozoficznych dotyczących przyrody oraz zależności (komplementarność) pomiędzy naukowym, filozoficznym i teologicznym obrazem świata. Dostarcza narzędzi do krytycznej oceny jednostronnego postrzegania rzeczywistości w duchu naturalizmu, materializmu i scjentyzmu.

461. Zagadnienia szczegółowe:

- fenomen nauk przyrodniczych i ich znaczenie dla obrazu świata: historyczne spojrzenie na rozwój przyrodoznawstwa; obraz świata w najważniejszych współczesnych teoriach naukowych; nauka a postęp i zagrożenia cywilizacyjne;
- filozofia przyrody i filozofia przyrodoznawstwa w kontekście innych nauk filozoficznych, nauk przyrodniczych i teologii: przedmiot, metoda, specyfika, cele, zarys historii rozwoju, wzajemne relacje;
- filozofia poznania naukowo-przyrodniczego: charakterystyka metody nauk przyrodniczych i ich status poznawczy, hipoteza naukowa, teoria naukowa, model naukowy, główne koncepcje i stanowiska w filozofii nauk przyrodniczych, naturalizm i redukcjonizm nauk przyrodniczych, realizm i antyrealizm;
- przyrodniczo-filozoficzna problematyka materii, czasu i przestrzeni: koncepcje bytu materialnego; dawne i współczesne koncepcje czasu i przestrzeni;
- przyrodniczo-filozoficzna problematyka kosmologii: struktura wszechświata, pochodzenie i rozwój wszechświata, modele kosmologiczne;
- przyrodniczo-filozoficzna problematyka zjawisk i natury mikroświata: zarys fizyki kwantowej, główne problemy filozoficzne dotyczące zjawisk fizyki kwantowej;
- przyrodniczo-filozoficzna problematyka życia biologicznego: fenomen i istota życia; pochodzenie życia; ewolucja życia;
- zagadnienie prawidłowości zjawisk przyrody w świetle ustaleń współczesnego przyrodoznawstwa i filozofii przyrody: wyjaśnianie naukowe a filozoficzne, prawa przyrody, determinizm, indeterminizm, przypadek, celowość, cud;
- przyrodnicze i filozoficzne aspekty ekofilozofii: człowiek jako element przyrody, przyroda a świat wartości, kryzys ekologiczny i możliwości jego przezwyciężenia;
- światopoglądowy kontekst przyrodoznawstwa: główne historyczne i współczesne spory i dyskusje na styku przyrodoznawstwo – teologia; kształtowanie się i współczesne

stanowiska dotyczące relacji nauka – religia; teologiczne znaczenie działalności naukowej; naukowy a religijny obraz świata materialnego.

Teologia (wprowadzenie do nauczania teologii dla kandydatów do presbiteratu)

Teologia i tożsamość presbitera

462. Teologia wyrasta z doświadczeń Kościoła. Mierzy się z tajemnicą Boga i rozumieniem człowieka w jej świetle. Św. Augustyn mówił o *secretum Dei*, które powinno czynić wierzących *intentos*, to znaczy skierowanymi do Boga, uważnymi i zaangażowanymi w Jego dzieło. Św. Anzelm mówił o *intellectus fidei* i że *fides quaerens intellectum*. Św. Tomasz z Akwinu mówił o potrzebie *scientia salutis*, która łącząc harmonijnie *revelatio* i *ratio*, pozwala wierzącemu w Kościele wzrastać w wierze i mądrości, a tym samym zbliżać się do celu ostatecznego. Św. Bonawentura mówił o „poszerzaniu” i „rozwijaniu” wiary za pośrednictwem teologii jako najwyższej nauki. Dzisiaj chętnie mówimy o wierze jako źródle sensu i o teologii jako sposobie ukazywania go człowiekowi – misyjnym i apologetycznym zarazem. Gdy mówimy o teologii, łączymy ją ściśle i integralnie z filozofią, która wzmacnia i obiektywizuje język teologiczny, oczyszcza i kształtuje jego pojęcia oraz pozwala odczytywać i interpretować sytuację duchową kolejnych czasów.

463. Wymienione aspekty wyrastające z doświadczenia wiary i tradycji kościelnej staramy się dzisiaj łączyć w nauczaniu teologii. W ciągu wieków stały się one bogactwem Kościoła, konstytuując teologię jako naukę oraz sposób formowania i ożywiania obecności wierzących w Kościele i świecie. Należy pamiętać, że teologia kształtowała się jako nauka w służbie duszpasterstwu, tym samym formowała tożsamość pasterzy. Nadal należy uprawiać ją w tym duchu. Kościół, zwłaszcza w dziedzinie formacji wiernych, na pierwszym miejscu presbiterów, potrzebuje teologii jako nauki, która kształtuje jego tożsamość i jego aktywność pastoralną, a także sposób jego twórczej obecności w świecie i zaangażowania w jego sprawy. Teologia i filozofia w najgłębszym znaczeniu tworzą kulturę wiary, a tym samym służą zarówno tajemnicy zbawienia, jak i utrwalaniu integralnej racjonalności w życiu człowieka, broniąc go przed popadnięciem w bałwochwalstwo.

464. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na powołanie teologa, który nie tylko przekazuje wiedzę teologiczną, ale jest także wychowawcą i duszpasterzem – zwłaszcza presbiterów – za pośrednictwem zgłębianej i przekazywanej wiedzy. Także sama wiedza teologiczna powinna dzisiaj odznaczać się pewnymi cechami, które z jednej strony nawiązują do tradycji, ale z drugiej odnoszą się także do ducha naszych czasów. Aby wzmocnić wymiar formacyjny nauczania i studiowania teologii, a zwłaszcza pokazać jej tak zwany „wymiar praktyczny”, należy zauważyć i pokazać jej ścisły związek z doświadczeniem duchowym, z którego wyrasta i do którego prowadzi. Wymiar praktyczny teologii urzeczywistnia się także na poziomie inkulturacji wiary, która jest pilnym zadaniem stawianym całemu Kościołowi, zwłaszcza teologii i duszpasterstwu.

465. Studium teologii w relacji do formacji presbiterów domaga się pogłębionego opisu tożsamości opartej na sakramencie święceń oraz uwzględnienia, że ma on prowadzić do uzyskania takiej samoświadomości wyświęconego, by potrafił tę tożsamość przeżywać i pogłębiać, a także bronić jej – tak wobec wyzwań sekularyzacyjnych, jak wobec osobistych kryzysów. Wynika z tego konieczność wprowadzenia do studium teologii w seminariach osobnego przedmiotu poświęconego teologii święceń. Powinien on spełniać rolę niejako

architektoniczną w stosunku do całego studium teologii, ukazując jej sens eklezjalny i pastoralny.

Rola teologa i teologii w formacji i posłudze prezbiterów

466. Teolog pełni służebną, ale też niezastąpioną i niezbywalną rolę w stosunku do Kościoła szukającego swojej tożsamości i kształtującego tożsamość wiernych należących do różnych stanów. Dlatego Kościół nie może żałować środków zaangażowanych w rozwój teologii ani nie może nie poświęcać dla nauki najlepszych ludzi. Oto najważniejsze aspekty posługi teologa:

467. *Rozumienie słowa Bożego.* Teologia wyrasta z potrzeby coraz głębszego rozumienia słowa Bożego skierowanego do człowieka, aby poznał prawdę, a więc słowa zrozumiałego. Rozumienie wychodzi od wiary, zgodnie z tym, co mówili ojcowie Kościoła i teologowie średniowieczni: „Jeśli nie uwierzycie, nie zrozumiecie”. Nie wyrasta z chęci podporządkowania sobie słowa Bożego czy zamknięcia go w ramach racjonalności, ale wyrasta z miłości i jest nią ożywiane, aby w końcu dojść do oglądania Boga i kosztowania Jego miłości. Słowo Boże powinno być „niejako duszą świętej teologii”⁵²⁸. Z punktu widzenia formacji i posługi prezbiterów trzeba także podkreślić, że chodzi o słowo Boże obecne, przeżywane i wyjaśniane (zwłaszcza w liturgii).

468. *Lud Boży, Urząd Nauczycielski Kościoła i teologowie.* Słowo Boże nie jest własnością teologa, ale jest zbawczym darem, którym żyje cały Kościół, wspólną łaską daną do przeżywania w komunii z innymi. Słowo Boże i komunია z nim poprzedzają także Urząd Nauczycielski Kościoła, który – jak teologowie – stanowi część ludu Bożego. Urząd Nauczycielski i wszyscy wierzący potrzebują teologów, a teologowie realizują swoją tożsamość w służbie ludowi Bożemu w komunii z Urzędem Nauczycielskim. Chodzi o zadanie i charyzmat w służbie słowu Bożemu, a przez nią – w służbie samemu Jezusowi Chrystusowi, Synowi Bożemu i Zbawicielowi.

469. *Filozofia* nie tylko jest wstępnym ćwiczeniem rozumu i poszukiwaniem rozumienia tego, co w ciągu wieków powiedział człowiek o Bogu, sobie i świecie, ale wpisuje się integralnie w badania teologiczne, oczyszczając i kształtując pojęcia, prowadząc do krytycznego identyfikowania nurtów myślowych i zjawisk kulturowych. Pokazuje więc „środowisko”, w którym żyje człowiek, a tym samym otwiera drogi głoszeniu słowa Bożego, które zawsze zwraca się do człowieka posiadającego już pewne samorozumienie.

470. *Teologia „otwarta”.* Słowo Boże dane Kościołowi jest światłem teologii i źródłem jej wolności, a tym samym pozostaje w służbie wolności, do której wyzwolił nas Chrystus (por. Ga 5, 1). Urząd Nauczycielski Kościoła jest dla teologii punktem odniesienia i jakby jej „zaczynem”, dlatego jego głos musi być wnikliwie słuchany i autentycznie rozumiany, zwłaszcza w formacji prezbiterów, którzy powinni posługiwać w ścisłej łączności z Urzędem Nauczycielskim Kościoła i być jego głosem wśród wierzących. Z tej racji powinni posiadać odpowiednią znajomość nauczania kościelnego, jego rozwoju historyczno-kulturowego, a także opanować posługiwanie się zasadami jego interpretacji i duszpasterskiego rozeznania. Otwartość na rozumienie i ufne wprowadzanie w życie nauczania Magisterium powinna być rysem charakterystycznym teologii nauczanej w seminariach.

471. Ścisła więź teologii z Urzędem Nauczycielskim Kościoła nie może jednak ograniczać jej wyłącznie do bronienia i komentowania wypowiedzi Magisterium. Teologia powinna być

⁵²⁸ DV 24.

otwarta na nowe problemy, zjawiska i wyzwania, ponieważ w nich urzeczywistnia się dzieło zbawienia. Teolog powinien być prekursorem krytycznego rozumienia świata i tego rozumienia powinien uczyć, ponieważ słowo Boże pozostaje światłem, które oświeca każdą epokę i każde nowe zjawisko. „Nauczycieli teologii można porównać do architektów, ponieważ badają i nauczają, jak inni mogą osiągnąć zbawienie dusz”⁵²⁹. Takimi „architektami” mają być przebiterzy w pełnieniu swojej posługi, dlatego powinni osiągnąć konieczną do tej roli sprawność intelektualną poprzez studium filozofii i teologii.

472. *Teologia owocem studium*. Teologia jako nauka jest owocem wytrwałego, otwartego i solidnego studium. Można wprawdzie osiągnąć intuicyjne poznanie rzeczy Bożych za pośrednictwem doświadczenia, jednak teologia jest „sądem, do którego dochodzi się przez studium i badania”⁵³⁰. W tym znaczeniu teologia domaga się od nauczyciela i studenta postępowania metodycznego, wytrwałości i poświęcenia, które nie przynoszą łatwej satysfakcji.

473. Teologia jest *scientia fidei*, dlatego domaga się pogłębiania wiary, modlitwy, solidnego i konsekwentnego wysiłku ascetycznego. Bez dyscypliny intelektualnej i odpowiednio przystosowanej formacji duchowej, zarówno w dziedzinie systematycznej i historycznej, jak i w dziedzinie praktycznej, nie ma żywych, konkretnych i profetycznych rezultatów, których się od teologii oczekuje. Nie pojawiają się jednak one szybko i nie zawsze od razu spotykają się z wdzięcznym przyjęciem w Kościele. Z tej racji teologia dla nauczyciela i dla ucznia jest szkołą ewangelicznej cierpliwości, pokory i darmości, skromności i umiaru, nieufania łatwej reklamie, ograniczania własnej ambicji i cierpliwych prób zrozumienia innych. Tym samym teologia jest także szkołą świętości.

„Intencja” teologii: obiektywność tajemnicy Boga i Jego dzieła zbawczego

474. Trzeba teraz zwrócić uwagę na „intencję”, która ożywia pracę teologa w Kościele i zapewnia jej „użyteczność”. Podkreślenie wagi intencji jest istotne, jeśli teologia ma służyć formacji przebiterów. Intencja decyduje o zaangażowaniu i nastawieniu teologii na działania w Kościele i świecie.

475. *Konieczność teologii i jej narzędzia*. Gdy św. Tomasz z Akwinu stwierdza, że akt wiary nie zatrzymuje się na formułach (*enuntiabile*), ale dąży do komunii z „rzeczywistością” (*res*), odnosi się także do teologii, która jest wprawdzie „mową o Bogu”, ale jej obiektywne dążenie sięga dalej – do samego Boga. Ten sam św. Tomasz podkreśla, że teologia należy do nauk „podporządkowanych”, czerpiących swoje zasady z nauk wyższych. Teologia jest nauką zależną od „wiedzy Boga i świętych”, u których dyskurs przeszedł już w „ogład”, czyli uszczęśliwiająca komunie z „rzeczywistością”⁵³¹.

476. Dyskurs teologiczny jest konieczny; są konieczne pojęcia, definicje, syntezy, dzięki którym rozwija się myśl i następuje komunikacja. Jest konieczna logika, psychologia, historia i cały zestaw nauk o człowieku i społeczeństwie. Nieodzowny jest także zestaw obrazów i metafor, gdy odzwierciedlają one jakoś Misterium Boga. Jest konieczne mówienie i milczenie, siedzenie i klęczenie, doskonalenie warsztatu naukowego i dojrzewanie motywacji. Jest konieczne stałe powracanie do „pierwszych prawd”, aby weryfikować własną tożsamość i misję oraz formułowane w jej ramach propozycje i programy duszpasterskie.

⁵²⁹ Tomasz z Akwinu, Quodl. 1, 7, 2.

⁵³⁰ Tomasz z Akwinu, *Summa theologiae*, I, 1, 6, ad 3.

⁵³¹ Tamże, I, 1, 2.

477. Wspomniane narzędzia i środki są elementem teologii i jej przekazu ze względu na obiektywność tajemnicy Boga i Jego dzieła zbawczego. Nie wystarczy o Nim opowiadać, nawiązując do osobistych doświadczeń – co stało się, niestety, swoistą modą i w formacji seminaryjnej, i w duszpasterstwie. Podkreślanie obiektywności danych Objawienia, których odczytywaniu służy naukowa teologia, jest wyjątkową potrzebą chwili. Oznacza to między innymi szukanie dialogu interdyscyplinarnego, aby zbliżyć filozofię i teologię do innych nauk. Oznacza to także podjęcie wysiłku metodologicznego, aby ugruntować naukowość teologii tak, by mogła w ich kontekście komunikować prawdę, którą otrzymuje z Objawienia i którą ma przekazywać.

478. *Nauka „konkretna”*. Słowo Boże nie ogranicza się do komunikowania prawdy, czyli do formuł doktrynalnych. Jest ono wydarzeniem, faktem, darem, propozycją, powołaniem itd. Objawienie jest ukazaniem Boga – Trójcy Przenajświętszej – i darem Bożym, Synem Bożym, który stał się człowiekiem. U początku wszystkiego jest zamysł Boży, zamysł „konkretny” – jest wola, która zaprasza i czeka na odpowiedź. Zaś teologia jest konkretna w tym znaczeniu, że jest świadoma, iż słowo Boże nie objawiło i nie przekazało „czegoś” dotyczącego rzeczywistości, ale oświeca całą i każdą rzeczywistość. Nie ma niczego poza perspektywą słowa Bożego, niczego „autonomicznego”, czyli takiego, co byłoby wyłączone z tej perspektywy, a tym samym i z teologicznego namysłu.

479. Wynika z tego, że wierzący i teolog posiadają wyjątkowe kompetencje, które odnoszą się do zamysłu Bożego, jego poznania i jego wyrażania. Niemniej także filozofia, która autentycznie interpretuje rzeczywistość, dotyka tego świata stworzenia i zbawienia oraz dokonuje jego otwarcia na to, co transcendentne, a co teolog poznaje na gruncie objawienia Bożego. Z tej racji teologia uznaje pomocniczość i „służebność” wszystkich innych dziedzin nauki.

Doświadczenie duchowe w teologii

480. Człowiek został stworzony przez Boga jako interlokutor Jego słowa, jako cel Jego zbawczego udzielania się i jako Jego wypełnienie. Wiara jest odpowiedzią na tę inicjatywę Bożą, a teologia jest rozwinięciem i uzasadnieniem tej wiary. W pewnym sensie zatem każdy wierzący stosujący do słowa Bożego swoją inteligencję, poświęcający się mu, podziwiający je oraz rozprawiający o nim, jest teologiem. Teologia jest rozumieniem słowa Bożego w Kościele i zapalem w stosunku do niego.

481. Studiować i nauczać teologii oznacza posłuszenie poddać się słowu Bożemu, doświadczać tajemnicy, przyjmując ją w wierze z miłością. Takie są kluczowe elementy tożsamości „doktora” w Kościele i „uwarunkowanie” jego aktywności nauczycielskiej. Wszystko ostatecznie wyrasta z przekonania, że słowo Boże rzeczywiście jest skierowane do człowieka wierzącego jako dar. Tylko w oparciu o takie przekonanie mówienie o Bogu nie jest mówieniem próżnym.

482. Teologia jest nauką, ale jest także wysiłkiem duchowym. Dlatego jej studiowanie i nauczanie domaga się pogłębianej nieustannie duchowości. Oznacza to też konieczność uzupełnienia tradycyjnego wykładu neoscholastycznego o teologię patrystyczną i monastyczną, o teologię afektywną i mistyczną, o mistagogię, o odniesienie do życia liturgicznego, o kształtowanie umiejętności dzielenia się doświadczeniami duchowymi itd. Nie da się tego zrealizować bez uczynienia ze wspólnoty studiów wspólnoty wiary, w której intelektualny wymiar formacji łączy się ściśle z duchowym, nim jeszcze przejdzie w pastoralny.

Inkulturracja wiary

483. Głoszenie Objawienia jest głószaniem Jezusa Chrystusa przeznaczonego dla wszystkich ludzi, miejsc, czasów i kultur. Uznanie transcendencji i niezmienności słowa Bożego, które ma być głószone w swojej integralności, oznacza jednak, że jego przekazywanie ma być połączone z inkulturracją. Jeśli słowo Boże jest dla człowieka i jeśli Syn Boży stał się człowiekiem, to wymiar ludzki, kulturowy i historyczny należy do Objawienia w sposób istotny, a tym samym trzeba z niego nieustannie zdawać sobie sprawę. Kultura stała się pośrednikiem słowa Bożego. Ewangelizacja wszystkich narodów, zgodnie z nakazem Chrystusa, zakłada integralne głószenie słowa Bożego, wydarzenia Jezusa Chrystusa, ale ma się to dokonywać na sposób nieustannie odnawiany i przystosowany, w formie zrozumiałej dla adresatów, przy uwzględnieniu ich wrażliwości, ich języka i ich kultury. Zadanie nie jest łatwe – zwłaszcza w kontekście szybkości zmian zachodzących w kulturze oraz faktycznie kształtującej się wielokulturowości. Ewangelia domaga się zastosowania, czeka na interpretację w zależności od sytuacji, chociaż nie może być sprowadzone do tych sytuacji. To zadanie najpierw dla teologów, a potem dla duszpasterzy, których studium teologii ukształtuje. Z tej racji nauczanie teologii nie może abstrahować od kwestii inkulturracji, jej zadań i trudności, szans i możliwości – ich uwzględnianie jest kluczowym wyzwaniem dla studium teologii w ramach formacji do prezbiteratu i w działalności duszpasterskiej.

Wstęp do teologii

30h kontaktowych (30h wykład), 45-60h pracy własnej studenta, 3 ECTS

484. Przedmiot ma służyć zrozumieniu natury teologii jako ludzkiej refleksji w świetle Objawienia, wskazać na jej znaczenie dla przekazu wiary, życia Kościoła oraz osobistego życia seminarzysty i w przyszłości prezbitera. Szczególną uwagę poświęcić należy teologicznej teorii poznania: przemowie Boga poprzez objawienie naturalne i nadprzyrodzone, wierze – jako odpowiedzi na Objawienie itd., a następnie omówić kwestie metodologiczne.

Uwaga dotycząca prowadzenia zajęć: przy omówieniu źródeł teologii należy zwrócić uwagę na ich hierarchię oraz relację do danych pochodzących z osobistego doświadczenia.

485. Zagadnienia szczegółowe:

- pojęcie i natura teologii;
- specyfika poznania teologicznego i jego relacja do innych typów poznania;
- historia teologii (dzieje metarefleksji teologicznej);
- metody w teologii;
- źródła teologii (charakterystyka i zasady hermeneutyczne);
- podział dyscyplin teologicznych (oraz dyscyplin pomocniczych);
- typy, style, szkoły w teologii (przeгляд historyczny).

Pismo Święte

486. Studium Pisma Świętego w ramach formacji do prezbiteratu ma na celu przyczynienie się do ukształtowania w kandydacie postawy słuchania słowa Bożego, zarówno w odniesieniu do siebie osobiście, jak i w kontekście eklesjalnym, wspólnotowym. Ma się to dokonać poprzez zapoznanie studenta z aktualną wiedzą z zakresu nauk biblijnych oraz wdrożenie go w umiejętność wykorzystywania tej wiedzy do interpretacji tekstów Pisma Świętego. Chodzi zwłaszcza o umiejętność poprawnego odczytywania tekstów w ich oryginalnych

kontekstach, czyli rozumienia sensu wyrazowego, historycznego, będącego fundamentem wszelkich innych, bardziej subiektywnych form lektury. W tym sensie studium przedmiotów biblijnych ma stanowić swoistą obiektywizującą przeciwwagę dla tendencji przeakcentowujących znaczenie osobistej intuicji w odczytywaniu słowa Bożego. Unikać jednak należy takiej dominacji materiału dydaktycznego przez treści wypracowane w ramach studiów historycznych, która przesłaniałaby teologiczny charakter i przesłanie ksiąg biblijnych. Istotne jest przede wszystkim wydobycie tego, co w danej tradycji lub księdze Bóg mówi o sobie, człowieku i świecie („danych” Objawienia) i temu podporządkowany powinien być wykład meta-zagadnień.

Wstęp do Pisma Świętego z elementami archeologii biblijnej

30h kontaktowych (30h wykład), 20-30h pracy własnej studenta, 2 ECTS

487. Zagadnienia szczegółowe:

- wprowadzenie do Biblii jako historycznego objawiania się Boga, które zapisali w formie literackiej ludzie wybrani przez Niego i obdarowani Jego Duchem;
- dzieje refleksji nad tym, co sprawia, że niektóre teksty starożytne są Pismem Świętym oraz współczesna systematyzacja rozważań wokół kwestii natchnienia biblijnego, a zwłaszcza jego istoty, zakresu, skutków i znaczenia dla interpretacji Biblii;
- rozumienie najważniejszych cech Pisma Świętego: jedności, prawdziwości i świętości; prezentacja historycznego kształtowania się zbiorów tekstów Pisma Świętego oraz konsekwencji tego procesu: powstawanie kanonów z ich wewnętrzną strukturą i zewnętrznymi granicami; historyczno-literacki wymiar kanonu Biblii oraz jego znaczenie teologiczne; literatura apokryficzna w relacji do ksiąg kanonicznych oraz do czasów rzeczywistego jej powstawania;
- charakterystyka sposobów dotarcia do tekstu w postaci oryginalnej oraz omówienie znaczenia wariantów i przekładów dla jego interpretacji: języki, postacie i dzieje tekstu oryginalnego Biblii; jej starożytne przekłady i parafrazy; zasady krytyki tekstu (kryteria zewnętrzne i wewnętrzne); rola w egzegezie edycji krytycznych oraz dawnych i współczesnych przekładów; konieczność interpretacji tekstów biblijnych z uwzględnieniem: zasad wynikających z zależności sensu tych tekstów od warunków historycznych ich powstania i ich gatunków literackich; reguły ich odczytywania w tym samym Duchu, w którym zostały one napisane (zarówno w odniesieniu do ich sensu historycznego, jak i do ich aktualnego miejsca oraz znaczenia w życiu i misji Kościoła); hermeneutyka biblijna jest omówiona w związku z hermeneutykami ogólną i teologiczną;
- klasyczne traktaty wstępne uzupełnia wprowadzenie do źródeł (archeologicznych i literackich) dla badań środowiska Biblii (w zakresie geografii Starożytnego Wschodu i basenu Morza Śródziemnego oraz ich historii religii i politycznej). Dane pochodzące z tych źródeł są przywoływane w ramach wykładów i ćwiczeń poświęconych poszczególnym tekstom biblijnym.

Pięcioksiąg i księgi historyczne Starego Testamentu

60h kontaktowych (45h wykład i 15h ćwiczenia), 65-90h pracy własnej studenta, 5 ECTS

488. Zagadnienia szczegółowe:

- wstęp do Pięcioksięgu (Tory) i ksiąg historycznych – w sensie dokumentu historycznego, dzieła literackiego oraz świadectwa zarówno dziejów zbawienia, jak i odpowiedzi człowieka na objawienie Boże;
- dzieje formacji tekstów i znaczenie ich miejsca w świętych Pismach Izraela (w kanonach hebrajskim i greckim);
- zarys badań nad genezą Pięcioksięgu z klasycznym ujęciem teorii źródeł oraz z nowszymi hipotezami o jego formacji i redakcji;
- wykład wprowadza do lektury: tekstów o początku i pradziejach ludzkości oraz historii patriarchów i wyjścia; ponadto ukazuje rozwój teologii przymierza (od Noego do przymierza synajskiego) oraz omawia trzy kodeksy (przymierza w Wj 20–23; świętości w Kpł 17–26; deuteronomiczny w Pwt 12–26);
- systematyczna introdukcja do ksiąg historycznych składa się ze wstępów szczegółowych do poszczególnych ksiąg (obejmujących zagadnienia historyczne, literackie i teologiczne), ujętych w zbiorach, które przedstawiają: historię deuteronomiczną (Joz, Sdz, 1-2 Sm, 1-2 Krl); historię kronikarską (1-2 Krn, Ezd, Ne), historię ksiąg historyczno-dydaktycznych (Rt, Tb, Jdt, Est) oraz historię wystąpienia Machabeuszów (1-2 Mch);
- ćwiczenia wprowadzają do stosowania różnych etapów i metod egzegezy; w ich ramach teksty są przedmiotem lektury, która adekwatnie odkrywa prawdy w historycznych świadectwach objawienia Bożego w związku z twierdzeniami nauk humanistycznych, społecznych i przyrodniczych; kryterium wyboru tekstów przeznaczonych na ćwiczenia jest też ich znaczenie dla wspólnych tematów dwóch głównych części Biblii w celu ukazania potrójnej relacji między tymi częściami: ciągłości, jej braku oraz nowości.

Księgi prorockie Starego Testamentu

60h kontaktowych (45h wykład i 15h ćwiczenia), 65-90h pracy własnej studenta, 5 ECTS

489. Zagadnienia szczegółowe:

- księgi prorockie na tle dziejów Izraela (od VIII do II wieku przed Chr.);
- podobieństwa i różnice między profetyzmem biblijnym a analogicznymi fenomenami w świecie starożytnym;
- kształtowanie się tekstów prorockich i znaczenie ich miejsca wśród świętych Pism Izraela (w kanonach hebrajskim i greckim);
- systematyczne wprowadzenie do ksiąg prorockich, podążając za czasem działalności poszczególnych proroków, przedstawia kwestie (historyczne, literackie i teologiczne) dotyczące całości poszczególnych ksiąg lub ich głównych części w grupach: proroków przedwygnaniowych – działających w VIII wieku (Oz, Am, Mi, Iz 1–39) oraz w VII wieku (m. in. Ha, So); proroków okresu wygnania (m. in. Jr, Ez, Iz 40–55); proroków czasu powygnaniowego (m. in. Iz 56–66; Jl, Za, Ml). Wykład ponadto wyróżnia teksty apokaliptyczne w Księgach Prorockich (Iz 24–27; Dn) oraz charakteryzuje ich treść teologiczną i formę literacką na tle apokaliptyki judaizmu okresu Drugiej Świątyni;
- ćwiczenia wprowadzają do stosowania różnych etapów i metod egzegezy; w ich ramach teksty są przedmiotem lektury, która zwraca szczególną uwagę na: związek pierwotnego

orędzia prorockiego z historią; relektury inspirowane kolejnymi wydarzeniami w dziejach Izraela; treści związane z rozwojem soteriologii; ich ponowne odczytanie w Nowym Testamencie oraz w żywej tradycji Kościoła w świetle osoby i dzieła Chrystusa; kryterium wyboru tekstów przeznaczonych na ćwiczenia jest też ich znaczenie dla wspólnych tematów dwóch głównych części Biblii w celu ukazania potrójnej relacji między tymi częściami: ciągłości, jej braku oraz nowości.

Księgi mądrościowe Starego Testamentu

30h kontaktowych (20h wykład, 10h ćwiczenia), 45-60h pracy własnej studenta, 3 ECTS

490. Zagadnienia szczegółowe:

- zarys dziejów formacji tekstów mądrościowych w związku z historią Izraela oraz znaczenie ich miejsca w jego świętych Pismach (w kanonach hebrajskim i greckim);
- ukazanie różnic i podobieństw w odniesieniu do literatury mądrościowej ościennych kultur i cywilizacji;
- ogólne wprowadzenie do kwestii literackich: rozróżnienie gatunków literackich w zbiorze wraz z ich Sitz im Leben (zwłaszcza w Ps); środki literackie (typowe dla poezji hebrajskiej i przejmowane w tekstach od niej zależnych); wpływy hellenistyczne (w warstwie gramatycznej, leksykalnej, semantycznej oraz retorycznej); systematyczne wprowadzenie do ksiąg mądrościowych (Hi, Ps, Prz, Koh, Pnp, Mdr, Syr) przedstawia kwestie historyczne, literackie i teologiczne;
- wykład koncentruje się na niektórych tematach teologicznych: rozwoju soteriologii; mesjanizmie psalmów; antropologii biblijnej oraz nauczaniu moralnym (w wymiarze społecznym i jednostkowym);
- ćwiczenia wprowadzają do stosowania różnych etapów i metod egzegezy; w ich ramach teksty są przedmiotem lektury, która zwłaszcza w przypadku psalmów zwraca uwagę na związek ich pierwotnego znaczenia z Sitz im Leben oraz na ich sens odsłaniający się w ponownym odczytaniu dokonywanym przez Nowy Testament i żywą tradycję Kościoła w świetle osoby i dzieła Chrystusa; kryterium wyboru tekstów przeznaczonych na ćwiczenia jest też ich znaczenie dla wspólnych tematów dwóch głównych części Biblii w celu ukazania potrójnej relacji między tymi częściami: ciągłości, jej braku oraz nowości.

Ewangelie synoptyczne i Dzieje Apostolskie

60h kontaktowych (45h wykład i 15h ćwiczenia), 65-90h pracy własnej studenta, 5 ECTS

491. Zagadnienia szczegółowe:

- Ewangelia Jezusa Chrystusa jako wydarzenie i zbiór ksiąg;
- wspólne przyczyny powstania czterech Ewangelii oraz ich forma wśród starożytnych i biblijnych gatunków literackich;
- geneza Ewangelii oraz kwestia synoptyczna; etymologia terminu „synoptyczny” i jego związek z planem literackim trzech Ewangelii i treścią ich perykop na tle czwartej Ewangelii;
- problem jedności i różnorodności czterech Ewangelii na przykładach prób jego rozwiązywania w lekturach: redukcjonistycznej – Marcjon; ezoterycznej – ewangelie gnostyckie; harmonizującej – Diatessaron; historycznie, literacko i teologicznie adekwatnej do przedmiotu, którym jest czterokształtna Ewangelia;

- historyczność i trzy etapy kształtowania się tradycji ewangelicznej;
- wykład zawiera systematyczne wprowadzenie do Ewangelii synoptycznych (Mateusza, Marka, Łukasza) i Dziejów Apostolskich; dokonuje starannego rozróżnienia między kwestiami wymagającymi podejścia głównie diachronicznego (rzeczywisty autor, adresaci, czas, miejsce i powody ich powstania) a zagadnieniami rozpatrywanymi w ramach podejścia synchronicznego (tożsamość autora i adresatów implikowana w tekstach; sytuacja eklezjalna i kulturowa odzwierciedlona w tekstach; struktura całości, język i styl); wykład na przykładzie interpretacji wybranych tekstów daje syntezę wiodących treści teologicznych trzech Ewangelii synoptycznych z uwzględnieniem jedności dzieła Łukaszowego;
- ćwiczenia wprowadzają do stosowania różnych etapów i metod egzegezy (szczególnie narracyjnej); przewidziane na nie teksty są wybierane ze względu na problemy omawiane podczas wykładu oraz na ich znaczenie w teologii systematycznej, miejsce w liturgii i rolę w duchowości chrześcijańskiej.

Pisma Janowe

45h kontaktowych (30h wykład i 15h ćwiczenia), 80-105h pracy własnej studenta, 5 ECTS

492. Zagadnienia szczegółowe:

- znaczenie miejsca Ewangelii Jana, 1,2,3 Listu Jana oraz Apokalipsy Jana w kanonie Biblii; zróżnicowanie gatunkowe zbioru oraz jego związki genologiczne z analogicznymi tekstami w kanonie biblijnym i poza nim (z Ewangelią synoptyczną oraz z epistolografia i apokaliptyką);
- kwestia autorstwa pism składających się na zbiór oraz problemy jedności literackiej i teologicznej w odniesieniu do jego całości i do poszczególnych pism (np. hipotezy krytyki literackiej o redakcji Ewangelii Jana);
- stosunek czwartej Ewangelii do tradycji synoptycznej na płaszczyźnie historycznej, literackiej i teologicznej oraz pytanie o jej wartość jako świadectwa ziemskiego życia Jezusa i rozwoju teologii;
- wykład zawiera systematyczne wprowadzenie do poszczególnych ksiąg tego zbioru (obejmujące zagadnienia historyczne, literackie i teologiczne); na podstawie interpretacji wybranych tekstów przedstawia syntezę wiodących treści teologicznych, a szczególnie soteriologii, chrystologii, pneumatologii i eschatologii;
- ćwiczenia wprowadzają do stosowania różnych etapów i metod egzegezy (z przykładami zarówno interpretacji tekstów tego zbioru przez ojców Kościoła, jak też ich odczytywania w liturgii i sztuce chrześcijańskiej); teksty omawiane w ramach tych zajęć są wybierane ze względu na problemy podnoszone podczas wykładu oraz na ich znaczenie w teologii systematycznej, miejsce w liturgii i rolę w duchowości chrześcijańskiej.

„Corpus Paulinum” i pozostałe listy Nowego Testamentu

45h kontaktowych (30h wykład i 15h ćwiczenia), 65-85h pracy własnej studenta, 4 ECTS

493. Zagadnienia szczegółowe:

- listy Nowego Testamentu jako część kanonu Biblii i jako gatunek literacki na tle starożytnej formy listu;

- listy Pawłowe jako źródło (auto)biograficzne apostoła oraz ich relacja do Dziejów Apostolskich w warstwie biograficznej i teologicznej; kwestie autorstwa oraz charakteru apostołskiego pism składających się na „Corpus Paulinum” oraz pozostałych (oprócz 1, 2 i 3 Listu Jana);
- wykład zawiera systematyczne wprowadzenie do poszczególnych listów (obejmujące zagadnienia historyczne, literackie i teologiczne); na podstawie interpretacji wybranych tekstów oferuje syntezę wiodących treści teologicznych, a zwłaszcza doniosłych w nich tematów zarówno soteriologicznych (m.in. ich związku z chrystologią; jedności Bożego planu zbawienia; monoteizmu i pośrednictwa Chrystusa; relacji wiary i uczynków według nauczania Pawła i Jakuba), jak też pneumatologicznych i eklezjologicznych (posługiwania i charyzmaty w Kościele przedstawionym jako ciało Chrystusa);
- ćwiczenia wprowadzają do stosowania różnych etapów i metod egzegezy (szczególnie retorycznej); teksty omawiane w ramach tych zajęć są wybierane ze względu na problemy podnoszone podczas wykładu oraz na ich znaczenie w teologii systematycznej, miejsce w liturgii i rolę w duchowości chrześcijańskiej.

Teologia i hermeneutyka biblijna

30h kontaktowych (30h wykład), 45-60h pracy własnej studenta, 3 ECTS

494. Zagadnienia szczegółowe:

- kwestia miejsca, metody i celu teologii biblijnej wśród działów teologii oraz problemy terminologiczne (pytanie o uprawianie teologii niebiblijnej i nieteologicznej egzegezy biblijnej); dlaczego jest nie tylko możliwa, ale i konieczna jedna teologia biblijna – konfrontowana z różnorodnymi sposobami jej uprawiania – obejmująca Stary Testament oraz Nowy Testament;
- wykład ma przypominać, że teksty biblijne, chociaż są badane przez nauki nieteologiczne w sposób właściwy dla ich metodologii, pozostają cały czas świadectwem rzeczywistego objawienia Boga, czyli Jego wejścia w dzieje ludzkości oraz historie jednostek; integralne studium tych tekstów, jeśli nie przeciwstawia się obiektywizmowi hermeneutyki naukowej, nie może ostatecznie pomijać tego objawienia; jeśli zatem Stary i Nowy Testament powstały we wzajemnym powiązaniu ze wspólnotami Izraela i Kościoła, których wiara stanowiła odpowiedź na to objawienie, to historycznym kontekstem Pism świętych jest życie tych wspólnot; omawiane na wykładzie tematy, na które mogą się składać treści wybrane i powiązane ze względu na ich znaczenie dla teologii systematycznej czy praktycznej, powinny być zawsze interpretowane w tym historycznym kontekście.

Liturgia

495. Studium liturgii w formacji kandydatów do presbiteratu ma przyczynić się do ukształtowania w nich dojrzałych przewodniczących liturgii, świadomych tego, w czym uczestniczą i co sprawują oraz zdolnych do takiej dbałości o celebrację, która zgromadzeniu dopomoże w owocnym jej przeżywaniu. Do osiągnięcia tego celu konieczna jest zrównoważona refleksja nad samą liturgią jako taką (jej miejscem w życiu Kościoła), nad rytmem rzymskim jako szczególną historyczną formą sprawowania liturgii oraz nad poszczególnymi elementami (znakami) liturgii. W ramach zajęć student powinien nabyć także umiejętność łączenia tego, co jest w liturgii wyrazem niezmiennego misterium zbawiającego Boga, z tym,

co przynależy do zmiennych doświadczeń, wrażliwości, potrzeb danej wspólnoty zgromadzonej na liturgii. Ostatecznie chodzi o wprowadzenie do *ars celebrandi* i *ars praesidendi*.

Liturgika fundamentalna

15h kontaktowych (15h wykład), 10-15h pracy własnej studenta, 1 ECTS

496. Zagadnienia szczegółowe:

- natura i charakter liturgii;
- cel liturgii;
- zgromadzenie liturgiczne;
- prawo liturgiczne;
- elementy naturalne w liturgii;
- źródła i rozwój liturgii rzymskiej:
- liturgia żydowska i liturgia chrześcijańska;
- misterium paschalne fundamentem liturgii;
- liturgia czasów apostołskich (I wiek);
- liturgia do IV wieku (wpływy helleńsko-judaistyczne);
- rodziny liturgiczne na Wschodzie i Zachodzie;
- „złoty wiek” liturgii rzymskiej (wieki V-VII/VIII);
- liturgia rzymska w epoce wczesnego średniowiecza;
- cechy liturgii rzymskiej w wiekach XI-XV;
- liturgia rzymska w dobie reformacji i Soboru Trydenckiego (XVI wiek);
- ruch liturgiczny;
- soborowa Konstytucja o liturgii i reforma liturgii Soboru Watykańskiego II:
- rozumienie liturgii i niektóre próby jej definicji przed Soborem Watykańskim II;
- definicja liturgii Soboru Watykańskiego II i *Katechizmu Kościoła Katolickiego*;
- liturgika jako nauka (przedmiot nauki, podział nauk liturgicznych);
- ukształtowanie przestrzeni liturgicznej;
- przedmioty i szaty liturgiczne.

Rok liturgiczny (z hagiografią) i Liturgia Godzin

15h kontaktowych (15h wykład), 35-45h pracy własnej studenta, 2 ECTS

497. Zagadnienia szczegółowe:

- pojęcie i istota roku liturgicznego;
- rozwój roku liturgicznego przed i po IV wieku;
- odnowa roku liturgicznego w wieku XX;
- niedziela najstarszym i pierwotnym dniem świątecznym Kościoła (*Dies Domini*);
- struktura roku liturgicznego: Triduum Paschalne, czas Wielkanocy, Wielki Post, czas Narodzenia Pańskiego, Adwent, czas zwykły;
- uroczystości, święta i wspomnienia Najświętszej Maryi Panny i Świętych;
- okresowe dni modlitw, nabożeństwa okresu liturgicznego i pory roku;
- rok liturgiczny w życiu parafii;
- Liturgia Godzin:

- historia officium divinum;
- części Liturgii Godzin;
- teologia Liturgii Godzin;
- łączenie części Liturgii Godzin między sobą i z Mszą św.;
- przepisy odnoszące się do zachowania w chórze;
- Liturgia Godzin w życiu parafii.

Sakramenty

30h kontaktowych (20h wykład, 10h ćwiczenia), 45-60h pracy własnej studenta, 3 ECTS

Uwaga dotycząca prowadzenia zajęć: wykład liturgii sakramentów powinien mieć miejsce po dogmatycznym wykładzie sakramentologii. Zaleca się konsultacje między prowadzącymi te przedmioty w celu unikania powtórzeń lub opuszczeń.

498. Zagadnienia szczegółowe:

Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego (chrzest i bierzmowanie)

- chrzest sakramentem wtajemniczenia chrześcijańskiego;
- chrzest dorosłych a chrzest dzieci;
- liturgiczna organizacja katechumenatu i inicjacji chrześcijańskiej od połowy II do VI wieku;
- historia obrzędów inicjacji od VI do XX wieku;
- rozdzielenie sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego;
- obrzęd wtajemniczenia chrześcijańskiego dorosłych – *Ordo initiationis Christiane adultorum*;
- dwa modele udzielania sakramentów inicjacji chrześcijańskiej;
- symbolika i teologia liturgii chrztu;
- chrzest w życiu parafii i rodziny;
- bierzmowanie sakramentem wtajemniczenia chrześcijańskiego;
- wyodrębnienie i rozwój liturgii bierzmowania przed i po V wieku;
- przebieg, symbolika i teologia liturgii bierzmowania;

Sakramenty uzdrowienia

- dzieje liturgii sakramentu pokuty do X wieku: pokuta publiczna, taryfowa, prywatna, praktyki pokutne;
- liturgia sakramentu pokuty od XI wieku: nazwa i jej konsekwencje praktyczne;
- aktualna liturgia sakramentu pokuty i pojednania: trzy formy celebracji sakramentu;
- celebacje pokutne według rytuału „Obrzędy pokuty”;
- dzieje liturgii sakramentu namaszczenia chorych do XII wieku: Jk 5,14-15; modlitwy poświęcenia oleju chorych, podmiot, szafarz i liturgia sakramentu;
- sakrament namaszczenia chorych od XIII wieku do Vaticanum II: teologia scholastyczna, Sobór Trydencki, Rytuał rzymski 1614, CIC; KL i KK;
- charakterystyka *Ordo unctionis infirmorum* z 1972: *Praenotanda*, zawartość i układ rytuału;
- aktualna liturgia sakramentu namaszczenia chorych;
- różne formy liturgicznej posługi chorym i umierającym;
- wiatyk: historia, liturgia, teologia.

Sakramenty w służbie Komunii

- dzieje celebracji małżeństwa i liturgii sakramentu małżeństwa w Kościele;
- obecna liturgia małżeństwa i sakramentu małżeństwa;
- jubileusze małżeńskie;
- dzieje celebracji sakramentu święceń (kwestia „niższych święceń”);
- obecna liturgia *ad missio*, lektoratu i akolitu;
- liturgia święceń diakonów, prezbiterów i biskupów.

Eucharystia

30h kontaktowych (20h wykład, 10h ćwiczenia), 45-60h pracy własnej studenta, 3 ECTS

499. Zagadnienia szczegółowe:

- geneza celebracji Eucharystii chrześcijańskiej:
 - żydowska uczta świąteczna;
 - biblijne przekazy o ustanowieniu Eucharystii;
 - Ostatnia Wieczerza a uczta paschalna;
- historyczny rozwój celebracji Eucharystii (zwłaszcza w rycie rzymskim aż po obecną wersję *Mszalu rzymskiego*);
- obrzędy liturgii Eucharystii:
 - liturgia wejścia, pozdrowienie i akt pokuty;
 - słowo wprowadzające w liturgię Mszy św.;
 - Kyrie, Gloria, kolekta;
 - liturgia słowa Bożego;
 - układ czytań w ciągu roku liturgicznego;
 - modlitwa wiernych;
 - liturgia przygotowania darów;
 - prefacja, jej związek z liturgią słowa i anaforą;
 - struktura i znaczenie Modlitwy Eucharystycznej (specyfika wersji w obecnym Mszale);
 - modlitwa Pańska z embolizmem;
 - obrzęd pokoju;
 - gest łamania chleba, śpiew „Baranku Boży”, prywatne przygotowanie kapłana i wiernych, zaproszenie na ucztę;
 - przyjmowanie Ciała i Krwi Pana, dziękczynienie po Komunii św. i modlitwa pokomunijna;
 - obrzędy zakończenia Mszy św.;
- komunie św. i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą św.

Sakramentalia i pobożność ludowa

15h kontaktowych (15h wykład), 10-15h pracy własnej studenta, 1 ECTS

500. Zagadnienia szczegółowe:

- sakramentalia: pojęcie, historia, celebracja;
- obrzędy błogosławieństw;

- pogrzeb chrześcijański;
- dedykacja kościoła i ołtarza;
- profesja zakonna;
- egzorcyzm;
- pobożność ludowa: relacja do liturgii, rodzaje, zasady organizowania;
- nowe formy modlitwy publicznej.

Liturgiczna posługa diakona

15h kontaktowych (15h ćwiczenia), 10-15h pracy własnej studenta, 1 ECTS

501. Zagadnienia szczegółowe:

- posługa diakona w liturgii mszalnej;
- sprawowanie sakramentu chrztu św.;
- przewodniczenie liturgii małżeństwa;
- sprawowanie błogosławieństw;
- przewodniczenie liturgii pogrzebu;
- wiatyk.

Teologia dogmatyczna

502. Studium teologii dogmatycznej powinno dostarczać studentowi fundamentu doktrynalnego, dzięki któremu wszystkie pozostałe zagadnienia podejmowane w ramach szczegółowych dyscyplin teologicznych zyskują stabilny punkt odniesienia. Objawienie, którego z woli Ojca dopełnił Chrystus, a które pojmujemy w Kościele dzięki tchnieniu Ducha Świętego, prowadzi do spójnego rozumienia Boga, człowieka i świata w ich wzajemnych relacjach. Istotne jest zatem dbanie o spójność wykładu poszczególnych części dogmatyki poprzez wskazywanie zarówno powiązań pomiędzy poszczególnymi prawdami wiary, jak i ich konsekwencji w życiu chrześcijańskim (w praktyce chodzi o wskazanie na związki z zagadnieniami wykładanymi w ramach innych dyscyplin, zwłaszcza typu pastoralnego). Pewne nachylenie egzystencjalne wykładu jest konieczne (także w zakresie możliwie współczesnego języka i metaforyki), by dogmatyka nie jawiła się jako oderwana od życia meta-narracja, lecz mogła stanowić rzeczywiste spoiwo osobistego oglądu Boga, człowieka i świata.

Uwaga dotycząca prowadzenia zajęć: cykl zajęć z dogmatyki powinien rozpoczynać się po zakończeniu cyklu zajęć z teologii fundamentalnej i z Pisma Świętego (co najmniej: po wykładzie pism Pawłowych i Janowych).

O Bogu Jedynym i w Trójcy Osób

40h kontaktowych (30h wykład i 10h ćwiczenia), 70-90h pracy własnej studenta, 4 ECTS

503. Zagadnienia szczegółowe:

Aspekt biblijno-historyczny:

- starotestamentalna doktryna Boga jako zapowiedź: objawienie w historii, atrybuty Boga, etapy powstania „monoteizmu” żydowskiego;
- objawienie się Boga w Chrystusie i Duchu Świętym: nowotestamentalne świadectwo o zaangażowaniu Boga w historię zbawienia; etapy powstawania nowotestamentalnej nauki o Bogu; rola wydarzeń paschalnych w odsłonięciu tożsamości Boga;

- teologia trynitarna do 325 roku: nauka o Bogu między apologią i inkulturacją; rozróżnienie ekonomii i teologii; modalizm; powstanie pierwszych systemów trynitarnych: Ireneusz, Tertulian, Orygenes; problem subordynacjonizmu przednicejskiego;
- dzieje sporów ariańskich: od Nicei I (325) do Konstantynopola I (381); kluczowa rola ojców kapadockich w tworzeniu języka teologicznego;
- teologia trynitarna wczesnej scholastyki średniowiecznej: Abelard, Piotr Lombard, Joachim z Fiore;
- wielkie syntezy scholastyczne: szkoła dominikańska (Tomasz z Akwinu) i franciszkańska (Bonawentura);
- dzieje sporu o pochodzenie Ducha Świętego w wiekach V-XV;
- wybrane współczesne teologie trynitarne: Barth, Rahner, Balthasar.

Aspekt systematyczny:

- problem poznania Boga i języka teologii; zagadnienie analogii; wiedza o Bogu między twierdzeniem a przeczeniem;
- podstawowe pojęcia teologii trynitarniej: hipostaza i substancja; relacja;
- tajemnica Boga a metafizyka: między jednością i wielością; jeden czy dwa traktaty o Bogu;
- wolność czy konieczność w wewnętrznym życiu Boga;
- teologia działania Bożego: rozróżnione (wewnętrzne pochodzenia) i wspólne (*ad extra*) działania Boga;
- charakterystyka poszczególnych osób Trójcy Świętej (znamiona).

Teologia stworzenia i antropologia teologiczna

30h kontaktowych (15h wykład, 15h ćwiczenia), 45-60h pracy własnej studenta, 4 ECTS

504. Zagadnienia szczegółowe:

Aspekt biblijno-historyczny:

- biblijna nauka o stworzeniu:
 - stworzenie świata – aspekt kosmiczny;
 - stworzenie człowieka – aspekt antropologiczny;
 - stworzenie aniołów (świat niewidzialny);
 - czasowy początek świata i człowieka;
- stworzenie człowieka jako mężczyzny i kobiety (płciowość w tajemnicy stworzenia);
- zło w świecie – grzech pierworodny i „grzech świata”;
- Opatrzność Boża;
- Jezus Chrystus – centrum stworzenia;
- jedność stworzenia i zbawienia w perspektywie biblijnej;
- rozwój nauki o stworzeniu w doktrynie Kościoła.

Aspekt systematyczny:

- Trójca jako fundament stworzenia;
- wolność działania Bożego w *creatio ex nihilo*;
- Bóg nieustannie obecny w stworzeniu – stworzenie otwarte na łaskę;
- człowiek w stworzeniu:

- obraz Boga;
 - współpracownik Boga;
 - człowiek i nauka;
 - nowe stworzenie;
- konsekwencje teologiczne nauki o stworzeniu;
-wypełnienie stworzenia w Bogu – ostateczna przemiana.

Chrystologia z soteriologią i pneumatologią

45h kontaktowych (30h wykład i 15h ćwiczenia), 40-55h pracy własnej studenta, 4 ECTS

Chrystologia z soteriologią

505. Zagadnienia szczegółowe:

Aspekt biblijno-historyczny:

- soteriologia i chrystologia Nowego Testamentu;
- rozwój refleksji chrystologicznej w wiekach II i III (doprecyzowania w kontekście doketyzmu i gnozy, rozwój terminologii greckiej i łacińskiej);
- chrystologiczne i soteriologiczne konsekwencje sporów ariańskich;
- chrystologia chalcedońska (nestorianizm, monofizytyzm);
- postchalcedońskie spory chrystologiczne (kwestia trzech rozdziałów, chrystologia neochalcedońska, monotelityzm, monoenergizm, ikonoklazm);
- chrystologia i soteriologia scholastyki (ze szczególnym uwzględnieniem teorii zadośćuczynienia Anzelma z Canterbury);
- specyficzne akcenty soteriologii i chrystologii reformatorów (XV-XVI wiek);
- nowożytna krytyka klasycznej chrystologii i odpowiedzi na nią.

Aspekt systematyczny:

- kwestia unii hipostatycznej (hipostaza Syna racją jedności natur Chrystusa, integralność dwóch natur i ich własności) i jej soteriologiczne konsekwencje (pośrednictwo Chrystusa);
- konsekwencje unii hipostatycznej (perychoresa chrystologiczna, działania teandryczne, *communicatio idiomatum*);
- najważniejsze modele soteriologiczne i ich komplementarność.

Pneumatologia

Aspekt biblijno-historyczny:

- pneumatologia Starego Testamentu;
- pneumatologia Nowego Testamentu;
- imiona Ducha Świętego w Starym i Nowym Testamencie;
- soteriologiczno-osobowy wymiar biblijnych symboli Ducha Pańskiego;
- typologia dzieł i działań Ducha Świętego według Tradycji i Pisma Świętego;
- pneumatologia epoki patrystycznej (I-III wiek; IV wiek; V wiek, itd.);
- pneumatologia epoki scholastycznej;
- epoka nowożytna i współczesność (reformacja, teologia potrydencka, refleksja katolicka w XIX i XX wieku; pneumatologia prawosławna).

Aspekt systematyczny:

- modele trynitarne jako schematy refleksji o Duchu Świętym;
- zagadnienie Filioque;
- relacja chrystologii do pneumatologii;
- zbawcza i eschatologiczna misja Ducha Świętego;
- Duch Święty a życie chrześcijańskie;
- Duch Święty a personalistyczna koncepcja łaski;
- pneumatologiczno-epikletyczny wymiar sakramentów;
- Kościół jako dzieło i przejaw Ducha;
- hermeneutyka doświadczenia charyzmatycznego i mistycznego;
- teologia charyzmatów;
- współczesne ruchy charyzmatyczne;
- mariologia w świetle pneumatologii.

Charytologia, eklezjologia, mariologia

45h kontaktowych (30h wykład i 15h ćwiczenia), 40-55h pracy własnej studenta, 6 ECTS

506. Zagadnienia szczegółowe:

Charytologia

- Człowiek i Bóg – wzajemne relacje w perspektywie stworzenia i odkupienia;
- grzeszność człowieka jako wołanie o łaskę (grzech pierworodny i grzech osobisty);
- powszechna wola zbawcza Boga;

Aspekt biblijno-historyczny:

- biblijna nauka o grzechu i łasce;
- nauka o łasce w historii doktryny katolickiej;
- św. Augustyn i pelagianizm;
 - teologia średniowieczna i zasada: „łaska zakłada naturę”;
 - reformacja i nauczanie Soboru Trydenckiego;
 - potrydenckie spory wokół łaski.
- nauka o przeznaczeniu w aspekcie historycznym;
- nauka o łasce w dziejach duchowości.

Aspekt systematyczny:

- powszechna wola zbawcza jako podstawa nauki o łasce;
- istota łaski i różne pojęcia łaski (łaska „zewnątrzna” i „wewnętrzna”, stworzona i niestworzona);
- przymioty i darmowość łaski;
- łaska jako życie Boże;
- łaska jako dar Ducha Świętego;
- człowieka jako „otwarty” na łaskę: usprawiedliwienie i zasługa;
- łaska i pełnia osobowa człowieka (personalizm łaski);
- łaska jako pełnia wolności i droga do Boga (życie duchowe, świętość i mistyka);
- łaska, charyzmaty i inne dary Boże (doświadczenie łaski);
- zadatek przyszłej chwały.

Eklezjologia

- podstawy biblijne nauki o Kościele;
- zarys dziejów eklezjologii;
- eklezjologia II Soboru Watykańskiego i papieży posoborowych;
- Kościół jako sakrament, nowy Lud Boży, Ciało Chrystusa i komunია;
- podstawowa struktura Kościoła: hierarchia i charyzmat; synodalność;
- Kościół uniwersalny, partykularny (lokalny);
- papież, biskup i wyświęceni do posługi w Kościele (omawiane w ramach przedmiotu: Teologia sakramentu święceń);
- świeccy w Kościele;
- życie konsekrowane w Kościele (omawiane jest w ramach przedmiotu: Teologia życia konsekrowanego);
- Kościół miejscem świętości i świadectwa;
- Kościół pielgrzymujący, oczyszczający się i chwalebny – wzajemne relacje;
- Kościół w relacji do świata.

Mariologia

- Maryja w Piśmie Świętym;
- zarys dziejów mariologii;
- dogmaty maryjne;
- godność i świętość Maryi;
- duchowe macierzyństwo Maryi;
- podstawy teologiczne kultu maryjnego.

Sakramentologia i eschatologia

60h kontaktowych (45h wykład i 15h ćwiczenia), 90-120h pracy własnej studenta, 6 ECTS

Sakramentologia

507. Zagadnienia szczegółowe:

Sakramenty w ogólności

- sakrament w strukturze wiary chrześcijańskiej;
- sakramentalny wymiar dziejów zbawienia;
- Chrystus, Kościół i sakramenty – wzajemne relacje;
- definicja i struktura sakramentu: materia i forma;
- skuteczność zbawcza sakramentów;
- łaska sakramentalna i świętość jako upodobnienie do Chrystusa;
- sakrament jako wydarzenie wiary osobistej i eklezjalnej;
- cele sakramentów: uwielbienie Boga, budowanie Kościoła i uświęcenie człowieka.

Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego

Chrzest:

- podstawy biblijne i rozwój doktrynalny;
- łaska i konieczność zbawcza chrztu:
 - wprowadzenie w wiarę i w życie Kościoła;

- dary osobowe i eklezjalne chrztu;
- chrzest dzieci; los dzieci zmarłych bez chrztu.

Bierzmowanie:

- podstawy biblijne i rozwój doktrynalny;
- łaska i konieczność zbawcza bierzmowania;
- bierzmowanie a udział w życiu Kościoła: świadectwo i posługa;
- bierzmowanie w życiu duchowym chrześcijanina.

Eucharystia:

- podstawy biblijne i rozwój doktrynalny;
- łaska Eucharystii;
- komunie sakramentalna i komunie duchowa (trzy sposoby przyjęcia sakramentu);
- komunie święta w życiu chrześcijanina;
- obecność eucharystyczna – przeistoczenie;
- ofiarniczy wymiar celebracji Mszy świętej;
- szafarz Eucharystii;
- Eucharystia w życiu Kościoła i chrześcijanina.

Sakramenty uzdrowienia

Pokuta i pojednanie:

- podstawy biblijne i rozwój doktrynalny;
- konieczność nawrócenia sakramentalnego i pokuty w życiu chrześcijanina i Kościoła;
- władza Kościoła odpuszczania grzechów (szafarz sakramentu);
- „części” pokuty:
 - żal za grzechy;
 - integralne wyznanie grzechów;
 - zadośćuczynienie;
- teologiczne aspekty indywidualnego wyznania grzechów;
- skutki indywidualne i eklezjalne spowiedzi.

Namaszczenie chorych:

- podstawy biblijne i rozwój doktrynalny;
- skutki sakramentu chorych („uzdrowienie duszy”);
- znaczenie sakramentu w życiu chrześcijanina;
- namaszczenie chorych a odpuszczenie grzechów;
- szafarz sakramentu i warunki jego udzielania.

Sakramenty w służbie komunii

Święcenia:

Uwaga: sakrament święceń będzie szczegółowo omówiony w ramach osobnego przedmiotu (teologia sakramentu święceń).

Małżeństwo:

Uwaga dotycząca prowadzenia zajęć: w prezentacji sakramentu małżeństwa należy się skupić na porządku łaski – to, co dotyczy warunków ważności itd., zostanie szeroko omówione na zajęciach z prawa kanonicznego.

- podstawy biblijne i rozwój doktrynalny;
- różnica między małżeństwem (naturalnym) a sakramentem małżeństwa;
- skutki sakramentu małżeństwa w porządku łaski;
- ikoniczność sakramentu małżeństwa w stosunku do relacji Chrystus - Kościół;
- świętość małżeńska.

Eschatologia

Aspekt biblijno-historyczny:

- szcążkowa eschatologia Starego Testamentu w swojej dynamice rozwoju: od wewnątrzświatowego spełnienia do możliwości przetrwania śmierci; od etnocentryzmu do uniwersalizmu;
- eschatologia jako pierwotna tkanka teologii Nowego Testamentu;
- eschatologia Ojców; spór o uniwersalizm soteriologiczny;
- główne tendencje eschatologii średniowiecznej;
- kształtowanie się nauki o czyśćcu;
- eschatologia w sporach XVI wieku: protestantyzm i odpowiedź katolicka (Trydent);
- odnowa eschatologii w XX wieku: waga doktryny Soboru Watykańskiego II.

Aspekt systematyczny:

- miejsce i rola eschatologii w dogmatyce i egzystencji: hermeneutyka wypowiedzi eschatologicznych; chrześcijańska eschatologia jako artykulacja nadziei; związek tajemnic w eschatologii;
- eschatologia między indywidualizmem a wspólnotą (indywidualna-zbiorowa);
- teologia śmierci;
- teologia stanów ostatecznych: niebo i piekło;
- doktryna czyśćca i jej znaczenie ekumeniczne;
- teologia sądu Bożego;
- parazyjny dynamizm chrześcijaństwa;
- problem duszy w świetle zagadnień eschatologicznych;
- problem stanu pośredniego.

Teologia sakramentu święceń

20h kontaktowych (10h wykład i 10h ćwiczenia), 30-40h pracy własnej studenta, 2 ECTS

508. Zajęcia poświęcone w całości teologii sakramentu święceń i tożsamości prezbitera. Mają służyć pogłębieniu zrozumienia teologalnego wymiaru tożsamości wyświęconego, przy czym akcent powinien padać na uświadomienie, iż jest to tożsamość relacyjna⁵³², w której samorozumienie zależy od trwania i pielęgnowania sieci relacji.

⁵³² Zob. PDV 12.

509. Zagadnienia szczegółowe:

- dzieje teologii przewodniczenia w Kościele (urzędu, sakramentu święceń);
- skutki sakramentu święceń w porządku łaski na poszczególnych stopniach święceń;
- eklezjologicznie funkcjonalny charakter sakramentu święceń oraz kluczowa rola zdatości do posługi jako wstępnego warunku święceń;
- celibat jako warunek zdatości do biskupstwa i w Kościele łacińskim do prezbiteratu (teologia celibatu);
- istota i wzajemna relacja tożsamości wynikających z poszczególnych stopni święceń (biskupstwo jako przedłużenie posługi apostołskiej, prezbiterat i diakonat jako uczestniczące wsparcie apostołskiej posługi biskupa);
- soteriologiczne i eklezjologiczne zakorzenienie sakramentu święceń (gromadzenie, formowanie, obrona wspólnoty);
- aspekty chrystologiczny i pneumatologiczny tożsamości wyświęconego (przewodniczenie, inspirowanie, rozeznawanie);
- wyświęceni w relacji do niewyświęconych (relacja kapłaństwo wspólne – kapłaństwo służebne).

Teologia fundamentalna

60h kontaktowych (45h wykład i 15h ćwiczenia), 140-180h pracy własnej studenta, 8 ECTS

510. Przedmiot teologii fundamentalnej stanowi wiarygodność przekazywanego przez Kościół objawienia Boga w Jezusie Chrystusie. Głównym zadaniem tej dyscypliny jest zatem refleksja nad rzeczywistością objawienia chrześcijańskiego i jego trwaniem w Kościele. Wykazuje ona, że chrześcijaństwo jest wiarygodne w obliczu ludzkiego rozumu, ma podstawy historyczne i pozwala rozszyfrować ludzkie życie jako sensowne. Dokonuje tego przez formułowanie argumentów niezbędnych do dialogu Kościoła z kulturą współczesną, naukami i innymi religiami, badanie obiektywnej wartości tych argumentów i ich obronę. W ten sposób teologia fundamentalna daje podstawy dla studium całej teologii, a także dla ewangelizacji w zagrożonym indyferentyzmem świecie, w którym prymat wiodą wartości ekonomiczne.

511. Zagadnienia szczegółowe:

- historia, modele i metodologia teologii fundamentalnej;
- wiara i rozum;
- otwartość człowieka na Boga (*homo capax Dei*);
- objawienie jako darowanie Boga w Jezusie Chrystusie i Kościele;
- znaki wiarygodności Objawienia;
- wiarygodność kościelnego przekazu o Chrystusie:
 - współczesny kontekst problemu Jezusa i wiarygodności chrześcijaństwa;
 - starożytne źródła niechrześcijańskie i archeologia o Jezusie Chrystusie i środowisku powstania chrześcijaństwa;
 - wiarygodność pierwotnych świadectw chrześcijańskich;
 - boska tożsamość osoby Jezusa Chrystusa w świetle historii Jego życia;
 - historyczność krzyża, Jezusowe rozumienie własnej śmierci i wiarygodność chrześcijańskiego orędzia zbawienia;
 - wiarygodność Zmartwychwstania Jezusa Chrystusa;
 - funkcja eklezjotwórcza tytułów popaschalnych;

- Chrystusowa geneza Kościoła jako depozytariusza Objawienia;
 - sukcesja apostołska i prymat – struktury istotne dla trwania i przekazu Objawienia w Kościele;
 - odpowiedzialność Urzędu Nauczycielskiego Kościoła za przekaz prawdy Ewangelii;
 - znaki wiarygodności Kościoła w historii i dzisiaj;
- współczesny filozoficzny i społeczno-kulturowy kontekst wiary. Dialog i apologia.

Teologia moralna

512. Studium teologii moralnej w ramach formacji do prezbiteratu powinno prowadzić do ukształtowania w kandydacie umiejętności orientowania ludzkiego postępowania (własnego i powierzonych sobie wiernych) ku ostatecznemu celowi człowieka, jakim jest zjednoczenie z Bogiem. Studium szczegółowych zasad moralnych odnoszących się do kolejnych aspektów życia ludzkiego powinno być poprzedzone prezentacją ewangelicznego wezwania, by miłować na wzór Chrystusa, jako naczelnej zasady postępowania chrześcijańskiego. Kandydat do prezbiteratu powinien umieć stosować zasady oceny działania moralnego formułowane w ramach teologii moralnej fundamentalnej do konkretnych aktów, analizowanych w ramach teologii moralnej szczegółowej, tak by mógł w przyszłości towarzyszyć wiernym w ich rozeznawaniu bez popadania w legalizm z jednej, a w relatywizm z drugiej strony.

Teologia moralna fundamentalna

60h kontaktowych (45h wykład i 15h ćwiczenia), 90-120h pracy własnej studenta, 6 ECTS

513. Zagadnienia szczegółowe:

- definicja, struktura, metodologia teologii moralnej jako nauki teologicznej;
- responsoryczny i personalistyczny charakter chrześcijańskiej moralności;
- teologiczne źródła moralności chrześcijańskiej;
- pozateologiczne źródła teologii moralnej;
- wymiar ekumeniczny moralności chrześcijańskiej;
- rozumność i wolność działania moralnego;
- struktura działania moralnego i kryteria jego oceny;
- problematyka prawa moralnego;
- sumienie jako najbliższa instancja moralna (*norma proxima moralitatis*);
- grzech jako negatywna odpowiedź na Boże powołanie.

Aretologia teologicznomoralna

30h kontaktowych (30h wykład), 70-90h pracy własnej studenta, 4 ECTS

514. Zagadnienia szczegółowe:

- miejsce cnót w dynamicznej wizji moralności;
- wielość i jedność cnót w wychowaniu moralnym;
- cnoty teologalne (wiara, nadzieja, miłość);
- cnoty kardynalne (męstwo, roztropność, mądrość, sprawiedliwość).

Moralność małżeńsko-rodzinna

45h kontaktowych (30h wykład i 15h ćwiczenia), 80-105h pracy własnej studenta, 5 ECTS

515. Zagadnienia szczegółowe:

- chrześcijańska wizja cielesności;
- problematyka integracji seksualnej;
- więź mężczyzny i kobiety w kontekście przymierza małżeńskiego;
- rodzina w planie Bożym;
- katolicka etyka seksualna;
- zagadnienie dewiacji seksualnych.

Bioetyka teologiczna

30h kontaktowych (30h konwersatorium), 45-60h pracy własnej studenta, 3 ECTS

516. Zagadnienia szczegółowe:

- bioetyka chrześcijańska w kontekście współczesnej dyskusji bioetycznej;
- zagadnienie szacunku dla stworzenia (ekologia teologiczna);
- zagadnienia bioetyczne u początku życia ludzkiego (status embrionu ludzkiego, zapłodnienie pozaustrojowe, diagnostyka prenatalna, aborcja);
- zagadnienia bioetyczne w kontekście zdrowia i choroby (profilaktyka, zachowania mortogenne, eksperymenty medyczne);
- zagadnienia bioetyczne u kresu życia ludzkiego (opieka paliatywna i hospicyjna, eutanazja, samobójstwo).

Moralność życia społecznego

15h kontaktowych (15h wykład), 35-45h pracy własnej studenta, 2 ECTS

517. Zagadnienia szczegółowe:

- antropologiczny i normatywny fundament moralności życia społecznego (osoba ludzka i jej prawa, zasady życia społecznego);
- chrześcijanin w świecie kultury i środków komunikacji społecznej;
- chrześcijanin w przestrzeni politycznej;
- chrześcijanin wobec ogólnoswiatowego wymiaru problemów społecznych (np. problematyka kryzysu migracyjnego).

Penitencja

60h kontaktowych (45h wykład i 15h ćwiczenia), 90-120h pracy własnej studenta, 6 ECTS

518. Zagadnienia szczegółowe:

- biblijno-teologiczne podstawy sakramentu pojednania;
- aktualne zasady sprawowania sakramentu pokuty i pojednania;
- typologia penitentów;
- praktyczne przygotowanie do sprawowania sakramentu pokuty i pojednania;
- praktyka spowiadania a kierownictwo duchowe;
- spowiedź a pomoc psychologiczna.

Teologia duchowości

519. Studium teologii duchowości katolickiej w ramach przygotowania do prezbiteratu ma dwa zasadnicze cele. Z jednej strony stanowi wsparcie poprzez systematyczne studium formacji duchowej kandydata, z drugiej – przygotowanie go do posługi, której jednym z istotnych zadań będzie wprowadzanie wiernych (indywidualnie i wspólnotowo) w życie duchowe oraz odpowiedzialne towarzyszenie im w jego rozwoju. Dlatego studium powinno się koncentrować na wiedzy i umiejętnościach związanych z rdzeniem duchowości chrześcijańskiej (i co do treści, i co do praktyk). Konieczna jest umiejętność odróżniania tego rdzenia od indywidualnych lub zbiorowych tradycji, doświadczeń, upodobań, mód itd. Istotne jest powiązanie zagadnień dotyczących życia duchowego z różnymi aspektami wiedzy z zakresu antropologii z jednej, a dogmatyki z drugiej strony, aby student posiadał umiejętność teologicznej interpretacji ludzkich doświadczeń duchowych, odróżniania ich od fenomenów psychicznych itd.

Uwagi dotyczące prowadzenia zajęć:

- prowadzący zajęcia z duchowości powinni pozostawać w ścisłym kontakcie z ojcami duchownymi seminarium w celu koordynacji zagadnień wykładanych w trakcie studiów z tym, co przekazywane jest w trakcie formacji duchowej w seminarium;
- w trakcie prowadzenia zajęć należy wziąć pod uwagę to, co zostało zrobione w czasie okresu propedeutycznego danego seminarium (unikanie zbędnych powtórzeń);
- w ramach studium duchowości w seminariach diecezjalnych należy obszernie przedstawić zagadnienia dotyczące specyfiki duchowości życia konsekrowanego i odwrotnie: osobom konsekrowanym tak przedstawiać duchowość duchownych diecezjalnych, by możliwe było wzajemne zrozumienie i wspieranie się w realizacji powołań;
- zaleca się rozpoczynanie studium duchowości po zakończeniu zajęć z soteriologii, antropologii teologicznej i charytologii.

Część 1

30h kontaktowych (30h wykład), 70-90h pracy własnej studenta, 4 ECTS

520. Zagadnienia szczegółowe:

- zagadnienia metodologiczne teologii duchowości (przedmiot, źródła i metody badawcze);
- istota życia duchowego;
- duchowość a struktura psycho-fizyczno-duchowa człowieka;
- słowo Boże, sakramenty i wspólnota Kościoła a rozwój duchowy;
- duchowość chrześcijańska jako życie teologalne;
- doświadczenie duchowe;
- koncepcje rozwoju duchowego;
- proces rozwoju duchowego, jego uwarunkowania i etapy;
- etap początkujących (typowe zjawiska);
- modlitwa chrześcijańska (rodzaje i formy modlitwy, związek modlitwy indywidualnej ze wspólnotową [liturgiczną], medytacja i kontemplacja chrześcijańska, typowe zalecenia różnych metod medytacji);

- asceza chrześcijańska;
- duchowość życia świeckiego; duchowość życia prezbitera diecezjalnego–(duchowość życia konsekrowanego omawiana jest w ramach zajęć z Teologii życia konsekrowanego).

Część 2

30h kontaktowych (30h wykład), 70-90h pracy własnej studenta, 4 ECTS

521. Zagadnienia szczegółowe:

- rozeznawanie duchowe i rozeznawanie duchów – teologia i metody;
 - rozeznawanie wspólnotowe;
 - rozeznawanie charyzmatyczne;
- koncepcje rachunku sumienia;
- walka duchowa;
- kryzysy duchowe i zasady ich przewycięzania;
- wybrane kwestie dotyczące opętania, egzorcyzmu i rozeznawania zjawisk demonicznych;
- wybrane formy modlitwy wspólnotowej:
 - duchowe przeżywanie Liturgii Godzin;
 - modlitwa wstawiennicza;
 - modlitwa charyzmatyczna;
 - modlitwa o uzdrowienie;
- droga rozwoju osób dojrzałych duchowo;
- oschłości duchowe; noce mistyczne;
- specyfika i podstawowe elementy mistyki chrześcijańskiej;
- różnorodność form i stopni zjednoczenia mistycznego;
- mistyka studyjna i przeżyciowa (ogólna charakterystyka i polscy przedstawiciele);
- nadzwyczajne zjawiska mistyczne (rodzaje i zasady interpretacji);
- niebezpieczeństwa apersonalnej mistyki Dalekiego Wschodu i współczesnej pseudomistyki.

Kierownictwo duchowe

15h kontaktowych (5h wykład, 10h ćwiczenia), 60-75h pracy własnej studenta, 3 ECTS

522. Zagadnienia szczegółowe:

- pojęcie kierownictwa duchowego;
- zarys historii zagadnienia;
- teologiczne aspekty kierownictwa duchowego;
- nauczanie Kościoła o kierownictwie duchowym;
- zadania kierownictwa duchowego;
- wymagania względem kierownika i osoby korzystającej z kierownictwa;
- modele (formy) towarzyszenia;
- wybór kierownika duchowego;
- proces towarzyszenia duchowego;
- kierownictwo duchowe w sakramencie pokuty i pojednania;
- kierownictwo duchowe stałe i okazjonalne;

- kierownictwo niektórych kategorii osób;
- indywidualne towarzyszenie duchowe a formacja wspólnotowa.

Teologia pastoralna

523. Formacja pastoralnoteologiczna dokonuje się w ramach wykładów, ćwiczeń i praktyk duszpasterskich. Celem wykładów i ćwiczeń z teologii pastoralnej, która jest „naukową refleksją o codziennym wzrastaniu Kościoła, w mocy Ducha Świętego w kontekście historii”⁵³³ czerpiącą z wiary zasady i kryteria działalności duszpasterskiej, ma być dążenie do naukowego ukształtowania świadomości istoty i zbawczego posłannictwa aktualnie działającego Kościoła, który realizuje w konkretnych warunkach swoją misję pośrednictwa zbawczego. Studenci mają kształtować swój sposób myślenia pastoralnoteologicznego, poznając niezmiennie teologiczne zasady urzeczywistniania się Kościoła, ucząc się naukowego odczytywania oraz interpretowania *znaków czasu* i rozeznawania zastanej sytuacji społeczno-kulturowej i religijnej, aby następnie rozwiązywać konkretne problemy duszpasterskie. Nie chodzi tylko o reaktywną odpowiedź na jednostkowe wyzwania, ale o podejście systemowe, wyrażające się w wypracowywaniu – we współpracy z innymi dyscyplinami teologicznymi, jak też pozateologicznymi – teologicznych modeli działalności duszpasterskiej. Mają one później być merytorycznie i metodologicznie wcielane w życie w ramach posługi na poziomie parafialnym oraz ponadparafialnym.

524. Poznając interdyscyplinarny charakter teologii pastoralnej i jej wielorakie metody uprawiania, studenci powinni sobie uświadamiać fakt, iż cały Kościół jest podmiotem działalności duszpasterskiej, czego konkretnym wyrazem ma być współpraca księży zarówno z wiernymi świeckimi, jak i ze stowarzyszeniami oraz instytucjami życia konsekrowanego. Seminarzyści mają uczyć się postępowania w duchu *nawrócenia pastoralnego*, co wiązać się będzie z przechodzeniem od duszpasterstwa zachowawczego do duszpasterstwa zdecydowanie misyjnego, rezygnującego z *wygodnego kryterium duszpasterskiego, że zawsze się tak robiło*⁵³⁴. Studenci mają także, kierując się zasadami dialogu, uczyć się *ewangelicznego stylu słuchania*, aby następnie głosić Ewangelię zarówno osobom zaangażowanym w życie Kościoła, jak również niepraktykującym i niewierzącym, znajdującym się na *peryferiach* egzystencjalnych i geograficznych.

525. Wykłady z teologii pastoralnej powinny obejmować zagadnienia wykładane w ramach teologii pastoralnej fundamentalnej i szczegółowej. Zachowując zasadę komplementarności kształcenia, wykładowca przy niektórych zagadnieniach powinien odwoływać się do wiedzy przekazanej w ramach innych wykładów.

526. Oprócz wykładów i ćwiczeń z katechetyki, liturgiki, homiletyki, teologii pastoralnej i duszpasterstwa rodzin, ważnym elementem edukacji teologicznopastoralnej są – odbywane na różnych etapach formacji seminaryjnej – praktyki duszpasterskie, których realizacja ma służyć weryfikacji zdobytej uprzednio wiedzy, jak też zdobywaniu i poszerzaniu kompetencji oraz umiejętności duszpasterskich⁵³⁵.

⁵³³ PDV 57.

⁵³⁴ Zob. Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium*, 15, 33.

⁵³⁵ Szczegółowe uwagi dotyczące praktyk znajdują się w numerach: 80, 98-102, 278, 294, 310-312, 319, 321, 328-329.

Teologia pastoralna fundamentalna

15h kontaktowych (15h wykład), 35-45h pracy własnej studenta, 2 ECTS

Uwaga dotycząca prowadzenia zajęć: zajęcia z teologii pastoralnej powinny zacząć się po zaliczeniu przez studenta eklezjologii dogmatycznej, aby nawiązać do treści dotyczących natury Kościoła.

527. Zagadnienia szczegółowe:

- wprowadzenie do teologii pastoralnej:
 - pojęcie, przedmiot materialny i formalny teologii pastoralnej;
 - historyczny rozwój teologii pastoralnej;
 - normatywny i praktyczny charakter teologii pastoralnej;
 - metody teologii pastoralnej;
 - teologia pastoralna a dyscypliny teologiczne i pozateologiczne.
- misja Kościoła w świecie:
 - stosunek Kościoła do świata (inkulturacja, zasady partycypacji rozwoju Kościoła w rozwoju świata, zagrożenia);
 - uświęcanie świata jako zadanie Kościoła (obecność Kościoła w życiu kulturalnym, gospodarczym, społecznym i politycznym; Kościół wobec ekologii);
 - znaki czasu i ich teologiczna interpretacja.
- duszpasterstwo i jego podstawy teologiczne:
 - definicja, podział, historyczny rozwój duszpasterstwa;
 - podstawy teologiczne duszpasterstwa.
- podmiot duszpasterstwa:
 - pasterze;
 - instytuty życia konsekrowanego;
 - wierni świeccy.
- duszpasterstwo jako działalność zorganizowana:
 - funkcja kierownicza Kościoła (Kościół powszechny, diecezja i parafia);
 - etapy działalności zorganizowanej.

Teologia pastoralna szczegółowa

45h kontaktowych (30h wykład i 15h ćwiczenia), 40-55h pracy własnej studenta, 3 ECTS

528. Zagadnienia szczegółowe:

- duszpasterstwo zwyczajne:
 - fundamentalne znaczenie duszpasterstwa zwyczajnego;
- realizacja duszpasterstwa zwyczajnego⁵³⁶:
 - posługa nauczania;
 - posługa uświęcania;

⁵³⁶ Wykładowca powinien odwołać się do wykładów z katechetyki, liturgiki, homiletyki i duszpasterstwa rodzin.

- posługa pasterska (służebny charakter urzędów i posług w Kościele, chrześcijański styl życia, działalność charytatywna).
- duszpasterstwo nadzwyczajne:
 - istota i rozwój duszpasterstwa nadzwyczajnego;
 - rodzaje duszpasterstwa nadzwyczajnego:
 - specjalne: katedralne, sytuacyjne, organizowane;
 - specjalistyczne.
- duszpasterstwo indywidualne;
- miejsca realizacji duszpasterstwa:
 - diecezja, rejon i dekanat miejscem realizacji duszpasterstwa;
 - parafia miejscem realizacji duszpasterstwa:
 - wspólnotowy charakter parafii;
 - struktury wspólnotowe parafii (prezbiterium, parafialne rady: ds. ekonomicznych i duszpasterska, zrzeczenia);
 - tradycyjne i nowe funkcje parafii;
 - współczesne propozycje odnowy parafii.

Duszpasterstwo rodzin

30h kontaktowych (15h wykład, 15h ćwiczenia), 45-60h pracy własnej studenta, 3 ECTS

Uwaga dotycząca prowadzenia zajęć: zajęcia z duszpasterstwa rodzin powinny zacząć się po zaliczeniu przez studenta sakramentologii dogmatycznej.

529. Zagadnienia szczegółowe:

- duszpasterstwo rodzin – pojęcie;
- powstanie i rozwój duszpasterstwa rodzin;
- zadania duszpasterstwa rodzin;
- struktury duszpasterstwa rodzin;
- formacja pracowników duszpasterstwa rodzin;
- przygotowanie do małżeństwa i rodziny;
- duszpasterstwo małżeństw zależne od stażu małżeńskiego;
- formy wsparcia rodziny (domy samotnej matki, ośrodki adopcyjno-opiekuńcze, telefony zaufania, rodziny zastępcze, świetlice dla dzieci);
- poradnictwo rodzinne;
- apostołat rodziny;
- zrzeczenia rodzin katolickich;
- zaangażowanie rodzin w życie społeczne i polityczne;
- pomoc rodzinom w sytuacjach szczególnie trudnych (małżeństwa bezdzietne, rodziny z dziećmi niepełnosprawnymi, rodziny z osobami uzależnionymi);
- pomoc rodzinom żyjącym w związkach nieprawidłowych, rodzinom rozbitym itp.;
- postulaty rozwoju duszpasterstwa rodzin.

Teologia życia konsekrowanego

15h kontaktowych (15h wykład), 15h pracy własnej studenta, 1 ECTS

530. Teologia życia konsekrowanego jest obowiązkowym wykładem monograficznym w diecezjalnych i zakonnych seminariach duchownych. W ramach tego przedmiotu należy w taki sposób przedstawić zagadnienia dotyczące specyfiki życia konsekrowanego, by możliwe było wzajemne zrozumienie i wspieranie się w realizacji powołań diecezjalnych duchownych z osobami konsekrowanymi.

Uwaga dotycząca prowadzenia zajęć: w ramach studium warto nawiązać do zagadnień dotyczących życia konsekrowanego, które zostały podjęte wcześniej w ramach eklezjologii, teologii duchowości, teologii pastoralnej czy prawa kanonicznego.

531. Zagadnienia szczegółowe

- życie konsekrowane w nauczaniu Soboru Watykańskiego II i w okresie posoborowym (dokumenty soborowe, papieskie, watykańskie, zakonne, Konferencji Zakonów Męskich i Żeńskich w Polsce);
- natura i typowe cechy życia konsekrowanego (konsekracja zakonna; droga rad ewangelicznych; charyzmat, konstytucje, reguły i dyrektoria zakonne);
- formy życia konsekrowanego w Kościele katolickim (typologie Vaticanum II, Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. i adhortacji *Vita consecrata* Jana Pawła II, punkty 5-12);
- instytuty świeckie kapłanów diecezjalnych;
- wymiary życia konsekrowanego (charyzmatyczny, wspólnotowy, misyjny, kontemplacyjny, prorocki, eschatologiczny, sakramentalny, maryjny);
- eklezjalno-społeczny charakter życia konsekrowanego (osoby konsekrowane w Kościele powszechnym i w Kościołach lokalnych; współpraca osób konsekrowanych z biskupami i z duchowieństwem diecezjalnym; współpraca między poszczególnymi instytutami życia konsekrowanego; współpraca ze świeckimi);
- główne „areopagi” życia konsekrowanego (zadania *ad intra* i *ad extra*);
- formacja w zgromadzeniach życia konsekrowanego (etapy formacji: etap przednowicjacki, formacja nowicjacka, formacja profesów czasowych, formacja permanentna);
- pasterskie zadania duchownych wobec przełożonych i członków (członkiń) wspólnot życia konsekrowanego (rekolekcje, dni skupienia, spowiadanie, homilie i konferencje, spotkania w codzienności);
- specyfika budzenia i dojrzewania powołań do życia konsekrowanego.

Katechetyka i przedmioty przygotowania pedagogicznego do nauczania religii

Uwaga dotycząca prowadzenia zajęć: zajęcia przygotowujące do nauczania religii nie powinny rozpoczynać się przed zaliczeniem przez studenta antropologii filozoficznej. Przedmioty winny być realizowane w następującej kolejności: psychologia, pedagogika, katechetyka, z tym, że katechetyka fundamentalna winna być zrealizowana przed podjęciem praktyk katechetycznych w szkole.

*Katechetyka fundamentalna**30h kontaktowych (30h wykład), 20-30h pracy własnej studenta, 1 ECTS*

532. Katechetyka fundamentalna ma na celu zbudowanie świadomości odnośnie do misji katechetycznej Kościoła, jej podstawowych założeń (cel, natura, zadania) i miejsc realizacji. Na fundamencie tradycji teologicznej i pedagogicznej, w ramach zajęć z tego przedmiotu, należy poszukiwać możliwie najlepszych sposobów rozumienia istoty posłannictwa współczesnego katechety oraz prezbitera jako katechety i nauczyciela religii.

533. Zagadnienia szczegółowe:

- pojęcie katechetyki (definicja katechezy, różne koncepcje katechetyki, katechetyka a nauki humanistyczne);
- zarys historii katechezy (katecheza czasów apostołskich, patrystycznych, od średniowiecza po czasy reformy katolickiej, wiek XVIII i XIX w katechezie, XX-wieczne nurty katechetyczne);
- dokumenty katechetyczne Kościoła katolickiego (adhortacja Jana Pawła II „Catechesi tradendae”, Katechizm Kościoła Katolickiego wraz z Kompendium, Dyrektorium ogólne o katechizacji, Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce, adhortacja papieża Franciszka „Evangelii gaudium”)
- natura katechezy: źródła katechezy, funkcje katechezy (wychowanie, nauczanie, wtajemniczenie), katecheza w perspektywie nowej ewangelizacji, elementy katechezy (biblijny, teologiczny, egzystencjalny); cele katechezy: zażyłość z Jezusem Chrystusem, dojrzała wiara;
- formy katechezy: szkolne nauczanie religii dzieci i młodzieży, katecheza parafialna, katecheza w ruchach formacyjnych i stowarzyszeniach, katecheza rodzinna; realizacja zadań katechezy w ramach poszczególnych jej form;
- współczesne kierunki i modele katechezy;
- relacja nauczania religii w szkole do katechezy parafialnej.

*Katechetyka materialna**30h kontaktowych (15h wykład, 15h ćwiczenia), 10-15h pracy własnej studenta, 2 ECTS*

534. Zadaniem katechetyki materialnej jest ukazanie treści przekazywanych w ramach katechezy. Przekazywane treści mają urzeczywistniać podstawowy cel katechezy, jakim jest wprowadzenie w pełnię życia chrześcijańskiego i pełne zjednoczenie z Chrystusem. Pogłębianie świadomości biblijnej, liturgicznej, moralnej i eklesjalnej ma służyć dynamicznemu rozwojowi wiary.

535. Zagadnienia szczegółowe:

- Pismo Święte i teologia w katechezie (posoborowe wskazania dla znalezienia właściwego miejsca Pisma św. w katechezie, orientacja kerygmatyczna, katechetyczny charakter Ewangelii);
- wychowanie liturgiczne w katechezie (katecheza i liturgia – napięcia i współpraca, liturgia i wiara, wnioski dla katechezy wynikające z relacji liturgii i wiary, wychowanie świadomości chrzcielnej oraz postaw eucharystycznych, katecheza a rok liturgiczny);
- formacja doktrynalna w katechezie;
- wychowanie moralne w katechezie (dawniejsze modele wychowania chrześcijańskiego, model posoborowy, formacja sumienia);

- eklezjalny wymiar katechezy (koncepcja Kościoła a modele katechezy, eklezjalny charakter katechezy, zadania katechezy w Kościele);
- autentyczne wartości w społecznościach ludzkich jako źródło katechezy: katecheza i kultura, korelacja nauczania religii w szkole z edukacją szkolną.

Katechetyka szczegółowa

45h kontaktowych (30h wykład, 15h ćwiczeń), 10-15h pracy własnej studenta, 2 ECTS

536. Katechetyka szczegółowa jest realizacją kluczowej dla katechezy zasady wierności Bogu i człowiekowi. Celem tego przedmiotu jest uświadomienie seminarzystom zróżnicowanych potrzeb i możliwości adresatów katechezy. Należy zwrócić uwagę również na szeroko rozumiany kontekst posługi katechetycznej, uwzględniając czynniki kulturowe, społeczne, wychowawcze i rozwojowe oraz osobiste doświadczenia religijne katechizowanych.

537. Zagadnienia szczegółowe:

- nauczanie religii w szkole w służbie ewangelizacji;
- regulacje prawne katechezy;
- specyfika katechezy w zależności od wieku adresatów:
 - katecheza dzieci w wieku przedszkolnym (wprowadzenie w życie religijne);
 - katecheza dzieci klas I-IV szkoły podstawowej (katecheza inicjacji w sakramenty pokuty i pojednania oraz Eucharystii);
 - katecheza dzieci klas V-VIII szkoły podstawowej (katecheza mistagogiczna wprowadzająca w historię zbawienia oraz przygotowująca do sakramentu bierzmowania);
 - katecheza młodzieży szkół ponadpodstawowych (katecheza tożsamości chrześcijańskiej);
 - katecheza rodzinna;
 - katecheza i religijna formacja dorosłych;
- programy katechetyczne;
- katechetyka specjalna.

Dydaktyka i metodyka katechetyczna

45h kontaktowych (15h wykład, 30h ćwiczenia), 20-30h pracy własnej studenta, 2 ECTS

538. Szkolne nauczanie religii w swej organizacji i przebiegu winno uwzględniać pedagogiczne kryteria procesu nauczania - uczenia się. Wobec bogactwa i wieloaspektowości tego procesu należy uwrażliwiać przyszłych kapłanów, że jego podstawowym elementem jest troska o relację osobową. Dla realizacji celów stawianych katechezie konieczny jest wybór właściwych metod. Metodyka nauczania religii służy kształtowaniu umiejętności samodzielnego doboru sposobów działania zgodnie z odpowiednimi kryteriami. Ponadto powinna zapoznać kandydatów do kapłaństwa z bogactwem metod wypracowanych przez tradycję katechetyczną i dydaktykę oraz najnowsze techniki przekazu informacji.

539. Zagadnienia szczegółowe:

- ogólna charakterystyka metodyki nauczania religii (podstawowe pojęcia, rozróżnienie metod od form nauczania, kryteria doboru metod, podstawowe typologie metod);

- cele kształcenia, cele operacyjne, operacjonalizacja i taksonomia celów kształcenia, wymagania ogólne i szczegółowe;
- formy organizacyjne aktywności uczniów na lekcji religii;
- struktura jednostki lekcyjnej (lekcji religii);
- pluralizm metod nauczania oraz kryteria ich doboru;
- pytania na lekcji religii;
- zastosowanie pomocy i środków dydaktycznych w toku lekcji religii;
- formy modlitwy podczas lekcji religii;
- katecheza dzieci: lekcja religii w szkole podstawowej, podstawowe zasady dydaktyczne w nauczaniu religii, sposoby realizacji założeń programowych nauczania religii, zastosowanie środków dydaktycznych na lekcji religii, planowanie pracy dydaktycznej na lekcjach religii, sposoby dyscyplinowania uczniów na lekcjach religii, współpraca nauczyciela religii z rodziną, szkołą i parafią, sprawdzanie i ocenianie osiągnięć edukacyjnych uczestników lekcji religii, pomiar dydaktyczny na lekcji religii w szkole podstawowej, współpraca środowisk wychowawczych i katechetycznych, duszpasterstwo katechetyczne w parafii, przygotowanie do sakramentów Eucharystii, pokuty i pojednania oraz bierzmowania;
- katecheza młodzieży: lekcja religii w szkole ponadpodstawowej, podstawowe zasady dydaktyczne w nauczaniu religii, sposoby realizacji założeń programowych nauczania religii, - zastosowanie środków dydaktycznych na lekcji religii, planowanie pracy dydaktycznej na lekcjach religii, sposoby dyscyplinowania uczniów na lekcjach religii, współpraca nauczyciela religii z rodziną, szkołą i parafią, sprawdzanie i ocenianie osiągnięć edukacyjnych uczestników lekcji religii, pomiar dydaktyczny na lekcji religii w szkole ponadpodstawowej, współpraca środowisk wychowawczych i katechetycznych, duszpasterstwo katechetyczne w parafii, przygotowanie do przyjęcia i praktykowania sakramentów;
- katecheza dorosłych: uwarunkowania współczesnej katechezy dorosłych, uzasadnienie katechezy dorosłych, dorosły jako adresat katechezy;
- dostosowanie wymagań edukacyjnych z religii dla ucznia o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

Psychologia ogólna

30h kontaktowych (30h wykład), 20-30h pracy własnej studenta, 2 ECTS

540. Psychologia ogólna to nauka zajmująca się badaniem zjawisk związanych z podstawowymi procesami psychicznymi oraz mechanizmami funkcjonowania człowieka w szeroko rozumianym środowisku.

541. Zagadnienia szczegółowe:

- zagadnienia wstępne: definicja, przedmiot i cel, działy, metody psychologii;
- biologiczne podstawy procesów psychicznych: anatomia funkcjonalna mózgu oraz mózgowe mechanizmy funkcji psychicznych;
- kierunki i koncepcje psychologiczne (ze szczególnym uwzględnieniem koncepcji osobowości): behawioryzm, psychoanaliza, neopsychologia, psychologia humanistyczna, poznawcza, współczesne teorie;
- procesy spostrzegania;
- procesy uczenia się;

- pamięć jako proces przechowywania doświadczenia;
- procesy uwagi;
- procesy motywacyjne;
- emocje i uczucia: teorie, mechanizmy, funkcje; stres i jego rola w funkcjonowaniu człowieka;
- inteligencja – podstawowe pojęcia i koncepcje;
- ludzkie działanie, determinanty, różnice indywidualne; próba syntezy.

Psychologia rozwojowa i wychowawcza

30h kontaktowych (15h wykład, 15h ćwiczenia), 20-30h pracy własnej studenta, 2 ECTS

542. Psychologia rozwojowa i wychowawcza jako subdyscyplina psychologiczna zajmuje się badaniem rozwoju człowieka od poczęcia do naturalnej śmierci. Celem tego przedmiotu jest pomoc w zrozumieniu całego procesu wychowywania oraz osobistego rozwoju człowieka. Całość założeń programowych powinna korespondować z pedagogią wiary zakorzenioną w tajemnicy Bożego objawienia.

543. Zagadnienia szczegółowe:

- przedmiot, cele, metody stosowane w psychologii rozwojowej;
- pojęcie rozwoju, mechanizmy i czynniki rozwoju;
- periodyzacja ludzkiego rozwoju oraz sfery rozwoju człowieka;
- rozwój człowieka w okresie prenatalnym i perinatalnym;
- rozwój człowieka w okresie dzieciństwa;
- rozwój człowieka w okresie dorastania;
- rozwój człowieka w okresie dorosłości;
- starzenie się i umieranie;
- rola czynników społecznych wpływających na rozwój dziecka: rodzina i jej funkcjonowanie, relacje rówieśnicze, grupy odniesienia;
- nieprawidłowości i zaburzenia rozwojowe (ADHD, Zespół Aspergera, nerwice dzieci szkolnych, lateralizacja, zaburzenia nastroju, anoreksja, wykorzystanie seksualne);
- sytuacja dziecka w szkole (budowanie relacji społecznych, kształtowanie empatii, asertywność, fobie szkolne, agresja w szkole);
- problemy dziecka niepełnosprawnego intelektualnie oraz dzieci z niesprawnością narządu wzroku, słuchu lub mowy;
- techniki diagnozy funkcjonowania dziecka szkolnego w rodzinie i grupie szkolnej;
- etapy rozwoju religijności i moralności człowieka
- funkcje, struktura i psychologiczne mechanizmy procesu wychowawczego;
- wpływ i charakterystyka środowisk wychowawczych (rodzina, szkoła, grupy rówieśnicze, media);
- postawy rodzicielskie oraz osobowość nauczyciela w procesie wychowania;
- charakterystyka wybranych trudności wychowawczych – rodzaje, przyczyny, pomoc.

Pedagogika

60h kontaktowych (45h wykład, 15h ćwiczenia), 20-30h pracy własnej studenta, 3 ECTS

544. Nauka o procesie wychowywania, jaką jest pedagogika, powinna być rozpatrywana w płaszczyźnie biologicznej, psychologicznej, społecznej, komunikacyjnej oraz kulturowej. Celem zajęć jest nabycie wiedzy i umiejętności potrzebnych do skutecznego towarzyszenia

człowiekowi w procesie rozwoju widzianego zarówno w wymiarze ludzkim, jak i nadprzyrodzonym. Nadrzędnym punktem odniesienia dla tego przedmiotu powinien być wzorzec ewangelicznej pedagogii wiary.

545. Zagadnienia szczegółowe:

- pedagogika jako nauka; pedagogika i pedagogia; rozwój przednaukowy i naukowy pedagogiki; geneza, struktura i społeczno-kulturowe uwarunkowania wiedzy pedagogicznej; relacja między teorią a praktyką jako istotny problem pedagogiczny;
- wieloznaczna tożsamość współczesnej pedagogiki (na przykładzie analizy orientacji pedagogicznych);
- podmiotowość w teorii i praktyce pedagogicznej; dwupodmiotowość;
- paradygmat integracji w pedagogice – pedagogika holistyczna, integralna;
- podstawowe kategorie pedagogiczne;
- relacja wychowawcza: wychowawca – wychowanek;
- sytuacja wychowawcza;
- umiejętność słuchania; znaczenie i funkcje różnych komunikatów; aktywne słuchanie; bariery komunikacyjne;
- akceptacja dziecka; analiza „języka akceptacji”;
- normy, zasady i wymagania w wychowaniu;
- pomoc w rozwoju pozytywnego i realistycznego obrazu siebie, swoich możliwości i zdolności; zaufanie i szacunek do siebie;
- wspieranie procesu usamodzielnienia się dziecka; uczucia – rozpoznawanie i wyrażanie;
- problem kar w wychowaniu; konstruktywna współpraca z dzieckiem; budowanie autorytetu;
- rozwiązywanie konfliktów; techniki rozwiązywania konfliktów, szczególnie w odniesieniu do konfliktu wartości;
- konstruktywne sposoby motywowania klasy do współpracy;
- pedagogiczne aspekty pracy metodami aktywnymi (profity i pułapki);
- środowiska wychowawcze i ich współpraca (rodzina, szkoła, grupy społeczne);
- grupa (grupy, normy, role); cztery procesy grupowe: integracja, komunikacja, strukturalizacja, kultura grupy.

Podstawy dydaktyki

30h kontaktowych (15h wykład, 15h ćwiczenia), 20-30h pracy własnej studenta, 2 ECTS

546. Dydaktyka to nauka zajmująca się procesem nauczania – uczenia się. Właściwe zrozumienie koncepcji i zasad dydaktycznych jest przydatne seminarzystom nie tylko w rzeczywistości edukacyjnej, lecz w całej posłudze duszpasterskiej. Poznanie cech osobowych nauczyciela i ucznia oraz wszelkich czynników warunkujących proces kształcenia sprzyja integralnemu rozwojowi wychowanków. Swoiste uporządkowania tej materii prowadzi do prostego i skutecznego przekazu treści wiary.

547. Zagadnienia szczegółowe:

- przedmiot i zadania dydaktyki ogólnej;
- podstawowe pojęcia dydaktyczne;
- charakterystyka systemów dydaktycznych;
- proces kształcenia;

- cele, treści i programy kształcenia;
- ukryty program kształcenia;
- zasady dydaktyczne;
- formy organizacji nauczania – uczenia się w szkole;
- toki lekcji – typy lekcji;
- formy i metody pracy (aktywizacji) uczniów na lekcji;
- środki dydaktyczne w procesie nauczania – uczenia się szkolnego;
- planowanie pracy dydaktycznej i przygotowanie się nauczyciela do lekcji;
- sprawdzanie i ocenianie osiągnięć szkolnych uczniów;
- autoewaluacja i ewaluacja w nauczaniu – uczeniu się;
- praca z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

Emisja głosu

30h kontaktowych (30h ćwiczenia), 1 ECTS

548. Zagadnienia szczegółowe:

- teoretyczne podstawy emisji głosu;
- budowa aparatu mowy;
- wielofunkcyjna rola narządów mowy;
- głos mówiony i głos śpiewaczy;
- wybrane problemy kształtowania i wykorzystywania elementów emisyjnych (np. intonacja, skala własnego głosu, oddech, dykcja, dynamika, barwa głosu, artykulacja);
- higiena i bezpieczeństwo w wykorzystywaniu własnego głosu;
- trudności pracy głosem w szkole;
- konsekwencje nieprawidłowych nawyków emisji głosem;
- optymalne posługiwanie się własnym głosem w pracy nauczyciela;
- ćwiczenia w określaniu artykulacji głosek, na przestrzenie rezonacyjne i ćwiczenia rozluźniające narządy mowy;
- kształtowanie prawidłowego oddechu;
- ćwiczenia aktywizujące pracę mięśnia przeponowego;
- higiena i bezpieczeństwo w wykorzystywaniu własnego głosu w pracy w szkole – sposoby przezwyciężania tremy i stresu.

Praktyka w zakresie psychologiczno-pedagogicznym

30h ćwiczeń, 30h omówień z zakresu pedagogiki, 30h omówień z zakresu psychologii, 3 ECTS

549. W trakcie realizacji praktyki w zakresie psychologiczno-pedagogicznym student podejmuje różnorodne formy aktywności, kształtuje kompetencje opiekuńczo-wychowawcze, ale nie prowadzi samodzielnie zajęć dydaktycznych, opiekuńczo-wychowawczych i profilaktycznych. Celem tej praktyki jest gromadzenie doświadczeń związanych z pracą opiekuńczo-wychowawczą z uczniami, zarządzaniem grupą i diagnozowaniem indywidualnych potrzeb uczniów oraz konfrontowanie nabywanej wiedzy psychologiczno-pedagogicznej z rzeczywistością.

*Praktyka katechetyczna w szkole**120 godzin (szkoła podstawowa i szkoła ponadpodstawowa), 8 ECTS*

550. Praktyka katechetyczna w szkole obejmuje praktykę ciągłą (minimum 30 godzin, z czego minimum po 15 godzin w szkole podstawowej i szkole ponadpodstawowej) oraz śródroczną (minimum 30 godzin, z czego minimum po 15 godzin w szkole podstawowej i szkole ponadpodstawowej)

551. Praktyka katechetyczna w szkole – ciągła jest skorelowana z tematyką zajęć z dydaktyki nauczania religii I. i dydaktyki nauczania religii 2. Stanowi integralną część kształcenia pedagogicznego studentów, którzy chcą uzyskać kwalifikacje do nauczania religii w szkole podstawowej i ponadpodstawowej. Jest to praktyka przedmiotowo-metodyczna. Ma ona na celu wspomaganie kandydatów na nauczycieli religii w rozwijaniu kompetencji merytorycznych i metodycznych poprzez: 1) zapoznanie z obowiązującymi w danej szkole: podstawą programową katechezy Kościoła katolickiego w Polsce, programem i podręcznikami nauczania religii oraz środkami dydaktycznymi; 2) umożliwianie obserwacji lekcji prowadzonych (o ile to możliwe) przez jednego bądź kilku nauczycieli religii oraz lekcji prowadzonych przez nauczycieli innych przedmiotów na różnych poziomach edukacyjnych; 3) poznawanie różnych typów lekcji religii dotyczących tego samego tematu na różnych poziomach; 4) zapoznaniem z różnorodnością form i metod oraz zastosowaniem różnych środków dydaktycznych na lekcji religii; 4) dyskusowanie na temat obserwowanych i prowadzonych lekcji religii; 5) samodzielne prowadzenie lekcji religii w obecności nauczyciela religii – opiekuna praktyki w szkole; 6) samodzielnie przy-gotowanie scenariuszy i prowadzenie lekcji religii w różnych klasach, na różnych poziomach; 7) podejmowanie refleksji w czasie praktyki i dokumentowanie podejmowanych działań w dzienniczku praktyk.

552. Praktyka katechetyczna w szkole – śródroczna jest skorelowana z tematyką zajęć „Dydaktyka i metodyka katechetyczna”. Jest to studencka praktyka przedmiotowo-metodyczna. Stanowi ona integralną część kształcenia pedagogicznego studentów teologii, którzy zamierzają uzyskać kwalifikacje do nauczania religii w szkole.

Misjologia*15h kontaktowych (15h wykład), 35-45h pracy własnej studenta, 2 ECTS*

553. Wykłady z misjologii dotyczą ukazania i krytycznego omówienia wielowymiarowości posłania i zaangażowania misyjnego, ze szczególnym zwróceniem uwagi na wymiar: [a] teologiczny (biblijny – posłanie misyjne oraz dogmatyczny – *amor fontalis*, *Missio Dei*, rola Ducha Świętego, Tradycja); [b] historyczny (historia ewangelizacji w różnorodnych środowiskach społeczno-kulturowych na przestrzeni historii Kościoła; dokumenty kościelne i nauczanie papieskie; metody misyjne); [c] antropologiczny (doniosłość kontekstu kulturowego adresata przepowiadania misyjnego; interakcja wiary chrześcijańskiej z kulturami); [d] religiologiczny i ekumeniczny (dialog międzyreligijny i ekumeniczny); [e] społeczny (promocja ludzka według społecznej nauki Kościoła); [e] praktyczny (przygotowanie misjonarzy; ewaluacja ich działalności i zaangażowania).

554. Zagadnienia szczegółowe:

- misjologia – jej metodologia, historia i miejsce wśród innych nauk;
- biblijne podstawy misji;

- teologia misji dawniej i dziś;
- misje, religie i kultury świata; inkulturacja – duszpasterskie i teologiczne wskazania;
- rodzenie się Kościoła lokalnego (kulturowego) – podstawowe zadanie misji;
- misje a integralny rozwój człowieka;
- najważniejsze etapy historii misji w starożytności;
- najważniejsze etapy historii misji w Ameryce, Afryce, Azji i Oceanii;
- teologie i współczesne życie Kościoła w Ameryce, Afryce, Azji i Oceanii;
- duchowość misyjna (tutaj uwrażliwienie ekumeniczne).

Katolicka nauka społeczna

60h kontaktowych (30h wykład i 30h ćwiczenia), 90-120h pracy własnej studenta, 6 ECTS
Uwagi dotyczące prowadzenia zajęć:

- *prowadzący zajęcia z katolickiej nauki społecznej powinien porozumieć się z prowadzącym zajęcia z moralności życia społecznego w celu uniknięcia powtórzeń lub opuszczeń;*
- *zagadnienia dotyczące rodziny powinny zostać skorelowane z treściami przedmiotu Duszpasterstwo rodzin w celu uniknięcia braków lub powtórzeń (konieczne konsultacje z prowadzącym).*

555. Zagadnienia szczegółowe:

Zagadnienia wstępne:

- natura katolickiej nauki społecznej (nauczanie społeczne Kościoła a katolicka nauka społeczna; terminologia; źródła, autonomia, metodologia; interdyscyplinarność; specyfika; moc wiążąca; praktyczny aspekt nauczania społecznego Kościoła);
- perspektywa biblijna, wymiar teologiczny i społeczny nauczania społecznego Kościoła (tematy społeczne w Starym Testamencie; społeczna misja Chrystusa; wyzwolenie integralne; teologia wyzwolenia a teologia wyzwalań; misja społeczna Kościoła; ewangelizacyjny dialog Kościoła ze światem).

Ewolucja katolickiej nauki społecznej:

- tematy społeczne w nauczaniu Ojców Kościoła, teologów i szkół teologicznych do końca XVIII wieku (Ojcowie Kościoła, św. Augustyn z Hippony; św. Tomasz z Akwinu; szkoła z Salamanki; szkoła franciszkańska; odrodzenie i wielkie odkrycia geograficzne; redukcje paragwajskie; dominikanie w Nowym Świecie; rewolucje XVIII/XIX wieku);
- kształtowanie się katolickiej nauki społecznej w XIX wieku (katolicyzm społeczny; katolicy francuscy; Wilhelm E. von Ketteler; niemiecka szkoła reform społecznych; działalność społeczna katolików austriackich i włoskich; katolicyzm społeczny na ziemiach polskich);
- magisterium społeczne w czasach nowożytnych na tle wydarzeń społecznych i politycznych:
- część pierwsza: nauczanie społeczne Kościoła wobec pre-modernizmu (Pius IX, Leon XIII, Pius X, Benedykt XV) i wobec modernizmu (Pius XI, Pius XII);
- część druga: Sobór Watykański II (Jan XXIII, Paweł VI); Kościół wobec post-modernizmu (Jan Paweł II, Benedykt XVI, Franciszek).

Kryteria oceny rzeczywistości społecznej:

- koncepcja człowieka w katolickiej nauce społecznej (zasada personalistyczna; godność i prawa człowieka);
- zasady życia społecznego (zasady dobra wspólnego; pomocniczości; solidarności; powszechnego przeznaczenia dóbr; partycypacji; zrównoważonego rozwoju);
- wartości życia społecznego (prawda; wolność; sprawiedliwość; miłość; pokój).

Dyrektywy do działania:

- rodzina (filozofia i teologia rodziny; społeczny charakter rodziny; prawa i obowiązki rodziny; funkcje rodziny; zagrożenia rodziny);
- ekonomia (systemy gospodarcze i związane z nimi ideologie: kapitalizm, socjalizm, społeczna gospodarka rynkowa; społeczno-etyczny wymiar pracy ludzkiej; bezrobocie; własność prywatna i wspólna; podatki; rynek i wolna konkurencja; przedsiębiorstwo; związki zawodowe; prawidłowa koncepcja rozwoju i postępu);
- polityka (koncepcja państwa – demokracja, państwo prawa, państwo socjalne i totalitarne; zaangażowanie polityczne chrześcijan; społeczeństwo obywatelskie; pluralizm, dialog i tolerancja; liberalizm; prawa i obowiązki obywatelskie, globalizacja i globalizacja, terroryzm i wojna, korupcja, lobbing);
- kultura („człowiek ponowoczesny”, posthumanizm; sekularyzacja, hedonizm, konsumizm; ekologia; transhumanizm; wirtualizacja rzeczywistości).

Aktualizacja regionalna:

- nauczanie społeczne episkopatu Polski (w aspekcie historycznym i współczesnym; dokumenty i instytucje społeczne Kościoła na ziemiach polskich; postacie i przykłady zastosowania wskazań katolickiej nauki społecznej do lokalnych warunków);
- nauczanie społeczne Kościołów lokalnych (nauczanie społeczne biskupów Kościołów lokalnych w aspekcie historycznym i współczesnym; dokumenty i instytucje społeczne Kościoła lokalnego; postacie i przykłady zastosowania wskazań katolickiej nauki społecznej do lokalnych warunków).

Historia Kościoła

556. Celem przedmiotu historia Kościoła jest naukowe przedstawienie jego dziejów w eklezjologicznym, a nie jedynie w strukturalnym ujęciu. Chronologicznie są to dzieje od zesłania Ducha Świętego na apostołów w dniu Pięćdziesiątnicy aż do czasów współczesnych, ujęte w okresy: starożytność, średniowiecze, nowożytność, czasy najnowsze. Treściowo obejmują one wewnętrzne i zewnętrzne życie Kościoła, jego struktury i wszystkie uwarunkowania: geograficzne, gospodarcze, polityczne, społeczne, kulturalne i religijne. W ukazywaniu dziejów Kościoła jego historyk korzysta z dostępnych metod naukowych (m.in. analitycznej, statystycznej itd.), mając na uwadze, że należy w pierwszym rzędzie wyjaśnić fakty (faktografia), następnie przyczyny (genetyzm), a na końcu skutki (pragmatyzm), przy czym ma kierować się krytycyzmem i obiektywizmem, a nade wszystko świadomością, że Kościół jest instytucją bosko-ludzką.

Historia Kościoła powszechnego – starożytność

25h kontaktowych (15h wykład, 10h ćwiczenia), 50-65h pracy własnej studenta, 3 ECTS

557. Zagadnienia szczegółowe (wykład):

- Kościół pierwotny w Jerozolimie i ewangelizacja Palestyny;
- działalność misyjna św. Pawła i apostołów;
- przyczyny rozszerzania się chrześcijaństwa i terytorialny rozwój Kościoła w Europie, Azji i Afryce do IV wieku;
- oskarżenia kierowane pod adresem chrześcijan i prześladowania chrześcijan do 313 roku;
- literacka walka z Kościołem do III wieku i działalność apologetów chrześcijańskich;
- przełom konstantyński: „Edykt mediolański” i jego skutki;
- początki życia monastycznego w Kościele Wschodnim i Zachodnim;
- polityka religijna cesarzy rzymskich wobec Kościoła po śmierci Konstantyna Wielkiego;
- działalność ewangelizacyjna Kościoła w IV i V wieku;
- wędrówki ludów i ich skutki dla Cesarstwa oraz Kościoła;
- działalność charytatywna w Kościele w IV i V wieku;
- chrystianizacja Frankonii, Anglii, Irlandii oraz krajów niemieckich;
- zwycięstwo katolicyzmu w Hiszpanii w VI wieku;
- powstanie islamu i jego ekspansja terytorialna;
- powstanie Państwa Kościelnego.

558. Zagadnienia szczegółowe (ćwiczenia):

- spory natury teologicznej i dyscyplinarnej pierwszych wieków (pierwsze herezje trynitarnie; monarchianizm; gnostycyzm; chiliazm; manicheizm, montanizm; dyskusje wokół daty świętowania Wielkanocy; spory o ważność chrztu udzielonego przez heretyków; schizma Nowacjana);
- donatyzm w Afryce północnej i jego dzieje;
- arianizm i sobór w Nicei (325); obrona Symbolu nicejskiego;
- pryscylianizm i pelagianizm;
- duchoburstwo i sobór w Konstantynopolu (381);
- nestorianizm i sobór w Efezie (431);
- monoteletyzm i sobór w Chalcedonie (451);
- obrazoburstwo i Sobór Nicejski II (787);
- życie liturgiczne i praktyki religijne w Kościele starożytnym (chrzest, Eucharystia, pokuta);
- kult Matki Bożej i świętych w chrześcijaństwie greckim i łacińskim.

Historia Kościoła powszechnego – średniowiecze

25h kontaktowych (15h wykład, 10h ćwiczenia), 25-35h pracy własnej studenta, 2 ECTS

559. Zagadnienia szczegółowe (wykład):

- Karol Wielki i odrodzenie cesarstwa;
- Karol Wielki wobec Kościoła;
- *saeculum obscurum* – przyczyny i skutki;

- Cluny – ku reformie;
- reforma gregoriańska;
- wyprawy krzyżowe;
- Sobór Laterański IV;
- Kościół a Żydzi w średniowieczu;
- upadek średniowiecznego porządku w Europie;
- Bonifacy VIII i Francja;
- tzw. niewola awiniońska papieża;
- wielka schizma zachodnia;
- koncyliaryzm;
- sobory XV wieku;
- *devotio moderna*;
- husytyzm;
- życie zakonne w średniowieczu.

560. Zagadnienia szczegółowe (ćwiczenia):

- *Liber regulae pastoralis* – zasady średniowiecznego duszpasterstwa;
- Cyryl i Metody – Żywot św. Metodego;
- św. Wojciech w Kronice Kosmasa;
- sprawa św. Stanisława ze Szczepanowa;
- sytuacja krzyżowców w Ziemi Świętej – Anonima, Dzieje pierwszej krucjaty;
- św. Franciszek i jego reguła;
- sprawy polskie na soborze w Konstancji;
- Władysław Jagiełło w opinii Jana Długosza;
- papieżstwo renesansowe;
- *De imitatione Christi* – programowe dzieło *devotio moderna*;
- wkład ludzi Kościoła w rozwój nauki: uniwersytety, podstawy metodologii nauki, podstawy filozofii przyrody, matematyka, bankowość, odkrycia naukowe.

Historia Kościoła powszechnego – nowożytność

25h kontaktowych (15h wykład, 10h ćwiczenia), 50-65h pracy własnej studenta, 3 ECTS

561. Zagadnienia szczegółowe (wykład):

- reformacja: geneza, pojęcie, rodzaje i zasięg geograficzny;
- renesans i humanizm: pojęcia, geneza, różnice między renesansem włoskim i niemieckim; ogólna charakterystyka; renesans i humanizm na gruncie kościelnym;
- reforma przedtrydencka we Włoszech i Hiszpanii – formy i zakres;
- św. Ignacy Loyola, jezuita i ich formy aktywności do 1773 roku;
- geneza, zwołanie i przebieg Soboru Trydenckiego oraz problem przyjęcia jego uchwał przez poszczególne państwa;
- odrodzenie scholastyki (ośrodki i przedstawiciele) i spory o łaskę (D. Banez, M. Baius, L. Molina);
- pobożność i nauczanie kościelne po Trydencie; mistyka, nauczanie prawd wiary, praktyki sakramentalne, pobożność ludowa;
- zakony potrydenckie, ich ogólna charakterystyka i charyzmat;

- misje katolickie: tereny hiszpańskie i portugalskie, metody misyjne, rola państwa i Kongregacji Rozkrzewienia Wiary;
- redukcje paragwajskie: dobre i złe strony, ich losy w Paranie;
- wojna trzydziestoletnia: geneza, przebieg i wyniki; pokój westfalski: postanowienia i znaczenie;
- jansenizm – początki, istota zjawiska, główni przedstawiciele, rola klasztoru w Port Royal, stanowisko Stolicy Apostolskiej wobec jansenizmu;
- gallikanizm – rodzaje i istota, etapy rozwoju i stanowisko Stolicy Apostolskiej;
- odnowa życia religijnego we Francji XVI/XVII wieku, kwietyzm;
- regalizm hiszpański, episkopalizm niemiecki, terezjanizm i józefinizm.

562. Zagadnienia szczegółowe (ćwiczenia):

- teologia Lutera, Kalwina, Zwingliego – analiza porównawcza;
- uchwały Soboru Trydenckiego (1545-1563) – konfesjonalizacja;
- kontrreformacja – katolicka reakcja na reformę protestancką;
- papieństwo odnowy trydenckiej (Pius V, Grzegorz XIII, Sykstus V, Klemens VIII);
- teologia pozytywna, pojęcie i dyscypliny teologiczne;
- militarny kontekst sporów religijnych (wojna chłopska, wojna szmalkaldzka, wojny hugenockie, wojna 30-letnia);
- anglikanizm i katolicyzm w Anglii i Irlandii (represje, ruch oxfordzki, emancypacja katolików);
- Kościół wobec nauki;
- rewolucja francuska;
- liturgia, pobożność ludowa i nowe zakony w XVIII wieku.

Historia Kościoła powszechnego – współczesność

25h kontaktowych (15h wykład, 10h ćwiczenia), 25-35h pracy własnej studenta, 2 ECTS

563. Zagadnienia szczegółowe (wykład):

- oświecenie: pojęcie, ideały, ogólna charakterystyka, różnice w poszczególnych państwach, ośrodki, przedstawiciele;
- rewolucja francuska: geneza, przebieg, stosunek do Kościoła; rola Napoleona Bonaparte;
- restauracja życia kościelnego (strona strukturalna i teologiczno-religijna) w Europie po wojnach napoleońskich i wielkiej sekularyzacji;
- Kościół katolicki obu Ameryk – podobieństwa i różnice;
- papież XIX wieku od Piusa XVIII do Leona XIII;
- misje katolickie XIX wieku – renesans i przeszkody;
- życie wewnętrzne Kościoła w XIX wieku (sytuacja prawna, dyscyplina, życie religijne i nowe zakony);
- Sobór Watykański I i jego skutki; upadek Państwa Kościelnego;
- sytuacja Kościoła w czasie I i II wojny światowej;
- Sobór Watykański II – odnowa kościoła, ruch ekumeniczny; fałszywa recepcja Soboru i masowe odchodzenie duchownych od Kościoła;
- rozwój Kościoła w krajach pozaeuropejskich;
- charakter i pola działania zakonów powstałych w XIX i XX wieku;
- świadkowie wiary; męczennicy XX i XXI wieku;

- chrześcijaństwo europejskiego Wschodu po upadku komunizmu;
- współczesne formy laicyzacji i dechrystianizacji; ruchy charyzmatyczne.

564. Zagadnienia szczegółowe (ćwiczenia):

- teologia protestancka XIX, XX i XXI wieku (nurty, ośrodki, przedstawiciele);
- nauka teologiczna XIX wieku;
- błędy teologiczne XIX wieku oraz modernizm;
- Kościół wobec naporu laicyzmu i totalitaryzmów (socjalizm, komunizm, masoneria, faszyzm, narodowy socjalizm);
- katolicka nauka społeczna – geneza, rozwój i znaczenie społeczne;
- Kulturkampf;
- Akcja Katolicka, formy zaangażowania świeckich w Kościele i nowe formy apostołstwa (prasa, książka, film); nauka i kultura;
- Pius XII – pontyfikat między mitem a prawdą; starcie z nową teologią;
- papież od Jana XXIII do Jana Pawła II;
- oblicza współczesnego Kościoła.

Historia Kościoła w Polsce

20h kontaktowych (20h wykład), 30-40h pracy własnej studenta, 2 ECTS

565. Zagadnienia szczegółowe:

- początki Kościoła polskiego;
- tzw. reakcja pogańska i odbudowa Kościoła w Polsce;
- Kościół w okresie rozbitcia dzielnicowego;
- udział Kościoła w przywróceniu Polsce korony królewskiej;
- Kościół w czasach Kazimierza Wielkiego;
- powstanie metropolii lwowskiej;
- zakony w Polsce średniowiecznej;
- sytuacja Kościoła w Polsce w czasach Jagiellonów;
- reformacja protestancka na ziemiach polskich;
- katolicka reforma Kościoła w Polsce;
- Kościoły wschodnie w Rzeczypospolitej;
- religijność nowożytna w Rzeczypospolitej;
- Kościół wobec Oświecenia;
- sytuacja Kościoła katolickiego na ziemiach polskich w okresie rozbiorów: a) w zaborze rosyjskim i w Rosji; b) w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim; c) w zaborze austriackim; d) w zaborze pruskim;
- życie religijne w Polsce pod zaborami – służba Boża, szafarstwo sakramentów i nauczanie, życie zakonne;
- wkład Kościoła w odzyskanie niepodległości przez Polskę;
- dzieje Kościoła katolickiego w II Rzeczypospolitej;
- martyrologium w czasie II wojny światowej;
- Kościół w Polsce pod rządami komunistów;
- Kościół za pontyfikatu papieża Jana Pawła II i po przemianach 1989 roku.

Patrologia

60h kontaktowych (45h wykład i 15h ćwiczenia), 90-120h pracy własnej studenta, 6 ECTS

566. Studium patrologii w ramach przygotowania do prezbiteratu ma na celu głównie zaznajomienie studentów z piśmiennictwem chrześcijańskim pierwszych wieków rozumianym jako uprzywilejowane świadectwo wczesnego przekazu i rozwoju wiary – zarówno co do treści, jak i formy celebracji oraz wcielania jej w życie codzienne. Dokonywało się z czasem w harmonii, czasem w napięciu i konflikcie z kulturami (lub ich elementami), w które chrześcijaństwo wchodziło. Znacząca część omawianych pism tego okresu to twórczość świętych Ojców, sama zaś ich teologia miała najczęściej wybitnie pastoralny charakter – tworzona była przez biskupów-pasterzy na potrzeby ich wspólnot. Pastoralne nachylenie i spekulatywna przenikliwość często szły w parze – na co warto uwrażliwiać seminarzystów.

567. Zagadnienia szczegółowe:

Okres pierwszy: fundamenty (do 325 roku)

- zagadnienia wstępne: epoka patrystyczna, patrologia, teologia patrystyczna (patrystyka) i literatura wczesnochrześcijańska; metoda, cel, kryteria przynależności do grona Ojców i Doktorów Kościoła; ogólny podział patrologii; główne serie wydawnicze tekstów Ojców Kościoła;
- czas Ojców Apostolskich (judeochrześcijaństwo i etnochrześcijaństwo): problematyka teologiczna ich dzieł;
- literatura o męczeństwie: teologia *vita sanctorum* i ich wpływ na duchowość chrześcijańską;
- obrona chrześcijaństwa przez apologetów greckich II wieku: sposoby argumentacji i pierwsze spekulacje teologiczne (św. Justyn);
- chrześcijańska literatura antyheretycka: pisma pontyfikalne i episkopalne, św. Ireneusz z Lyonu i jego polemika z gnostycyzmem;
- szkoła aleksandryjska i jej przedstawiciele: Klemens Aleksandryjski (relacja wiary i teologii do wiedzy i filozofii); Orygenes (początki chrystologii, eschatologia: teoria apokatastazy, egzegeza alegoryczna);
- teologia i liturgia pisarzy środowiska rzymskiego III wieku: Nowacjan i św. Hipolit Rzymski;
- środowisko afrykańskie III wieku: Tertulian (prawnicze ujęcie religii, początki łacińskiego języka teologicznego) i św. Cyprian z Kartaginy (początki eklezjologii);
- narodziny monastycyzmu: eremityzm (św. Antoni Pustelnik) i cenobityzm (św. Pachomiusz);
- Euzebiusz z Cezarei i historiografia kościelna; następcy i kontynuatorzy Euzebiusza.

Okres drugi: złoty wiek (325-451 roku)

- kontrowersja ariańska i *Credo Nicejskie*;
- obrona bóstwa Chrystusa: św. Atanazy Wielki i św. Hilary z Poitiers;
- wkład Ojców Kapadockich w rozwój teologii trynitarniej i pneumatologii; *Credo Nicejsko-Konstantynopolińskie*;
- doktryna społeczna Kościoła (św. Bazyl Wielki), teologia ascetyczno-mistyczna (św. Grzegorz z Nyssy), poezja chrześcijańska (św. Grzegorz z Nazjanzu);

- debaty chrystologiczne IV i V wieku: Apolinary z Laodycei – Diodor z Tarsu i Teodor z Mopsuestii; Nestoriusz – św. Cyryl Aleksandryjski; monofizytyzm;
- św. Leon Wielki: wkład w naukę o wcieleniu; św. Leon jako obrońca cywilizacji cesarstwa rzymskiego;
- mariologia patrystyczna: św. Cyryl Aleksandryjski i św. Efreem Syryjczyk;
- rozwój życia zakonnego na Zachodzie i powstanie *Reguł* zakonnych;
- katechumenat i katechezy chrzcielne: św. Cyryl Jerozolimski, św. Ambroży z Mediolanu, św. Jan Chryzostom, Teodor z Mopsuestii;
- wielcy mówcy Kościoła: św. Jan Chryzostom i św. Piotr Chryzolog;
- św. Ambroży z Mediolanu: wkład w rozwój teologii moralnej, rozdział Kościoła od państwa, idealny władca;
- św. Hieronim: egzegeta, polemista, kierownik duchowy i historyk;
- św. Augustyn: życie i dzieła; polemika z manichejczykami, pelagianami, donatystami i arianami.

Okres trzeci: schyłek (451-749 roku)

- duszpasterze w Kościele zachodnim późnego antyku: św. Cezary z Arles, św. Grzegorz Wielki;
- Kasjodor: wkład Kościoła w edukację i zachowanie dziedzictwa kulturowego antyku;
- teologia i mistyka Wschodu: Pseudo-Dionizy Areopagita, św. Maksym Wyznawca, św. Jan Klimak;
- zmierzch epoki patrystycznej: św. Izydora z Sewilli i św. Jan Damasceński.

Propozycje dodatkowych zagadnień:

- kształtowanie się posług hierarchicznych (sakramentu święceń) od I do III wieku;
- nauka o Eucharystii u wybranych pisarzy wczesnochrześcijańskich;
- konflikty paschalne w okresie patrystycznym;
- egzegeza biblijna w okresie patrystycznym;
- refleksja teologiczna na temat kapłaństwa na Wschodzie (św. Grzegorz z Nazjanzu, św. Jan Chryzostom, Asteriusz z Amazji, Pseudo-Dionizy Areopagita i św. Maksym Wyznawca) i na Zachodzie (św. Ambroży z Mediolanu, św. Augustyn, św. Grzegorz Wielki, św. Izydora z Sewilli);
- literatura iroszkocka i angielska;
- współczesne nurty neopelagiańskie i neomanichejskie oraz ich relacja do starożytności chrześcijańskiej.

Prawo kanoniczne

568. Cele studium prawa kanonicznego w formacji do prezbiteratu można sformułować następująco:

- wprowadzenie w rozumienie funkcjonowania instytucji prawnych istniejących w Kościele jako społeczności Bosko-ludzkiej;
- przygotowanie do wykonywania zadań: nauczania, uświęcania i pasterzowania zgodnie z zasadą praworządności i legalności określoną w przepisach kościelnych;
- ukazanie, że rozumny, wolny człowiek może rozwijać się do pełni człowieczeństwa tylko wtedy, gdy sam jest posłuszny słowu Bożemu i prawom zawartym w trwałym

i niezmiennym depozycie wiary przekazywanym przez Magisterium Kościoła ludziom Kościoła i całej rodzinie ludzkiej.

Normy ogólne

20h kontaktowych (20h wykład), 30-40h pracy własnej studenta, 2 ECTS

569. Zagadnienia szczegółowe:

- pojęcie prawa kanonicznego;
- metody badania prawa kanonicznego;
- źródła istnienia i poznania powszechnego prawa Kościoła;
- źródła istnienia i poznania powszechnego prawa Kościoła w Polsce;
- Kościół katolicki a państwo i inne społeczności;
- kanony wstępne Kodeksu Prawa Kanonicznego (1983);
- ustawy kościelne;
- prawo zwyczajowe;
- dekrety ogólne ustawodawcze i wykonawcze oraz instrukcje;
- dekrety konkretne, nakazy, reskrypty, przywileje;
- epikia, dyspensy;
- statuty i normy porządkowe;
- osoby moralne, fizyczne i prawne;
- czynności prawne;
- władza rządzenia, jej rodzaje oraz sposoby delegowania i subdelegowania;
- urzędy kościelne i ich obsadzanie;
- utrata urzędu kościelnego;
- przedawnienie;
- obliczanie czasu.

Prawo kanoniczne osobowe i prawo karne

20h kontaktowych (20h wykład), 30-40h pracy własnej studenta, 2 ECTS

Uwaga dotycząca prowadzenia zajęć: w ramach studium prawa kanonicznego dla seminarzystów seminariów diecezjalnych nie należy pomijać treści dotyczących życia konsekrowanego (i vice versa) – przeciwnie: powinny one być stosownie akcentowane, by alumni mogli się zapoznać ze specyfiką sytuacji prawnej osób konsekrowanych.

570. Zagadnienia szczegółowe:

- pojęcie Ludu Bożego;
- elementy przynależności do pełnej wspólnoty Kościoła katolickiego;
- stany w Kościele;
- obowiązki wszystkich ochrzczonych;
- prawa wszystkich ochrzczonych;
- obowiązki wszystkich chrześcijan świeckich;
- prawa wszystkich chrześcijan świeckich;
- kształcenie duchowieństwa;
- inkardynacja i ekskardynacja duchownych;
- obowiązki duchownych;
- prawa duchownych;

- utrata stanu duchownego;
- stowarzyszenia wiernych;
- kanoniczne prawo karne materialne.

Prawo kanoniczne o ustroju Kościoła

20h kontaktowych (20h wykład), 30-40h pracy własnej studenta, 2 ECTS

Uwaga dotycząca prowadzenia zajęć: ta część zajęć z prawa kanonicznego powinna się odbywać po zaliczeniu przez studenta eklezjologii dogmatycznej.

571. Zagadnienia szczegółowe:

- biskup Rzymu i kolegium biskupów;
- synod biskupów i kardynałowie;
- kuria rzymska i legaci papiescy;
- Kościoły partykularne i ustanowiona w nich władza;
- zespoły Kościołów partykularnych;
- synod diecezjalny;
- kuria diecezjalna;
- wikariusz generalny, wikariusz biskupi, kanclerz, ekonom;
- archiwum, rada ds. ekonomicznych;
- rada kapłańska, kolegium konsultorów, zespół proboszczów konsultorów;
- kapituły kanoników, rada duszpasterska;
- parafia, rady parafialne;
- prawa i obowiązki proboszcza;
- prawa i obowiązki wikariusza;
- wakans i przeszkoda na urzędzie proboszcza;
- dziekan;
- rektor kościoła, kapelan;
- przenoszenie i odwoływanie proboszczów.

Prawo kanoniczne o sakramentach

30h kontaktowych (20h wykład, 10h ćwiczenia), 45-60h pracy własnej studenta, 3 ECTS

Uwaga dotycząca prowadzenia zajęć: ta część zajęć z prawa kanonicznego powinna się odbywać po zaliczeniu przez studenta sakramentologii dogmatycznej.

572. Zagadnienia szczegółowe:

- nauczycielskie i uświęcające zadania Kościoła;
- sakramenty inicjacji chrześcijańskiej;
- chrzest, sprawowanie chrztu, szafarz chrztu;
- przyjmujący chrzest, chrzestni, stwierdzenie i zapisanie przyjętego chrztu;
- bierzmowanie, sprawowanie i szafarz bierzmowania;
- przyjmujący bierzmowanie, świadkowie, stwierdzenie i zapisanie bierzmowania;
- Msza święta i jej sprawowanie;
- szafarz Najświętszej Eucharystii;
- uczestnictwo w Eucharystii;
- obrzędy i ceremonie oraz czas i miejsce sprawowania Eucharystii;

- przechowywanie i kult Najświętszego Sakramentu;
- ofiary mszalne;
- sprawowanie sakramentu pokuty;
- penitent i odpusty;
- sakrament namaszczenia chorych;
- udzielanie i szafarz święceń;
- wymogi stawiane kandydatom do święceń;
- nieprawidłowości oraz inne przeszkody;
- pozostałe akty kultu Bożego;
- miejsca i czasy święte.

Kanoniczne prawo małżeńskie

30h kontaktowych (20h wykład, 10h ćwiczenia), 45-60h pracy własnej studenta, 3 ECTS

Uwaga dotycząca prowadzenia zajęć: ta część zajęć z prawa kanonicznego powinna się odbywać po zaliczeniu przez studenta sakramentologii dogmatycznej.

573. Zagadnienia szczegółowe:

- pojęcie i rodzaje małżeństwa;
- istotne przymioty i cele małżeństwa;
- czynności poprzedzające zawarcie małżeństwa;
- przepisy Konferencji Episkopatu Polski dotyczące małżeństwa;
- przeszkody zrywające w ogólności;
- poszczególne przeszkody zrywające;
- zgoda małżeńska;
- wady zgody małżeńskiej;
- forma zawarcia małżeństwa;
- małżeństwa mieszane;
- małżeństwa tajne;
- skutki małżeństwa;
- rozwiązanie węzła;
- separacja;
- uważnienie małżeństwa;
- elementy prawa małżeńskiego katolickich Kościołów wschodnich.

Ekumenizm

30h kontaktowych (30h wykład), 35-45h pracy własnej studenta, 3 ECTS

574. Zadaniem przedmiotu, oprócz przekazania wiedzy o ekumenizmie jako zadaniu kościelnym i o istniejących między wyznaniem chrześcijańskimi różnicach oraz możliwych drogach ich przewycięzania, jest wyrobienie w kandydatach do prezbyteratu wrażliwości ekumenicznej. Objawiać się ona powinna zdolnością do prezentowania tożsamości katolickiej w sposób uwzględniający wrażliwość chrześcijan innych wyznań. Zajęcia powinny owocować także praktyczną umiejętnością wykorzystywania tego, co jako wspólne dla różnych wyznań umożliwia już teraz pewne formy współpracy i doświadczenia jedności, a tym samym przyczynia się do przewycięzania podziałów.

575. Zagadnienia szczegółowe:

– katolickie zasady ekumenizmu:

- podstawowe pojęcia i terminologia;
- biblijne i doktrynalne podstawy ekumenizmu (I);
- katolickie zasady ekumenizmu (zwłaszcza sposoby dążenia do jedności i jej modele jedności oraz ich ocena);
- ekumenizm duchowy (zwłaszcza: elementy duchowości ekumenicznej oraz zasady i formy wspólnej modlitwy);
- specyficzne problemy duszpasterskie (udział w liturgiach innych Kościołów i wspólnot oraz zasady uznawania i ekumenicznego sprawowania sakramentów – zwłaszcza małżeństw mieszanych);
- ekumenizm doktrynalny (zwłaszcza: zasady i owoce dialogów doktrynalnych, zasada „hierarchii” prawd nauki katolickiej);
- ekumenizm praktyczny (współpraca chrześcijan ewangelizacji, życiu społecznym itd.);
- struktury organizacyjne służące jedności chrześcijan.

– Kościoły i wspólnoty chrześcijańskie w perspektywie ekumenicznej

(nie powtarza się tutaj kwestii omówionych na kursie historii Kościoła, ale przypomina podstawowe fakty i prezentuje specyfikę doktrynalną, kultową i ustrojową tych wspólnot oraz ich obecną sytuację – na świecie i w Polsce, a także zaangażowanie ekumeniczne, w tym dialog z Kościołem katolickim):

- Kościoły orientalne;
- Kościół prawosławny;
- dialog z Kościołami Wschodu;
- reformacja XVI wieku i jej prekursorzy;
- Kościół Ewangelicko-Augsburski;
- Kościół Ewangelicko-Reformowany;
- wspólnota anglikańska;
- „Kościół wolne” XVII i XVIII wieku;
- nowe wspólnoty protestanckie XIX, XX i XXI wieku;
- Kościoły starokatolickie.

– Historia, osiągnięcia i wyzwania ruchu ekumenicznego:

- początki ruchu ekumenicznego;
- Światowa Rada Kościołów;
- zaangażowanie Kościoła katolickiego przed II Soborem Watykańskim;
- zaangażowanie Kościoła katolickiego po II Soborze Watykańskim (panorama dialogów doktrynalnych Kościoła katolickiego na płaszczyźnie światowej);
- Komisja Wiara i Ustrój Światowej Rady Kościołów;
- wybrane tematy dialogów ekumenicznych (katolicko-luterańska *Deklaracja w sprawie nauki o usprawiedliwieniu*; relacja Pismo Święte – Tradycja; sukcesja apostołska i prymat biskupa Rzymu);
- Polska Rada Ekumeniczna;
- ekumenizm w Polsce;

- ekumenizm lokalny (sytuacja diecezji).

Religiologia i dialog międzyreligijny

45h kontaktowych (30h wykład i 15h ćwiczenia), 65-85h pracy własnej studenta, 4 ECTS

576. Zajęcia z religiologii mają na celu zapoznanie seminarzystów z bogactwem zjawiska religii w dziejach i w świecie współczesnym. W pierwszej części przedstawia się zagadnienia wstępne, dotyczące nauk religiologicznych i podstaw refleksji nad religią, jej etymologią, genezą, rodzajami i głównymi wymiarami. Następnie w kluczu religioznawstwa i katolickiej teologii religii omawiane są cztery wielkie religie niechrześcijańskie, z którymi Kościół wchodzi dziś w dialog. Istotne w prezentacji każdej z tych religii są dwa ostatnie punkty, w których przedstawiane są przesłanki tego dialogu, ale także najważniejsze punkty sporne. W trzeciej części omawia się podstawowe kwestie katolickiej teologii religii.

577. Zagadnienia szczegółowe:

Zagadnienia wstępne:

- nauki religiologiczne: dyscypliny religioznawcze (historia religii, etnologia religii, socjologia religii, psychologia religii, fenomenologia religii i ich uwarunkowania), filozofia religii, teologia religii;
- religia – etymologia i definicje;
- geneza religii;
- podział religii;
- podstawowe wymiary religii: doktryna (objawienie, stworzenie, zbawienie), kult (księgi święte, kapłaństwo, obrzędy), moralność (przykazania, wartości), wspólnota i jej rodzaje;
- sekty i nowe ruchy religijne.

Przegląd wielkich religii współczesnego świata:

– judaizm:

- geneza, nurty i istota judaizmu rabinicznego;
- jedyna w swoim rodzaju bliskość – przesłanki dialogu;
- apologia;
- apendyks: Żydzi w Polsce.

– islam:

- Mahomet, Koran, doktryna, filary i nurty;
- Jezus i Maryja w Koranie;
- islam a chrześcijaństwo – przesłanki i trudności dialogu;
- apologia;

– hinduizm:

- geneza, fazy rozwoju i doktryna;
- święte księgi i guru;
- hinduizm a chrześcijaństwo – przesłanki dialogu;
- apologia;

– buddyzm:

- Budda, cztery szlachetne prawdy, etyka, nurty;

- problem religijnego charakteru buddyzmu;
- buddyzm a chrześcijaństwo – przesłanki dialogu;
- apologia.

Zarys katolickiej teologii religii:

- z dziejów katolickiej refleksji nad innymi religiami;
- nauka współczesnego Magisterium Kościoła o religiach niechrześcijańskich;
- podstawowe stanowiska teologii katolickiej wobec religii niechrześcijańskich: ekskluzywizm, inkluzywizm, pluralizm;
- problem objawienia w religiach niechrześcijańskich;
- kwestia zbawienia;
- wyjątkowy charakter chrześcijaństwa;
- teologiczne podstawy dialogu międzyreligijnego.

Homiletyka

Homiletyka fundamentalna

30h kontaktowych (30h wykład), 20-30h pracy własnej studenta, 2 ECTS

578. Wykłady z homiletyki fundamentalnej mają ukazać rolę słowa Bożego w realizacji dziejów zbawienia, zobrazować kierunki rozwojowe kaznodziejstwa w dotychczasowej historii Kościoła, ukazać wymogi stawiane głoszącemu słowo Boże. Student powinien zapoznać się z teologią słowa Bożego (słowo Boże w Piśmie Świętym, zbawcza moc słowa Bożego, słowo i sakrament), znaczeniem teologicznej refleksji na temat miejsca i roli kaznodziejskiej posługi słowa w życiu Kościoła oraz z podstawowymi typami przepowiadania (misyjne, katechetyczne, homilijne). Powinien również posiadać umiejętność dokonania syntezy powiązanych z sobą różnych dyscyplin teologicznych w celu popularyzowania ich w ramach przepowiadania kaznodziejskiego.

579. Zagadnienia szczegółowe:

- historia kaznodziejstwa:
 - prototypy homilii w Starym Testamencie;
 - judaistyczne korzenie homilii i kazania;
 - nowotestamentalne świadectwa o chrześcijańskiej posłudze słowa Bożego;
 - przepowiadanie epoki patrystycznej;
 - kaznodziejstwo w średniowieczu;
 - kaznodziejstwo w czasach od Soboru Trydenckiego do XX wieku;
 - próby odnowy kaznodziejstwa (przełom XIX i XX wieku);
 - kaznodziejstwo posoborowe;
- teologia przepowiadania:
 - podstawowe zagadnienia z teologii słowa Bożego;
 - chrystocentryzm przepowiadania;
 - zbawcza skuteczność przepowiadania;
 - cele chrześcijańskiego przepowiadania;
 - relacje pomiędzy słowem a sakramentem;
 - relacje pomiędzy przepowiadaniem a Kościołem;

- typy przepowiadania w Kościele współczesnym.

Homiletyka materialna i formalna

30h kontaktowych (15h wykład, 15 ćwiczenia, 45-60h pracy własnej studenta, 3 ECTS)

580. W ramach wykładów i ćwiczeń z homiletyki materialnej i formalnej student kontynuuje przygotowanie do należytego głoszenia słowa Bożego poprzez przepowiadanie kaznodziejskie. Wykłady mają ukazać zagadnienia homiletyki materialnej: Pismo Święte podstawowym źródłem przepowiadania, podstawowe treści kerygmatu, elementy moralne, liturgiczne, mistagogiczne i egzystencjalne w przepowiadaniu słowa Bożego. W ramach wykładów z homiletyki formalnej ukazuje się przepowiadanie słowa Bożego w konwencji teorii komunikacji (psychologiczno-socjologiczne aspekty przepowiadania), retoryczny wymiar przepowiadania (kompozycja, język, styl, przyswajanie pamięciowe, wygłaszanie, dialog homiletyczny) oraz proces tworzenia kazania (homilii). W ramach ćwiczeń student pracuje nad tekstem biblijnym i liturgicznym – od tekstu do homilii, dokonuje interpretacji czytań lekcjonarza, ćwiczy metodę medytacji antropologicznej i homiletycznej (styku słowa Bożego z konkretnym życiem kaznodziei oraz słuchacza), dokonuje samodzielnej, krytycznej analizy homilii oraz samodzielnie przygotowuje i wygłasza homilie.

581. Zagadnienia szczegółowe:

Wykłady:

- przepowiadanie kerygmatyczne: różnice między kerygmatem w sensie ścisłym a kerygmatem w sensie szerokim, kerygmat w Nowym Testamencie, prowokacyjny i stwierdzający charakter kerygmatu, wiara zrodzona z kerygmatu, adresaci kerygmatu, antropologiczny wymiar kerygmatu;
- mistagogia homilijna: mistagogia jako starożytna metoda poznania Boga przez doświadczenie, homilia przepowiadaniem „misterium Chrystusa”⁵³⁷, homilia jako teologiczna i syntetyczna metoda mistagogii, podstawowe treści homilii (kerygmatyczne, didaskaliczne, mistagogiczne, egzystencjalne, moralne);
- hermeneutyka lekcjonarza mszalnego: chrystologiczna interpretacja tekstów lekcjonarza, ogólne kryteria interpretacji czytań lekcjonarza, szczegółowe kryteria interpretacji tekstów lekcjonarza, interpretacja czytań lekcjonarza w kluczu celebracji;
- retoryka kaznodziejska: język, styl, kompozycja, przyswajanie, pamięciowe, wygłaszanie, dialog homiletyczny;
- teoria komunikacji: psychologiczno-socjologiczne aspekty przepowiadania.

Ćwiczenia:

- wypracowanie umiejętności posługiwania się zasadami retoryki w budowaniu jednostek kaznodziejskich; praca nad tekstem biblijnym i liturgicznym – od tekstu do homilii, interpretacja czytań lekcjonarza, opanowanie metody medytacji antropologicznej i homiletycznej, samodzielna, krytyczna analiza homilii, samodzielne przygotowanie i wygłaszanie homilii.

⁵³⁷ Zob. SC 35.2

*Homiletyka szczegółowa**30h kontaktowych (10h wykład, 20h ćwiczenia, 65-90h pracy własnej studenta, 4 ECTS*

582. W ramach wykładów i ćwiczeń z homiletyki szczegółowej student kontynuuje przygotowanie do należytego głoszenia słowa Bożego poprzez przepowiadanie kaznodziejskie. Homiletyka szczegółowa dokonuje podziału i opisu poszczególnych jednostek przepowiadania kaznodziejskiego: ze względu na formę, okoliczności, wiek słuchaczy, seryjność przepowiadania, kontekst roku liturgicznego oraz sposób komunikacji. W ramach zajęć następuje wypracowanie umiejętności głoszenia różnych form kazań i homilii, a zwłaszcza: monologowej, dialogicznej, obrzędowej, dla poszczególnych grup wiekowych oraz w różnym kontekście roku liturgicznego, a także o różnym sposobie komunikacji. Student dokonuje samodzielnej, krytycznej analizy homilii i kazań oraz samodzielnie przygotowuje i wygłasza homilie, zwłaszcza homilie ślubne, pogrzebowe, pasyjne oraz przygotowuje serię rekolekcji dla dzieci i dorosłych.

583. Zagadnienia szczegółowe:

Wykłady:

– rodzaje homilii i kazań: homilia i kazanie jako podstawowe formy przepowiadania, podstawowe rodzaje homilii i kazań (podział ogólny), rodzaje homilii i kazań ze względu na kompozycję oraz formę komunikacji retorycznej (przepowiadanie: indukcyjne, dedukcyjne, narracyjne, wizualizacją), rodzaje homilii i kazań ze względu na sposób przekazu (przekazywane pośrednio i bezpośrednio, monologowe i dialogowe), przepowiadanie seryjne (w ramach rekolekcji i misji ludowych), przepowiadanie do dzieci i młodzieży, homilie maryjne, hagiograficzne i obrzędowe, kazania pasyjne.

Ćwiczenia:

– samodzielne przygotowanie i wygłaszanie homilii obrzędowych i okolicznościowych.

Zarządzanie dobrami i prawo wyznaniowe*30h kontaktowych (20h wykład, 10h ćwiczenia), 45-60h pracy własnej studenta, 3 ECTS*

584. Cele przedmiotu:

– wyjaśnienie przepisów prawa polskiego dotyczących funkcjonowania Kościoła Katolickiego i prowadzenia działalności duszpasterskiej w Rzeczypospolitej Polskiej, ze szczególnym uwzględnieniem norm odnoszących się do zarządzania dobrami kościelnych osób prawnych;

– przygotowanie do wypełniania zadań duszpasterskich w zgodzie z prawem polskim;

– wyrobienie świadomości złożoności obowiązującego stanu prawnego i związanej z tym konieczności korzystania z pomocy kompetentnych osób świeckich.

585. Zagadnienia szczegółowe:

– pojęcie prawa wyznaniowego i jego relacja do prawa kanonicznego; źródła polskiego prawa wyznaniowego z uwzględnieniem ich hierarchii; prawne pojęcie „kościola” oraz „związku wyznaniowego” (z uwzględnieniem sposobów regulacji ich sytuacji prawnej);

– historia wolności religijnej i relacji państwo – Kościół w Polsce;

- modele relacji państwo – Kościół (ze szczególnym uwzględnieniem ich zróżnicowania w Unii Europejskiej);
- wolność sumienia i religii w Konstytucji RP (na tle standardów międzynarodowych);
- relacje państwo – Kościół w Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku (równouprawnienie kościołów i innych związków wyznaniowych; bezstronność władz publicznych w sprawach dotyczących przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych; autonomia, niezależność i współdziałanie w relacjach między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi; konkordatowa i ustawowa forma regulacji stosunków między Rzeczpospolitą Polską i Kościołem Katolickim; ustawowa forma regulacji stosunków między Rzeczpospolitą Polską i innymi związkami wyznaniowymi);
- prawo jako instrument ochrony wolności religijnej (przestępstwa przeciwko wolności sumienia i wyznania, cywilnoprawna ochrona swobody sumienia i uczuć religijnych jako dóbr osobistych, gwarancje wolności od dyskryminacji religijnej, prawo do sprzeciwu sumienia);
- Stolica Apostolska i Państwo Miasta Watykańskiego jako podmioty prawa międzynarodowego;
- kościelne jednostki organizacyjne jako podmioty praw i obowiązków na gruncie prawa polskiego (w tym: nabywanie i zbywanie majątku kościelnego, umowy dotyczące wykonywania pracy na rzecz kościelnych jednostek organizacyjnych), znaczenie zakazu dyskryminacji religijnej pracowników w odniesieniu do podmiotów kościelnych (w tym prawo do wymagania postawy lojalności wobec przyjmowanej etyki);
- prawne aspekty prowadzenia działalności duszpasterskiej (tzw. „małżeństwo konkordatowe” – wyznaniowa forma zawarcia małżeństwa cywilnego, zasady organizacji nauczania religii w szkołach publicznych, zarządzanie cmentarzami wyznaniowymi, ochrona danych osobowych w działalności duszpasterskiej);
- finansowanie działalności kościelnej – uwarunkowania prawne (przepisy dotyczące ofiarności wiernych, Fundusz Kościelny, zwolnienia i ulgi podatkowe, regulacja spraw majątkowych kościelnych osób prawnych);
- sytuacja prawna osób duchownych (opodatkowanie dochodów osobistych, ubezpieczenia społeczne i ubezpieczenie zdrowotne, ochrona tajemnicy spowiedzi w prawie polskim).

Sztuka kościelna

15h kontaktowych (15h wykład), 35-45h pracy własnej studenta, 2 ECTS

586. Zajęcia mają – prócz przekazu wiedzy z historii sztuki i tego, co dotyczy zasad wykorzystywania sztuki w Kościele – wspierać w rozwoju wrażliwości na piękno w różnych jego przejawach (formy, style...). Rozwój wrażliwości powinien dotyczyć zwłaszcza tego, co związane jest z miejscami sprawowania liturgii i przedmiotami w niej wykorzystywanymi. Kandydaci do prezbiteratu powinni nabyć świadomości odpowiedzialności za zachowywanie i pomnażanie dziedzictwa sztuki kościelnej oraz nauczyć się wykorzystywania go w komunikowaniu wiary.

587. Zagadnienia szczegółowe:

- historia sztuki w poszczególnych epokach; szczególne zwrócenie uwagi na: początki sztuki chrześcijańskiej, kolejne przejawy ikonoklazmu, sztuka sakralna/religijna w czasach współczesnych:

- początki sztuki chrześcijańskiej;
 - sztuka wczesnochrześcijańska i bizantyńska; ikona;
 - romanizm i gotyk;
 - renesans, wiek XVI;
 - barok;
 - sztuka religijna i sakralna XIX wiek oraz współczesna wraz z teorią sztuki sakralnej według Vaticanum II i współczesnych wypowiedzi Kościoła (2h).
- zagadnienia ikonograficzne i paramenty:
- ikonografia hagiograficzna i typów przedstawieniowych na dowolnych przykładach; paramenty liturgiczne (2h).
- ochrona zabytków.

Socjologia

15h kontaktowych (15h wykład), 35-45h pracy własnej studenta, 2 ECTS

588. Wykład ma charakter ogólnego wprowadzenia w socjologię. Jego celem jest przekazanie podstawowej wiedzy socjologicznej, umożliwiającej rozumienie procesów społecznych. Chodzi zwłaszcza o: (1) przyswojenie podstawowych pojęć socjologicznych i umiejętność ich stosowania w opisie i analizie rzeczywistości społecznej; (2) przekazanie elementarnej wiedzy o klasycznych i współczesnych teoriach i koncepcjach socjologicznych; (3) wypracowanie umiejętności interpretacji tekstów naukowych z zakresu socjologii; (4) wyrobienie umiejętności interpretacji wyników badań socjologicznych; (5) wzbudzenie wrażliwości, dostrzegania i umiejętności analizy wybranych problemów społecznych; (6) budzenie wyobraźni socjologicznej, w szczególności poprzez krytyczną analizę raportów z badań.

589. Zagadnienia szczegółowe:

- człowiek jako istota społeczna – wiedza potoczna a wiedza naukowa;
- socjologia jako nauka – historia, przedmiot, definicje, metody i funkcje socjologii;
- język socjologii – podstawowe pojęcia, paradygmaty, postaci, szkoły i kierunki;
- jednostka i społeczeństwo – grupy społeczne, zbiorowości społeczne, organizacje społeczne;
- struktura społeczna i jej podstawowe elementy – klasy społeczne, warstwy społeczne, pozycje i role społeczne;
- teorie stratyfikacji i zróżnicowania społecznego – ujęcie historyczne i współczesne; teoria konfliktu, teoria wielowymiarowa, ujęcie funkcjonalistyczne;
- instytucje społeczne i proces instytucjonalizacji;
- działania i interakcje społeczne; rodzaje i typy styczności; wzajemne oddziaływania; stosunki i zależności społeczne; więzi społeczne;
- socjalizacja; osobowość i tożsamość jako podstawowe elementy socjalizacji;
- kontrola społeczna oraz jej mechanizmy;
- kulturowe podstawy życia społecznego: kultura i jej wzory, zmiana społeczna, nowoczesność, ponowoczesność;
- ruchliwość społeczna i przestrzenna a różne typy społeczeństw;

- elementy wybranych subdyscyplin: socjologia religii, socjologia rodziny, socjologia kultury;
- socjologiczna specyfika parafii, diecezji, ruchów wspólnotowych, sekt;
- wybrane metody i techniki badań społecznych oraz ich interpretacja;
- Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego – problematyka badawcza, analiza raportów.

Edukacja medialna

30h kontaktowych (30h ćwiczenia), 20-30h pracy własnej studenta, 2 ECTS

590. We współczesnym świecie nie można funkcjonować bez mediów – trzeba znać zasady ich działania, umiejętnie wykorzystywać je w promocji dobra oraz samemu stosować w misji Kościoła, zwłaszcza strony WWW oraz media społecznościowe. Ta wiedza, umiejętności i kompetencje zdobywane w ramach obowiązkowego przedmiotu „edukacja medialna” pozwolą przyszłym duchownym zrozumieć istotę mediów oraz kompetentnie i owocnie posługiwać się nimi w codziennym duszpasterstwie. Wiedza ta ma za zadanie również uchronić ich samych oraz Kościoł przed sytuacjami kryzysowymi.

591. Zagadnienia szczegółowe:

- preewangelizacja – głoszenie kerygmatu w mediach a ewangelizacja;
- krytyczny odbiór przekazów medialnych;
- przegląd technik manipulowania odbiorcami mediów;
- wykorzystywanie mediów do destrukcyjnego wpływu na dzieci i młodzież (np. pedofilia, pornografia, promocja przemocy, przemoc rówieśnicza w mediach, "hejt"); ochrona dzieci i młodzieży w cyberprzestrzeni;
- komunikacja instytucjonalnych wspólnot Kościoła na stronach WWW;
- komunikacja instytucjonalnych wspólnot Kościoła w blogach;
- budowanie społeczności religijnych w mediach społecznościowych;
- rola obrazu w mediach społecznościowych;
- znaczenie wideo w komunikacji w mediach społecznościowych;
- uzależnienie od gier on-line i rzeczywistości wirtualnej;
- promocja treści religijnych w internecie;
- zasady tworzenia informacji prasowych i ich udostępniania dziennikarzom oraz społeczności lokalnej;
- kontakty z mediami lokalnymi i ogólnopolskimi, udzielanie wywiadów, wypowiedzi;
- reaktywne zarządzanie sytuacjami kryzysowymi;
- proaktywne zarządzanie sytuacjami kryzysowymi;
- prawo prasowe oraz ochrona wizerunku i praw majątkowych.

Muzyka kościelna

Zasady muzyki

15h kontaktowych (15h ćwiczenia), 10-15h pracy własnej studenta, 1 ECTS

592. Zagadnienia szczegółowe:

- zasady muzyki:
 - ogólna wiedza o muzyce jako sztuce;
 - notacja pięcioliniowa w kluczu wiolinowym i basowym, dźwięki, interwały;

- podstawy harmonii – skale dur-moll, konsonanse, dysonanse, triada harmoniczna;
- rytmika, agogika, dynamika, artykulacja, zdobnictwo;
- ogólna wiedza na temat instrumentów muzycznych i składów orkiestrowych;
- umiejętność czytania nut i wykonania prostych melodii jednogłosowo na fortepianie;
- podstawowy repertuar pieśniowy (śpiewy części stałych oraz śpiewy na poszczególne okresy roku liturgicznego);
- solfeż;
- podstawy emisji głosu.

Chorał gregoriański

15h kontaktowych (15h ćwiczenia), 10-15h pracy własnej studenta, 1 ECTS

593. Zagadnienia szczegółowe:

- zarys historii muzyki religijnej;
- chorał gregoriański (charakterystyka, historia, repertuar, księgi);
- notacja chorałowa (klucze, neumy proste i złożone, inne znaki notacyjne);
- style i formy chorału gregoriańskiego;
- skale modalne (struktura);
- podstawowy repertuar gregoriański (*ordinarium missae*, obrzędy Mszy św., wybrane części *proprium missae*, niektóre antyfony).

Tony psalmowe

15h kontaktowych (15h ćwiczenia), 10-15h pracy własnej studenta, 1 ECTS

594. Zagadnienia szczegółowe:

- tony psalmowe (w języku łacińskim i polskim) – struktura, zasady recytatywu i kadencjonowania;
- podstawowy repertuar śpiewów międzylekcyjnych, aklamacji, sekwencji;
- nieszpory parafialne;
- prawodawstwo muzyki liturgicznej w zakresie liturgii Słowa.

Obrzędy pogrzebu, dobór pieśni itd.

15h kontaktowych (15h ćwiczenia), 10-15h pracy własnej studenta, 1 ECTS

595. Zagadnienia szczegółowe:

- obrzędy pogrzebu;
- podstawowe zasady doboru pieśni do liturgii.

Śpiewy Triduum Paschalnego i diakona

15h kontaktowych (15h ćwiczenia), 10-15h pracy własnej studenta, 1 ECTS

596. Zagadnienia szczegółowe:

- śpiewy Triduum Paschalnego;
- śpiewy diakona – tony Ewangelii, śpiewy Liturgii Godzin Wielkiego Tygodnia oraz melodie modlitwy powszechnej.

*Śpiewy mszalne i prawodawstwo z zakresu muzyki kościelnej**15h kontaktowych (15h ćwiczenia), 10-15h pracy własnej studenta, 1 ECTS*

597. Zagadnienia szczegółowe:

- śpiewy mszalne kapłana;
- podstawowe dokumenty z zakresu prawodawstwa muzyczno-liturgicznego.

Język nowożytny*120h kontaktowych (120h ćwiczenia), 45-90h pracy własnej studenta, 7 ECTS*

598. Studium języka nowożytnego w ramach studiów teologicznych powinno umożliwiać jego opanowanie (na bazie umiejętności z wcześniejszych etapów edukacyjnych) na poziomie B2+ lub wyższym Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego. Studium powinno objąć w szczególności terminologię teologiczną w nauczanym języku oraz zapoznanie się z tekstami liturgicznymi w tym języku (co najmniej liturgia Eucharystii i sakramentu pojednania). Należy o to zadbać zwłaszcza na uczelniach, na których seminarzyści uczestniczą w lektoratach ze studentami innych kierunków (może być konieczne uzupełnienie tych elementów w ramach *studium domesticum* w seminarium).

Język hebrajski*30h kontaktowych (30h ćwiczenia), 20-30h pracy własnej studenta, 2 ECTS*

599. Ćwiczenia mają pomóc w opanowaniu elementarnych wiadomości z gramatyki hebrajszczyzny biblijnej oraz jej słownictwa. Fonetyka i ortografia hebrajska. Znaki spółgłoskowe i samogłoskowe. Sylaby i akcenty. Morfologia rodzajnika, niektórych przedrostków, zaimków, rzeczownika regularnego. Wprowadzenie do koniugacji czasownika. *Status absolutus* i *constructus*. Przyrostki zaimkowe czasownika. Rzeczowniki nieregularne i segolowe oraz przymiotniki. Słownictwo towarzyszące wyjaśnieniom gramatycznym. Tłumaczenie ilustrujące zjawiska z leksyki i gramatyki znaczące dla studium teologii.

Język grecki*30h kontaktowych (30h ćwiczenia), 45-60h pracy własnej studenta, 3 ECTS*

600. Ćwiczenia mają pomóc w opanowaniu podstawowych wiadomości z gramatyki i słownictwa greki biblijnej. Wprowadzenie do fonetyki i ortografii. Deklinacje rzeczowników, przymiotników i zaimków. Czasownik w czasie teraźniejszym (oprócz koniunktywu i optatywu) oraz w czasie niedokonanym i aoryście wraz z tematami aorystu mocnego czasowników najczęściej występujących w Nowym Testamencie. Proste związki frazeologiczne. Słownictwo towarzyszące wyjaśnieniom gramatycznym. Tłumaczenie ilustrujące zjawiska z leksyki i gramatyki znaczące dla studium teologii.

Język łaciński*180h kontaktowych (180h ćwiczenia), 20-60h pracy własnej studenta, 8 ECTS*

601. Celem studium jest przygotowanie studentów do wykorzystania w studium filozofii i teologii katolickiej podstawowych wiadomości z morfologii, składni oraz słownictwa łaciny w zakresie umożliwiającym rozumienie na elementarnym poziomie tekstów Pisma Świętego,

tekstów Ojców Kościoła, teologów średniowiecznych oraz liturgii. W czasie zajęć studenci powinni się zapoznać z łacińskimi tekstami liturgicznymi (co najmniej liturgia Eucharystii).

602. Zagadnienia szczegółowe:

- studentów uczących się języka łacińskiego obowiązuje na pierwszym etapie studium znajomość pojęć podstawowych związanych z gramatyką i składnią języka łacińskiego: części mowy i części zdania łacińskiego; pojęcie deklinacji i koniugacji oraz alfabetu i akcentu wyrazowego; elementy gramatyki w części I to *indicativus* i *imperativus praesentis activi*, tworzenie przysłówków I i II deklinacji, deklinacja I i II oraz deklinacja zaimków dzierżawczych, osobowych, pytajnych, zwrotnych i względnych; elementy syntaksy to orzeczenie imienne i *dativus possessivus*;
- gramatyka poznawana na drugim etapie to deklinacje III-V wraz z przymiotnikami i przysłówkami od nich tworzonymi, *indicativus imperfecti* i *futuri I activi, passivum* czasów niedokonanych, *verba deponentia, participium praesentis activi*, zaimki wskazujące i przymiotniki zaimkowe, liczebniki; elementy syntaksy to składnia nazw miast, *accusativus* i *nominativus duplex* oraz ACI i NCI;
- w części trzeciej studenci poznają *indicativus perfecti, plusquamperfecti* i *futuri exacti activi i passivi, imperativus futuri activi i passivi*, stopniowanie przymiotników i przysłówków, *coniunctivus praesentis i imperfecti activi i passivi*; elementy syntaksy to *ablativus comparativus, genetivus partitivus, ablativus absolutus, coniugatio periphrastica activa*, użycie *coniunctivus* w zdaniach głównych;
- część czwarta poświęcona jest na studium *coniunctivus perfecti i plusquamperfecti activi i passivi, gerundium, gerundivum, verba anomala i verba defectiva*; elementy syntaksy to *coniugatio periphrastica passiva, dativus auctoris*, zasady *consecutio temporum*, składnia zdań pytajnych zależnych, celowych, dopełnieniowych, skutkowych, czasowych, warunkowych i przyzwolonych oraz zdań podrzędnych z *indicativus* orzeczenia zdania podrzędnego.

Seminarium magisterskie

180h kontaktowych (180h seminarium), 420-600h pracy własnej studenta, 30 ECTS

603. Seminarium magisterskie pogłębia wiedzę uczestników o specyfice przedmiotowej i metodologicznej w zakresie subdyscypliny teologicznej lub dyscypliny pomocniczej teologii, właściwej dla danego seminarium. Wiedza ta jest podstawą poznawania zasad interpretacji tekstów źródłowych uznawanych za podstawowe dla tego zakresu. W tym samym czasie seminarium służy: formułowaniu problemu badawczego; wstępnej orientacji w stanie badań; zarysowaniu planu opracowania tego problemu. W późniejszym czasie wspiera ono studentów w pierwszej redakcji pracy magisterskiej, pogłębiając ich wiedzę o literaturze przedmiotu związanej z badanymi zagadnieniami oraz wykształcając umiejętności krytycznego korzystania ze źródeł i opracowań. Udział w seminarium prowadzi do opracowania redakcji pracy magisterskiej, doskonaląc umiejętności krytycznej integracji we własnej pracy uwag zgłaszanych przez promotora i innych uczestników seminarium.

Proseminarium*15h kontaktowych (15h seminarium), 35-45h pracy własnej studenta, 2 ECTS*

604. Proseminarium służy poznaniu, rozumieniu oraz przestrzeganiu prawnych i etycznych norm korzystania w pracy naukowej ze źródeł i z zasobów własności intelektualnej. Omawia istotne etapy konstrukcji projektu naukowego: określenie celu i przedmiotu badań; rozpoznanie ich znaczenia dla dyscypliny; dobór metod stosowanych w realizacji projektu; opracowanie koncepcji badań i ich planu. Przygotowuje do prowadzenia kwerendy naukowej, przedstawiając ogólne zasady pozyskiwania danych, ich selekcji oraz interpretacji w celu ich połączenia z argumentacją zmierzającą do wyznaczonych celów. Omawia reguły pisowni słownictwa religijnego, normy cytowania dokumentów w pracy pisemnej oraz zasady sporządzania wykazu wykorzystanej literatury. Przedstawia sposoby rozpowszechniania osiągniętych rezultatów zarówno przez prezentację naukową (referat, komunikat i dyskusję panelową w ramach konferencji), jak i w pisemnej pracy (składającej się ze wstępu, głównych części i zakończenia oraz opatrzonej odpowiednim aparatem naukowym).

4. EFEKTY UCZENIA SIĘ

605. Jednym z elementów programu studiów, wymaganych przez przepisy państwowe, jest opis efektów uczenia się. Sposób ich formułowania (wiedza, umiejętności, kompetencje społeczne) wynika także z międzynarodowych zasad procesu Bolońskiego (w którym uczestniczy Stolica Apostolska). Zaleca się usilnie, aby studia prowadzone dla alumnów we wszystkich jednostkach dydaktycznych w Polsce prowadziły do efektów niżej podanych. Niemniej poniższy opis efektów uczenia się – będąc realizacją wymogów prawa państwowego – nie obejmuje wszystkich aspektów istotnych w formacji seminarzystów. Tym samym nie powinien stanowić samodzielnie istotnego punktu odniesienia dla całego procesu formacyjnego, a jedynie normę pomocniczą dla jednostek prowadzących studia.

A. Efekty uczenia się dla kierunku: teologia

Poziom studiów: jednolite studia magisterskie.

Profil: ogólnoakademicki.

<i>Kod</i> ⁵³⁸	Opis efektów uczenia się	Odniesienie do Charakterystyki drugiego stopnia Polskiej Ramy Kwalifikacji w obszarach kształcenia w zakresie nauk humanistycznych i społecznych
Wiedza: absolwent zna i rozumie		

⁵³⁸ Objaśnienie oznaczeń:**T** (przed podkreślnikiem) — kierunkowe efekty kształcenia dla jednolitych studiów magisterskich na kierunku teologia, profil ogólnoakademicki;**TN i TD** — dodatkowe kierunkowe efekty kształcenia związane z kształceniem nauczycieli religii i duchownych;**W** — (po podkreślniku) zakres wiedzy; **U** — (po podkreślniku) zakres umiejętności; **K** — (po podkreślniku) — zakres kompetencji społecznych;**01, 02, 03 i kolejne** (po podkreślniku) — numer efektu kształcenia.

T_W01	w pogłębionym stopniu terminologię, wybrane fakty i zjawiska oraz dotyczące ich metody i teorie wyjaśniające złożone zależności między nimi, stanowiące zaawansowaną wiedzę ogólną z zakresu teologii;	<i>P7S_WG</i>
T_W02	w podstawowym stopniu wybrane fakty i zjawiska oraz dotyczące ich metody i teorie wyjaśniające zależności między nimi, stanowiące podstawową wiedzę ogólną z zakresu filozofii i prawa kanonicznego;	<i>P6S_WG</i>
T_W03	uporządkowaną i podbudowaną teoretycznie wiedzę obejmującą kluczowe zagadnienia oraz wybrane zagadnienia z zakresu zaawansowanej wiedzy szczegółowej w ramach teologii biblijnej, fundamentalnej, dogmatycznej, moralnej i innych dyscyplin teologicznych oraz filozofii, metafizyki, filozofii Boga, człowieka i przyrody, etyki oraz filozofii religii i kultury, a także epistemologii i metodologii nauk oraz logiki i historii filozofii;	<i>P7S_WG</i>
T_W04	główne trendy rozwojowe teologii biblijnej, systematycznej i praktycznej;	<i>P7S_WG</i>
T_W05	fundamentalne dylematy współczesnej cywilizacji, do których odnosi się nauczanie Kościoła katolickiego;	<i>P7S_WK</i>
T_W06	w pogłębionym stopniu zasady działania Kościoła katolickiego i jego instytucji, zwłaszcza w polskich warunkach prawnych;	<i>P7S_WG/K</i>
T_W07	zna i rozumie podstawowe pojęcia i zasady z zakresu prawa autorskiego oraz konieczność zarządzania zasobami własności intelektualnej.	<i>P7S_WK</i>
Umiejętności: absolwent potrafi		
T_U01	wykorzystywać posiadaną wiedzę z zakresu teologii, filozofii i prawa kanonicznego – formułować i rozwiązywać złożone i nietypowe problemy i innowacyjnie wykonywać zadania w nieprzewidywalnych warunkach przez: – właściwy dobór źródeł teologicznych oraz informacji z nich pochodzących, dokonywanie oceny, krytycznej analizy, syntezy oraz twórczej interpretacji i prezentacji tych informacji, – dobór oraz stosowanie właściwych metod i narzędzi, w tym zaawansowanych technik informacyjno-komunikacyjnych;	<i>P7S_UW</i>
T_U02	samodzielnie planować i realizować własne uczenie się przez całe życie i ukierunkowywać innych w tym zakresie;	<i>P7S_UU</i>
T_U03	komunikować się na tematy teologiczno-filozoficzne ze zróżnicowanymi kręgami odbiorców oraz prowadzić debatę, zwłaszcza światopoglądową;	<i>P7S_UK</i>
T_U04	formułować i analizować problemy badawcze, dobierać metody i narzędzia ich rozwiązania, syntetyzować różne idee i punkty widzenia z wykorzystaniem wiedzy teologicznej, filozoficznej i z zakresu dyscyplin pomocniczych;	<i>P7S_UW</i>
T_U05	przeprowadzić krytyczną analizę i interpretację wybranych wytworów kultury (zwłaszcza chrześcijańskich) z zastosowaniem twórczej i oryginalnej metody oceny ich znaczenia i oddziaływania w procesie historyczno-kulturowym;	<i>P7S_UW</i>
T_U06	prawidłowo posługiwać się systemami normatywnymi przy rozwiązywaniu wybranych problemów z zakresu etyki, teologii moralnej i prawa kanonicznego;	<i>P7S_UW</i>
T_U07	posługiwać się językiem obcym na poziomie B2+ Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego oraz w wyższym stopniu w zakresie specjalistycznej terminologii;	<i>P7S_UK</i>
T_U08	uwzględniać w badaniach źródła w języku łacińskim i greckim na poziomie podstawowym;	<i>P7S_UK</i>
T_U09	kierować pracą zespołu.	<i>P7S_UO</i>
Kompetencje społeczne: absolwent jest gotów do		
T_K01	krytycznej oceny odbieranych treści;	<i>P7S_KK</i>
T_K02	uznawania znaczenia wiedzy teologicznej w rozwiązywaniu problemów poznawczych i praktycznych;	<i>P7S_KK</i>

T_K03	wypełniania zobowiązań społecznych, inspirowania i organizowania działalności na rzecz środowiska społecznego, zwłaszcza w ramach działalności Kościoła katolickiego i zgodnie z zasadami katolickiej nauki społecznej;	P7S_KO
T_K04	inicjowania działań na rzecz dobra wspólnego, zwłaszcza w odniesieniu do ubogich i wykluczonych;	P7S_KO
T_K05	odpowiedzialnego pełnienia roli teologa i podtrzymywania jego etosu z uwzględnieniem zmieniających się potrzeb społecznych;	P7S_KR
T_K06	uczestniczenia w życiu kulturalnym i korzystania z jego różnorodnych form;	P7S_KR
T_K07	uczestniczenia w działaniach na rzecz zachowania dziedzictwa chrześcijańskiego i kulturowego regionu, kraju i Europy.	P7S_KR

B. Efekty uczenia się związane z kwalifikacjami do wykonywania zawodu nauczyciela religii (TN)⁵³⁹

Kod	Opis efektów uczenia się	Odniesienie do Rozp. MNiSW z dnia 25.07.2019
Wiedza. Absolwent zna i rozumie:		
TN_W01	terminologię wykorzystywaną do opisu zjawisk pedagogicznych oraz jej zastosowanie w dyscyplinach pokrewnych, a także w odniesieniu do teologii;	C.W1; D.1.W1
TN_W02	wybrane koncepcje człowieka oraz posiada wiedzę na temat rozwoju człowieka w cyklu życia, zarówno w aspekcie biologicznym, jak i psychiczno-duchowym oraz społecznym, poszerzoną w odniesieniu do odpowiednich etapów edukacyjnych;	B.1.W2; D.1.W2
TN_W03	zagadnienia związane z procesami komunikowania interpersonalnego i społecznego, w tym w działalności pedagogicznej (dydaktycznej, wychowawczej, katechetycznej i opiekuńczej), oraz ich prawidłowości i zakłóceń;	B.1.W3; B.3.W2; D.1.W13
TN_W04	podstawowe pojęcia wychowania i kształcenia, w tym ich teologiczno-filozoficznych, społeczno-kulturowych, historycznych, psychologicznych, biologicznych i medycznych podstaw;	B.1.W4
TN_W05	podstawowe współczesne teorie dotyczące wychowania, uczenia się i nauczania oraz rozumie różnorodne uwarunkowania tych procesów i ich związek z życiem religijno-duchowym;	B.1.W1; C.W3; D.2.W1
TN_W06	znaczenie współpracy różnych środowiskach wychowawczych i katechetycznych, ich specyfikę i procesy w nich zachodzących;	B.2.W3; B.3.W1; D.1.W4; D.2.W2
TN_W07	zasady projektowania i prowadzenia badań diagnostycznych w praktyce pedagogiczno-katechetycznej, poszerzoną w odniesieniu do odpowiednich etapów edukacyjnych i uwzględniającą specjalne potrzeby edukacyjne uczniów z zaburzeniami w rozwoju;	B.2.W5; C.W5; D.1.W12
TN_W08	strukturę i funkcje systemu edukacji, cele, podstawy prawne, organizację i funkcjonowanie różnych instytucji edukacyjnych, wychowawczych, opiekuńczych, terapeutycznych, kulturalnych i pomocowych, a także pastoralno-charytatywnych;	B.2.W1; C.W3;

⁵³⁹ Objaśnienie oznaczeń szczegółowych efektów uczenia się zgodnie z punktem III.3 standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela (wg Załącznika nr 1 do Rozporządzenia MNiSW z dnia 25.07.2019, Dz.U. poz. 1450): B - oznacza efekty z zakresu przygotowania psychologiczno-pedagogicznego, przy czym B.1 – to psychologia, B.2 – pedagogika, B.3 – praktyki zawodowe; C oznacza efekty z zakresu podstaw dydaktyki i emisji głosu, zaś D oznacza efekty uczenia się z zakresu przygotowania dydaktycznego do nauczania pierwszego przedmiotu, przy czym D.1 to dydaktyka przedmiotu nauczania, a D.2 to praktyki zawodowe.

		<i>D.1.W3; D.2.W3</i>
TN_W09	podmioty działalności edukacyjnej, wychowawczej, opiekuńczej, kulturalnej, pomocowej, a także katechetycznej (dzieci, uczniów, rodziców i nauczycieli) i partnerach szkolnej edukacji (np. instruktorzy harcerscy, animatorzy ruchów eklezjalnych) oraz specyfice funkcjonowania dzieci i młodzieży w kontekście prawidłowości i nieprawidłowości rozwojowych;	<i>B.2.W3; C.W2; D.1.W7; D.1.W8</i>
TN_W10	sposoby i znaczenie oceniania osiągnięć edukacyjnych dzieci i młodzieży, kształtowania pozytywnego stosunku do nauki oraz wspomagania uczniów w projektowaniu ścieżki edukacyjno-zawodowej;	<i>B.2.W7; C.W6; D.1.W10; D.1.W11; D.1.W15</i>
TN_W11	specyfikę funkcjonowania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym uczniów szczególnie uzdolnionych;	<i>B.2.W5; B.2.W6</i>
TN_W12	metodykę wykonywania typowych zadań, normy, procedury i dobre praktyki stosowane w różnych obszarach działalności pedagogiczno-katechetycznej (wychowanie przedszkolne, nauczanie w szkołach ogólnodostępnych, w szkołach i oddziałach specjalnych oraz integracyjnych);	<i>C.W3; C.W4; D.1.W5; D.1.W9</i>
TN_W13	elementarną wiedzę o bezpieczeństwie i higienie pracy w instytucjach edukacyjnych, wychowawczych, opiekuńczych, kulturalnych i pomocowych, do pracy w których uzyskuje przygotowanie; posiada niezbędną wiedzę w zakresie udzielania pierwszej pomocy i odpowiedzialności prawnej opiekuna;	<i>B.2.W2; B.2.W4; B.3.W3</i>
TN_W14	sposoby i możliwości projektowania ścieżki własnego rozwoju i awansu zawodowego;	<i>B.1.W5; B.2.W2; C.W6; D.1.W14</i>
TN_W15	rolę nauczyciela i koncepcje pracy nauczyciela: etykę zawodu nauczyciela, prawa i obowiązki, zasady odpowiedzialności;	<i>B.2.W2</i>
TN_W16	różne rodzaje więzi społeczno-eklezjalnych, prawidłowości nimi rządzące oraz różne struktury społeczne i instytucje eklezjalne, a także o zachodzące między nimi relacje;	<i>B.2.W.3; D.1.W13</i>
TN_W17	prawidłowości funkcjonowania i patologie narządu mowy.	<i>C.W7</i>
Umiejętności. Absolwent potrafi:		
TN_U01	dokonać obserwacji i interpretacji sytuacji i zdarzeń wychowawczych oraz analizy ich powiązań z różnymi obszarami działalności pedagogicznej i katechetycznej;	<i>B.1.U1; B.3.U1</i>
TN_U02	wykorzystywać wiedzę teoretyczną z zakresu pedagogiki oraz psychologii w powiązaniu z teologią do analizowania i interpretowania problemów edukacyjnych, wychowawczych, katechetycznych, opiekuńczych, kulturalnych i pomocowych, a także motywów i wzorów zachowań uczestników tych sytuacji;	<i>B.1.U2; B.3.U2; D.1.U10</i>
TN_U03	posługiwać się wiedzą teoretyczną z zakresu pedagogiki, psychologii oraz dydaktyki i metodyki szczegółowej w celu diagnozowania, analizowania i prognozowania sytuacji pedagogicznych oraz dobierania strategii realizowania działań praktycznych w odniesieniu do różnych kontekstów działalności pedagogiczno-katechetycznej na poszczególnych etapach edukacyjnych;	<i>B.1.U6; B.3.U3; D.1.U1; D.1.U8; D.2.U2</i>
TN_U04	samodzielnie zdobywać wiedzę i rozwijać swoje profesjonalne umiejętności związane z działalnością pedagogiczno-katechetyczną, korzystając z różnych źródeł (w języku ojczystym i obcym) i nowoczesnych technologii;	<i>D.1.U7</i>
TN_U05	diagnozować specjalne potrzeby edukacyjne uczniów; opracowywać wyniki obserwacji i formułować wnioski oraz podejmować odpowiednie działania;	<i>B.1.U5; B.2.U6; C.U5; D.1.U11</i>
TN_U06	uczestniczyć w komunikacji interpersonalnej: porozumiewać się z osobami pochodzącymi z różnych środowisk, będącymi w różnej kondycji emocjonalnej, dialogowo rozwiązywać konflikty i konstruować dobrą atmosferę dla komunikacji w	<i>B.1.U3; B.1.U4;</i>

	klasie szkolnej; posiada umiejętność prezentowania własnych pomysłów, wątpliwości i sugestii;	<i>C.U2; D.1.U6</i>
TN_U07	ocenić przydatność typowych metod, procedur i dobrych praktyk do realizacji zadań związanych z różnymi sferami i etapami działalności pedagogiczno-katechetycznej;	<i>B.3.U4; C.U3; D.1.U2; D.2.U1</i>
TN_U08	dobierać i wykorzystywać dostępne materiały, środki i metody pracy w celu projektowania i efektywnego realizowania działań pedagogiczno-katechetycznych oraz wykorzystywać nowoczesne technologie do pracy dydaktycznej i katechetycznej;	<i>B.3.U5; C.U6; D.1.U3</i>
TN_U09	procesami kształcenia i wychowania, posiada umiejętność pracy z grupą (zespołem wychowawczym, klasowym, grupą formacyjną), potrafi przyjąć rolę lidera w zespole;	<i>B.2.U1; C.U4</i>
TN_U10	animować prace nad rozwojem uczestników procesów pedagogiczno-katechetycznych, także tych o specjalnych potrzebach edukacyjnych, oraz wspierać ich w procesie samowychowania i samokształcenia;	<i>B.2.U7; D.1.U4; D.2.U3</i>
TN_U11	pracować z uczniami, indywidualizować zadania i dostosowywać metody i treści do potrzeb i możliwości uczniów (w tym uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi) oraz zmian zachodzących w świecie i w nauce;	<i>C.U1; D.1.U7</i>
TN_U12	posługiwać się zasadami i normami etycznymi w wykonywanej działalności;	<i>B.2.U3</i>
TN_U13	pracować w zespole, pełniąc różne role; umie podejmować i wyznaczać zadania; posiada elementarne umiejętności organizacyjne pozwalające na realizację działań pedagogiczno-katechetycznych, posiada umiejętność współpracy z innymi nauczycielami, pedagogami i rodzicami uczniów;	<i>B.1.U7; B.2.U4</i>
TN_U14	analizować własne działania pedagogiczne (dydaktyczne, wychowawcze, katechetyczne i opiekuńcze) i wskazywać obszary wymagające modyfikacji, potrafi eksperymentować i wdrażać działania innowacyjne;	<i>B.3.U6; D.1.U7</i>
TN_U15	zaprojektować plan własnego rozwoju zawodowego;	<i>B.1.U8; B.2.U2</i>
TN_U16	kształtować prawidłowe nawyki posługiwania się narządem mowy;	<i>C.U7; C.U8</i>
TN_U17	udzielić pierwszej pomocy.	<i>B.2.U5</i>
Kompetencje społeczne. Absolwent jest gotów do:		
TN_K01	określenia poziomu swojej wiedzy i umiejętności; ciągłego dokształcania się zawodowego i rozwoju osobistego; oceny własnych kompetencji i doskonalenia umiejętności w trakcie realizowania działań pedagogiczno-katechetycznych;	<i>B.2.K3; D.1.K8; D.2.K1</i>
TN_K02	uzasadnienia sensu, wartości i potrzeby podejmowania działań pedagogiczno-katechetycznych oraz ewangelizacyjnych w środowisku społecznym i eklezjalnym; jest gotowy do podejmowania wyzwań zawodowych; wykazuje aktywność, podejmuje trud i odznacza się wytrwałością w realizacji indywidualnych i zespołowych działań w zakresie różnych form katechezy;	<i>C.K1; D.1.K5</i>
TN_K03	prowadzenia zindywidualizowanego działania pedagogiczno-katechetycznego w odniesieniu do uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjno-formacyjnych;	<i>B.1.K1; D.1.K1</i>
TN_K04	dostrzeżenia i formułowania problemów teologiczno-moralnych i dylematów etycznych związanych z ludzką aktywnością, poszukuje optymalnych rozwiązań z punktu widzenia światopoglądu chrześcijańskiego; postępuje zgodnie z zasadami moralności chrześcijańskiej; wykazuje cechy refleksyjnego praktyka;	<i>B.1.K2; D.1.K4</i>
TN_K05	świadomego, etycznego diagnozowania i oceniania uczniów;	<i>D.1.K6</i>
TN_K06	odpowiedzialnego przygotowania się do swojej pracy, projektowania i wykonania działań pedagogiczno-katechetycznych;	<i>C.K2; D.1.K3</i>
TN_K07	podejmowania indywidualnych i zespołowych działań na rzecz podnoszenia jakości pracy szkoły;	<i>B.3.K1; D.1.K7</i>

TN_K08	utożsamiania się z wartościami, celami i zadaniami realizowanymi w praktyce pedagogiczno-katechetycznej i ewangelizacyjnej; odznacza się rozwagą, dojrzałością i zaangażowaniem w projektowanie, planowanie i realizowanie działań pedagogiczno-katechetycznych;	B.2.K1; D.1.K2; D.1.K9
TN_K09	współpracy w prowadzeniu działalności pedagogiczno-katechetycznej i ewangelizacyjnej z innymi podmiotami podejmującymi działania w tym zakresie, szczególnie z parafią i ruchami kościelnymi.	B.2.K4

C. Efekty uczenia się wymagane do podjęcia posługi duchownego w Kościele katolickim

Kod	Opis efektów uczenia się	Odniesienie do Charakterystyki drugiego stopnia Polskiej Ramy Kwalifikacji w obszarach kształcenia w zakresie nauk humanistycznych i społecznych
Wiedza: absolwent zna i rozumie:		
TD_W01	w sposób uporządkowany i pogłębiony zagadnienia z zakresu teologii pastoralnej i teologii życia duchowego;	P7S_WG
TD_W02	w sposób uporządkowany i pogłębiony zagadnienia z zakresu liturgiki i liturgii, obrzędowości Kościoła katolickiego i pobożności ludowej ;	P7S_WG
TD_W03	w sposób uporządkowany i pogłębiony zagadnienia z zakresu teologii słowa Bożego i sakramentów;	P7S_WG
TD_W04	w sposób uporządkowany i pogłębiony zagadnienia zakresu prawa kanonicznego;	P7S_WG
TD_W05	w sposób uporządkowany i pogłębiony zagadnienia dotyczące działalności ewangelizacyjnej, pastoralnej i charytatywnej Kościoła katolickiego oraz związanych z nią fundamentalnych dylematów współczesnej cywilizacji;	P7S_WG P7S_WK
Umiejętności: absolwent potrafi		
TD_U01	podejmować i wypełniać ogólne i specjalistyczne zadania duszpasterskie Kościoła katolickiego;	P7S_UW P7S_UO
TD_U02	popularyzować wiedzę teologiczną, przekazywać ją i dzielić się doświadczeniem religijno-duchowym, zwłaszcza przez posługę duszpasterską w Kościele katolickim;	P7S_UK
TD_U03	przygotowywać i wygłaszać homilie oraz inne wystąpienia związane z działalnością duszpasterską;	P7S_UK
TD_U04	sprawować liturgię i obrzędy Kościoła katolickiego;	P7S_UK
TD_U05	organizować parafialną działalność duszpasterską, charytatywną, oraz animować aktywność małych grup;	P7S_UW P7S_UO
TD_U06	podejmować przez całe życie osobisty religijno-duchowy rozwój i kierować rozwojem religijno-duchowym innych osób.	P7S_UU
Kompetencje społeczne: absolwent jest gotów do		
TD_K01	prawidłowego identyfikowania i rozstrzygnięcia dylematów doktrynalnych i etyczno-moralnych związane z pracą duszpasterską;	P7S_KK
TD_K02	planowania i inicjowania działań na rzecz zachowania dziedzictwa kultury chrześcijańskiej oraz w odniesieniu do dóbr materialnych Kościoła;	P7S_KO
TD_K03	podejmowania trudnych zadań związanych z pracą duszpasterską i pełnioną funkcją społeczno-eklezyjalną.	P7S_KO P7S_KR

5. ETAP PROPEDEUTYCZNY I ETAP PASTORALNY

A. Etap propedeutyczny

606. W organizacji zarówno szczegółowego programu, jak i samego przebiegu zajęć dydaktycznych okresu propedeutycznego, należy trzymać się zasady, że formacja intelektualna ma służyć głównie formacji ludzkiej i duchowej oraz im jest podporządkowana. Oznacza to przede wszystkim takie rozmiary czasowe zajęć kontaktowych i studium własnego, które pozwolą na swobodną realizację zajęć związanych z innymi wymiarami formacji. Wynika stąd dobra praktyka planowania zajęć dydaktycznych po zaplanowaniu pozostałych elementów formacji etapu propedeutycznego. Nie chodzi tylko o wypełnienie dydaktyką i studium czasu uczestników okresu propedeutycznego, ale o rzeczywistą formację intelektualną. Do jej celów należy zaliczyć:

- uzupełnienie i systematyzacja podstawowej wiedzy religijnej prowadzące do uspojnienia światopoglądu chrześcijańskiego;
- uzupełnienie i pogłębienie wiedzy i umiejętności związanych z posługiwaniem się słowem mówionym i pisanym;
- nabycie lub utrwalenie nawyku osobistej lektury;
- zapoznanie się z historią i tradycją Kościoła lokalnego;
- nabycie wiedzy o kulturze i rozwinięcie umiejętności korzystania z niej.

607. Okres propedeutyczny nie może być traktowany jak pierwszy rok studiów przewidzianych w programie studiów filozoficzno-teologicznych. Etap ten musi być organizowany jako okres wprowadzający i odłączony od właściwych studiów teologii pierwszego stopnia.

Szczegółowy program zajęć okresu propedeutycznego

Wstęp do Katechizmu Kościoła Katolickiego

608. Celem zajęć jest przekazanie/uzupełnienie i systematyzacja informacji z zakresu programu katechezy, szczególnie w obszarach wiedzy o Kościele, moralności katolickiej, nauki społecznej jako przygotowanie do studiów filozoficzno-teologicznych. Potrzeba zajęć wynika ze słabej (średnia na poziomie dostatecznym) znajomości wiadomości z zakresu programu katechezy szkoły średniej (braki w realizacji programu przez katechetów – często nie z ich winy – i/lub odstęp czasowy niektórych kandydatów od zakończenia katechezy szkolnej).

Uwaga dotycząca prowadzenia zajęć: zajęcia w wymiarze 4 h tygodniowo + praca własna.

Współczesny obraz świata

609. Zajęcia mają na celu ukazanie aktualnego stanu wiedzy na temat wybranych zjawisk z zakresu fizyki, kosmologii, biologii, chemii oraz wypracowanie umiejętności wiązania tych wiadomości z wiedzą z zakresu filozofii i teologii (uspójnienie światopoglądu chrześcijańskiego). Chodzi o uzupełnienie braków wynikających zarówno z niedostatków katechezy w tym zakresie, jak i z ograniczania zajęć z nauk przyrodniczych przy wyborze jako rozszerzonych przedmiotów humanistycznych, a także o brak w toku studiów filozoficzno-teologicznych zajęć z nauk przyrodniczych.

Uwagi dotyczące prowadzenia zajęć:

- zajęcia w wymiarze 2h w tygodniu + praca własna;
- prowadzący: specjalista – popularyzator wiedzy z zakresu nauk przyrodniczych bardzo dobrze zorientowany w teologii (ewentualnie odwrotnie).

Czytanie Pisma Świętego jako słowa Bożego

610. Zajęcia mają na celu wprowadzenie uczestników w egzystencjalną lekturę Pisma Świętego jak słowa Bożego, które oświeca teraźniejszość: pomaga zrozumieć Boga, siebie i świat, porusza do podejmowania decyzji zgodnych z wolą Bożą, dostarcza osobowych wzorców postępowania, wspiera w trudnościach, inspiruje osobistą modlitwę itd. W czasie zajęć dobrze jest wprowadzić w różne sposoby modlitewnego, medytacyjnego czytania słowa Boże, zapoznać z narzędziami, które mogą być pomocne, a nade wszystko wprowadzić w umiejętność i w miarę możliwości wyrobić nawyk korzystania ze słowa Bożego, które Kościół codziennie proponuje w liturgii.

Wprowadzenie do teologii duchowości

611. Zagadnienia szczegółowe:

- więź z Bogiem jako centrum życia chrześcijańskiego;
- chrzest jako początek życia duchowego i źródło jego dynamizmu;
- duchowość a struktura psycho-fizyczno-duchowa człowieka (rozum, wola, uczucia, zmysły, wyobraźnia, pamięć, ciało);
- poznanie psychologiczne a poznanie duchowe samego siebie;
- dydaktyka życia duchowego (czystość intencji, ćwiczenia duchowe, asceza życia codziennego, modlitwa początkujących w życiu duchowym, codzienna Eucharystia, rachunek sumienia, stały spowiednik, kierownictwo duchowe, itp.);
- rozeznawanie osobistego powołania;
- wybrane zagadnienia z historii duchowości chrześcijańskiej;
- polska duchowość i tradycja pobożnościowa;
- święci i wybitne osoby Kościoła lokalnego (elementy hagiografii kapłańskiej).

Uwaga dotycząca prowadzenia zajęć: wskazane jest uzgodnienie zajęć z teologii duchowości z ojcem duchownym etapu propedeutycznego; w realizacji powyższych zagadnień należy skupić się na niektórych kwestiach szczegółowych i przepracować je w kontekście formacji propedeutycznej, także w formie ćwiczeń, lektury i pracy własnej seminarzystów.

Literatura i kod kulturowy

612. Celem zajęć jest nabycie i/lub rozwój umiejętności krytycznej pracy z tekstami kultury polskiej i światowej oraz umiejętność tworzenia dłuższych wypowiedzi (zarówno ustnych, jak i pisemnych), co stanowi przygotowanie do poznawania i rzetelnego studiowania dzieł z zakresu filozofii i teologii oraz zdobycie wiedzy z zakresu kultury na poziomie wymaganym od przygotowujących się do presbiteratu.

613. Przedmiot ma kompensować niewystarczającą, czasami wręcz znikomą orientację kandydatów w przestrzeni szeroko rozumianej kultury, braki w znajomości kanonu dzieł kultury światowej (literatura, teatr, film) oraz słabe umiejętności tworzenia samodzielnych, dłuższych wypowiedzi: wypracowania, rozprawki oraz pracy z tekstem jako źródłem argumentacji (powodem takiego stanu rzeczy jest ciągle ograniczanie podstaw programowych,

zwłaszcza z zakresu literatury, oraz skupienie uczniów szkół średnich na umiejętności rozwiązywania testów maturalnych; dodatkowo spory odsetek kandydatów stanowią osoby, które edukację szkolną zakończyły kilka lat przed zgłoszeniem się do seminarium i od tego czasu nie miały możliwości i/lub potrzeby rozwoju w tym zakresie).

Uwagi dotyczące prowadzenia zajęć:

- zajęcia prowadzone w zakresie 6h w tygodniu + studium własne (lektura zadanych tekstów oraz przygotowanie prac pisemnych);
- prowadzący: nauczyciel – literaturoznawca, najlepiej uczący w szkole średniej i mający świadomość braków, jakie w tym zakresie mają programy szkolne.

Wprowadzenie do muzyki kościelnej

614. Zajęcia mają na celu wstępne zaznajomienie uczestników z teorią muzyki, chorałem gregoriańskim i zasadami śpiewu, co jest konieczne ze względu na praktyczny brak wykształcenia muzycznego kandydatów wynikający z braku zajęć z muzyki w programie szkolnym.

Uwagi dotyczące prowadzenia zajęć:

- zajęcia w wymiarze co najmniej 2h tygodniowo;
- prowadzący: specjalista z zakresu muzykologii.

Historia i tradycje Kościoła lokalnego

615. Zajęcia prowadzą do zaznajomienia uczestników z historią i powiązanymi z nią zwyczajami Kościoła lokalnego (diecezji, regionu, Polski).

Uwagi dotyczące prowadzenia zajęć:

- zajęcia w wymiarze co najmniej 1h tygodniowo;
- prowadzący: specjalista z zakresu historii Kościoła lub kompetentna osoba.

Lektoraty języków nowożytnych

616. Zajęcia służą doskonaleniu znajomości języków nowożytnych poznanych w szkole średniej.

Uwagi dotyczące prowadzenia zajęć:

- 2h w tygodniu;
- należy przygotować kilka wariantów zajęć zależnie od stanu umiejętności językowych danej grupy.

Metodyka uczenia się i pracy z tekstem

617. Zajęcia mają na celu przypomnienie/wprowadzenie do umiejętności uczenia się i pisania prac na bazie tekstów źródłowych. Warto uwzględnić tutaj umiejętność obsługi edytora tekstów.

Uwagi dotyczące prowadzenia zajęć:

- zajęcia prowadzone w dwóch blokach po 6h – pierwszy na początku kursu – ogólna praca z tekstem źródłowych i budowanie argumentów; drugi – pod koniec kursu – specyfika tekstu teologicznego (filozoficznego) i praca z takim tekstem;

– prowadzący: specjalista z zakresu metodyki teologii lub metodyki filozofii.

Kultura języka polskiego

618. Celem przedmiotu jest przypomnienie i utrwalenie w studentach wybranych zasad poprawnego i sprawnego posługiwania się współczesną polszczyzną oraz dalsze (po etapach szkolnych) kształcenie umiejętności poprawnego i komunikatywnego posługiwania się językiem polskim w mowie i piśmie.

619. Zagadnienia szczegółowe:

- zagadnienia poprawności ortograficznej i interpunkcyjnej;
- ćwiczenia z zakresu poprawności ortograficznej i interpunkcyjnej;
- zasady pisowni słownictwa religijnego;
- wybrane aspekty kultury języka:
 - norma językowa (poziomy i typy normy współczesnej polszczyzny; warianty w normie i ich typy);
 - innowacja językowa a błąd językowy; kryteria oceny innowacji;
 - rodzaje błędów językowych, najczęstsze błędy językowe we współczesnej mowie codziennej;
 - język świata wirtualnego;
 - manipulacja językowa;
 - język kościelny;
 - świadomość językowa współczesnych Polaków (postawy wobec języka);
- formy wypowiedzi pisemnej i ustnej; przypomnienie zasad oraz ćwiczenia praktyczne.

B. Etap pastoralny

620. Etap pastoralny stanowi ostatnią część procesu przygotowania kandydatów do święceń prezbiteratu i wynikającej z nich posługi. W zależności od tego, jak długo trwają w danej jednostce studia teologiczne, etap pastoralny może w całości mieć miejsce po ich zakończeniu (studia dziesięciosesemestralne), częściowo w trakcie, a częściowo po (studia jedenastosemestralne) albo w całości w czasie ich trwania (studia dwunastosemestralne). W konsekwencji poniżej wskazane przedmioty powinny albo stać się częścią programu jedenastego lub dwunastego semestru, albo być organizowane przez seminarium duchowne (diecezję) jako *studium domesticum*. Rozstrzygnięcia w tej kwestii – także odnośnie wymiaru godzin, punktów ECTS, ewentualnych dodatkowych dokumentów potwierdzających efekty uczenia się po zakończeniu studiów – powinny zapadać lokalnie, w ścisłej współpracy między rektorami seminariów a uczelniami.

621. Etap pastoralny w zakresie formacji intelektualnej powinien dopomagać kandydatom do prezbiteratu w zbudowaniu osobistej syntezy zdobytej w czasie studiów wiedzy oraz w nabyciu sprawności w jej stosowaniu w odniesieniu do problemów pastoralnych. Może też służyć poszerzeniu wiedzy specjalistycznej – zwłaszcza o zagadnienia mało lub nieobecne w trzonie studiów teologicznych.

Program zajęć etapu pastoralnego

622. Program obejmuje zajęcia obowiązkowe (powinny być realizowane we wszystkich seminariach) oraz zalecane propozycje zajęć fakultatywnych. W danym seminarium można tę ofertę poszerzyć o inne zagadnienia.

*Zajęcia obowiązkowe**Liturgiczna posługa prezbitera*

15h kontaktowych (15h ćwiczenia), 10-15h pracy własnej studenta, 1 ECTS

623. Zagadnienia szczegółowe:

Ars celebrandi:

- Msza koncelebrowana;
- Msza pontyfikalna.

Ars praesidendi:

- zasada czynnego uczestnictwa we Mszy św.;
- podział funkcji i posług podczas Mszy św. (organizacja posług liturgicznych): rola i obowiązki przewodniczącego Eucharystii; zadania ludu, chóru i scholi;
- śpiew, milczenie i postawy zewnętrzne w liturgii mszalnej;
- Msze św. z udziałem dzieci (zasady);
- Msze św. dla grup specjalnych (zasady).

Filozoficzno-światopoglądowe konteksty współczesnej ewangelizacji

30h kontaktowych (30h konwersatorium), 150-180h pracy własnej studenta – 6 ECTS

624. Potraktowanie ewangelizacji jako twórczej inkulturacji zakłada zrozumienie złożoności ideowej współczesnej kultury i dominujących nurtów społecznych oraz kształtowanie umiejętności ich ewaluacji. Konwersatorium stanowi przegląd kulturowych debat współczesności, implikujących liczne założenia filozoficzno-światopoglądowe. Służy nie tyle poszerzeniu erudycji filozoficznej, co – poprzez odwołanie się do całości studium filozoficzno-teologicznego – jest raczej zorientowane na stymulację będącego jego owocem *habitus* jako istotnego przejawu formacji permanentnej. Aktywna chrześcijańska obecność we współczesnych przemianach kulturowo-społecznych wymaga bowiem rzetelnego dialogu ze współczesnością jako przejawem intelektualnej rzetelności poznawczej, krytycznej – tyleż wobec tradycji, co współczesności, gdyż ukierunkowanej na poznanie prawdy, stąd unikającej relatywizmu i totalnej kontestacji. Zagadnienia winny być stawiane w formie otwartego problemu omawianego w postaci dyskusji, zakładającej intelektualną dojrzałość i odpowiedzialność kończących studia kandydatów do prezbiteratu, by atmosfera zajęć była przejawem stałego i twórczego wypracowania form dialogu jako elementu – stymulowanego zmieniającymi się okolicznościami – aktywności pastoralnej, ukierunkowanej na docieranie do ciągle nowych środowisk, niekoniecznie stawiających pytania o charakterze mądrościowym i religijnym. Niniejszy zestaw pytań-problemów ma charakter tylko przykładowy, warunkowany obecnymi aktualiami tematów istotnie ważnych.

625. Zagadnienia szczegółowe:

- epoka postmetafizyczna i postreligijna?;
- przyczyny sekularyzacji i desekularyzacji;

- naturalizm w nauce a tzw. filozofia naukowa;
- filozoficzno-światopoglądowe uwarunkowania nauki;
- nowe a dawne formy ateizmu;
- ewolucja a kreacjonizm;
- nurty antyfundamentalizmu (antyfundacjonizm): postmodernizm, konsensualizm, pragmatyzm i utylitaryzm;
- troska o jakość życia a konsumpcjonizm;
- natura ludzka wobec pozytywizmu prawnego;
- etyka a religia;
- posthumanizm i transhumanizm;
- społeczeństwo informatyczne – szanse i zagrożenia;
- społeczne znaczenie świata wirtualnego;
- gender: realne problemy i ideologie;
- feminizm jako zjawisko kulturowo-społeczne i religijne;
- globalizacja: zderzenie czy spotkanie cywilizacji?;
- ubóstwo w świecie a społeczeństwa dobrobytu, migracje ludności a tożsamość kulturowa;
- sprawiedliwość, makiawelizm;
- prawa człowieka, prawa narodów – słuszne uprawnienie czy narzędzie manipulacji?;
- ideowe źródła terroryzmu;
- nurty myśli ekologicznej.

Psychologia pastoralna

30h kontaktowych (15h wykład, 15h ćwiczenia), 45-60h pracy własnej studenta, 3 ECTS

626. Psychologia pastoralna ma na celu przygotowanie absolwentów do rozeznawania problemów psychologicznych osób, które spotkają w posłudze kapłańskiej. Służy w towarzystwie i udzielaniu im adekwatnej pomocy duszpasterskiej.

627. Zagadnienia szczegółowe:

- przedmiot, cel, metody psychologii pastoralnej; modele psychologii pastoralnej; założenia antropologiczno-psychologiczne leżące u podstaw psychologii pastoralnej;
- relacje pomiędzy poradnictwem psychologicznym, psychoterapią, poradnictwem pastoralnym i kierownictwem duchowym; zadania osoby duchowej w towarzystwie osobom przeżywającym trudne sytuacje;
- podstawy nozologii psychiatrycznej; kontakt duszpasterski z człowiekiem zaburzonym i przeżywającym okresowe trudności;
- doświadczenie śmierci osoby bliskiej oraz żałoba; dynamika procesu, pomoc, kontakt z osobami mającymi trudności w ich przeżywaniu;
- problemy człowieka chorego; człowiek terminalnie chory - etapy zmagania się z procesem umierania; nawiązywanie relacji z osobą chorą, potrzeby, wsparcie;
- starzenie się oraz problemy człowieka starego; kontakt, potrzeby, wsparcie;
- duszpasterz w kontakcie z osobą przeżywającą różne trudności i kryzysy; „techniki” rozmowy duszpasterskiej;
- osoby uzależnione; mechanizmy, wsparcie, rola religijności w procesach motywacyjnych w wychodzeniu z uzależnienia;
- osoby zmagające się z utratą poczucia sensu życia i podejmujące próby samobójcze; wsparcie; rola religijności w procesie odzyskiwania sensu życia;

- kryzys religijny oraz psychologia nawróceń – dynamika, etapy, zmiany;
- dojrzała religijność; modele i sposoby kształtowania dojrzałej religijności; przejawy niedojrzałej religijności; religijność nieświadomie motywowana;
- wpływ religijności na zdrowie (psychiczne i somatyczne) człowieka; rola religijności w profilaktyce;
- psychospołeczne uwarunkowanie funkcjonowanie osób duchownych i zakonnych; psychologiczne czynniki wspomagające i utrudniające życie w celibacie, we wspólnocie i w przeżywaniu posłuszeństwa;
- higiena psychiczna w życiu chrześcijańskim, w posłudze kapłańskiej i w życiu osób konsekrowanych.

Pedagogiczno-katechetyczna formacja nauczyciela religii

15h kontaktowych (15h ćwiczenia), 10-15h pracy własnej studenta, 1 ECTS

628. Specyfiką przedmiotu jest kształtowanie kompetencji osobowościowych, merytorycznych, moralnych i komunikacyjnych w pracy dydaktyczno-wychowawczej. Przedmiot ten powinien dać podwaliny dla formacji permanentnej nauczycieli religii zgodnie z misją Kościoła.

629. Zagadnienia szczegółowe:

- podstawy teologiczno-katechetyczne i prawne formacji nauczyciela religii;
- uwarunkowania formacji nauczyciela religii;
- powołanie i posłannictwo nauczyciela religii w szkole, w parafii i w społeczeństwie;
- etyczny i eklezjalny wymiar pracy nauczyciela religii;
- osobowość nauczyciela religii;
- podstawowe założenia formacji pedagogiczno-katechetycznej nauczyciela religii (cele, zadania, treści);
- etapy formacji;
- podstawowe wymiary formacji nauczyciela religii;
- możliwości, formy i metody realizacji permanentnej formacji nauczyciela religii w diecezji, szkole i w parafii;
- autoformacja nauczyciela religii;
- współdziałanie Kościoła i organów nadzoru pedagogicznego na rzecz holistycznej i permanentnej formacji nauczycieli religii.

Synteza teologii

30h kontaktowych (15h wykład, 15h ćwiczenia), 45-60h pracy własnej studenta, 3 ECTS

630. Podział teologii na dyscypliny sprzyja badaniom analitycznym, utrudnia jednak studentowi teologii zbudowanie spójnej syntezy światopoglądowej. Zadaniem prowadzącego ten przedmiot jest pomoc seminarzystom w uchwyceniu tego, jak możliwe jest budowanie takiej syntezy, zwłaszcza poprzez wskazanie połączeń (swoistego przepływu danych) między dyscyplinami. Powinno się to odbywać w dwóch etapach. Pierwszy, bardziej teoretyczny, polegać powinien na wskazaniu związków pomiędzy centralnymi prawdami wiary (Trójca, Chrystus, zbawienie), Pismem Świętym czytany z egzystencjalnym zaangażowaniem jako słowo życia a życiem Kościoła (liturgia, duszpasterstwo, duchowość, moralność, prawo itd.). Drugi, bardziej praktyczny (tu możliwa metoda ćwiczeniowa lub seminaryjna), powinien polegać na przyjrzeniu się wybranym tematom w perspektywie inter- lub transdyscyplinarnej.

631. Proponowane zagadnienia szczegółowe:

- interdyscyplinarne ujęcie treści kerygmatycznych i mistagogicznych;
- synteza teologii Eucharystii (aspekt dogmatyczny, liturgiczny, eklezjologiczny, antropologiczny, duchowy itd.), pozostałych sakramentów inicjacji i pokuty;
- interdyscyplinarne ujęcie osobistego i wspólnotowego doświadczenia duchowego (fundamenty soteriologiczne i antropologiczne, elementy duchowości, teologii pastoralnej, psychologii itd.).

Ewangelizacja kerygmatyczna

30h kontaktowych (15h wykład, 15h ćwiczenia), 45-60h pracy własnej studenta, 3 ECTS

632. Celem przedmiotu jest zapoznanie z podstawami biblijnymi przepowiadania kerygmatycznego Jezusa i apostołów, jego praktyką w Kościele pierwotnym i w późniejszej historii. Ważnym elementem jest poznanie Magisterium od Vaticanum II na temat nowej ewangelizacji i pierwszego głoszenia w działalności duszpasterskiej Kościoła. Ważnym elementem jest także poznanie całości procesu ewangelizacyjnego i znajomość jego wewnętrznych zależności. W tym celu seminarzysta powinien umiejętnie posługiwać się słowem Bożym w głoszeniu kerygmatycznym. Ma zdobywać, korzystając z własnego doświadczenia, umiejętności głoszenia kerygmatu w czasie różnych celebracji liturgicznych i działań duszpasterskich. Seminarzysta sam musi być osobą zewangelizowaną, kroczącą świadomie drogą ucznia Chrystusowego, dla którego źródłem zaangażowania apostolskiego są osobiste doświadczenia spotkań z Jezusem Chrystusem. Ważne jest nabycie mentalności ewangelizatora i pasterza, który posiada umiejętność towarzyszenia innym w procesie ewangelizacyjnym, osiągającym swój szczyt w liturgii. Nie bez znaczenia w realizacji celów tego przedmiotu jest zdobywanie kompetencji i umiejętności w zakresie życia wspólnotowego i posługi charyzmatycznej. Chodzi także o umiejętność uczenia rozeznawania charyzmatów w małej wspólnoty. Wspomniany wykład powinien łączyć się z praktycznymi ćwiczeniami, bo *ewangelizować uczymy się, ewangelizując*.

633. Zagadnienia szczegółowe:

- nowa ewangelizacja; nawrócenie pastoralne i duszpasterstwo misyjne;
- kerygmat Jezusa: treść, cechy, przedmiot;
- kerygmat apostolski: metoda głoszenia;
- tożsamość i mentalność ewangelizatora;
- kerygmat i katecheza: cel, przedmiot, metoda;
- wzajemna zależność kerygmatu, charyzmatu i wspólnoty;
- kerygmat w praktyce: treść, cechy;
- świadectwo jako metoda głoszenia kerygmatu;
- homilia kerygmatyczna;
- ewangelizacja w diecezji i parafii; metody i formy.

Organizacja życia diecezjalnego

30h kontaktowych (15h wykład, 15h ćwiczenia), 45-60h pracy własnej studenta, 3 ECTS

634. Zajęcia o charakterze praktycznym, mające na celu zapoznanie kandydata do prezbiteratu z praktycznymi aspektami funkcjonowania życia diecezjalnego, zwłaszcza

w zakresie praktyk, procedur, zwyczajów oraz prawa lokalnego. Dzięki nim seminarzysta powinien uzyskać wiedzę i umiejętności użyteczne w pracy parafialnej.

635. Proponowane zagadnienia szczegółowe:

- organizacja życia duchowieństwa (zwyczaje kapłańskie i wprowadzenie do systemu formacji permanentnej);
- organizacja i prowadzenie kancelarii parafialnej;
- komunikacja z biskupem i kurią diecezjalną (procedury załatwiania spraw, kompetencje działów kurii i poszczególnych pomocników biskupa, sprawozdawczość diecezjalna);
- komunikacja z sądem biskupim (załatwianie typowych spraw, przeprowadzanie przesłuchań itd.);
- zasady prewencji wykorzystania seksualnego dzieci i młodzieży obowiązujące w Kościele lokalnym (wspólnocie konsekrowanej, instytucji itd.);
- [jeśli dotyczy:] zasady funkcjonowania diakonów stałych w diecezji.

Zalecane zagadnienia uzupełniające

Oligofrenopedagogika

30h kontaktowych (15h wykład, 15h ćwiczenia), 45-60h pracy własnej studenta, 3 ECTS

636. Zagadnienia szczegółowe:

- niepełnosprawność intelektualna;
- charakterystyka psychopedagogiczna osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim;
- charakterystyka psychopedagogiczna osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym;
- charakterystyka psychopedagogiczna osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu głębokim;
- reakcja rodziny na niepełnosprawność intelektualną dziecka;
- osobowość pedagoga specjalnego i jego kwalifikacje;
- zasady wychowania i nauczania dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną;
- metody i środki dydaktyczne w nauczaniu i wspomaganie rozwoju osób z niepełnosprawnością intelektualną;
- komunikacja w nauczaniu i wspomaganie rozwoju osób z niepełnosprawnością intelektualną;
- indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny.

Posługa charytatywna

30h kontaktowych (15h wykład, 15h ćwiczenia), 45-60h pracy własnej studenta, 3 ECTS

637. Celem tego przedmiotu w płaszczyźnie wiedzy jest zapoznanie studenta z podstawami biblijnymi funkcji charytatywnej Kościoła, z historycznym rozwojem działalności charytatywnej Kościoła powszechnego i Kościoła w Polsce, a także z aktualnymi strukturami organizacyjnymi działalności charytatywnej oraz instytucjami współpracującymi z Kościołem w zakresie pomocy charytatywnej i socjalnej. Ważnym celem jest nabycie umiejętności wielorakich sposobów pomagania ludziom potrzebującym na podstawie doświadczenia historycznego oraz doświadczenia współczesnych wspólnot chrześcijańskich, w tym także

owoców współpracy ekumenicznej w zakresie dzieł miłosierdzia chrześcijańskiego. Nie bez znaczenia w realizacji celów tego przedmiotu są kompetencje społeczne. Chodzi o to, by kandydat do święceń nabył cech wrażliwości na ludzką biedę oraz potrafił sprostać wymaganiom organizacji posługi charytatywnej w parafii, dekanacie lub diecezji. Apostolat miłosierdzia chrześcijańskiego realizowany w formie czynnej należy przede wszystkim do kompetencji wiernych świeckich i osób konsekrowanych. Jednak rolą duszpasterza jest animacja tego apostolatu w duszpasterstwie parafialnym i grupowym oraz formacja charytatywna ogółu wiernych. Do realizacji tego zadania konieczna jest wiedza i umiejętność korzystania z doświadczenia historycznego, a także współczesnych osiągnięć nauk humanistycznych i społecznych.

638. Zagadnienia szczegółowe:

- pojęcie funkcji charytatywnej Kościoła;
- wezwanie do praktykowania miłości bliźniego w Starym Testamencie;
- pojęcie miłości bliźniego w Nowym Testamencie;
- działalność charytatywna w pierwszych gminach apostołskich;
- rozwój działalności charytatywnej w Kościele powszechnym: w starożytności, średniowieczu i czasach nowożytnych;
- rozwój działalności charytatywnej w Kościele w Polsce;
- instytucje charytatywne Kościoła powszechnego i Kościoła w Polsce;
- organizacja działalności charytatywnej w diecezji i parafii;
- działalność charytatywna zakonów i stowarzyszeń chrześcijańskich;
- aktualne uwarunkowania społeczno-kulturowe posługi charytatywnej Kościoła w Polsce.

Posługa wobec chorych i umierających

30h kontaktowych (15h wykład, 15h ćwiczenia), 45-60h pracy własnej studenta, 3 ECTS

639. Celem zajęć jest uporządkowanie oraz pogłębienie zdobytej w czasie studiów wiedzy dotyczącej posługi wobec osób chorych i umierających, z podkreśleniem znaczenia podstaw biblijno-teologicznych i pozateologicznych (medyczno-psychologiczne, socjologiczne). Studenci mają też rozwijać swoje umiejętności i kompetencje, dostosowując i rozwijając stosowane metody i formy sakramentalne oraz pozasakramentalne do indywidualnej sytuacji pacjenta. Trzeba ich także uczyć holistycznego podejścia do człowieka chorego podkreślając, że choroba i cierpienie dotyczą nie tylko jego wymiaru somatycznego, ale też duchowego i społecznego. Wspomniany proces ma się dokonywać w kontekście zebranych wcześniej w ramach praktyk pastoralnych doświadczeń pracy z różnymi kategoriami osób chorych, umierających, jak też ich bliskimi oraz pracownikami służby zdrowia. Przedstawiony poniżej zestaw zagadnień powinien być modyfikowany i dostosowywany do miejscowych potrzeb, w zależności od lokalnych uwarunkowań.

640. Zagadnienia szczegółowe:

- podstawy biblijne duszpasterskiej posługi Kościoła wobec osób chorych i umierających;
- rys historyczny posługi Kościoła katolickiego wobec chorych i umierających;
- wskazania Magisterium dotyczące duszpasterstwa osób chorych i umierających;
- medyczno-psychologiczne i pozamedyczne aspekty pracy z ludźmi chorymi i umierającymi, jak też ich rodzinami i personelem medycznym;
- sytuacja ludzi chorych i umierających w społeczeństwie polskim;

- metody i formy indywidualnego i zespołowego duszpasterstwa osób chorych na poziomie parafialnym i ponadparafialnym;
- duszpasterstwo w szpitalach i domach opieki społecznej;
- duszpasterstwo hospicyjne;
- duszpasterstwo chorych i umierających jako przestrzeń współpracy duchownych i świeckich.

Wybrane zagadnienia socjologii religii i kultury

30h kontaktowych (15h wykład, 15h ćwiczenia), 45-60h pracy własnej studenta, 3 ECTS

641. Wykład ma celu przedstawienie wybranych zagadnień z socjologii religii i kultury – ważnych dla duszpasterstwa i misji Kościoła w świecie współczesnym.

642. Zagadnienia szczegółowe:

- współczesne przemiany religijności: sekularyzacja, desekularyzacja, indywidualizacja/prywatyzacja religijności, pluralizm religijny i teorie tzw. rynku religijnego, „odkościelnienie” religijności;
- społeczne mechanizmy funkcjonowania instytucji religijnych: socjalizacja religijna w różnych strukturach społecznych i wspólnotach; funkcje sanktuariów i ośrodków pielgrzymkowych w relacji do życia religijnego i kultury narodowej oraz turystyki religijno-pielgrzymkowej;
- społeczno-kulturowe uwarunkowania religii i religijności: kulturotwórcza rola Kościoła katolickiego (m. in. Polak-katolik); religijność a kultura: masowa – popularna – konsumpcyjna; kultury rzeczywistości wirtualnej a postawy religijne;
- relacje religii z życiem publicznym/polityką: rola religijnego kapitału społecznego; religia obywatelska/cywilna i funkcje różnych rytuałów; fenomen tzw. Kościoła ludowego; religia a społeczeństwo obywatelskie;
- przemiany religijności społeczeństwa polskiego i ich uwarunkowania: nowe formy duchowości i nowe ruchy religijne; New Age, nowa duchowość niereligijna; religijność a moralność;
- współczesna rodzina w perspektywie religijno-kulturowej: międzypokoleniowy przekaz wartości; religijność ludzi młodych; specyfika religijności wiejskiej i zróżnicowanie religijności miejskiej;
- kultura polska – jej specyfika i uniwersalizm: znaczenie tradycji i pamięci przeszłości dla polskiej tożsamości kulturowej; funkcje inteligencji, elit, np. duchowieństwa i różnych instytucji w animacji kultury w społecznościach lokalnych; zjawiska nowej mobilności kulturowej;
- nowe zjawiska kulturowe: fenomen pluralizmu kulturowego a problem multikulturalizmu i fundamentalizmu; formy synkretyzmu: religijnego, estetyczno-artystycznego oraz kulturowo-obyczajowego; zjawiska homogenizacji, hybrydyzacji, kreolizacji kultury;
- nowe i tradycyjne formy uczestnictwa w kulturze: subkultury, kultury kontestacji, kultury alternatywne i nowe ruchy społeczne w sferze kultury; społeczeństwo spektaklu i estetyzacja życia codziennego; miasto i wieś jako przestrzenie kulturowe;
- prezentacja i możliwości praktycznego zastosowania wybranych narzędzi socjologicznych.

Duszpasterstwo młodzieży

15h kontaktowych (5h wykład, 10h ćwiczenia), 10-15h pracy własnej studenta, 1 ECTS

643. Zaleca się, aby zajęcia na etapie pastoralnym objęły zagadnienia związane z duszpasterstwem młodzieży. Seminarzyści uczą się bowiem duszpasterskiego towarzyszenia ludziom młodym, dla wsparcia i ukierunkowania ich ludzkiego, duchowego i powołaniowego wzrostu.

Uwaga dotycząca prowadzenia zajęć: ćwiczenia (a w razie potrzeby także wykład) można zaproponować jako formę scalenia refleksji nad duszpasterstwem młodzieży i jako sposób zdynamizowania duszpasterskiej posługi wobec młodych. Wybór zagadnień należy do prowadzącego zajęcia. Powinien on uwzględnić doświadczenia etapu pastoralnego, które przekazują seminarzyści, a także aktualne potrzeby różnych dzieł duszpasterskich, w których uczestniczy młodzież.

6. FORMACJA DYDAKTYCZNA PRACOWNIKÓW AKADEMICKICH

644. Ze względu na to, że przygotowanie nauczyciela akademickiego często koncentruje się wyłącznie na kompetencjach badawczych, kolejne stopnie i tytuły naukowe uzyskiwane są często bez adekwatnego doskonalenia umiejętności dydaktycznych. Mimo braku lub niewielkich formalnych wymogów w tym względzie nauczyciele akademicy powinni samodzielnie, z własnej inicjatywy, dbać o doskonalenie własnej dydaktyki – także od strony formy prowadzenia zajęć.

645. Nauczyciele akademicy chcący podnosić swoje kompetencje dydaktyczne powinni otrzymywać stosowne wsparcie ze strony przełożonych kościelnych i uczelnianych.

646. Władze seminariów (zwłaszcza prowadzących studia w formie *studium domesticum*), władze wydziałów teologicznych oraz stowarzyszeń i sekcji zrzeszających nauczycieli akademickich powinny (we współpracy ze sobą) cyklicznie organizować warsztaty lub inne zajęcia doskonalące dydaktykę dla nauczycieli akademickich.

WYKAZ SKRÓTÓW

- CD – Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*
- DPŻP – Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu prezbiterów* (2013)
- DV – Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei Verbum*
- GS – Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*
- KKK – Katechizm Kościoła Katolickiego (1992)
- KPK – Kodeks Prawa Kanonicznego (1983)
- LG – Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*
- NMI – Jan Paweł II, List apostolski *Novo millennio ineunte* (2001)
- OT – Sobór Watykański II, Dekret o formacji kapłanów *Optatam totius*
- PDV – Jan Paweł II, Posynodalna adhortacja apostolska o formacji kapłanów we współczesnym świecie *Pastores dabo vobis* (1992)
- PO – Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu prezbiterów *Presbyterorum ordinis*
- RFIS – Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dar powołania do kapłaństwa. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (2016)
- SC – Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*

Teksty Pisma Świętego cytowane są według V wydania Biblii Tysiąclecia, Pallottinum, Poznań 2000. Skróty sigłów biblijnych wg Biblii Tysiąclecia.

Teksty dokumentów soborowych cytowane są według tłumaczenia: *Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Pallottinum, Poznań 2002.

Teksty katechizmowe podano według *Katechizmu Kościoła Katolickiego*, II wydanie poprawione, Pallottinum, Poznań 2002.

Teksty dotyczące prawa kanonicznego zaczerpnięto z *Kodeksu Prawa Kanonicznego. Komentarz*, Wolters Kluwer Polska, Kraków 2011.

Dokument „Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia” został przyjęty przez Konferencję Episkopatu Polski podczas 388. Zebrania Plenarnego, w dniu 11 marca 2021 r. Kongregacja ds. Duchowieństwa Dekretem z dnia 10 kwietnia 2021 r. (Prot. N. 2021 1245) zatwierdziła ww. dokument *ad experimentum* na 5 lat, polecając, by był on wiernie przestrzegany przez wszystkich, do których się odnosi, z zachowaniem wszelkich norm prawa i bez względu na jakiegokolwiek przeciwne zastrzeżenia. Dokument wchodzi w życie z dniem 1 października 2021 r.

+ Stanisław Gądecki
Arcybiskup Metropolita Poznański
Przewodniczący KEP

+ Artur G. Miziński
Sekretarz Generalny KEP